

Jaarrapport Integratie 2018

Jaarrapport

Integratie

2018

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
–	Nihil
–	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2017–2018	2017 tot en met 2018
2017/2018	Het gemiddelde over de jaren 2017 tot en met 2018
2017/'18	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2017 en eindigend in 2018
2015/'16–2017/'18	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2015/'16 tot en met 2017/'18

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress: Textcetera, Den Haag en CCN Creatie, Den Haag
Ontwerp: Edenspiekermann
Copyright foto's: Hollandse Hoogte

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

ISBN 978-90-357-2148-7
ISSN 1872-1354

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2018.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits CBS als bron wordt vermeld.

Voorwoord

Voor u ligt het Jaarrapport Integratie 2018. In het maatschappelijk debat dat gevoerd wordt over integratie biedt het CBS met het Jaarrapport Integratie een verzameling objectieve gegevens.

Het Jaarrapport Integratie bestaat uit een monitordeel en een verdiepend deel. Het monitordeel toont ontwikkelingen op het gebied van demografie, onderwijs, arbeid, inkomen en uitkeringen, criminaliteit, gezondheid, en sociale en maatschappelijke participatie. Het verdiepende deel gaat nader in op een aantal specifieke thema's. Dit keer zijn dat relatie- en gezinsvorming en schooluitval van de tweede generatie, personen die zelf in Nederland zijn geboren en opgegroeid met één of twee ouders die in het buitenland zijn geboren. Op de website van het CBS, via cbs.nl/integratie, vindt u een dossier met aanvullend materiaal.

Personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond vormen al decennia lang de vier grootste niet-westerse bevolkingsgroepen. De laatste jaren komen ook andere groepen immigranten steeds meer in beeld. Daarom wordt in deze editie van het Jaarrapport Integratie ook aandacht besteed aan zes vluchtelingengroepen en aan personen met een Poolse, Roemeense of Bulgaarse migratieachtergrond.

Eens per twee jaar stelt het CBS dit rapport samen op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Ik ben onze collega's van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut en het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis dankbaar voor hun diepgaande analyse van de relatie- en gezinsvorming en schooluitval onder de tweede generatie in dit Jaarrapport.

**Directeur-Generaal,
Dr. T.B.P.M. Tjin-A-Tsoi**

Den Haag/Heerlen/Bonaire, november 2018

Inhoud

Voorwoord	3
Samenvatting	7
Inleiding	19

1. Bevolking 23

2. Onderwijs 45

3. Sociaaleconomische positie 69

4. Criminaliteit 101

5. Gezondheid 123

6. Sociale en maatschappelijke participatie 135

7. Veranderingen in relatie- en gezinsvorming binnen de tweede generatie 145

7.1	Inleiding	147
7.2	Onderzoeksopzet	148
7.3	Het aangaan van de eerste relatie	155
7.4	Leeftijd bij het krijgen van het eerste kind	168
7.5	Herkomst van de eerste partner	172
7.6	Conclusie	186
7.7	Literatuur	188

8.	Schooluitval onder tweede generatie jongeren	191
8.1	Inleiding	193
8.2	Schooluitval naar onderwijssoort, geslacht en achtergrond	197
8.3	Schooluitval en stedelijkheid woonomgeving	206
8.4	Hoe kunnen we schooluitval verklaren?	211
8.5	Conclusie	215
8.6	Literatuur	218
	Begrippen	220
	Gebruikte databronnen	226
	Medewerkers	228

Samenvatting

Het Jaarrapport Integratie bevat een overzicht van de mate waarin personen met een migratieachtergrond en personen met een Nederlandse achtergrond naar elkaar toegroeien. Daarbij wordt ingegaan op verschillen en overeenkomsten tussen deze groepen en de mate waarin deze groepen zich naar elkaar toe hebben bewogen in de afgelopen jaren.

Hoofdstuk 1: Bevolking

Op 1 januari 2018 bestond de Nederlandse bevolking voor 23 procent uit personen met een migratieachtergrond. De afgelopen drie jaar groeide de Nederlandse bevolking vooral door immigratie: meer dan driekwart van de groei is het gevolg van internationale migratie. Daarbij worden immigranten niet alleen gedreven door de arbeidsmarkt, ook asiel- en gezinsmigratie zijn belangrijke redenen om in Nederland te komen wonen.

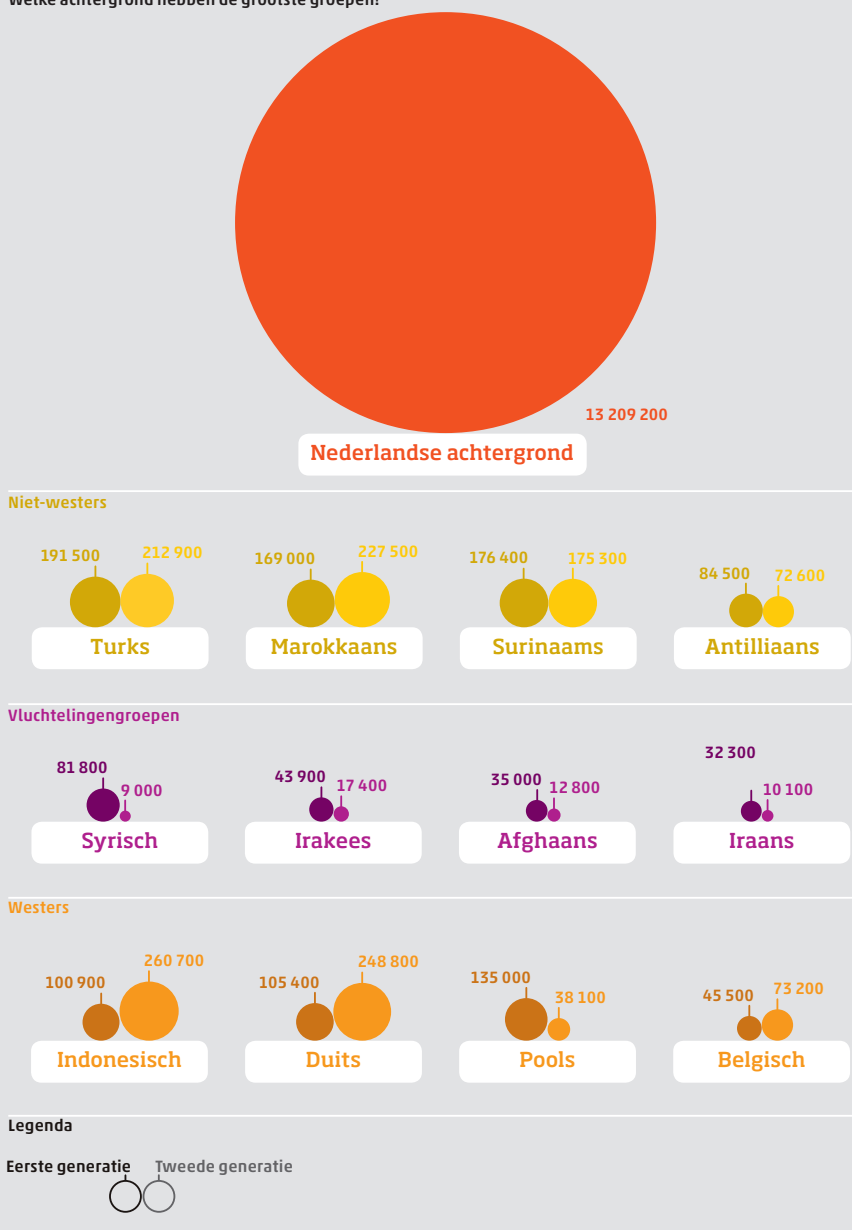
De komst van migranten en de kinderen die zij krijgen, zorgt ervoor dat de samenstelling van de Nederlandse bevolking langzaam verandert. Op 1 januari 2018 had 23 procent van de Nederlandse bevolking een migratieachtergrond. Dat is 1 procentpunt meer dan drie jaar eerder. Van deze mensen is iets minder dan de helft in Nederland geboren en behoort daarmee tot de tweede generatie.

Van de kinderen die in 2017 in Nederland werden geboren, is ongeveer 14 procent een kind van tweede generatie personen met een migratieachtergrond. De totale groep kinderen van de tweede generatie is in Nederland met 1,9 procent van de Nederlandse bevolking tot 50 jaar nog behoorlijk klein. Verder geldt dat de groep kinderen van de niet-westerse tweede generatie veel jonger is dan bij de westerse tweede generatie: bijna 86 procent is minderjarig en meer dan 70 procent is jonger dan 12 jaar.

Grootste bevolkingsgroepen naar achtergrond

Op 1 januari 2018 telde Nederland ruim 17 miljoen inwoners.

Welke achtergrond hebben de grootste groepen?

Immigranten laten een divers beeld zien omtrent de samenstelling van het huishouden. Zo vormen Eritreeërs in meer dan driekwart van de gevallen een eenpersoonshuishouden. Ook Roemenen, Polen en vooral Bulgaren vormen relatief vaak eenpersoonshuishoudens. Als zij wel een paar vormen, is dit betrekkelijk vaak

met een partner met een Nederlandse achtergrond. Dit geldt het sterkst voor Roemenen.

Personen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond trouwden in 2017 voornamelijk met een partner van gelijke herkomst. Tweede generatie Marokkanen trouwen iets vaker met een partner uit een andere migratiegroep of Nederlandse achtergrond dan tweede generatie Turken. Tweede generatie Surinamers en vooral Antillianen trouwen aanzienlijk vaker met een partner met een Nederlandse achtergrond. Stellen (zowel gehuwd als ongehuwd samenwonenden) met twee Turkse of twee Marokkaanse partners zijn net zo stabiel als koppels met beiden een Nederlandse achtergrond. Het minst stabiel zijn gemengde stellen van een man met een Turkse of Marokkaanse achtergrond en een vrouw met een Nederlandse achtergrond.

Vrouwen van de tweede generatie krijgen gemiddeld minder kinderen dan de eerste generatie migranten. Binnen de tweede generatie krijgen vrouwen met een Marokkaanse achtergrond gemiddeld nog steeds de meeste kinderen. Het gemiddelde kindertal voor Turkse, Surinaamse of Antilliaanse vrouwen verschilt weinig van die van vrouwen met een Nederlandse achtergrond.

Migrantengroepen wonen relatief vaak in de grote steden. In Amsterdam, Rotterdam en Den Haag heeft iets meer dan de helft van de inwoners een migratieachtergrond; in Utrecht een derde. Over het algemeen woont de tweede generatie minder vaak in de grote steden dan de eerste generatie. Inwoners met een achtergrond uit Oost-Europese landen die meer recentelijk zijn toegetreden tot de Europese Unie, wonen in vergelijking met de vier grootste niet-westerse migrantengroepen meer verspreid over Nederland. Zij wonen relatief vaak in gebieden met veel agrarische bedrijvigheid.

Hoofdstuk 2: Onderwijs

Groep-8-leerlingen met een Nederlandse achtergrond krijgen nog steeds vaker een havo/vwo-advies dan leerlingen met een migratieachtergrond. Het aandeel Turkse en Marokkaanse leerlingen met havo/vwo-advies is wel hoger dan tien jaar geleden. Ook in leerjaar 3 zijn Marokkaanse en Turkse leerlingen steeds vaker op havo of vwo te vinden. In schooljaar 2005/'06 ging een op de vijf Marokkaanse jongeren in leerjaar 3 naar havo/vwo, in schooljaar 2016/'17 was dat bijna een op drie. Leerlingen met een Iraanse achtergrond volgen het vaakst havo/vwo in leerjaar 3, vaker dan leerlingen met een Nederlandse achtergrond. Afghaanse en Irakese leerlingen gaan minder vaak naar havo/vwo dan leerlingen met een Nederlandse achtergrond, maar vaker dan leerlingen uit de grootste niet-westerse herkomstgroepen.

Binnen het vmbo volgen leerlingen met een niet-westerse achtergrond vaker vmbo-basisberoeps dan leerlingen met een Nederlandse achtergrond. Ten opzichte van tien jaar geleden zijn slechts kleine verschuivingen te zien. Het aandeel leerlingen op het vmbo-basisberoeps neemt iets af en het aandeel leerlingen op het vmbo-gemengd en -theoretisch en op de havo neemt licht toe.

In alle onderwijssoorten binnen het voortgezet onderwijs slagen leerlingen met een Nederlandse achtergrond vaker voor hun eindexamen dan leerlingen met een niet-westerse achtergrond. Er is weinig verschil in het gemiddelde eindcijfer voor Nederlands en Engels. Bij dat laatste vak scoren Antilliaanse en overige niet-westerse leerlingen iets hoger dan leerlingen met een Nederlandse achtergrond.

Studenten aan het mbo volgen steeds vaker een opleiding op het hoogste mbo-niveau. Dit geldt voor alle herkomstgroepen, waarbij de stijging onder studenten met een Turkse achtergrond het grootst is. Voortijdig schoolverlaten onder mbo'ers is de afgelopen tien jaar flink gedaald onder alle herkomstgroepen, hoewel schoolverlaten zonder startkwalificatie onder niet-westerse mbo-studenten nog steeds twee keer zo hoog is als onder studenten met een Nederlandse achtergrond.

In het hoger onderwijs zijn studenten met een niet-westerse achtergrond gemiddeld iets ouder bij afstuderen dan studenten met een Nederlandse achtergrond. Enerzijds doen niet-westerse studenten iets langer over hun hoger onderwijs opleiding, anderzijds zijn ze gemiddeld al iets ouder bij aanvang van de opleiding omdat zij vaker opleidingen stapelen.

Het opleidingsniveau onder 25- tot 45-jarigen die geen opleiding meer volgen, is het hoogst onder personen met een overig niet-westerse achtergrond, hoger dan onder hun Nederlandse leeftijdsgenoten. In het bijzonder geldt dit voor de Iraanse, Irakese en Afghaanse tweede generatie 25- tot 35-jarigen. Opvallend is het grote verschil tussen mannen en vrouwen. Hoewel ook de mannen uit deze herkomstlanden hoger opgeleid zijn dan mannen met een Nederlandse achtergrond zijn vooral de Iraanse, Irakese en Afghaanse vrouwen vaker hoger opgeleid dan vrouwen (en mannen) met een Nederlandse achtergrond.

Hoofdstuk 3: Sociaaleconomische positie

Ongeveer driekwart van de personen met een Nederlandse en Poolse achtergrond heeft werk als belangrijkste inkomstenbron. Ook het merendeel van de Roemenen en Bulgaren behalen voornamelijk inkomen uit werk, maar zij hebben nog relatief vaak geen (waargenomen) inkomen. Onder personen met een niet-westerse achtergrond is de uitkeringsafhankelijkheid beduidend hoger. De meeste vluchtelingen die recent naar Nederland kwamen zijn afhankelijk van een uitkering.

Bij de kinderen van immigranten, de zogenoemde tweede generatie, zijn significante verbeteringen ten opzichte van hun ouders zichtbaar wat betreft uitkeringsafhankelijkheid. Onder bijna alle herkomstgroepen is echter de kans nog steeds groter dat een persoon een uitkering nodig heeft om in haar of zijn levensonderhoud te voorzien dan onder mensen met een Nederlandse achtergrond. Deze kans is wel kleiner als een persoon hier geboren is en dus een tweede generatie achtergrond heeft.

Personen met een niet-westerse achtergrond hebben minder vaak werk dan personen met een Nederlandse of nieuwe EU achtergrond. In de laatste jaren is de netto arbeidsparticipatie van personen met een Marokkaanse, Surinaamse of Turkse achtergrond weer wat gestegen, al is die toename niet bij alle groepen even sterk. Bij personen met een Antilliaanse achtergrond was deze in 2017 ten opzichte van 2015 juist licht gedaald.

Hoogopgeleiden hebben over het algemeen vaker betaald werk dan laagopgeleiden. Onder hoogopgeleiden heeft ongeveer vier op de vijf werk, ongeacht de achtergrond. Onder laagopgeleiden hebben met name personen met een Antilliaanse achtergrond aanzienlijk minder vaak werk dan laagopgeleiden met een Nederlandse achtergrond. Personen met een niet-westerse achtergrond werken vaker met een flexibel dienstverband dan personen met een Nederlandse achtergrond. Dit geldt vooral voor de werkzame tweede generatie, van hen heeft 45 procent een flexibel dienstverband. Dit hangt samen met de jonge leeftijd van de tweede generatie.

De werkloosheid is onder alle herkomstgroepen gedaald sinds 2014. De daling van de werkloosheid was relatief het grootst onder mensen met een Marokkaanse achtergrond, de groep waar de werkloosheid tijdens de crisis het hardst was gestegen. De werkloosheid ligt onder alle niet-westerse bevolkingsgroepen nog steeds hoger dan onder personen met een Nederlandse achtergrond.

Laagopgeleiden zijn bij alle herkomstgroepen vaker werkloos dan middelbaar- of hoogopgeleiden. Binnen elk onderwijsniveau zijn mensen met een niet-westerse achtergrond echter meer dan twee keer zo vaak werkloos als mensen met een Nederlandse achtergrond. Mensen met een niet-westerse achtergrond behoren vaker tot het onbenut arbeidspotentieel dan mensen met een Nederlandse achtergrond. Voor alle herkomstgroepen geldt dat het onbenut arbeidspotentieel het hoogst is onder jongeren en laagopgeleiden.

Onder personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse achtergrond is de afhankelijkheid van een bijstandsuitkering in 2016 en 2017 gedaald. Zij zijn nog steeds wel vaker afhankelijk van een bijstandsuitkering dan mensen met een Nederlandse achtergrond. Onder personen met een overige niet-westerse achtergrond is het aandeel met een bijstandsuitkering wel gestegen. Dit heeft te maken met de instroom van vluchtelingen in 2015 en 2016, die de eerste

jaren grotendeels afhankelijk zijn van bijstand. Ook na langere tijd in Nederland ontvangt een groot deel van de vluchtelingen nog steeds bijstand. Na een verblijf van negen jaar of langer ontvangen zij vaker bijstand dan mensen uit de vier grootste niet-westerse herkomstgroeperingen.

Werkloosheidsuitkeringen komen onder alle herkomstgroepen ongeveer evenveel voor. Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen komen onder alle herkomstgroepen tot 45 jaar ook ongeveer evenveel voor, maar onder 45-plussers vaker bij personen met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse achtergrond.

De betere positie op de arbeidsmarkt en lagere uitkeringsafhankelijkheid van personen met een Nederlandse achtergrond resulteren in een hoger inkomen ten opzichte van personen met een niet-westerse achtergrond. Ondanks dat immigranten uit de nieuwe EU vaak werk als belangrijkste inkomensbron hebben, ligt ook hun inkomen lager dan dat van personen met een Nederlandse achtergrond. Personen uit vluchtelingengroepen hebben de laagste inkomens.

De tweede generatie lijkt steeds meer op leeftijdsgenoten met een Nederlandse achtergrond. Onder deze groepen is het inkomen hoger naarmate men ouder is. Vooral onder de oudere Antillianen en Surinamers van de tweede generatie (50 tot 65 jaar) is het verschil klein met hun leeftijdsgenoten met een Nederlandse achtergrond.

Hoofdstuk 4: Criminaliteit

Het aandeel personen dat als verdachte van een misdrijf geregistreerd wordt, is de afgelopen 13 jaar met ongeveer de helft afgenomen bij zowel personen met een Nederlandse achtergrond als bij de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen. Bij personen uit landen die meer recentelijk toetraden tot de Europese Unie daalde dit aandeel met ongeveer een kwart. Kijkend naar geslacht zijn mannen ongeacht hun achtergrond vaker verdacht van een misdrijf dan vrouwen. Mannen met een Nederlandse achtergrond zijn bijna vier maal zo vaak verdacht van een misdrijf dan Nederlandse vrouwen. Bij de groep met een niet-westerse achtergrond is dit verschil met vijf maal iets groter. Onder personen met een Turkse achtergrond is het man-vrouw verschil het grootst (7 maal). In bijna alle leeftijdsgroepen zijn mensen met een Antilliaanse achtergrond het vaakst verdacht van een misdrijf. Alleen onder jongvolwassenen is het aandeel verdachten groter bij mensen met een Marokkaanse achtergrond.

Personen met een Nederlandse achtergrond zijn vaker verdacht van misdrijven wanneer ze in een dichtbevolkte buurt wonen. Bij personen met een westerse of niet-westerse migratieachtergrond is dit patroon minder sterk zichtbaar. Verder zijn de eerste generatie jongeren van niet-westerse afkomst iets vaker verdacht van een misdrijf dan de tweede generatie jongeren, maar deze verschillen zijn klein.

Voor bijna alle herkomstgroepen is het aandeel door de rechter schuldig verklaarden in de periode 2005–2016 gedaald. Bij mensen met een Nederlandse achtergrond en bij de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen is dit aandeel bijna gehalveerd. Ook onder herkomstgroepen met een hoog aandeel vluchtelingen en onder personen uit de nieuwe EU nam het aantal schuldig verklaarden af, maar onder laatstgenoemde groep was de daling minder sterk.

Vrouwen met een Antilliaanse, Marokkaanse, Surinaamse of nieuwe EU achtergrond worden vaker schuldig bevonden aan misdrijven dan vrouwen met een Nederlandse achtergrond. De verschillen tussen mannen en vrouwen zijn het grootst bij schuldig verklaarden met een Turkse achtergrond (13 maal). Bij vrouwen met een Antilliaanse achtergrond waren de verschillen voor schuldigverklaring het kleinst (5 maal). Verder lagen in alle vijf bekeken migrantengroepen de percentages schuldig verklaarde jongeren van de eerste generatie hoger dan die van de tweede generatie. Bij personen met een migratieachtergrond is het percentage schuldig verklaarden in de bevolking relatief hoog in zowel niet-stedelijke buurten als in zeer stedelijke buurten. Bij personen zonder migratieachtergrond is deze het hoger naarmate de stedelijkheid toeneemt.

In de periode 2012/2013 tot 2016/2017 zijn personen met een Nederlandse, westerse of niet-westerse achtergrond minder vaak slachtoffer geweest van veelvoorkomende criminaliteit. Wel ligt het aandeel slachtoffers bij de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen hoger dan bij personen met een Nederlandse achtergrond. Mannen met een Nederlandse achtergrond waren iets vaker slachtoffer van criminaliteit dan vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Bij de westerse en niet-westerse groepen speelde leeftijd een meer onderscheidende rol. Verder blijkt het aandeel slachtoffers hoger onder personen met een tweede generatie niet-westerse herkomst dan onder de eerste generatie met dezelfde herkomst.

Het verschil in algemene onveiligheidsbeleving tussen herkomstgroepen is de afgelopen jaren afgenomen. In 2016/2017 voelde 35 procent van de mensen met een niet-westerse achtergrond zich in algemene zin wel eens onveilig. Van de personen met een Nederlandse achtergrond bedroeg dit 34 procent. Vooral personen met een Surinaamse achtergrond voelen zich in vergelijking met personen met een Nederlandse achtergrond nog altijd vaker onveilig. Verder geldt dat personen van de tweede generatie zich vaker onveilig voelen dan personen van de eerste generatie.

Personen met een niet-westerse achtergrond ervaren vaker onveiligheidsgevoelens in de eigen buurt dan personen met een Nederlandse achtergrond. Wel zijn inwoners met een Turkse of Marokkaanse afkomst zich de laatste jaren veiliger gaan voelen in hun buurt. Verder geven vrouwen vaker aan dan mannen dat ze zich wel

eens onveilig voelen in hun buurt. Vooral vrouwen met een niet-westerse achtergrond hebben deze onveiligheidsgevoelens naar verhouding vaak (26 procent).

Bij personen met een Nederlandse of westerse achtergrond neemt het aandeel dat zich wel eens onveilig voelt in de buurt af met leeftijd. Oudere en jongere niet-westerse inwoners voelen zich daarentegen even vaak onveilig in hun buurt. Onder personen met een westerse achtergrond voelt de eerste generatie zich vaker onveilig in de buurt dan de tweede generatie.

Hoofdstuk 5: Gezondheid

Personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond ervaren hun gezondheid minder vaak als (zeer) goed dan mensen met een Nederlandse achtergrond. Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen van de eerste generatie ervaren de eigen gezondheid minder vaak als (zeer) goed dan de tweede generatie. Bij Marokkanen en Turken is het verschil tussen de generaties het grootst.

Personen met een Marokkaanse achtergrond rookten tussen 2013–2017 minder vaak dan mensen met een Nederlandse achtergrond. Turken rookten met 35 procent juist relatief vaak. Marokkanen en Turken van de eerste generatie roken vaker dan hun herkomstgenoten van de tweede generatie. Bij Surinamers en Antillianen verschilt het aandeel rokers niet of nauwelijks tussen de generaties. Verder hebben personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond vaker ernstig overgewicht dan mensen zonder migratieachtergrond. Bij deze herkomstgroeperingen kampt de eerste generatie vaker met obesitas dan de tweede generatie. Hierbij speelt leeftijd een belangrijke rol. De eerste generatie is gemiddeld ouder en ouderen hebben over het algemeen vaker ernstig overgewicht dan jongeren.

Voor iedere leeftijdsgroep geldt dat de zorgkosten van mannen en vrouwen met Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse afkomst in 2016 hoger waren dan van mensen met een Nederlandse, westerse of overige niet-westerse achtergrond. De zorgkosten voor vrouwen tot 65 jaar waren in alle migratiegroepen hoger dan voor mannen. Wanneer wordt gecorrigeerd voor leeftijdsverschillen, blijkt dat de zorgkosten van mensen met een niet-westerse achtergrond 14 procent hoger zijn dan voor personen met een Nederlandse achtergrond. De zorgkosten voor personen met een Surinaamse, Turkse en Antilliaanse afkomst lagen circa 24 procent hoger; voor mensen met een Marokkaanse afkomst ligt dit 15 procent hoger dan voor mensen met een Nederlandse achtergrond.

Vooral de kosten voor GGZ-zorg en geneesmiddelen onder niet-westerse mannen zijn relatief hoog ten opzichte van mannen met een Nederlandse achtergrond. Voor

Antilliaanse, Surinaamse en Marokkaanse mannen waren in 2016 de gemiddelde kosten voor GGZ per persoon ongeveer het dubbele van de kosten van mannen met een Nederlandse achtergrond.

Hoofdstuk 6: Sociale en maatschappelijke participatie

Personen met een Nederlandse achtergrond hebben vaker wekelijks contact met familie dan personen met een migratieachtergrond. Mensen met een niet-westerse achtergrond hebben juist vaker wekelijks contact met vrienden. Wanneer rekening wordt gehouden met verschillen in leeftijdsopbouw zijn er geen verschillen meer in contact met vrienden en burens. Personen met een niet-westerse achtergrond zijn gemiddeld jonger dan personen met een Nederlandse achtergrond en jongeren hebben vaker contact met vrienden en minder vaak met burens.

Van de personen met een Nederlandse of westerse achtergrond geeft ongeveer een derde één keer in de vier weken informele hulp. Onder niet-westerse immigranten is dit met 27 procent iets lager. Personen met een Marokkaanse of Surinaamse achtergrond geven vaker informele hulp dan diegenen met een Turkse, Antilliaanse of overig niet-westerse achtergrond. Verder verleent de tweede generatie vaker informele hulp dan eerste generatie immigranten.

Bijna de helft van de bevolking verricht vrijwilligerswerk. Personen met een Nederlandse achtergrond doen dit vaker dan personen met een andere achtergrond. Van de niet-westerse groepen zijn personen met een Marokkaanse en Antilliaanse achtergrond het vaakst en Surinamers het minst vaak actief als vrijwilliger. Met 47 procent die vrijwilligerswerk doet, komt de westerse tweede generatie het dichtst in de buurt van personen met een Nederlandse achtergrond.

Personen met een Nederlandse achtergrond nemen het vaakst deel aan activiteiten van verenigingen. Dat beeld verandert nauwelijks wanneer de drie herkomstgroepen (Nederlands, westers en niet-westers) niet zouden verschillen in man/vrouw-verdeling, leeftijdsopbouw en opleidingsniveau. De westerse tweede generatie lijkt in deelnemen aan verenigingsleven het meest op personen met een Nederlandse achtergrond.

Hoofdstuk 7: Veranderingen in de relatie- en gezinsvorming binnen de tweede generatie

Het hoofdstuk Veranderingen in relatie- en gezinsvorming binnen de tweede generatie toont de verschillen in patronen op gebied van samenwonen, trouwen en

kinderen krijgen tussen tweede generatie migranten en personen met een Nederlandse achtergrond van dezelfde leeftijd. Tevens gaat dit hoofdstuk in op het aangaan van gemengde relaties onder de verschillende tweede generatie groepen en over de cohorten.

De leeftijd waarop de tweede generatie personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond een eerste relatie aangaat, trouwt en een eerste kind krijgt, neemt toe. Zo is meer dan de helft van de Turkse tweede generatie geboren in 1980 op 25-jarige leeftijd getrouwd, voor het jongste geboortecohort bedraagt dit 32 procent. Verder gaan jongere geboortecohorten Surinaamse Nederlanders minder vaak op jonge leeftijd samenwonen dan oudere cohorten. Beide ontwikkelingen zijn in lijn met eerdere ontwikkelingen onder personen met een Nederlandse achtergrond.

Bijna alle jongere cohorten stellen het krijgen van kinderen uit. De tweede generatie Antilliaanse vrouwen zijn de enige uitzondering. De demografische transitie die zich eerder al heeft voorgedaan onder vrouwen met een Nederlandse achtergrond, lijkt zich nu ook te manifesteren onder vrouwen met een migratieachtergrond. De grootste verschillen tussen de geboortecohorten zijn binnen de Turkse tweede generatie te zien.

De analyses laten ook zien dat er verschillen bestaan in het demografisch gedrag van jongvolwassenen van wie twee ouders in het buitenland geboren zijn versus degenen met één in het buitenland geboren ouder. De Turkse en Marokkaanse tweede generatie met twee buitenlandse ouders verschilt meer van personen met een Nederlandse achtergrond dan wanneer slechts één ouder in het buitenland geboren. De laatste groep huwt later en is minder vaak getrouwd voordat ze 21, 26 of 31 jaar zijn dan de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders. Omtrent ouderschap laten de analyses deels een ander beeld zien. Turks en Marokkaans Nederlandse vrouwen met één buitenlandse ouder krijgen vaker voor hun 21e een kind dan met twee buitenlandse ouders. Dit terwijl vrouwen met een Nederlandse achtergrond op die leeftijd het minst vaak al een kind hebben. Het percentage vrouwen van de tweede generatie Surinaamse en Antilliaanse vrouwen met één buitenlandse ouder dat een kind heeft voor de leeftijd van 21 jaar ligt wel dicht bij dat van vrouwen met een Nederlandse achtergrond dan wanneer beide ouders uit het buitenland komen.

De resultaten laten ook een verschil zien tussen mannen en vrouwen alsmede tussen de verschillende bestudeerde herkomstgroepen. Zo geldt voor de Turkse en Marokkaanse tweede generatie en personen met een Nederlandse achtergrond dat vrouwen op vrijwel elke leeftijd vaker zijn getrouwd dan mannen. Het verschil in huwelijksleeftijd tussen mannen en vrouwen is echter wel een stuk groter onder Turkse en Marokkaanse Nederlanders dan onder personen met een Nederlandse achtergrond.

De meeste Turkse en Marokkaanse Nederlanders binnen de onderzochte populatie zijn getrouwd met een partner met dezelfde migratieachtergrond als zichzelf. De herkomst van de eerste huwelijkspartner hangt samen met de leeftijd waarop men voor het eerst in het huwelijk treedt. De Turkse en Marokkaanse tweede generatie die na hun 25^e trouwt, trouwt vaker buiten de eigen herkomstgroep. De eerste samenwoonpartner van de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie heeft vaker een Nederlandse achtergrond dan de eerste huwelijkspartner van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie. Jongere cohorten hebben vaker een tweede generatie partner dan oudere cohorten.

Turkse en Marokkaanse Nederlanders geboren in het jongere cohort kiezen vaker voor een tweede generatie en een Nederlandse partner in plaats van een eerste generatie partner dan het oudere cohort. Dit geldt als ze voor hun 26^e getrouwd zijn, maar ook wanneer ze tussen de leeftijd van 26 en 30 jaar trouwen. Vrouwen hebben een kleinere kans dan mannen op een tweede generatie huwelijkspartner of een huwelijkspartner met een Nederlandse achtergrond. De kans op het hebben van een partner met een Nederlandse achtergrond in plaats van een eerste generatie partner verschilt sterk tussen de Turkse en Marokkaanse tweede generatie met één of twee buitenlandse ouders.

Turkse en Marokkaanse Nederlanders met een hoog of middelbaar opleidingsniveau hebben over het algemeen een grotere kans dan laag opgeleiden op een partner van de tweede dan de eerste generatie. Voor hoogopgeleide Turkse Nederlanders geldt dat zij ook een grotere kans hebben op een huwelijkspartner met een Nederlandse achtergrond dan laagopgeleiden. Het verschil tussen de cohorten in de herkomst van de partner is over het algemeen groter voor mannen dan voor vrouwen.

Hoofdstuk 8: Schooluitval onder de tweede generatie

Diverse studies brachten de arbeidsmarktposities van voortijdige schoolverlaters in kaart alsook de positie van voortijdig schoolverlaters qua opleidingsniveau, arbeid, inkomen, uitkering en criminaliteit zes jaar na schoolverlaten. Ze lieten zien dat voortijdig schoolverlaten een negatief effect heeft op de uitkomsten in deze verschillende levensdomeinen. Het hoofdstuk Schooluitval onder tweede generatie jongeren laat de patronen in schooluitval onder jongeren met een tweede generatie migratieachtergrond zien in vergelijking met jongeren van Nederlandse achtergrond. Behalve voor de al vaker bestudeerde jongeren met een tweede generatie Marokkaanse, Turkse, Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond, zijn deze patronen ook voor jongeren met een tweede generatie Chinese achtergrond in kaart gebracht. Een persoon met schooluitval wordt als volgt gedefinieerd: iemand die ooit het vmbo, havo, vwo (zowel in het voortgezet onderwijs als in het

voortgezet algemeen volwassenenonderwijs) of een mbo 1 of 2 opleiding heeft verlaten zonder diploma. Dit wordt in dit hoofdstuk als schooluitval gedefinieerd, ook als iemand later het onderwijs weer ingestroomd is en alsnog een diploma en/of startkwalificatie heeft behaald.

De studie laat zien dat dat schooluitval vaker voorkomt onder mannen dan onder vrouwen. De tweede generatie met een migratieachtergrond uit een van de vier grootste niet-westerse groepen valt vaker uit op school dan degenen zonder een migratieachtergrond. Dit geldt zowel voor mannen als vrouwen. Enkel de groep met een Chinese tweede generatie migratieachtergrond vormt een uitzondering op dit patroon. Onder deze groep komt schooluitval minder vaak voor dan bij andere groepen met een migratieachtergrond en met een Nederlandse achtergrond. Verder laat de analyse zien dat schooluitval in de meeste gevallen een eenmalige ervaring is. Voor zowel mannen als vrouwen met verschillende migratieachtergronden geldt dat het in circa 80 procent van de gevallen bij één keer schooluitval in de schoolloopbaan blijft. Schooluitval in het mbo komt het vaakst voor, gevolgd door het vo en vavo. Leerlingen met een Nederlandse en Chinese achtergrond vallen relatief vaker uit het vo dan leerlingen met een andere achtergrond. Het merendeel van de schooluitvallers stroomt bovendien niet opnieuw in en/of heeft geen startkwalificatie behaald. Dit toont aan dat eenmaal uit het systeem, terugkeren in het onderwijs niet eenvoudig is.

De mate van stedelijkheid van de woonomgeving is ook van belang voor de kans op schooluitval. Voor alle herkomstgroepen lijkt uitval vaker voor te komen in de meer stedelijke gebieden dan in een minder stedelijke woonomgeving. De effecten zijn voor sommige groepen groter dan voor anderen. Onder vrouwen in zeer stedelijke woonomgevingen vallen vrouwen met een Antilliaanse achtergrond het vaakst uit van alle achtergronden. Ook vrouwen met een Nederlandse achtergrond vallen vaker uit in zeer stedelijke woonomgevingen. Voor vrouwen met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse achtergrond zijn de verschillen naar mate van stedelijkheid klein. De schooluitval onder vrouwen met een Chinese migratieachtergrond is laag en verschilt weinig naar de mate van stedelijkheid. Met uitzondering van mannen met een Marokkaanse migratieachtergrond geldt dat schooluitval vaker voorkomt bij mannen die wonen in meer stedelijke woonomgevingen. Verder blijkt dat mannen met een Marokkaanse migratieachtergrond twee keer zo vaak uitvallen op het mbo als vrouwen met een Marokkaanse migratieachtergrond. Schooluitval in het mbo komt vaker voor in meer stedelijke woonomgevingen, ongeacht de herkomst van de mbo'er. Daarnaast blijkt dat jongeren uit oudere geboortecohorten (1990 tot en met 1994) grotere kans hebben op schooluitval dan jongere geboortecohorten (1995 tot en met 1998).

Inleiding

Het Jaarrapport Integratie 2018 geeft een overzicht van de integratie van personen met een migratieachtergrond. Daarbij wordt ingegaan op overeenkomsten en verschillen tussen personen met een migratieachtergrond en personen met een Nederlandse achtergrond. Deze inleiding beschrijft het doel van de publicatie en geeft uitleg over de gehanteerde methodologie. Daarnaast geeft het een overzicht van de inhoud van deze publicatie en de bijlage.

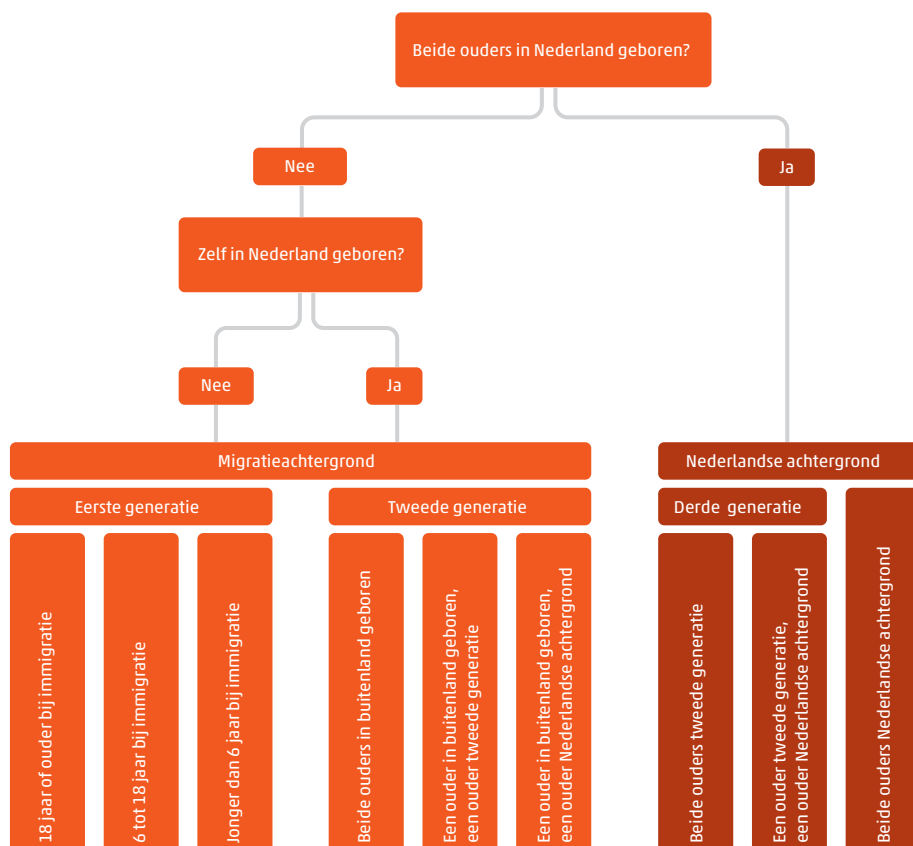
Doel van de publicatie

Het Jaarrapport Integratie bevat een overzicht van de mate waarin personen met een migratieachtergrond en personen met een Nederlandse achtergrond naar elkaar toegroeien. Daarbij wordt ingegaan op verschillen en overeenkomsten tussen deze groepen en de mate waarin deze groepen zich naar elkaar toe hebben bewogen in de afgelopen jaren. Waar mogelijk wordt daarbij onderscheid gemaakt tussen mensen met een migratieachtergrond die in het buitenland geboren zijn en hun kinderen, de tweede generatie, die in Nederland geboren zijn.

Terminologie

Het CBS duidt bevolkingsgroepen aan met exact omschreven definities en terminologie. Bij het bepalen van de migratieachtergrond staat het geboorteland van de ouders centraal. Bij personen met een Nederlandse achtergrond zijn beide ouders in Nederland geboren. Bij personen met een migratieachtergrond is ten minste één ouder in het buitenland geboren. Iemand die zelf ook in het buitenland is geboren behoort tot de eerste generatie, terwijl iemand van de tweede generatie in Nederland is geboren. De kinderen van ouders van de tweede generatie, ook wel de derde generatie genoemd, worden door het CBS tot personen met een Nederlandse achtergrond gerekend. In hoofdstuk 1 wordt een overzicht gegeven van de grootte van de eerste, tweede en derde generatiegroepen.

Schematische weergave bepaling achtergrond en generatiegroepen

Personen met een migratieachtergrond behoren verder tot een bepaalde herkomstgroepering. De herkomstgroepering van de eerste generatie is hun eigen geboorteland. De herkomstgroepering van de tweede generatie is het geboorteland van de moeder als zij in het buitenland is geboren, anders is dat het geboorteland van de vader.

Bij personen met een migratieachtergrond is verder onderscheid aangebracht tussen personen met een westerse en een niet-westerse achtergrond¹⁾. Personen met een westerse achtergrond hebben als herkomstland één van de landen in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika en Oceanië. Hoewel Nederland een westers land

¹⁾ In samenspraak met de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) werkt het CBS aan een andere indeling van herkomstlanden. De WRR heeft in 2018 een nieuwe indeling van herkomstlanden gepubliceerd in geo-linguïstische groepen (Jennissen, Engbersen, Bokhorst en Bovens, 2018). Op basis van ervaringen van deze WRR-publicatie en gesprekken met deskundigen en belanghebbenden, zal ook het CBS in het Jaarrapport 2020 overgaan op een nieuwe indeling van herkomstlanden.

is, vallen personen met een Nederlandse achtergrond niet onder deze groep. Personen met een niet-westerse achtergrond hebben als herkomstland één van de landen in Afrika, Latijns-Amerika en Azië (inclusief Turkije). Binnen de huidige definitie vormen Indonesië en Japan een uitzondering. Zij worden op grond hun sociaaleconomische en sociaal-culturele positie tot de westerse landen gerekend. Het gaat vooral om personen die in het voormalig Nederlands-Indië zijn geboren, respectievelijk werknemers van Japanse bedrijven en hun gezinnen.

Bevolkingsgroepen

In dit jaarrapport staan de ontwikkelingen in de integratie van de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen centraal: personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse²⁾ achtergrond. De Turkse en Marokkaanse migratiegeschiedenis in Nederland ligt voor een groot deel in de gastarbeid van de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw. De historie van Surinaamse en Antilliaanse migratie ligt in de koloniale verwantschap met Nederland. Suriname behoorde tot 1975 tot het Koninkrijk der Nederlanden en Antilliaanse migranten hebben nog steeds de Nederlandse nationaliteit.

Deze publicatie gaat ook in op de integratie van migranten uit enkele kleinere, meer recente herkomstgroepen. Het gaat enerzijds om de herkomstgroepen waarvan veel migranten als vluchteling naar Nederland zijn gekomen. Het gaat hierbij, net als in de vorige editie, om personen met een Afghaanse, Iraakse, Iraanse, Somalische, Syrische en Eritrese achtergrond. Anderzijds gaat het om personen uit nieuwe lidstaten van de Europese Unie³⁾. Hierbij gaat het niet om tijdelijke seizoenswerkers, maar om personen die zich inschrijven bij een gemeente in Nederland. Deze herkomstgroep wordt in het Jaarrapport Integratie aangeduid als de nieuwe EU. Overigens kunnen personen uit deze herkomstgroep ook al vóór het lidmaatschap van de EU naar Nederland zijn gekomen. Binnen de groep nieuwe EU gaat de aandacht specifiek uit naar Poolse, Roemeense en Bulgaarse herkomstgroepen. Vanuit deze landen kwamen de afgelopen jaren de grootste groepen immigranten. Voor de leesbaarheid wordt bij de beschrijving van bevolkingsgroepen soms verkort verwezen naar de diverse achtergronden, zoals bijvoorbeeld, Surinamers, Polen of Antillianen. Dit verwijst altijd naar de zojuist beschreven afbakening van migratieachtergrond.

²⁾ Het gaat om personen met de voormalige Nederlandse Antillen en Aruba als herkomstland. Op 10 oktober 2010 is de Nederlandse Antillen als land opgeheven. Curaçao en Sint-Maarten werden zelfstandige landen binnen het Koninkrijk der Nederlanden (net als Aruba op 1 januari 1986). Bonaire, Sint-Eustasius en Saba (ook wel Caribisch Nederland) werden bijzondere Nederlandse gemeenten. Voor de leesbaarheid wordt deze totale groep personen in deze publicatie als Antilliaans aangeduid.

³⁾ Bulgarije, Cyprus, Estland, Hongarije, Kroatië, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Roemenië, Slovenië, Slowakije en Tsjechië.

Inhoud en digitale bijlage

Dit jaarrapport bestaat uit een monitordeel en een verdiepend deel.

Het monitordeel (hoofdstuk 1 tot en met 6) geeft een overzicht van de ontwikkelingen en kenmerken van de situatie van personen met een migratieachtergrond binnen diverse thema's. De nadruk ligt hierbij op de gepresenteerde grafieken en tabellen, die gepaard gaan met samenvattende teksten.

Het verdiepende deel telt twee hoofdstukken die in meer detail ingaan op aspecten van integratie. In hoofdstuk 7 staan veranderingen in de relatie- en gezinsvorming van de tweede generatie centraal. Hoofdstuk 8 behandelt schooluitval onder de tweede generatie.

Op de website van het CBS (cbs.nl) is een digitale bijlage te vinden. De bijlage bevat achtergrondinformatie bij deze publicatie in de vorm van beschrijvingen van gebruikte gegevensbronnen, technische toelichtingen bij gebruikte methoden en extra cijfers in de vorm van grafieken en tabellen.

De website van het CBS bevat eveneens een dossier: 'migratie en integratie', te bereiken via cbs.nl/integratie. Deze dossierpagina biedt een overzicht van recente CBS-publicaties over dit thema en bevat kerncijfers op het vlak van demografie, onderwijs, arbeidsmarkt, uitkeringen, inkomen en criminaliteit.

Het CBS stelt dit rapport samen, mede op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Hoofdstuk 7 en 8 zijn geschreven door auteurs van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI) en het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG). Deze verdiepende hoofdstukken zijn geschreven als onderdeel van het door het KNAW Onderzoeksfonds gefinancierde project naar levenslopen van de tweede generatie, geleid door het NIDI en het IISG in samenwerking met het CBS.

1.

Bevolking

Auteurs

Carel Harmsen

Vincent de Heij

Niels Kooiman

Dominique van Roon

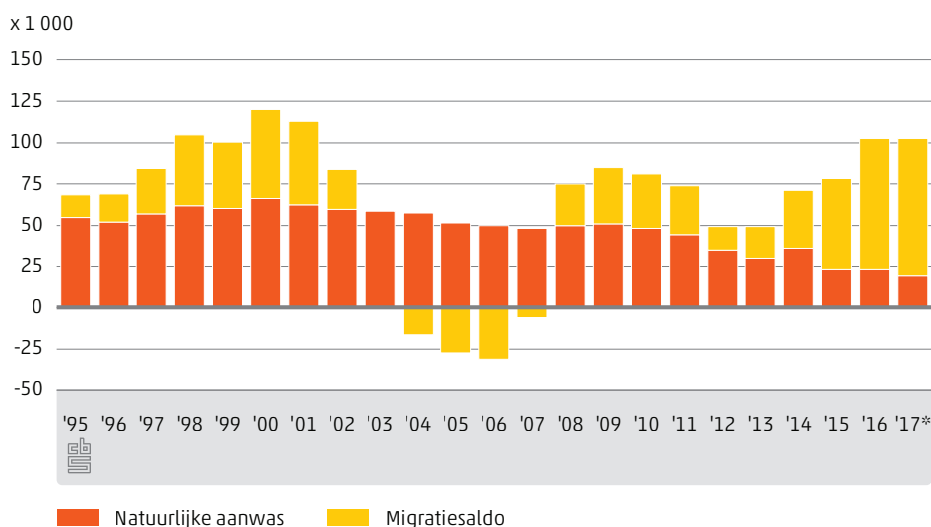

Inmiddels heeft 23 procent van de Nederlandse bevolking een migratieachtergrond. De afgelopen drie jaar groeide de bevolking vooral door immigratie. Dit hoofdstuk beschrijft onder andere de bevolkingsgroei, leeftijdsopbouw en migratiereden naar migratieachtergrond. Ook de huishoudenssamenstelling, huwelijkspartnerkeuze en het gemiddelde kindertal van verschillende herkomstgroeperingen komen aan bod.

Bevolkingsgroei door immigratie

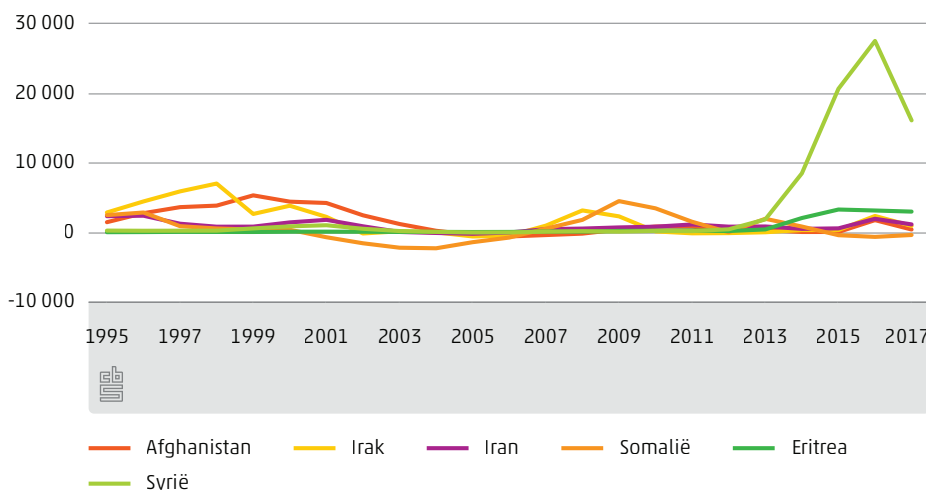
De afgelopen drie jaar groeide de Nederlandse bevolking vooral door immigratie. Tussen 1 januari 2015 en 1 januari 2018 nam het aantal inwoners van Nederland toe met 280 duizend. Minder dan een kwart daarvan was het gevolg van natuurlijke aanwas: geboorten minus sterfte. De overige bevolkingsgroei kwam voort uit internationale migratie: de immigratie overtrof de emigratie ruimschoots.

1.1 Bevolkingsontwikkeling

De afgelopen jaren kwamen vluchtelingen vooral uit Syrië en in mindere mate uit Irak, Eritrea, Iran en Afghanistan. In 2016 piekte deze asielmigratie. Meer dan 20 procent van de immigranten uit deze landen betrof in dat jaar nareizende gezinsleden. Immigranten uit Iran hebben relatief vaak arbeid en studie als migratiereden.

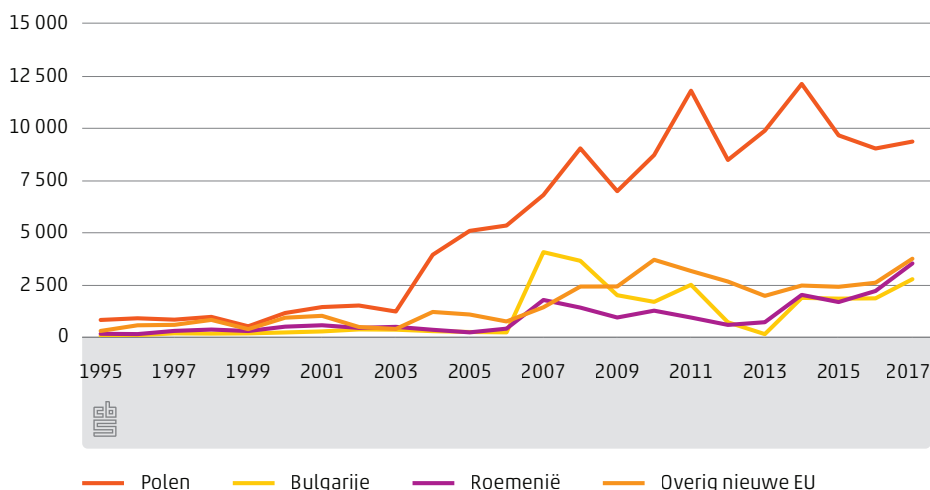
1.2 Migratiesaldo naar geboorteland, vluchtelingengroepen

De immigratie uit Polen, Roemenië, Bulgarije en enkele andere Oost-Europese landen is sterk toegenomen nadat deze landen tussen 2004 en 2007 toetraden tot de Europese Unie. De afschaffing van de tewerkstellingsvergunning voor Bulgaren en Roemenen in 2014 ging samen met een nieuwe stijging van Bulgaarse en Roemeense immigranten. Ook de afgelopen twee jaar steeg het aantal mensen dat vanuit nieuwe EU-lidstaten naar Nederland migreert. Immigranten uit nieuwe EU-landen zijn voornamelijk gedreven door de arbeidsmarkt, maar gezinsmigratie speelt inmiddels ook een belangrijke rol¹⁾.

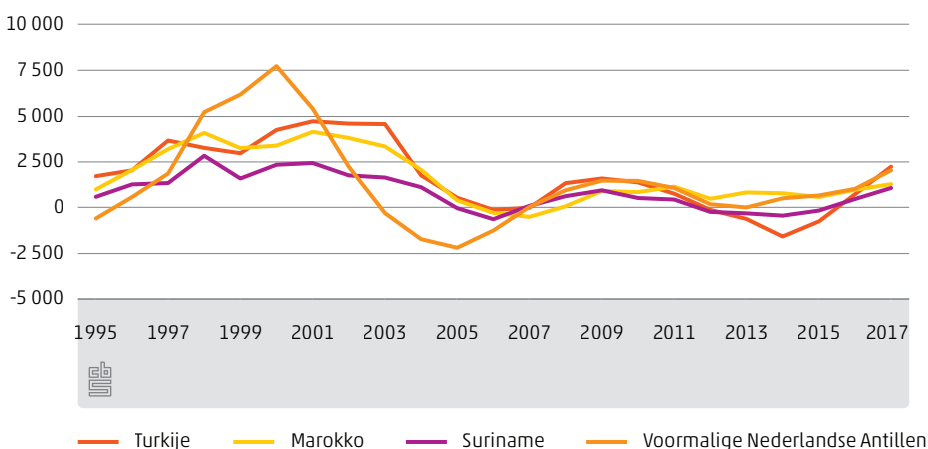
¹⁾ Voor immigranten uit EU/EFTA-landen is de migratiereden gebaseerd op de afgeleide migratiedoelen die door het CBS zijn bepaald. Via zwaartepunttypering wordt aan iedere immigrant uit EU/EFTA-landen een migratiedoel toegekend, maar uiteraard kunnen zij meerdere beweegredenen hebben. Zo heeft ongeveer 30 procent van de immigranten uit nieuwe EU-landen met 'gezin' als eerste afgeleid doel ook 'arbeid' als afgeleid doel.

1.3 Migratiesaldo naar geboorteland, nieuwe EU

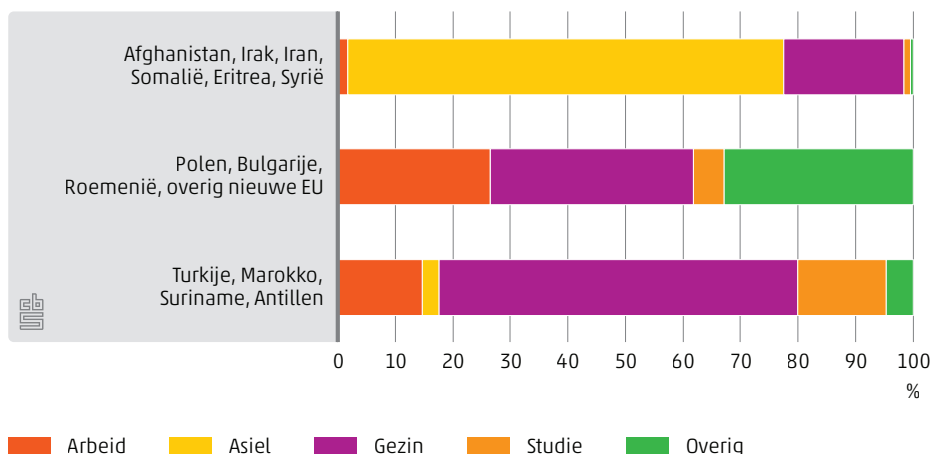

Ook de immigratie uit Turkije, Marokko, Suriname en de Nederlandse Antillen is toegenomen. In 2015 vertrokken nog meer Surinamers en Turken uit Nederland dan er kwamen, maar inmiddels is dat door een toegenomen immigratie en een afgenomen emigratie omgedraaid en is het migratiesaldo van deze groepen weer positief. Ook bij Marokkanen en Antillianen steeg de immigratie en daalde de emigratie. Bij immigranten uit deze vier landen is gezinsmigratie met afstand de belangrijkste reden voor hun komst naar Nederland.

1.4 Migratiesaldo naar geboorteland, vier grootste niet-westerse herkomstgroepen

1.5 Immigratie naar migratiereden en geboorteland, 2016

Meer mensen met een migratieachtergrond

Met de instroom van migranten en de kinderen die zij krijgen, verandert langzaam de samenstelling van de Nederlandse bevolking voor wat betreft herkomst. Tussen 1 januari 2015 en 1 januari 2018 nam het aantal inwoners met een Nederlandse achtergrond met 26 duizend af en kwamen er ruim 306 duizend inwoners met een migratieachtergrond bij. Het aantal mensen met een Syrische achtergrond steeg in deze periode het sterkst en verviervoudigde bijna. Op 1 januari 2018 had 23 procent van de Nederlandse bevolking een migratieachtergrond; 1 procentpunt meer dan drie jaar eerder. Iets minder dan de helft van deze mensen is in Nederland geboren en behoort daarmee tot de tweede generatie migranten. De tweede generatie is vooral ruim vertegenwoordigd bij de vier grootste niet-westerse herkomstsgroepen, waarvan de immigratiepiek in de tweede helft van de twintigste eeuw lag. Van de mensen met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse achtergrond is iets meer dan de helft in Nederland geboren. Dit geldt eveneens voor bijna de helft van de mensen met een Antilliaanse achtergrond.

1.6 Bevolking en bevolkingsgroei naar achtergrond, 1 januari 2018

	Aantal personen	Aandeel in bevolking	Toename sinds 1 januari 2015	Aandeel tweede generatie
	x 1 000	%	x 1 000	%
Totaal	17 181	100	280	
Nederlands	13 209	76,9	-26	
Westers	1 729	10,1	102	52
waarvan				
nieuwe EU	295	1,7	62	23
waarvan				
Pools	173	1	35	22
Bulgaars	31	0,2	8	15
Roemeens	29	0,2	8	20
overig nieuwe EU	61	0,4	10	30
overig westers	1 434	8,3	41	58
Niet-westers	2 243	13,1	204	45
waarvan				
Turks	404	2,4	7	53
Marokkaans	397	2,3	16	57
Surinaams	352	2	3	50
Antilliaans	157	0,9	8	46
Afghaans	48	0,3	4	27
Irakees	61	0,4	6	28
Iraans	42	0,2	5	24
Somalisch	40	0,2	1	35
Eritrees	15	0,1	10	11
Syrisch	91	0,5	68	10
overig niet-westers	636	3,7	75	39

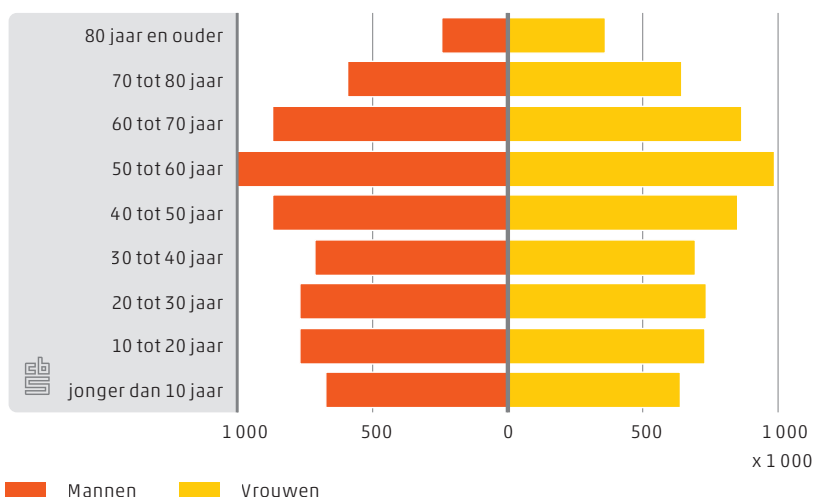
Bron: CBS.

De leeftijdsopbouw van veel migrantengroepen verschilt sterk van die van mensen zonder migratieachtergrond. Bij mensen met een Nederlandse achtergrond zijn veertigers, vijftigers en zestigers momenteel het sterkst vertegenwoordigd. Bij de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen (Turkije, Marokko, Suriname en Antillen) ligt het zwaartepunt van de leeftijdsopbouw duidelijk lager. Meer dan 80 procent van de mensen met een Marokkaanse achtergrond is jonger dan vijftig jaar. Deze herkomstgroep heeft naar verhouding ook veel tieners; dit zijn vrijwel uitsluitend Marokkanen van de tweede generatie. De groep met een Turkse migratieachtergrond is gemiddeld iets ouder met vooral veel twintigers, dertigers en veertigers. Van de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen lijkt de leeftijdsopbouw van mensen met een Surinaamse achtergrond het meest op die van mensen met een Nederlandse achtergrond: in beide groepen zitten veel veertigers

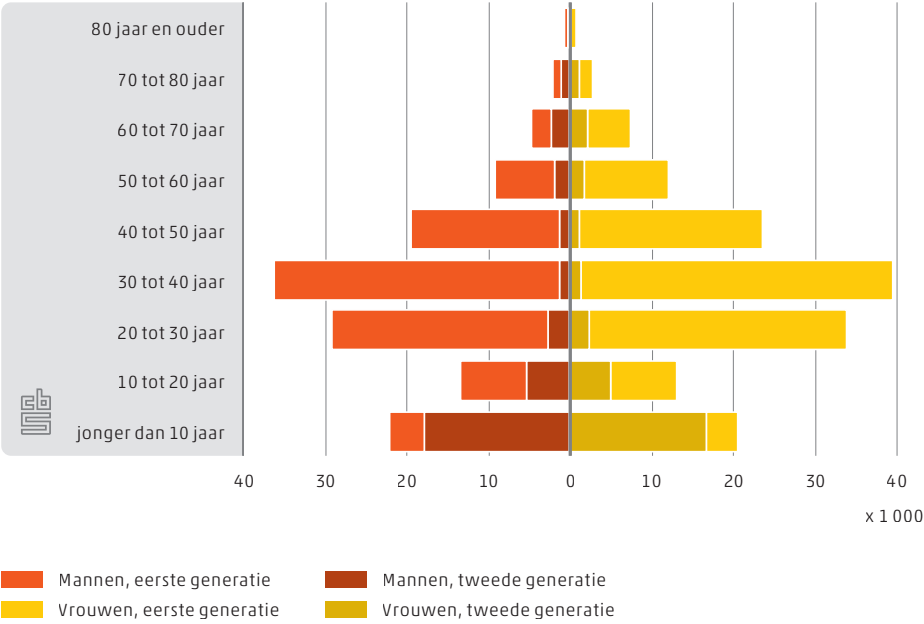
en vijftigers. De tweede generatie Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen is met een gemiddelde leeftijd van 20 jaar nog betrekkelijk jong.

Herkomstgroepen die vooral sinds de eeuwwisseling naar Nederland kwamen, bestaan logischerwijs voornamelijk uit migranten van de eerste generatie. Dit geldt niet alleen voor vluchtelingen, maar ook voor mensen uit Oost-Europese landen die na de eeuwwisseling toetraden tot de Europese Unie. Van deze laatste groep migranten is de grote meerderheid tussen de twintig en vijftig jaar; de leeftijdsklasse met de grootste arbeidsdeelname.

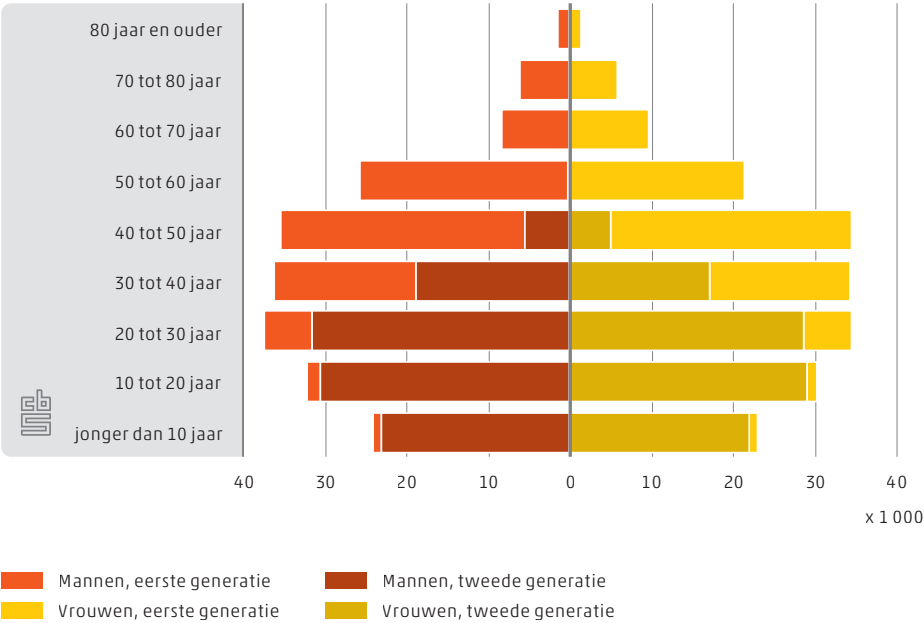
1.7a Leeftijdopbouw Nederlandse achtergrond, 31 december 2017

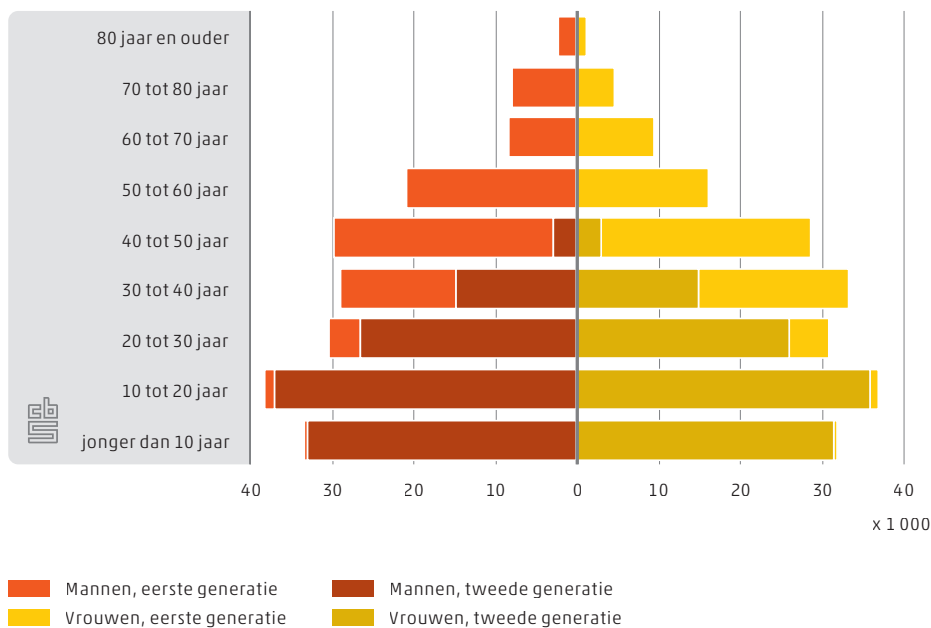
1.7b Leeftijdsofbouw nieuwe EU-achtergrond, 31 december 2017

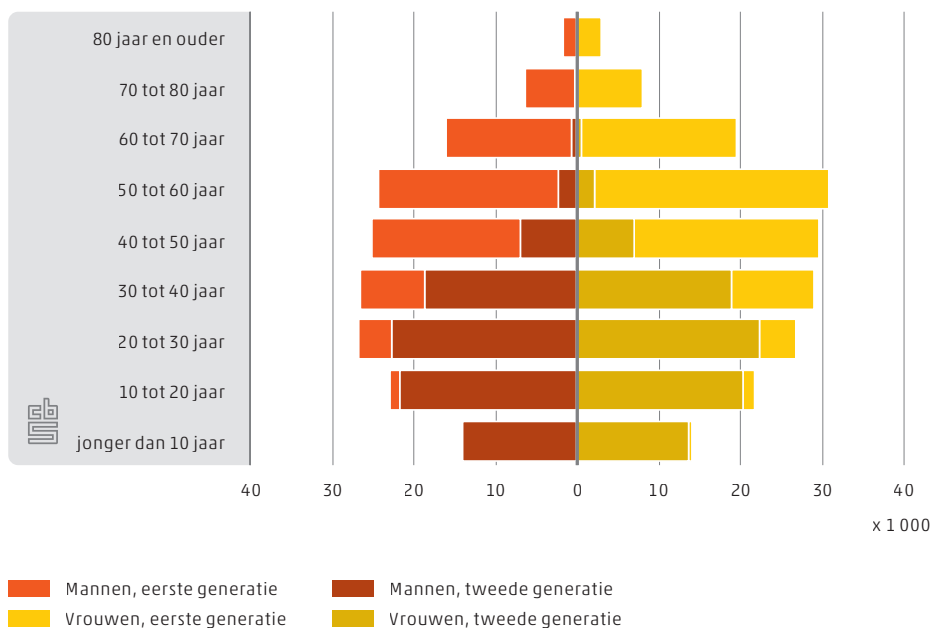
1.7c Leeftijdsofbouw Turkse achtergrond, 31 december 2017

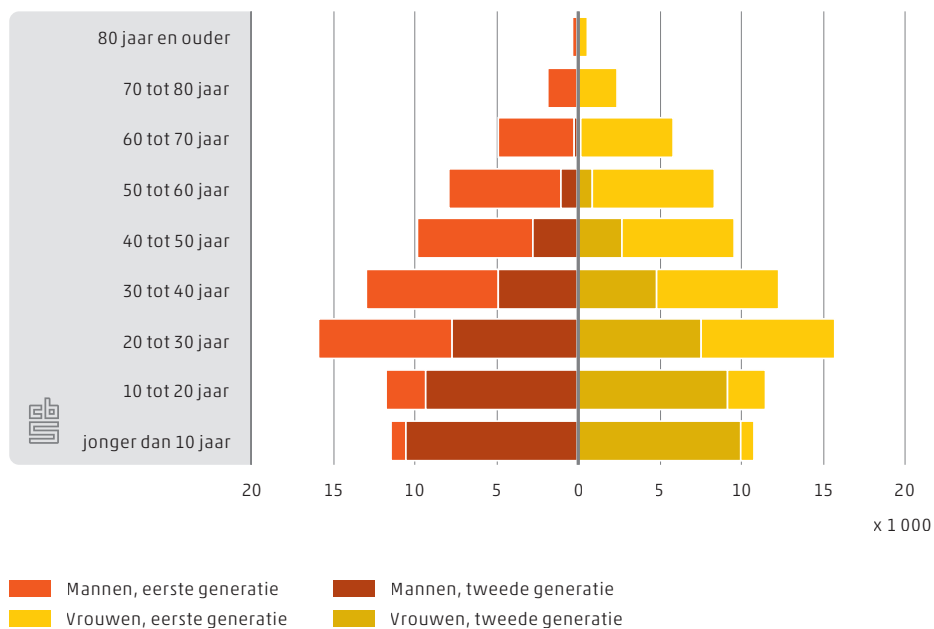
1.7d Leeftijdsofbouw Marokkaanse achtergrond, 31 december 2017

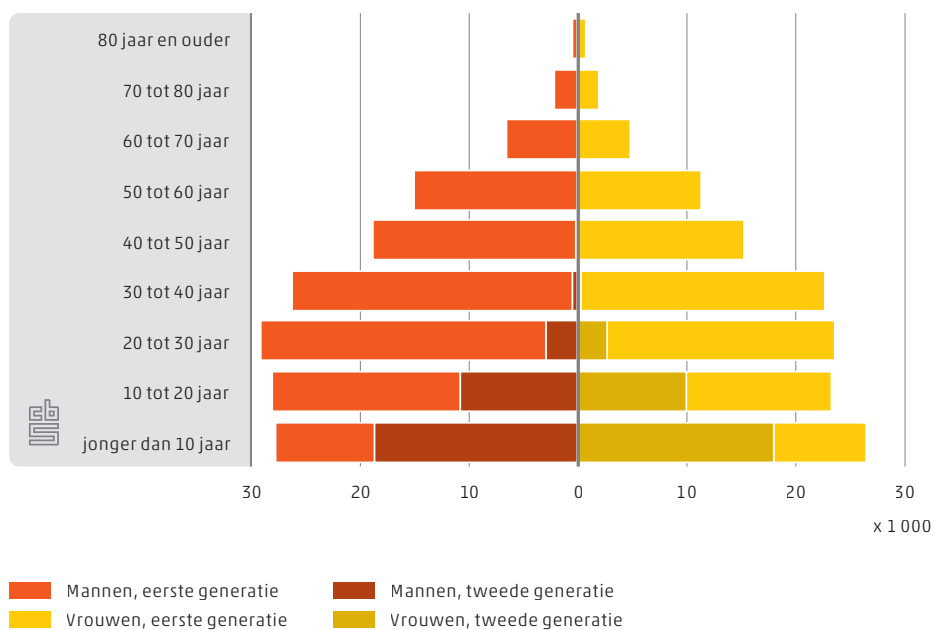
1.7e Leeftijdsofbouw Surinaamse achtergrond, 31 december 2017

1.7f Leeftijdsopbouw Antilliaanse achtergrond, 31 december 2017

1.7g Leeftijdsopbouw vluchtelingengroepen, 31 december 2017

Kinderen van de tweede generatie

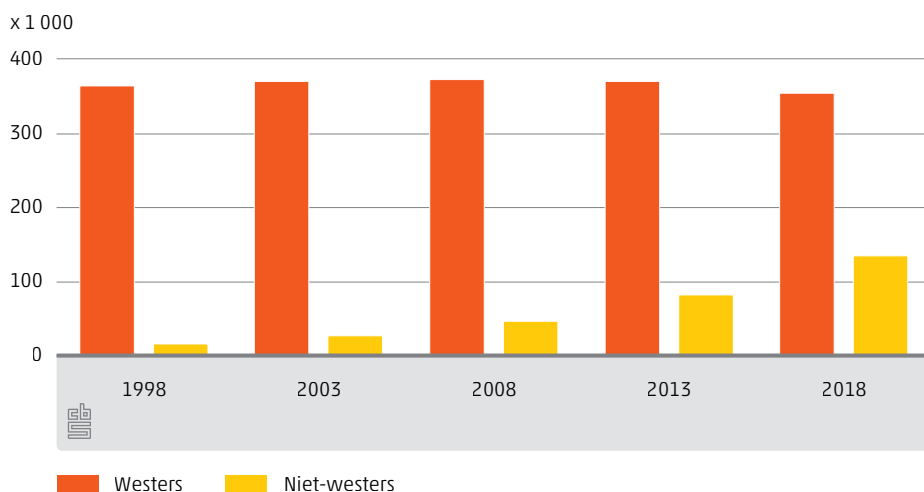
Personen van wie beide ouders in Nederland geboren zijn en van wie minstens één van beide ouders van de tweede generatie is, worden gekenmerkt als de kinderen van tweede generatie personen met een migratieachtergrond; in dit hoofdstuk verder aangeduid als 'kinderen van de tweede generatie' of als 'kinderen van tweede generatie ouders'. Zij hebben zelf een Nederlandse achtergrond en worden in andere onderzoeken ook wel de 'derde generatie' genoemd.

Omdat bij oudere personen de herkomst van de ouders vaak niet bekend is, is in onderstaande figuren de groep kinderen van de tweede generatie opgenomen tot de leeftijd van 50 jaar; in figuur 1.8, met een tijdreeks vanaf 1998, tot de leeftijd van 25 jaar aangezien zo'n 15 tot 20 jaar geleden nog vaker niet bekend was of iemand al dan niet tot deze groep behoorde. Op 1 januari 2018 is van ruim 280 duizend personen jonger dan 50 jaar niet vast te stellen of ze kinderen van de tweede generatie zijn. Dit is minder vaak dan bij de 50-plussers en komt, zeker bij de jongeren, vrijwel altijd omdat de vader niet bekend is.

Nog weinig kinderen van niet-westerse tweede generatie ouders

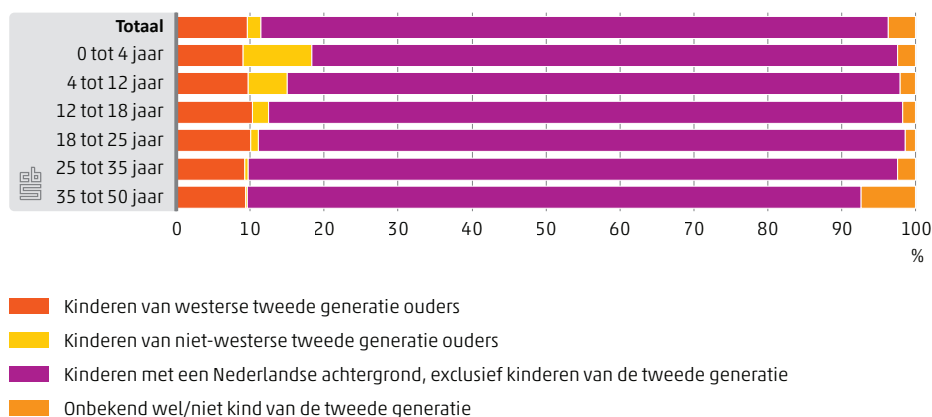
Het aantal kinderen van de niet-westerse tweede generatie jonger dan 25 jaar is gestegen van ruim 15 duizend in 1998 naar bijna 135 duizend in 2018. Het aantal kinderen van de tweede generatie met een westerse achtergrond in diezelfde leeftijdscategorie laat de laatste jaren juist een dalende trend zien. Door een groter wordende Poolse tweede generatie zal deze groep in de toekomst mogelijk weer gaan groeien.

1.8 Kinderen (tot 25 jaar) van de tweede generatie, naar migratieachtergrond ouders, 1 januari

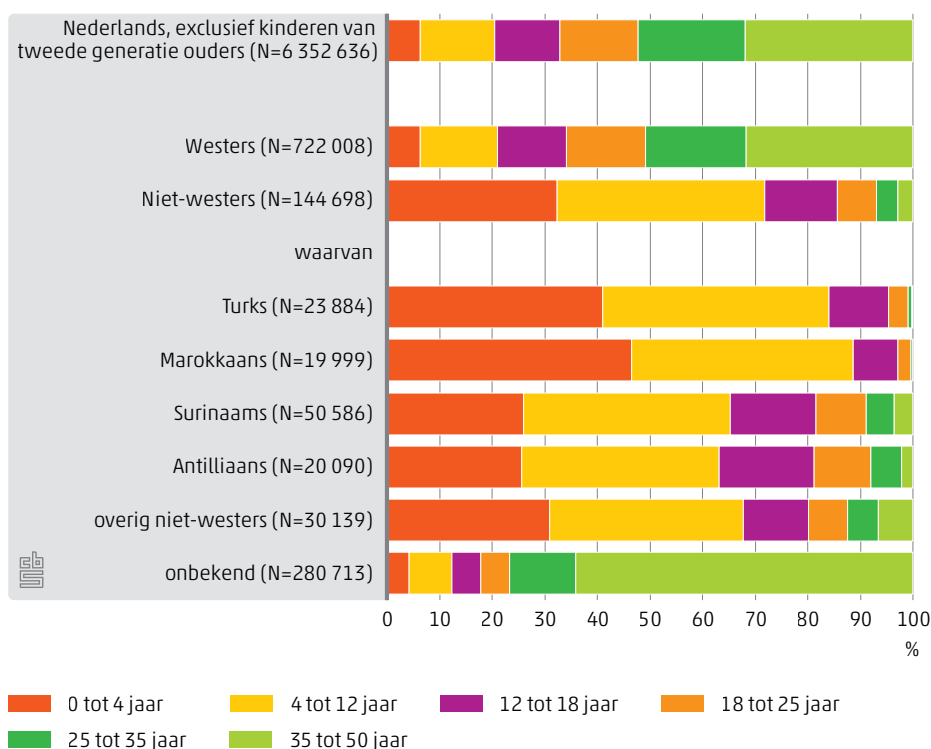
Van de kinderen die in 2017 in Nederland werden geboren, is ongeveer 14 procent een kind van de tweede generatie. De totale groep kinderen (tot 50 jaar) van de tweede generatie is in Nederland nog behoorlijk klein, zeker bij diegenen van wie de ouders een niet-westerse achtergrond hebben. Ongeveer 145 duizend personen die jonger zijn dan 50 jaar kunnen worden gekenmerkt als kinderen van de niet-westerse tweede generatie; dat is 1,9 procent van de bevolking met een Nederlandse achtergrond in die leeftijdscategorie.

1.9 Kinderen (tot 50 jaar) met Nederlandse achtergrond, naar leeftijd en (migratie)achtergrond ouders, 1 januari 2018

De groep kinderen van de niet-westerse tweede generatie is nog zeer jong: bijna 86 procent is minderjarig en meer dan 70 procent is jonger dan 12. Bij kinderen van de Turkse of Marokkaanse tweede generatie is meer dan 95 procent minderjarig. Bij kinderen van de westerse tweede generatie is dit niet zo; die leeftijdsopbouw komt overeen met die van de personen met een Nederlandse achtergrond die geen kinderen van de tweede generatie zijn.

1.10 Kinderen (tot 50 jaar) met Nederlandse achtergrond naar (migratie)achtergrond ouders, 1 januari 2018

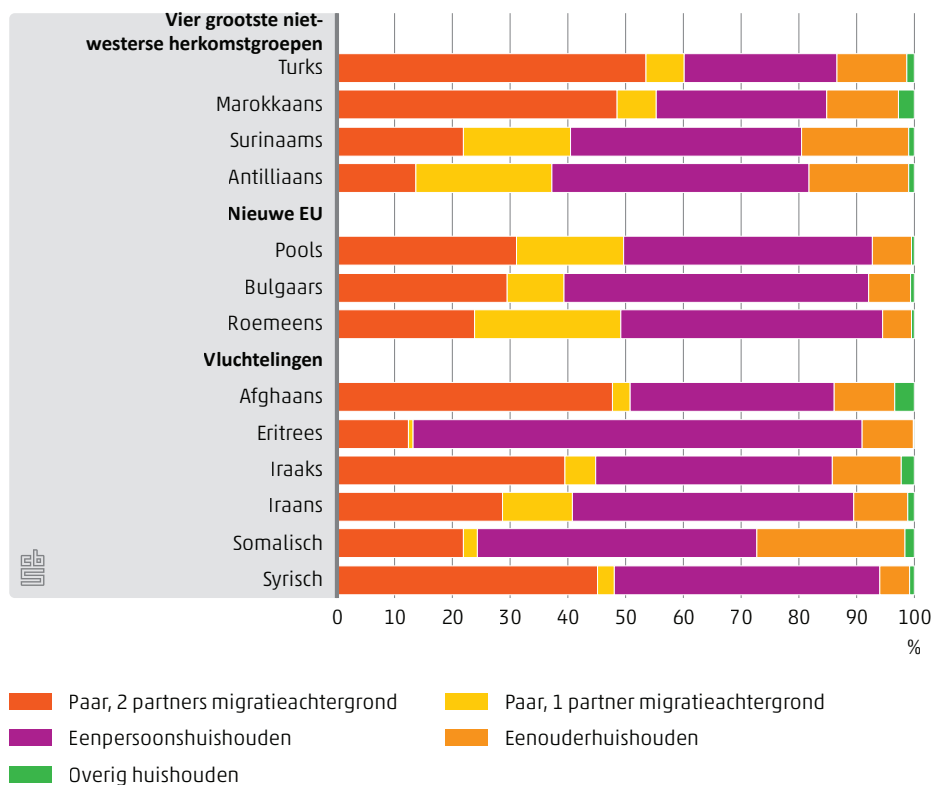

Eritreeërs vaak alleenstaand, Turkse en Marokkaanse huishoudens vaak een paar

De huishoudenssamenstelling verschilt sterk tussen herkomstgroepen. Personen met een Eritrese achtergrond vormen in meer dan driekwart van de gevallen een eenpersoonshuishouden. Bij andere vluchtelingengroepen zoals Syriërs, Iraniërs, Afghanen en Irakezen bestaat minder dan de helft van de huishoudens uit één persoon. De meerderheid van de Turkse of Marokkaanse huishoudens bestaat uit een

paar, met of zonder kinderen. Van die paren heeft in een van de acht gevallen een van beide partners geen migratieachtergrond; bij Marokkanen iets meer dan bij Turken. Van de paren met een Surinaamse achtergrond heeft bijna de helft een partner met een Nederlandse achtergrond en van de paren met een Antilliaanse achtergrond bijna twee derde. Onder deze laatste twee groepen zijn eveneens meer alleenstaanden en eenoudergezinnen dan onder huishoudens van personen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Ook Roemenen, Polen en vooral Bulgaren vormen relatief vaak eenpersoonshuishoudens. Als zij wel een paar vormen, is dit betrekkelijk vaak met een partner met een Nederlandse achtergrond. Dit geldt het sterkst voor Roemenen: meer dan de helft heeft een Nederlandse partner.

1.11 Huishoudenssamenstelling naar achtergrond, 1 januari 2016

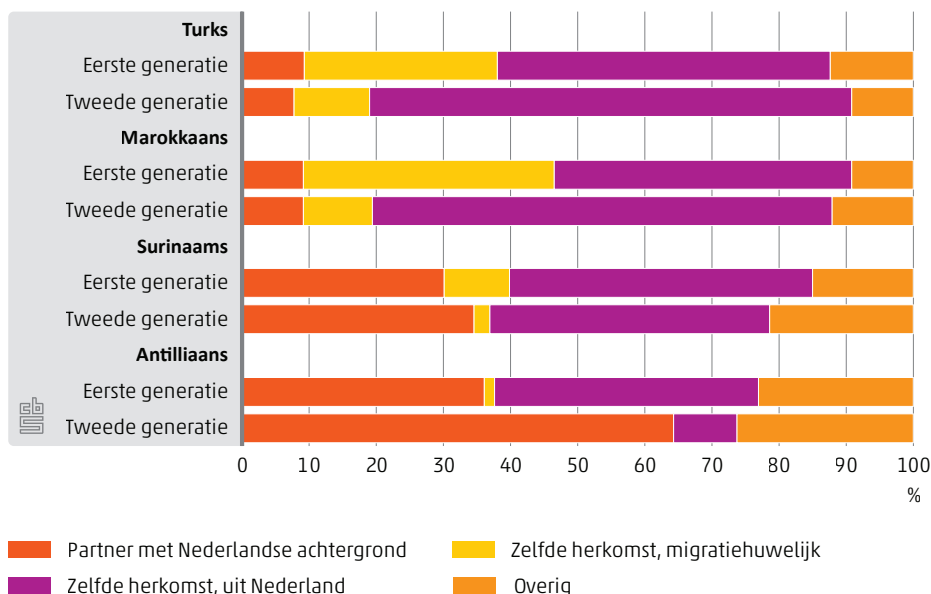
Tweede generatie Turken en Marokkanen trouwen vaak binnen eigen groep

Personen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond trouwden²⁾ in 2017 voornamelijk met een partner van gelijke herkomst. Dit geldt voor de tweede generatie net zo sterk als voor de eerste. Van alle tweede generatie Turken had 83 procent een partner met een Turkse achtergrond, vaak betrof het een partner die al in Nederland woonde.

Het aandeel migratiehuwelijken is de afgelopen twintig jaar sterk gedaald. Bij een migratiehuwelijk heeft de ene partner zich in het jaar van huwelijksluiting of daarna in Nederland gevestigd, terwijl de andere partner al in Nederland woonde of een persoon is met een tweede generatie achtergrond. Vlak na de eeuwwisseling was meer dan de helft van de huwelijken van tweede generatie Turken een migratiehuwelijk, in 2017 was dat ruim 11 procent. Van de tweede generatie Turken trouwde 8 procent in 2017 met een partner met een Nederlandse achtergrond. Ook tweede generatie Marokkanen trouwen meestal met een partner van gelijke herkomst: in ongeveer 8 van de 10 gevallen. In vergelijking met tweede generatie Turken trouwen zij iets vaker met een partner uit een andere migratiegroep of met een partner met een Nederlandse achtergrond. Tweede generatie Surinamers (35 procent) en vooral Antillianen (64 procent) trouwen aanzienlijk vaker met een partner met een Nederlandse achtergrond.

2) Exclusief geregistreerde partnerschappen.

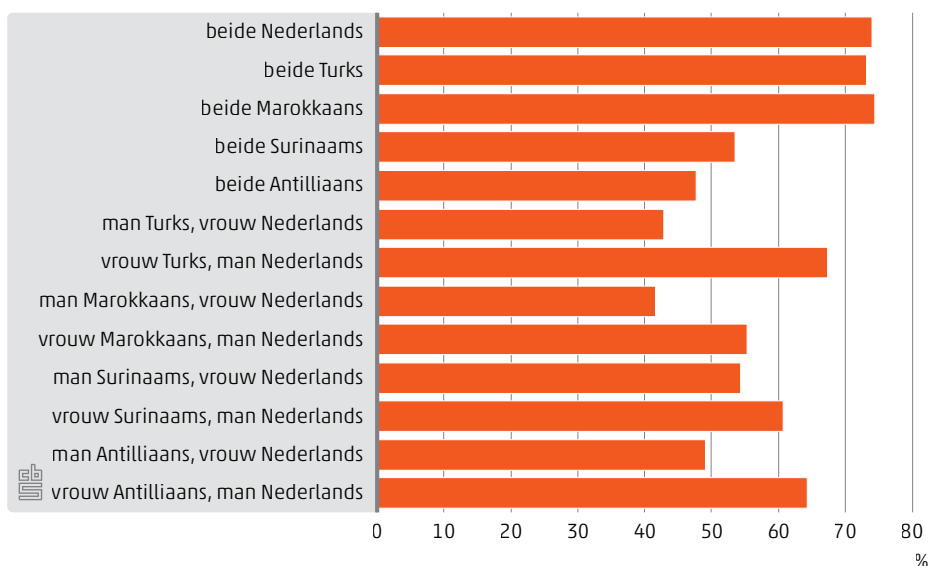
1.12 Huwelijkspartnerkeuze naar achtergrond en generatie, 2017

Turkse en Marokkaanse stellen relatief stabiel

Van alle stellen die in 2003 gehuwd of ongehuwd gingen samenwonen is onderzocht welk deel eind 2015 is gescheiden. Hieruit blijkt dat bijna driekwart van de stellen met twee Turkse of twee Marokkaanse partners na die periode van ruim 12 jaar nog bij elkaar is. Dat is even vaak als koppels met beiden een Nederlandse achtergrond. Stellen met twee partners van Surinaamse of Antilliaanse herkomst scheiden aanzienlijk vaker: na 12 jaar was ongeveer de helft uit elkaar. Het minst stabiel zijn gemengde stellen van een man met een Turkse of Marokkaanse achtergrond en een vrouw met een Nederlandse achtergrond. Gemengde stellen van een Turkse of Marokkaanse vrouw en een man met een Nederlandse achtergrond komen wat minder vaak voor, maar eindigen minder vaak in een scheiding.

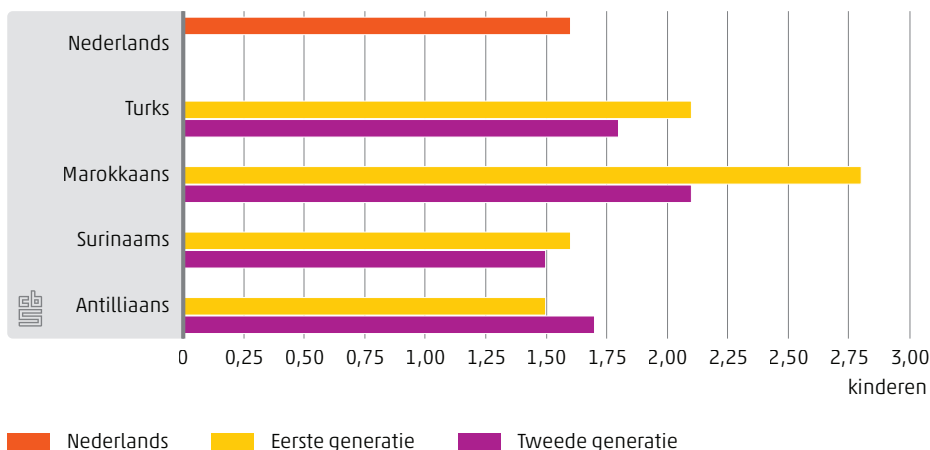
1.13 In stand gebleven samenwoonrelaties, gehuwd of ongehuwd (begonnen in 2003) naar achtergrond partners, 31 december 2015

Tweede generatie Marokkaanse en Turkse vrouwen krijgen minder kinderen dan eerste generatie

Het gemiddeld aantal kinderen dat vrouwen met een Turkse of een Marokkaanse achtergrond krijgen is sinds 1980 sterk gedaald. Vrouwen van de tweede generatie krijgen minder kinderen dan de eerste generatie. Desondanks krijgen vrouwen met een Marokkaanse achtergrond gemiddeld nog steeds de meeste kinderen. Het gemiddelde kindertal van eerste generatie Marokkaanse vrouwen lag in 2017 op 2,8. Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie kregen gemiddeld 2,1 kind. Het gemiddeld kindertal voor Turkse vrouwen van de tweede generatie ligt met 1,8 slechts een fractie hoger dan dat van vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Het gemiddeld aantal kinderen dat vrouwen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond krijgen verschilt eveneens weinig van die van vrouwen met een Nederlandse achtergrond. De afgelopen jaren is het gemiddeld kindertal per vrouw bij geen van deze groepen sterk veranderd.

1.14 Gemiddeld kindertal per vrouw, naar achtergrond en generatie, 2017

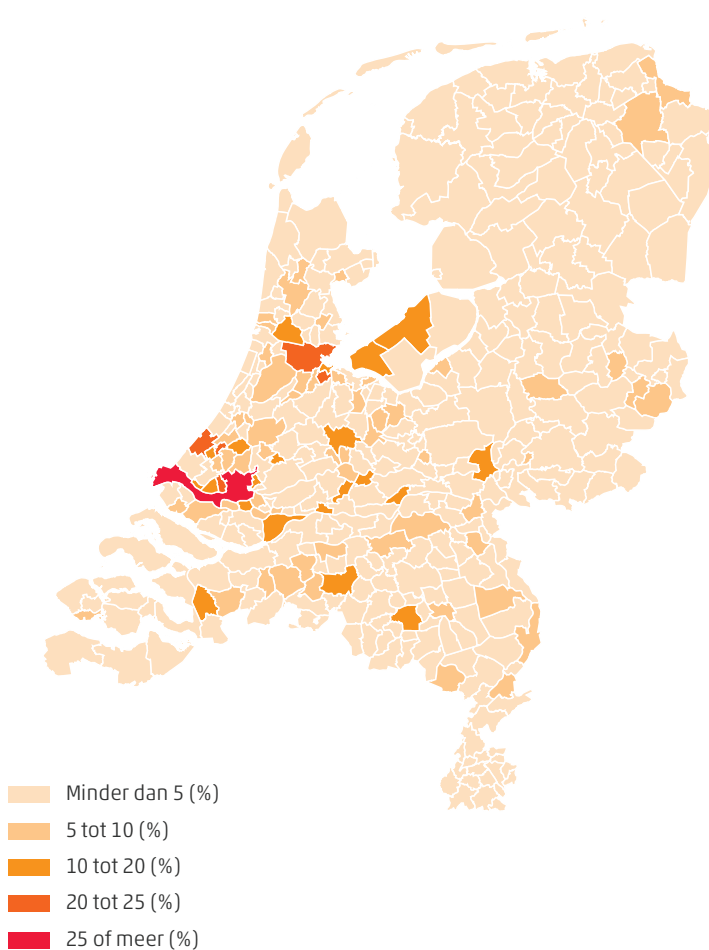

Migranten oververtegenwoordigd in grote steden

In heel Nederland had 23 procent van de bevolking op 1 januari 2018 een migratieachtergrond, maar in grote steden was dat aandeel hoger. In Amsterdam, Rotterdam en Den Haag heeft iets meer dan de helft van de inwoners een migratieachtergrond; in Utrecht een derde. In Almere, Amstelveen, Diemen, Schiedam, Vaals en Capelle aan den IJssel ligt het aandeel inwoners met een migratieachtergrond hoger dan in Utrecht. Rotterdam heeft het grootste aandeel inwoners met een niet-westerse achtergrond (38 procent), gevolgd door Amsterdam en Den Haag (35 procent). In die laatste twee steden wonen relatief veel personen met een westerse migratieachtergrond.

Van alle personen met een Surinaamse of Marokkaanse achtergrond woont iets minder dan de helft in één van de vier grote steden. Bij Turken en Antillianen is dat iets meer dan een derde. Ter vergelijking: van mensen met een Nederlandse achtergrond woont 9 procent in één van de vier grote steden. Vooral bij Surinamers en Antillianen valt op dat de tweede generatie minder vaak in de grote steden woont dan de eerste generatie. Bij Turken en Marokkanen woont de tweede generatie ook iets minder vaak in de grote stad dan de eerste generatie, maar is het verschil tussen de generaties kleiner.

1.15 Aandeel personen met Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond, 1 januari 2018

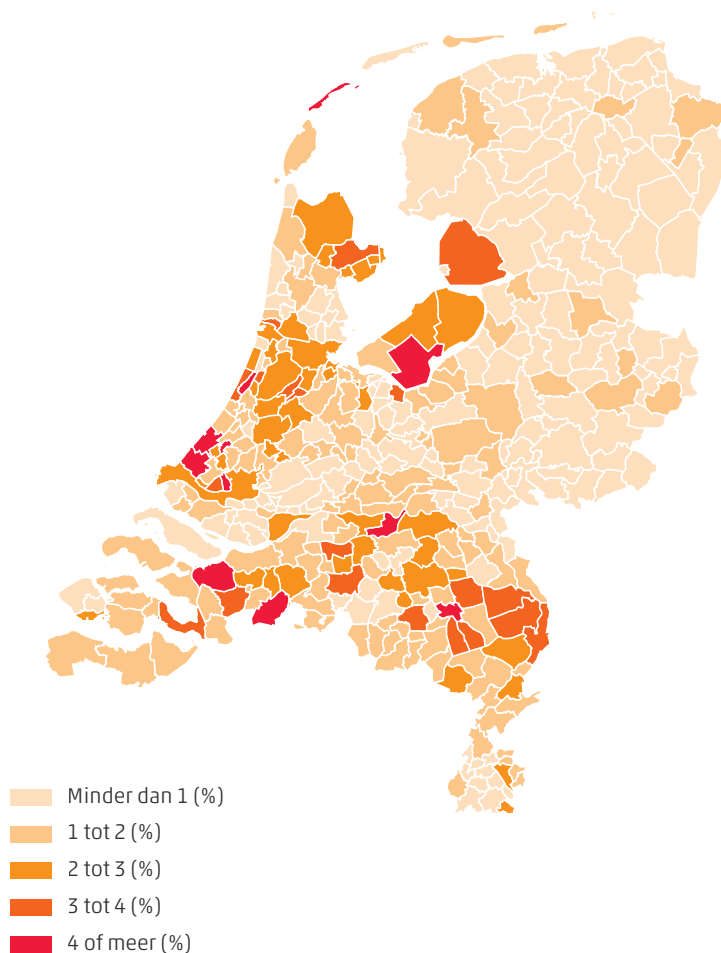

Migranten uit nieuwe EU-landen meer verspreid over Nederland

Personen uit Polen, Bulgarije, Roemenië en andere Oost-Europese landen die meer recentelijk zijn toegetreden tot de Europese Unie wonen in vergelijking met de vier grootste niet-westerse migrantengroepen minder geconcentreerd in de grote steden en meer verspreid over Nederland. Zij zijn in het algemeen oververtegenwoordigd in

gebieden met veel agrarische bedrijvigheid. Op 1 januari 2018 had de gemeente Steenbergen het grootste aandeel personen uit nieuwe EU-landen (9 procent). Ook in het Westland, de Kop van Noord-Holland, de Bollenstreek, Flevoland, grote delen van Noord-Brabant en Noord-Limburg zijn verhoudingsgewijs veel inwoners ingeschreven die komen uit de nieuwe EU-landen.

1.16 Aandeel personen met nieuwe EU-achtergrond, 1 januari 2018

2.

Onderwijs

Auteurs

Marijke Hartgers

Nelet Kuipers

Frank Linder

Ten opzichte van 10 jaar geleden volgt een groter deel van de leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond een hoger onderwijsniveau, zowel in het voortgezet onderwijs als in het middelbaar onderwijs. Ditzelfde geldt voor deelnemers met een Nederlandse achtergrond. Hierdoor neemt het verschil in deelname aan hogere niveaus tussen leerlingen met een Nederlandse achtergrond en een niet-westerse achtergrond vrijwel niet af.

Dit hoofdstuk beschrijft de onderwijsposities, onderwijskeuzes en schooluitval van jongeren met een migratieachtergrond in verschillende fases van het onderwijs. Ook verschillen in opleidingsniveau van de tweede generatie migranten worden besproken.

Leerlingen met Turkse of Antilliaanse achtergrond minst vaak havo-advies of hoger

Het aandeel leerlingen dat in groep 8 van de basisschool een definitief advies krijgt voor havo of vwo verschilt naar (migratie)achtergrond. Het aandeel leerlingen met een Nederlandse achtergrond dat ten minste havo-advies kreeg was 59 procent in 2016/'17. In datzelfde schooljaar kreeg 38 procent van de leerlingen met een Turkse migratieachtergrond ten minste een havo-advies; in de schooljaren 2008/'09 tot en met 2014/'15 schommelde het aandeel rond 30 procent. Eenzelfde ontwikkeling is zichtbaar bij leerlingen met een Marokkaanse achtergrond, alleen liggen hier de percentages 4 procentpunt hoger. In 2016/'17 kreeg 45 procent van de leerlingen met Surinaamse achtergrond ten minste havo-advies en bij leerlingen met een Antilliaanse achtergrond was dit 38 procent. Voor beide groepen is dit 4 procentpunt meer dan in de jaren 2008/'09 tot en met 2014/'15. Voor de leerlingen met een overige niet westerse achtergrond schommelde het aandeel met ten minste havo-advies in de periode 2008/'09–2016/'17 rond 50 procent. Jongens en meisjes krijgen nagenoeg even vaak minimaal een havo-advies, ongeacht hun (migratie)achtergrond.

Schooladvies in groep 8

Leerlingen van groep 8 in het basisonderwijs kregen tot en met het schooljaar 2013/'14 een advies voor het voortgezet onderwijs van de leerkracht nádat de eindtoets was gemaakt. Vanaf het schooljaar 2014/'15 krijgen leerlingen een schooladvies van de leerkracht vóórdat de eindtoets is afgenomen. Dit advies is onder meer gebaseerd op leerprestaties en aanleg en ontwikkeling op de basisschool. Wanneer de eindtoets beter wordt gemaakt dan verwacht, dan moet de basisschool het schooladvies heroverwegen. Een deel van de adviezen

wordt daarna herzien. In het definitieve leerkrachtadvies zijn de herziene adviezen meegenomen (Ministerie van Algemene Zaken, 2018).

2.1 Aandeel groep-8-leerlingen met havo- of vwo-advies naar achtergrond

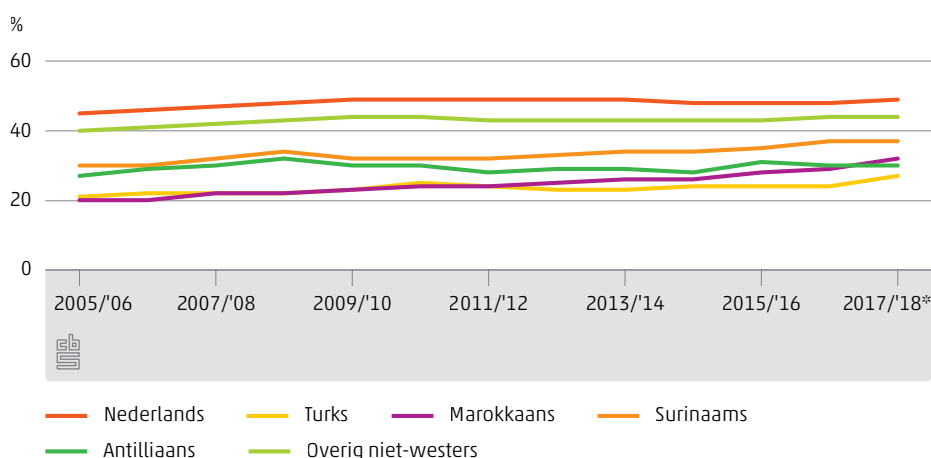

Bijna 1 op de 3 leerlingen met Marokkaanse achtergrond naar havo/vwo

In het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs hebben de meeste leerlingen hun definitieve keuze voor de te volgen onderwijssoort gemaakt. Leerlingen met een niet-westerse achtergrond gaan voornamelijk naar het vmbo, terwijl leerlingen met een Nederlandse achtergrond vrijwel even vaak naar vmbo als naar havo/vwo gaan. Wel gaan leerlingen binnen alle herkomstgroepen langzaam maar steeds vaker naar havo/vwo. Onder leerlingen met een Marokkaanse achtergrond was deze toename

de afgelopen twaalf jaar het grootst. In schooljaar 2005/'06 ging een op de vijf van hen naar havo/vwo, in schooljaar 2017/'18 was dat bijna een op drie. Marokkaanse leerlingen gaan daarmee vaker naar havo/vwo dan leerlingen met een Turkse of Antilliaanse achtergrond, maar nog minder vaak dan leerlingen met een andere niet-westerse achtergrond. Bij leerlingen met een Nederlandse achtergrond is het aandeel dat naar havo of vwo gaat de afgelopen twaalf jaren licht gestegen van 45 procent in 2005/'06 tot 49 procent in 2017/'18.

2.2 Aandeel leerlingen havo/vwo¹⁾ in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs naar achtergrond

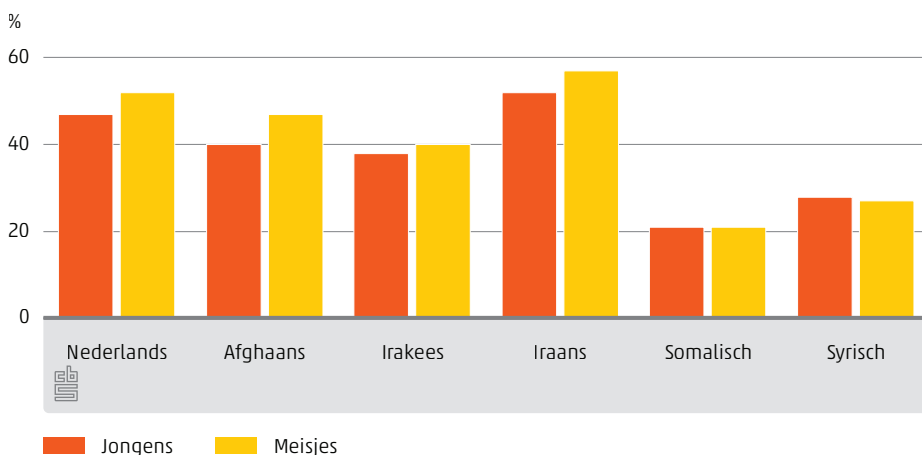

¹⁾ Inclusief algemeen leerjaar 3.

Leerlingen met Iraanse achtergrond vaker naar havo/vwo dan die met Nederlandse achtergrond

Tot de groep leerlingen met een overig niet-westerse achtergrond behoren ook leerlingen uit vluchtelingengroepen uit Afghanistan, Irak, Iran, Syrië en Somalië. Onder hen gaan leerlingen met een Iraanse achtergrond in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs vaker naar havo/vwo dan leerlingen met een Nederlandse achtergrond. Meer dan de helft van de leerlingen uit Iran zat in schooljaar 2017/'18 in een havo- of vwo-klas. Leerlingen met een Somalische achtergrond gaan juist veel minder vaak naar havo/vwo: ruim een op de vijf gaat naar dit type opleiding. Dit is minder dan de helft ten opzichte van leerlingen met een Nederlandse achtergrond. Bij leerlingen met een Syrische achtergrond ging in 2017/'18 ruim een kwart naar havo/vwo.

2.3 Aandeel leerlingen havo/vwo¹⁾ in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs, vluchtelingengroepen, 2017/'18*

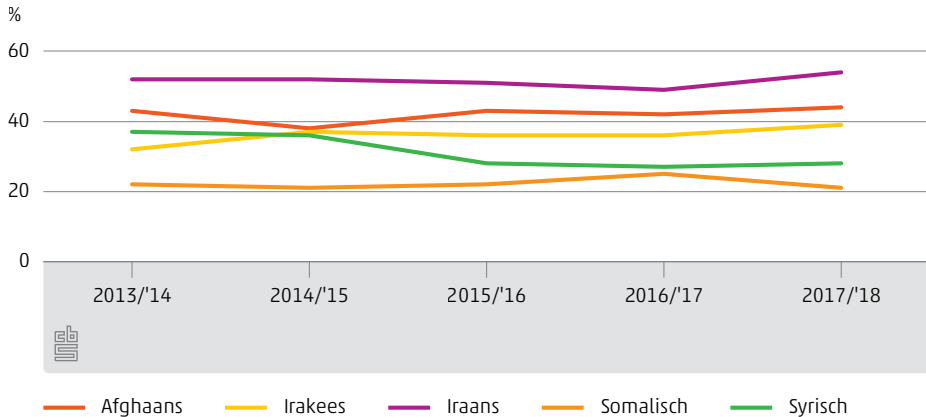

¹⁾ Inclusief algemeen leerjaar 3.

Bij Syriërs neemt het aandeel leerlingen met havo/vwo af

Voor de meeste vluchtelingengroepen geldt dat het aandeel leerlingen dat in leerjaar 3 naar havo/vwo gaat redelijk stabiel is of heel gestaag toeneemt, ondanks enige fluctuaties. Voor leerlingen met een Syrische achtergrond geldt dit echter niet. In 2013/'14 ging 37 procent van de Syrische leerlingen naar havo of vwo, in 2017/'18 was dat gedaald tot 28 procent. Dit verschil gaat samen met de komst van de recente stroom vluchtelingen uit Syrië. De migratiegeschiedenis van de Syrische leerlingen die in 2017/'18 in leerjaar 3 zaten verschilt sterk van de groep die in 2013/'14 in leerjaar 3 zat. In 2013/'14 was een kwart van de leerlingen met een Syrische achtergrond een migrant van de eerste generatie, terwijl in 2017/'18 ruim 70 procent tot de eerste generatie behoorde. Daarnaast waren de leerlingen die tot de eerste generatie behoorden in 2013/'14 gemiddeld al 9 jaar in Nederland en hadden dus veelal in Nederland basisonderwijs gehad. In 2017/'18 waren Syrische leerlingen van de eerste generatie gemiddeld pas 2 jaar in Nederland.

2.4 Aandeel leerlingen havo/vwo¹⁾ in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs naar achtergrond, vluchtelingengroepen

¹⁾ Inclusief algemeen leerjaar 3.

Niet-westerse leerlingen vaker op lagere vmbo-niveaus

Binnen het vmbo volgen leerlingen met een niet-westerse achtergrond vaker vmbo-basisberoeps dan leerlingen met een Nederlandse achtergrond. Ten opzichte van tien jaar geleden zijn slechts kleine verschuivingen te zien. Het aandeel leerlingen op het vmbo-basisberoeps neemt iets af en het aandeel leerlingen op het vmbo-gemengd en -theoretisch en op de havo neemt licht toe. Dit geldt voor leerlingen van alle (migratie)achtergronden. Leerlingen met een Marokkaanse achtergrond vormen een uitzondering; zij gingen niet alleen relatief vaker naar vmbo-gemengd/theoretisch en havo, maar ook vaker naar vwo. Leerlingen met een Nederlandse of overig niet-westerse achtergrond gaan ongeveer even vaak naar havo als naar vwo. Leerlingen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse achtergrond gaan vaker naar havo dan naar vwo. Onder leerlingen met een Marokkaanse en Turkse achtergrond is dit zelfs bijna twee keer zo vaak.

2.5 Voortgezet onderwijs; deelname leerjaar 3, naar achtergrond, 2017/'18*

	Nederlands	Turks	Marok- kaans	Surinaams	Antilliaans	Overig niet- westers
	%					
Vmbo-basisberoeps	8	21	19	14	22	14
Vmbo-kaderberoeps	14	22	19	18	20	15
Vmbo gemengd en theoretisch	28	30	30	30	27	26
Havo ¹⁾	26	18	21	23	18	24
Vwo	23	9	11	14	12	20

Bron: CBS.

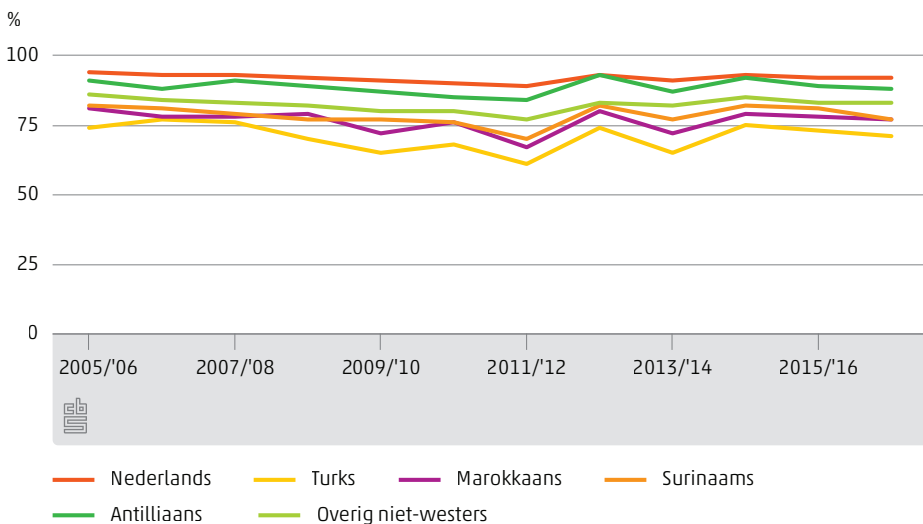
¹⁾ Inclusief algemeen leerjaar 3.

Slagingspercentage niet-westerse leerlingen blijf achter

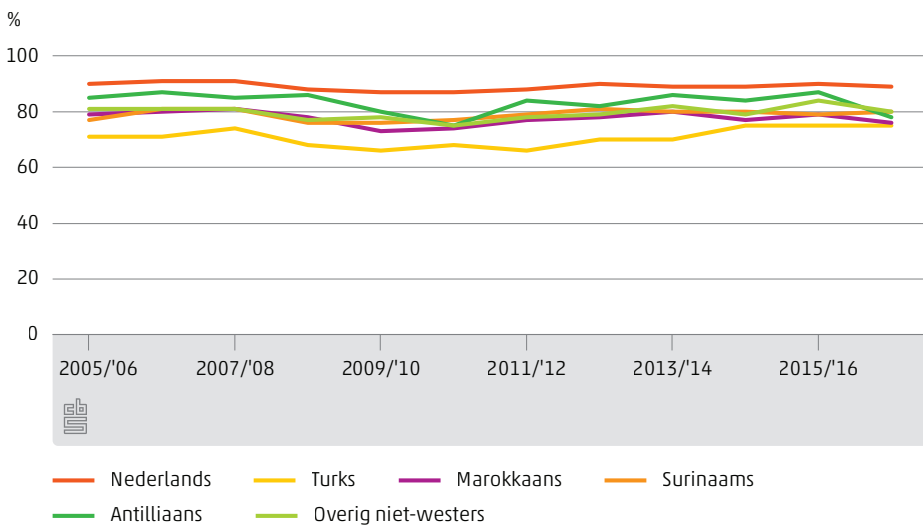
In alle onderwijssoorten binnen het voortgezet onderwijs slagen leerlingen met een Nederlandse achtergrond vaker voor hun eindexamen dan leerlingen met een niet-westerse achtergrond. Leerlingen met een Turkse achtergrond gaan het minst vaak naar havo of vwo en slagen ook minder vaak op deze niveaus. De slagingspercentages op vwo en havo liggen bij leerlingen met een Nederlandse achtergrond rond de 90 procent. Leerlingen met andere achtergronden hebben sinds schooljaar 2005/'06 dit slagingspercentage niet weten te evenaren.

Op het vmbo liggen de slagingspercentages voor zowel leerlingen met een Nederlandse achtergrond als leerlingen met een migratieachtergrond hoger dan op havo en vwo. Voor vmbo- gemengd/theoretisch (vmbo-g/t) slaagt ongeveer 94 procent van de leerlingen met een Nederlandse achtergrond en 84 procent van de leerlingen met een Turkse achtergrond; voor de overige leerlingen is dit 90 procent. Bij vmbo-kaderberoeps (vmbo-k) en vmbo-basisberoeps (vmbo-b) slaagt ongeveer 98 procent van de leerlingen met een Nederlandse achtergrond; voor leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond liggen deze percentages ruim boven de 90 procent.

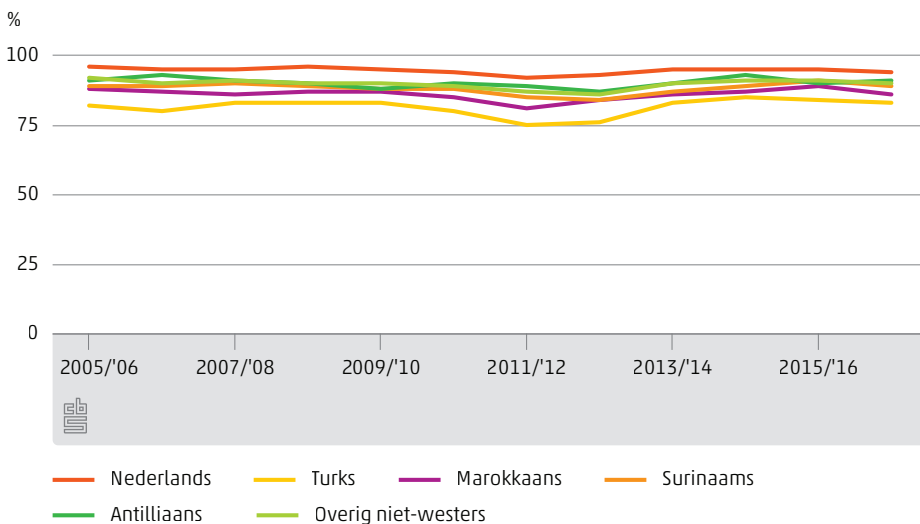
2.6a Slagingspercentages vwo naar achtergrond

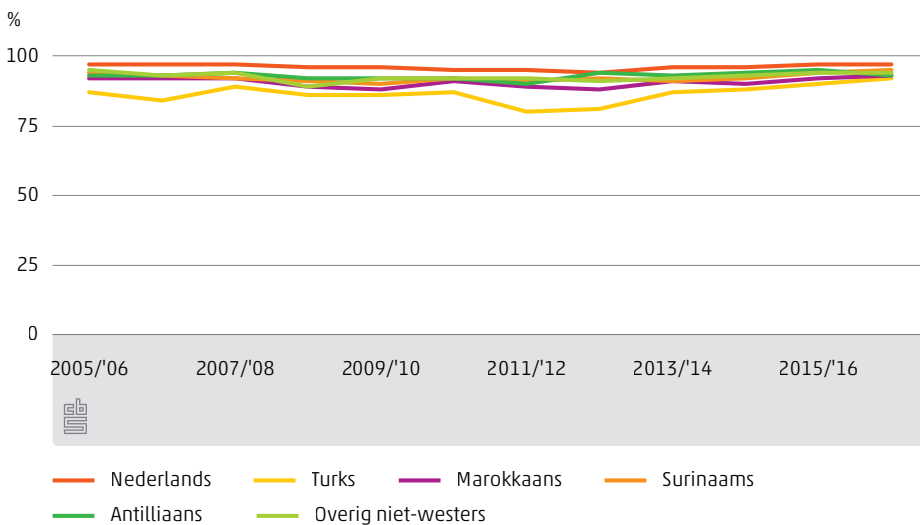
2.6b Slagingspercentages havo naar achtergrond

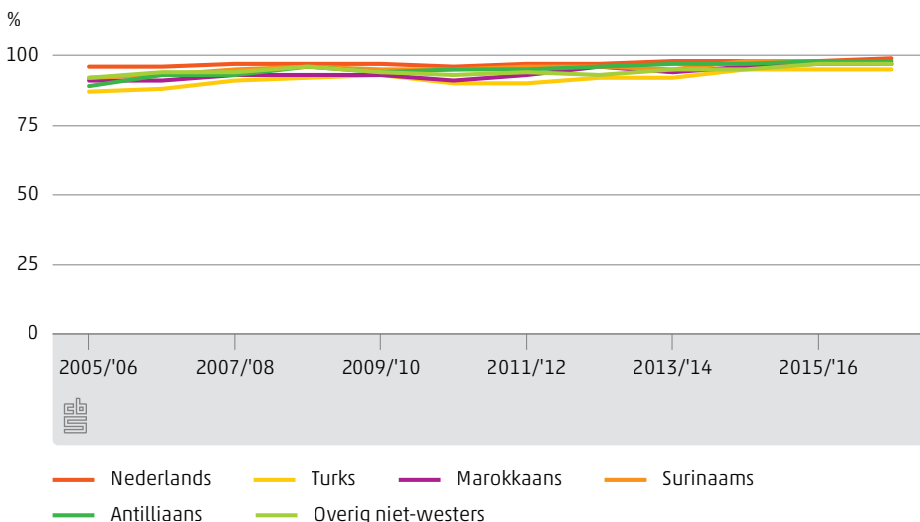
2.6c Slagingspercentages vmbo-g/t naar achtergrond

2.6d Slagingspercentages vmbo-k naar achtergrond

2.6e Slagingspercentages vmbo-b naar achtergrond

Gemiddeld eindexamencijfer verschilt weinig tussen herkomstgroepen

Het gemiddelde cijfer over alle eindexamenvakken lag in het schooljaar 2016/'17 voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs vrij dicht bij elkaar ongeacht onderwijssoort en herkomstgroep: gemiddeld was dit cijfer 6,7. Geslaagden op het vwo haalden met 6,8 gemiddeld het hoogste cijfer, die op het vmbo-gemengd het laagste cijfer met gemiddeld 6,5. Voor alle onderwijssoorten geldt dat geslaagden met een Nederlandse achtergrond het hoogste gemiddelde cijfer haalden. Dit cijfer lag 0,2 punt hoger lag dan het laagste gemiddelde cijfer dat geslaagden met een Turkse migratieachtergrond haalden.

Voor de vakken Nederlands en Engels geldt ook dat het gemiddelde eindcijfer van de verschillende herkomstgroepen dicht bij elkaar ligt. Voor iedere onderwijssoort is steeds hetzelfde patroon zichtbaar. Voor het vak Nederlands haalden geslaagden met een Nederlandse achtergrond binnen alle onderwijssoorten het hoogste gemiddelde cijfer, terwijl geslaagden met een Turkse achtergrond gemiddeld overal het laagste cijfer hadden. Het verschil tussen deze gemiddelden is niet groot; tussen de 0,2 en 0,4 punten.

Voor het vak Engels haalden geslaagden met een Antilliaanse achtergrond binnen elke onderwijssoort het hoogste cijfer, gevolgd door geslaagden met een Surinaamse of overig niet-westerse achtergrond. Daarna komen geslaagden met een

Nederlandse achtergrond en gevolgd door leerlingen met een Marokkaanse achtergrond. Ook bij Engels halen geslaagden met een Turkse achtergrond gemiddeld het laagste cijfer.

2.7 Gemiddeld eindcijfer voor Nederlands naar achtergrond, 2016/'17

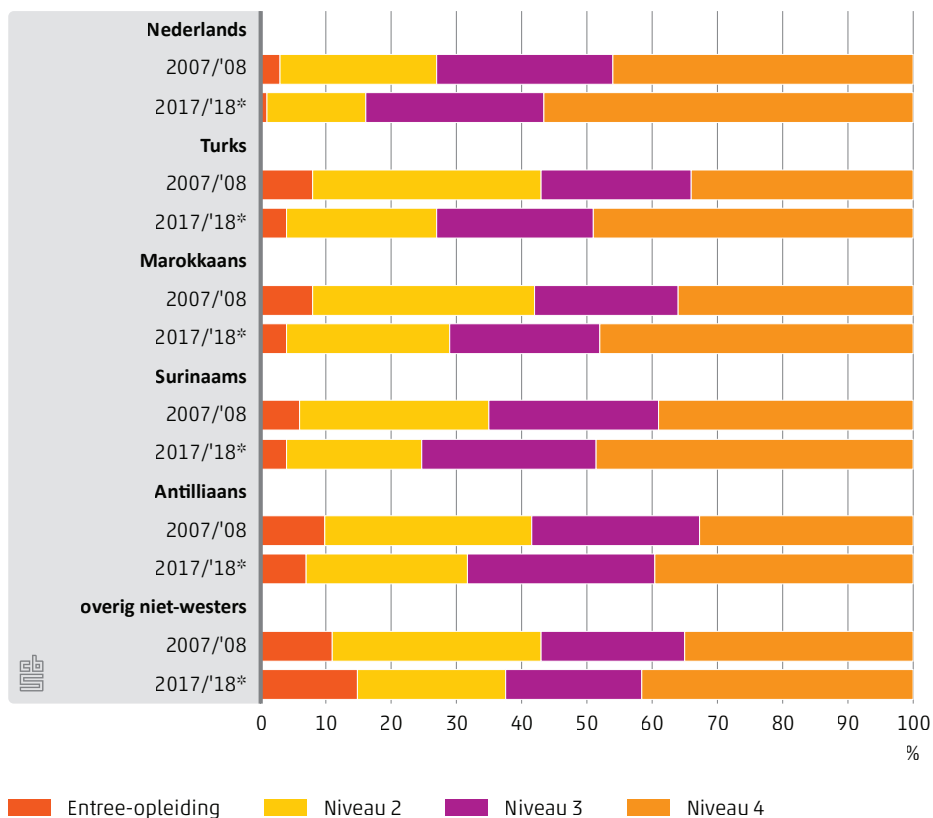
2.8 Gemiddeld eindcijfer voor Engels naar achtergrond, 2016/'17

Percentage studenten aan mbo-2 daalt en mbo-4 stijgt

Voor alle herkomstgroepen geldt dat de afgelopen tien jaar de afname van het aandeel studenten aan mbo-2 gelijk is aan de stijging van het aandeel studenten aan niveau 4. In het studiejaar 2017/'18 volgde ongeveer de helft van de mbo-studenten met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse achtergrond mbo-4; voor studenten met een Nederlandse achtergrond was dit 56 procent. Het aandeel mbo-3-studenten is in tien jaar tijd vrijwel gelijk gebleven en ligt voor alle groepen rond een kwart. Nog maar relatief weinig studenten doen de entree-opleiding (mbo-niveau 1); voor bijna alle groepen ligt dit lager dan 5 procent. Mbo-studenten met een Antilliaanse of overig niet-westerse achtergrond deden relatief vaker een entree-opleiding: respectievelijk 7 procent en 15 procent. De groep overig niet-westers bestaat hoofdzakelijk uit eerste generatie Syriërs, Eritreeërs of Somaliërs. Van deze groep zullen veel personen een schakelklas hebben gedaan, met extra taallessen, om vervolgens drempelloos de entree-opleiding in te stromen.

2.9 Mbo-studenten naar niveau en achtergrond

Economische studie populair onder niet-westerse mbo'ers

Mbo'ers (mannen en vrouwen) met een niet-westerse achtergrond kiezen veel vaker voor een studie in een economische richting dan mbo'ers met een Nederlandse achtergrond. Ongeveer 45 procent van de studenten met een Surinaamse, Marokkaanse en Turkse achtergrond kiest voor deze richting. Techniek is onder mbo-studenten met niet-westerse achtergrond juist minder in trek dan onder studenten met een Nederlandse achtergrond.

2.10 Mbo-studenten¹⁾ naar studierichting en achtergrond, 2017/'18*

	Nederlands	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	Overig niet-westers
	%					
Economie	30	44	45	46	37	39
Techniek	30	20	15	19	21	18
Zorg en Welzijn	33	32	35	31	34	27
Overig	8	5	5	5	8	16

Bron: CBS.

¹⁾ Inclusief extraneï.

Minder voortijdig schoolverlaters vanuit mbo

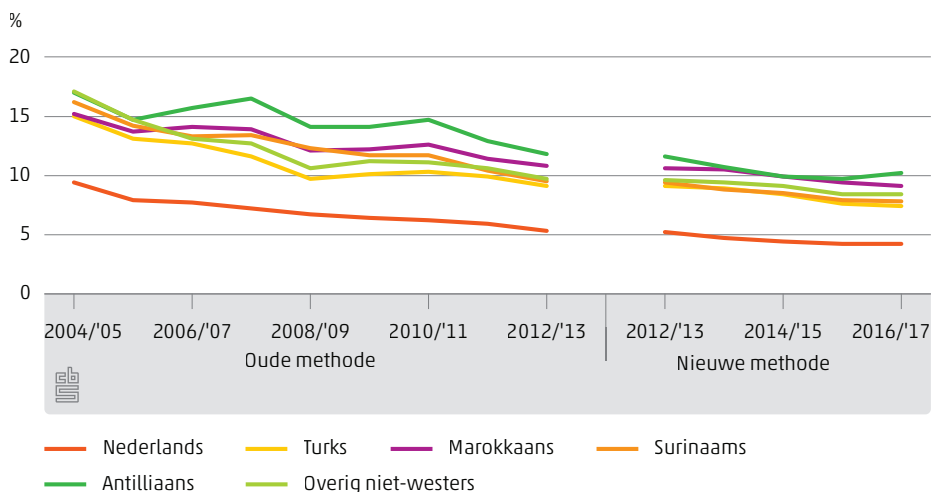
Het merendeel van de voortijdig schooluitval vindt plaats vanuit een mbo-opleiding. Personen met een niet-westerse achtergrond verlaten vaker voortijdig het onderwijs dan personen met een Nederlandse achtergrond. In 2004/'05 lag dit percentage rond 9 procent voor mbo'ers met een Nederlands achtergrond en 16 procent voor de niet-westerse herkomstgroepen. In 2016/'17 is dit gedaald naar 4 procent voor personen met een Nederlandse achtergrond en gemiddeld bijna 9 procent voor de niet westerse herkomstgroepen.

Voortijdig schoolverlaters en startkwalificatie

Een diploma voor tenminste havo, vwo of mbo-niveau 2 geldt als een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt. De kans op (duurzaam) werk is met een startkwalificatie beduidend groter dan zonder startkwalificatie. Leerlingen die het onderwijs verlaten zonder startkwalificatie worden aangeduid als voortijdig schoolverlaters.

Bij mbo-studenten met een Turkse of Surinaamse achtergrond was dit ongeveer 7,5 procent en voor leerlingen met een overig niet-westerse migratieachtergrond ruim 8 procent. Bij de mbo'ers met een Marokkaanse achtergrond is er een gestage afname van het aandeel voortijdig schoolverlaters, maar met 9 procent in 2016/'17 is dit ten opzichte van de andere groepen hoog. De enige groep die ten opzichte van het jaar ervoor een lichte toename laat zien, zijn de studenten met een Antilliaanse achtergrond: in 2016/'17 verliet meer dan 10 procent van hen voortijdig het mbo.

2.11 Voortijdig schoolverlaters vanuit mbo, 22 jaar of jonger naar achtergrond

Vershil in onderzoeksmethode bepaling voortijdig schoolverlaters

De gegevens over voortijdig schoolverlaters zijn gebaseerd op de directe door- en uitstroom tussen twee opeenvolgende schooljaren (het basisjaar t en het bestemmingsjaar t+1) binnen het door de overheid bekostigde voortgezet onderwijs, middelbaar beroepsonderwijs en voortgezet algemeen volwassenenonderwijs. Personen uit het basisjaar die in het bestemmingsjaar geen onderwijs meer volgen én niet in het bezit zijn van een startkwalificatie worden als voortijdig schoolverlaters gekwalificeerd.

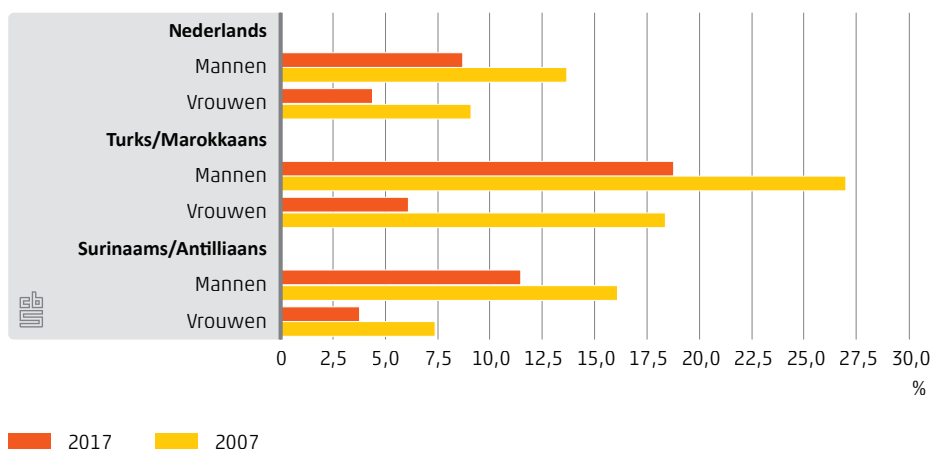
Tot en met 2011/'12 werden alle personen die op 1 oktober in het basisjaar (t) stonden ingeschreven in het door de overheid bekostigd onderwijs meegenomen in de onderzoekspopulatie. Vanaf 2012/'13 is dat niet langer het geval. Vanaf dat moment behoren personen die op 1 oktober van het bestemmingsjaar (t+1) staan ingeschreven in het praktijkonderwijs, de Engelse Stroom, het Internationaal Baccalaureaat en het speciaal onderwijs niet tot de onderzoekspopulatie, evenals personen die op dat moment een vrijstelling van de leerplicht hebben.

Vooraf minder voortijdig schoolverlaters onder Turkse/ Marokkaanse meisjes

Behalve de voortijdige uitval per schooljaar is ook bekend hoe groot de totale groep jongeren van 18 tot 25 jaar zonder startkwalificatie is. Ook de totale groep jongeren zonder startkwalificatie is sterk gedaald ten opzichte van tien jaar geleden, waarbij de daling het grootst is bij jongens en meisjes met een Turks/Marokkaanse achtergrond. Bij de jongens met een Turkse of Marokkaanse achtergrond nam het aandeel zonder startkwalificatie af van 27,0 procent in 2007 naar 18,8 procent in 2017; bij meisjes met een Turkse of Marokkaanse achtergrond was de daling nog groter (van 18,4 procent naar 6,1 procent). Het aandeel Turks/Marokkaanse meisjes zonder startkwalificatie was hierdoor in 2017 lager dan het aandeel jongens met een Nederlandse achtergrond zonder startkwalificatie. Meisjes met een Surinaams/ Antilliaanse achtergrond hebben het vaakst een startkwalificatie; 3,8 procent van hen heeft geen startkwalificatie en dit is 0,6 procentpunt lager dan meisjes met een Nederlandse achtergrond en 2,3 procentpunt lager dan meisjes met een Turks/ Marokkaanse achtergrond.

Het aandeel dat geen startkwalificatie heeft ligt bij meisjes lager dan bij jongens, ongeacht hun migratieachtergrond. Wel is in 2017 het aandeel jongens met een Nederlandse achtergrond zonder startkwalificatie (8,7 procent) aanzienlijk lager dan dat van de jongens met Turks/Marokkaanse achtergrond (18,8 procent) of Surinaams/Antilliaanse achtergrond (11,5 procent).

2.12 Voortijdig schoolverlaters, 18 tot 25 jaar naar achtergrond

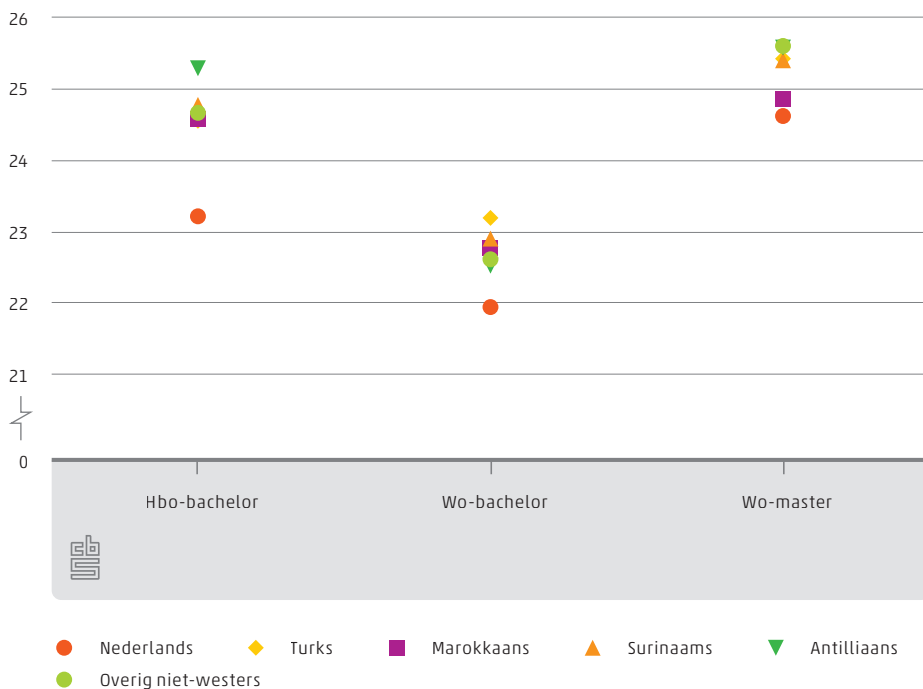
Studenten met niet-westerse achtergrond iets ouder bij afstuderen

Studenten met een niet-westerse achtergrond waren gemiddeld ruim een jaar ouder dan studenten met een Nederlandse achtergrond wanneer zij in 2016/'17 afstudeerden voor een voltijdstudie in het hoger onderwijs. Hbo'ers met een Antilliaanse achtergrond die een hbo-bachelor halen zijn ruim 25 jaar oud, terwijl de gemiddelde leeftijd bij de andere herkomstgroepen tussen de 24,5 en 24,8 jaar ligt. Gediplomeerden met een Nederlandse achtergrond zijn gemiddeld ruim 23 jaar als zij een hbo-bachelor diploma halen.

Bij wo-bachelors zijn de verschillen tussen de herkomstgroepen iets kleiner. Studenten met een Nederlandse achtergrond halen op hun 22^e een wo-bachelor diploma, terwijl de leeftijd voor studenten met een niet-westerse achtergrond tussen 22,5 en 23,2 jaar ligt. Bij wo-masters zijn de verschillen tussen de groepen nog iets kleiner. Jongeren met een Nederlandse achtergrond zijn gemiddeld 24,6 jaar oud als ze hun wo-master afronden, terwijl jongeren met een Marokkaanse achtergrond iets ouder zijn: gemiddeld 24,9 jaar. Jongeren met een andere niet-westerse achtergrond waren gemiddeld 25,5 jaar oud.

Dit leeftijdsverschil bij afstuderen komt enerzijds doordat studenten met een niet-westerse achtergrond langer over een zelfde studietraject doen dan studenten met een Nederlandse achtergrond en anderzijds doordat personen met een niet-westerse achtergrond meer stapelen. Zij komen bijvoorbeeld in het hbo via de route vmbo-mbo-4 of vmbo-havo in plaats van rechtstreeks vanuit de havo. Van de studenten die in 2016/'17 hun hbo-bachelor haalden, had van de gediplomeerden met een Nederlandse achtergrond ruim 70 procent als vooropleiding havo of vwo en 25 procent mbo-4; bij gediplomeerden met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse achtergrond had 50 procent havo of vwo en 43 procent mbo als vooropleiding. Van de wo-studenten met een Nederlandse achtergrond die in 2016/'17 hun master haalden had ruim driekwart vwo als vooropleiding, terwijl dit bij afgestudeerden met een Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond 56 procent was.

2.13 Gemiddelde leeftijd bij behalen diploma hoger onderwijs naar soort diploma en achtergrond, 2016/'17¹⁾

¹⁾ Exclusief internationale studenten

Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening is populair onder niet-westerse studenten

Niet-westerse studenten met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse achtergrond kiezen in het hoger onderwijs vooral voor de richting 'recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening'. Ook studenten met een Antilliaanse achtergrond en studenten met een overige niet-westerse migratieachtergrond kiezen vaker voor deze richting dan studenten met een Nederlandse achtergrond. Van de studenten met een Marokkaanse achtergrond kiest bijna een kwart voor de gezondheidszorg; voor studenten met Turkse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond is dit ongeveer een vijfde.

Bij alle herkomstgroepen verschilt de keuze in studierichting tussen mannen en vrouwen. Bij alle groepen kiest ongeveer 10 procent van de mannen voor 'gezondheidszorg en welzijn', terwijl dit bij vrouwen een stuk hoger ligt: van de

vrouwen met een Marokkaanse achtergrond kiest een derde deze richting, bij andere herkomstgroepen ongeveer een kwart. Weinig mannen kiezen de studierichting 'onderwijs', variërend van 2 procent bij overig niet-westerse studenten tot 8 procent bij studenten met een Nederlandse achtergrond. Voor vrouwen ligt het aandeel studenten dat onderwijs als studierichting kiest tussen 6 procent voor overig niet-westerse studenten en 10 procent voor studenten met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Mannen kiezen relatief wat vaker voor de richting 'recht, administratie en zakelijke dienstverlening'. Bij mannelijke studenten met een Marokkaanse achtergrond is dit bijna de helft, en bij Nederlandse bijna een derde. Ongeveer een derde van alle vrouwelijke studenten kiest voor 'recht, administratie en zakelijke dienstverlening', met uitzondering van de studenten met een Nederlandse achtergrond waarbij een vijfde van de vrouwen voor deze richting kiest.

2.14 Ingeschrevenen¹⁾ in het hoger onderwijs naar studierichting en achtergrond, 2017/'18*

	Nederlands	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	Overig niet-westers
	%					
Onderwijs	12	12	13	8	9	4
Journalistiek, gedrag en maatschappij	10	7	6	10	9	11
Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening	26	39	40	37	32	33
Gezondheidszorg en welzijn	17	19	24	19	19	14
Overig	35	23	17	26	30	38

Bron: CBS.

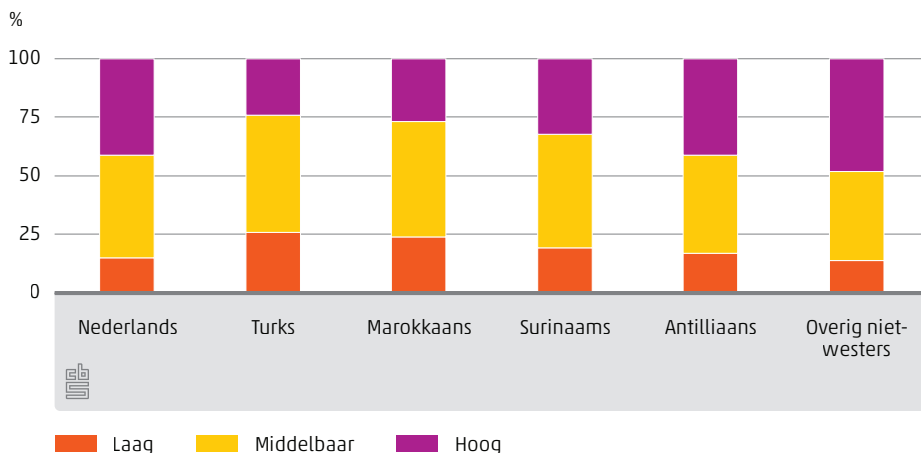
¹⁾ Exclusief internationale studenten.

Relatief veel hoogopgeleiden onder personen met overig niet-westerse achtergrond

Bij het vaststellen van het opleidingsniveau van 25- tot 45-jarigen is een indeling in drie categorieën gehanteerd: laag, middelbaar en hoog opgeleid. Voor alle herkomstgroepen geldt dat het grootste deel middelbaar is opgeleid. Uitzondering zijn de personen met een overig niet-westerse migratieachtergrond van wie bijna de helft hoogopgeleid is. Het opleidingsniveau van personen met een Nederlandse achtergrond en van tweede generatie Antillianen en Arubanen is met 41 procent hoogopgeleiden vrijwel gelijk. Bij de tweede generatie Surinamers is een derde hoogopgeleid; bijna 10 procentpunt lager dan bij de tweede generatie Antillianen

en personen met een Nederlandse achtergrond. Het percentage hoogopgeleiden onder tweede generatie Marokkanen en Turken is ongeveer een kwart.

2.15 Onderwijsniveau van 25- tot 45-jarigen¹⁾ naar achtergrond (tweede generatie), 2015

¹⁾ Exclusief onderwijsvolgenden.

Bij alle herkomstgroepen is het aandeel vrouwen met een hoge opleiding groter dan het aandeel mannen met een hoge opleiding. Vooral bij personen met een Marokkaanse, Antilliaanse, Surinaamse, en overig niet-westerse achtergrond zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen groot. Het verschil voor deze groepen is gemiddeld 9 procentpunt. Bij de andere twee groepen (personen met een Nederlandse en Turkse achtergrond) is dit verschil ruim 5 procentpunt.

Opleidingsniveau

Het hier gepresenteerde hoogst behaald opleidingsniveau komt uit het opleidingsniveaubestand van het CBS; stand per 1 oktober 2015. In dit bestand zijn verschillende bronnen gecombineerd (registers en steekproeven). Hoewel de dekking van het opleidingsniveaubestand iedere nieuwe jaargang verder wordt uitgebreid, wordt een selectief deel van de Nederlandse bevolking niet waargenomen. Voor personen uit de jongste leeftijdsgroepen die hun opleiding in Nederland hebben gevolgd is de dekkingsgraad (voldoende) hoog. Daarom is ervoor gekozen het opleidingsniveau te laten zien van de Nederlandse bevolking van 25 tot 45 jaar, en van de personen met een migratieachtergrond alleen die van de tweede generatie. Het gaat dus om personen die in Nederland geboren

zijn tussen 1970 en 1990. Personen die nog een opleiding volgen zijn buiten beschouwing gelaten.

Tweede generatie Iraniërs in de leeftijd 25-35 zijn hoog opgeleid

In de jaren tachtig kwamen veel asielmigranten uit Iran, Irak en Afghanistan naar Nederland. De kinderen die zij kregen behoren tot de tweede generatie migranten. De kinderen die geboren werden in de periode 1980-1990 waren in oktober 2015 dus 25 tot 35 jaar. De totale groep tweede generatie 'kinderen' in deze leeftijd, die in 2015 geen onderwijs meer volgen en een Iraakse of Afgaanse achtergrond hebben, is met 240 personen vrij klein. De groep met een Iraanse achtergrond is ongeveer 400 personen.

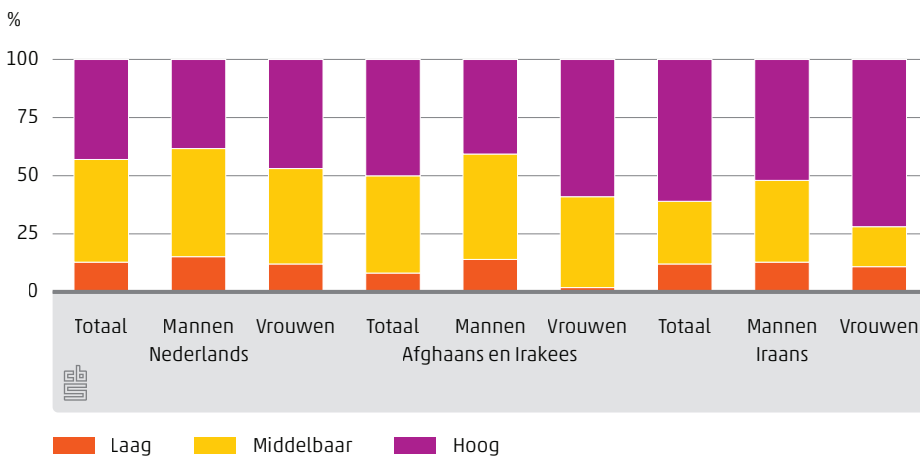
Vanuit Iran kwamen in de jaren tachtig vooral hoogopgeleide mensen die het zich konden veroorloven om naar het Westen te vluchten (Dourleijn en Dagevos, 2011). Ook de tweede generatie Iraniërs (25-35 jaar) heeft met 61 procent hoogopgeleiden een hoog opleidingsniveau. De tweede generatie migranten uit Afghanistan en Irak hebben met 50 procent hoogopgeleiden eveneens een relatief hoog opleidingsniveau. Onder personen van 25 tot 35 jaar met een Nederlandse achtergrond is 43 procent hoogopgeleid. Opvallend is het grote verschil in opleidingsniveau tussen mannen en vrouwen. Het aandeel hoogopgeleide vrouwen ligt bijna 20 procentpunt hoger dan het aandeel hoogopgeleide mannen bij de tweede generatie Irakezen en Afghanen en Iraniërs. Bij de groep met een Nederlandse achtergrond is het verschil in aandeel hoogopgeleide vrouwen en mannen bijna 9 procentpunt.

Opleidingsniveau: keuze van de groepen

Bij de keuze van de te onderscheiden groepen (naar achtergrond x geslacht x leeftijd) is rekening gehouden met de grootte van de groep en het betrouwbaarheidsinterval. Tweede generatie Afghanen en Irakezen zijn daarom samengenomen in een groep; zij lijken onderling niet al te veel te verschillen in de verdeling naar onderwijsniveau. De groep tweede generatie Iraniërs is groter en kan wel afzonderlijk worden beschouwd. De groep tweede generatie Somaliërs is te klein om betrouwbare gegevens van te kunnen tonen. Samenvoegen met de hiervoor genoemde groepen is geen optie, omdat zij qua onderwijsniveau nogal af lijken te wijken van die groepen. Bij de tweede

generatie Afghanen plus Irakezen en Iraniërs zijn alleen personen in de leeftijd van 25 tot 35 jaar meegenomen.

2.16 Onderwijsniveau 25- tot 35-jarigen¹⁾ naar geslacht en achtergrond (tweede generatie), 2015

¹⁾ Exclusief onderwijsvolgenden.

Literatuur

Ooijselaar, J. en C. Bloemendal (red.) (2016). *Jaarrapport Integratie 2016*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek. <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2016/47/jaarrapport-integratie-2016>.

Dourleijn, E. en J. Dagevos (2011). *Vluchtelingengroepen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Ministerie van Algemene Zaken. (2018, 27 augustus). Toelating voortgezet onderwijs gebaseerd op definitief schooladvies. Geraadpleegd op 25 september 2018, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/toelating-middelbare-school/toelating-voortgezet-onderwijs-gebaseerd-op-schooladvies>

3.

Sociaaleconomische positie

Auteurs

Ruben van Gaalen

Willem Gielen

Vincent de Heij

Frank Hoekema

Johan van Rooijen

Tweede generatie migranten zijn minder vaak afhankelijk van een uitkering en hebben vaker betaald werk dan eerste generatie migranten. Ook hebben personen met een tweede generatie migratieachtergrond gemiddeld een hoger inkomen dan personen van de eerste generatie. Dit hoofdstuk beschrijft de belangrijkste bron van inkomsten van migrantengroepen; is het inkomen voornamelijk afkomstig uit werk of uit een uitkering? Verder komen arbeidsparticipatie, werkloosheid en sociale zekerheid aan de orde. Tot slot wordt beschreven in welke mate het inkomen verschilt tussen herkomstgroepen.

Sociaaleconomische positie

De sociaaleconomische positie van een persoon kan op verschillende manieren worden beschreven. Wanneer we iets willen zeggen over het relatieve belang van arbeid ligt het voor de hand om uit te gaan van de voornaamste inkomstenbron voor mensen van 20 tot 65 jaar. Werkzame personen zijn mensen die hun voornaamste inkomsten krijgen uit een baan als werknemer, overige arbeid of arbeid in het buitenland, of uit een baan als zelfstandige. Uitkeringsontvangers hebben voornamelijk inkomsten uit een arbeidsongeschiktheidsuitkering (AO), werkloosheidsuitkering (WW), bijstandsuitkering (ABW), een overige uitkering (IOAW, IOAZ, Wachtgeld en Ziektewet) of een uitkering uit het buitenland. Voor mensen met een pensioen ligt het zwaartepunt bij inkomsten uit een pensioenuitkering en voor scholieren en studenten zijn dat inkomsten uit een beurs. Degenen zonder inkomen hebben geen inkomstenbron uit werk, uitkering, pensioen of studiebeurs. Bij gelijke inkomsten geldt de bovengenoemde hiërarchie van posities: werk gaat bijvoorbeeld voor een uitkering. Overigens kan het theoretisch zijn dat een inwoner van Nederland buiten Nederland wordt betaald door een buitenlandse (onder)aannemer waardoor misschien geen inkomen wordt waargenomen in de Nederlandse registraties. Dat kan de reden zijn dat een persoon (onterecht) valt in de categorie 'zonder inkomen'.

Migranten uit nieuwe EU-landen steeds vaker werkzaam

Vooral mensen met een Poolse migratieachtergrond lijken qua inkomstenbron sterk op personen met een Nederlandse achtergrond. Meer dan driekwart van de Poolse migranten had in 2016 als voornaamste inkomstenbron loon uit werk of winst uit een eigen bedrijf; 10 procent leefde vooral van een uitkering. Verder had 1 op de

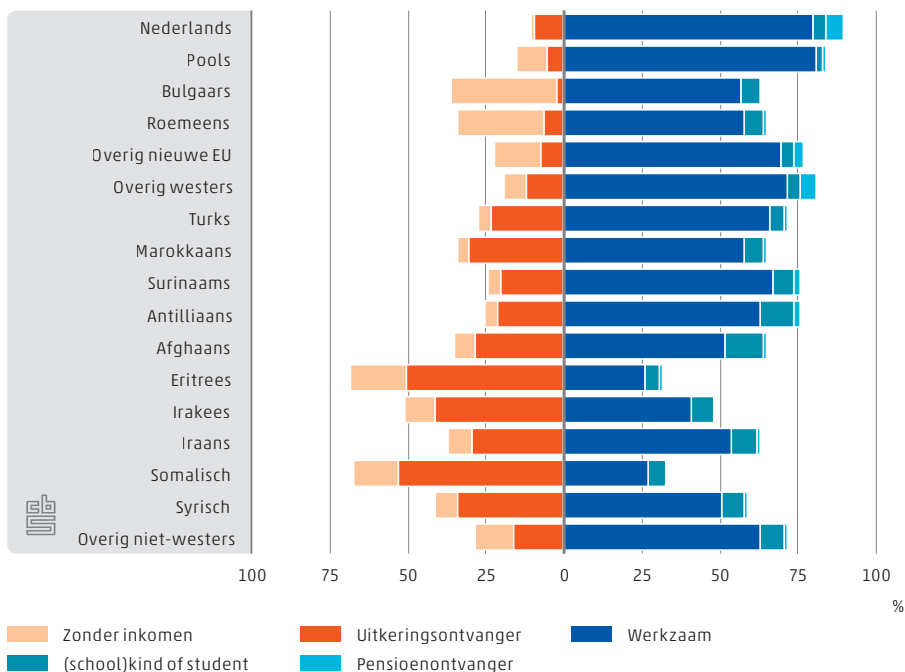
10 Poolse mensen geen inkomsten uit werk, maar had een partner met werk of een uitkering. Een klein deel zat nog op school of studeerde.

Personen met een Poolse migratieachtergrond zijn vanaf 2011 steeds vaker werkzaam. Bulgaren en Roemenen ook, maar zij hebben relatief vaak geen eigen inkomen; vrouwen vaker dan mannen. Dat heeft vermoedelijk te maken met betaald werk voor een buitenlandse (onder)aannemer (zie kader), maar wellicht hebben ze ook relatief vaak periodes zonder werk en nog geen recht op een sociale uitkering of een partner die wel inkomen heeft.

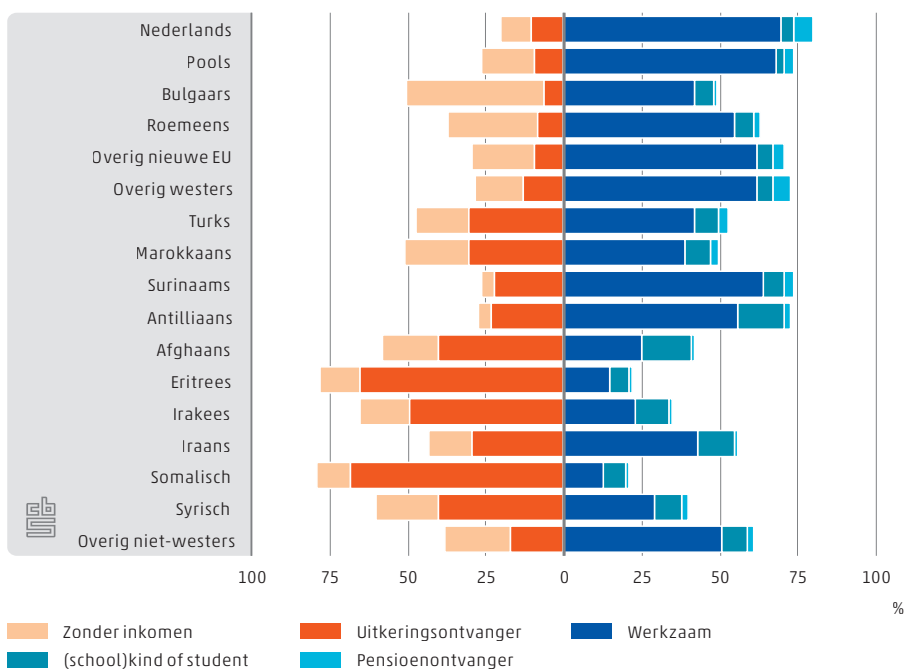
Binnen de vier grootste niet-westerse migrantengroepen in Nederland (personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond) zien we een kleinere werkzame populatie dan onder de migranten uit nieuwe EU-landen. Dat komt omdat de leeftijdsamenstelling in die nieuwe EU-groepen anders (jonger) is en de migratie korter geleden plaatsvond en vaker met arbeid als migratiereden. Van de mannen tussen de 20 en 65 jaar met een Turkse of Marokkaanse achtergrond heeft 66 procent in 2016 een betaalde baan of een eigen bedrijf als belangrijkste inkomstenbron. Onder mannen met een Antilliaanse of Surinaamse achtergrond is dat percentage met ongeveer 60 procent iets lager. Bij migranten uit nieuwe EU-landen is dit hoger: 84 procent onder mannen uit Polen en ruim 70 procent onder Bulgaren en Roemenen. Onder vrouwen is het percentage werkenden lager, maar dan vooral onder Turkse (43 procent) en Marokkaanse (39 procent) vrouwen. Rond de 25 tot 32 procent van mannen en vrouwen in de vier grootste niet-westerse groepen is afhankelijk van een uitkering. Onder Turken en Marokkanen komt het vaker voor dat iemand, meestal een vrouw (17 à 20 procent), geen eigen inkomen heeft. De verdeling van inkomstenbronnen veranderde tussen 2011 en 2016 niet sterk voor de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen.

Onder vluchtelingen is werk meestal niet de belangrijkste inkomstenbron. Migrantengroepen uit Afghanistan en Iran hebben in 2016 echter relatief gezien nog het vaakst een eigen inkomen: respectievelijk 54 en 53 procent (mannen) en 30 en 42 procent (vrouwen). Deze migrantengroepen wonen vaak ook al geruime tijd in Nederland. Mensen uit Syrië en Eritrea die vooral in 2014–2016 arriveerden, staan nog maar aan het prille begin van economische zelfredzaamheid en hadden minder vaak een eigen inkomen: onder mannen is dit 16 procent (Syriërs) en 9 procent (Eritreeërs). Door deze recente grote instroom is het aandeel werkenden in deze herkomstgroepen zelfs sterk gedaald sinds 2011. Voor mensen met een Nederlandse herkomst, maar ook voor bijvoorbeeld personen met een andere westerse achtergrond, veranderde de verdeling van inkomstenbronnen de afgelopen 5 jaar weinig.

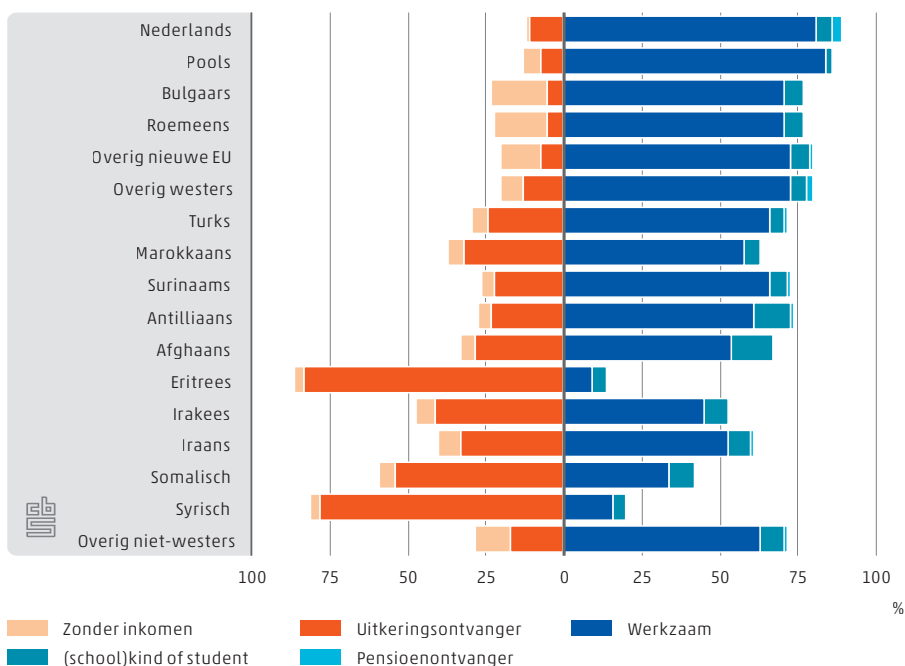
3.1a Sociaaleconomische positie van mannen (20 tot 65 jaar), 2011

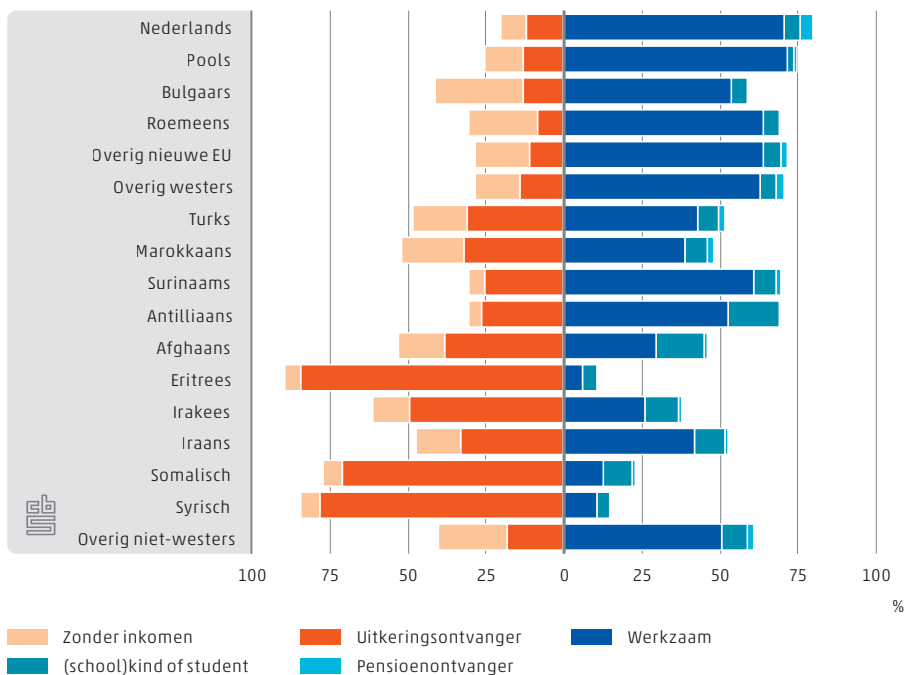
3.1b Sociaaleconomische positie van vrouwen (20 tot 65 jaar), 2011

3.1c Sociaaleconomische positie van mannen (20 tot 65 jaar), 2016

3.1d Sociaaleconomische positie van vrouwen (20 tot 65 jaar), 2016

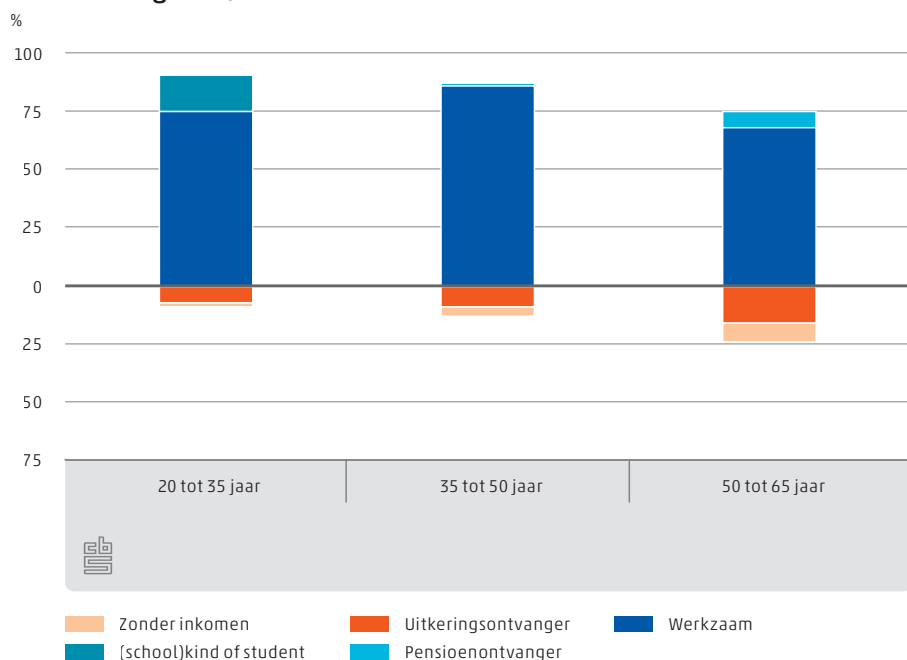

Tweede generatie Antillianen veel minder vaak uitkeringsafhankelijk

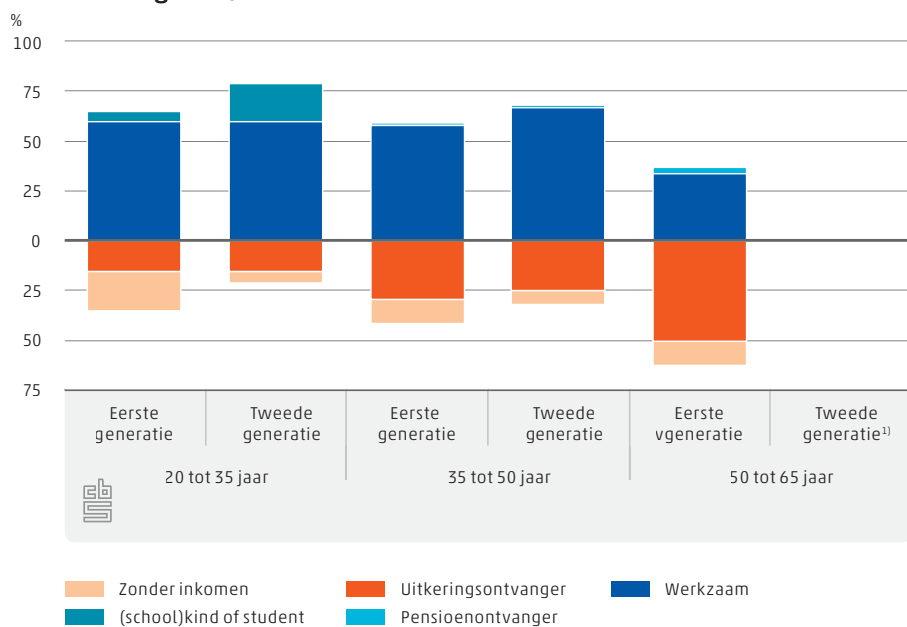
Bij de kinderen van migranten, de zogenoemde tweede generatie, zijn verbeteringen ten opzichte van hun ouders zichtbaar wat betreft uitkeringsafhankelijkheid. Onder bijna alle migrantengroepen is echter de kans nog steeds groter dat een persoon een uitkering nodig heeft om in haar of zijn levensonderhoud te voorzien dan onder mensen met een Nederlandse achtergrond. Deze kans is wel kleiner als een persoon hier geboren en dus een tweede generatie migrant is.

We bekijken hier de voornaamste inkomstenbron van mensen met een Nederlandse achtergrond en de eerste en de tweede generatie migranten van verschillende leeftijdsgroepen in 2016. Onder 20- tot 35-jarigen met een Nederlandse achtergrond heeft 7 procent een uitkering als belangrijkste inkomstenbron. Van de mensen van middelbare leeftijd (35 tot 50 jaar) heeft 9 procent een uitkering tegen 16 procent van de mensen in de oudste leeftijdsgroep (50 jaar tot pensioenleeftijd). Eerste generatie migranten binnen dezelfde leeftijdsgroepen zijn veel vaker afhankelijk van een uitkering. Onder de tweede generatie migranten liggen deze percentages meestal lager, maar nog steeds hoger dan gemiddeld onder mensen met een Nederlandse achtergrond. Met name de tweede generatie Antillianen hebben in alle leeftijdsgroepen veel minder vaak een uitkering en veel vaker betaald werk dan leeftijdsgenoten van de eerste generatie. Er is echter weinig verschil tussen Surinaamse jongeren van de twee generaties: of ze nu hier zijn geboren of niet, het aandeel dat werkt of een uitkering ontvangt is min of meer even hoog. Onder Turken en Marokkanen van de tweede generatie kunnen we qua leeftijd nog niet veel verder kijken dan 50 jaar. In 2016 is het aandeel dat afhankelijk is van een uitkering niet of maar weinig lager dan leeftijdsgenoten uit de eerste generatie. Onder hen is het aandeel werkenden op middelbare leeftijd (35 tot 50 jaar) wel flink hoger. Daarnaast is het aandeel schoolgaande jonge Turken en Marokkanen veel hoger binnen de tweede generatie, terwijl 20- tot 35-jarigen in de eerste generatie veel vaker geen inkomen hebben noch een opleiding volgen (categorie zonder inkomen). Onder personen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond is het aandeel zonder inkomen (vooral bij vrouwen) groter dan onder personen met een Nederlandse achtergrond.

3.2a Socio-economische positie van personen met Nederlandse achtergrond, 2016

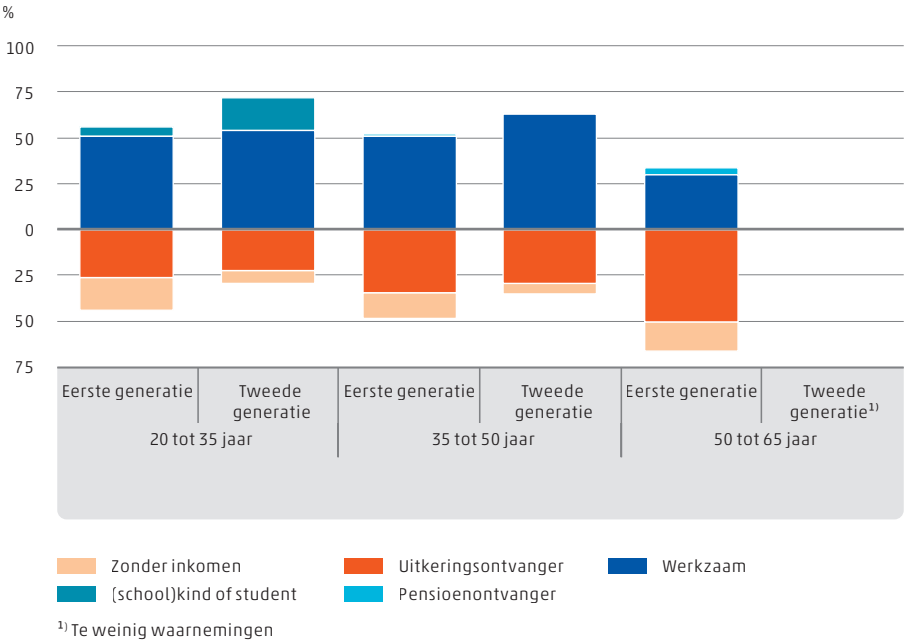

3.2b Socio-economische positie van personen met Turkse achtergrond, 2016

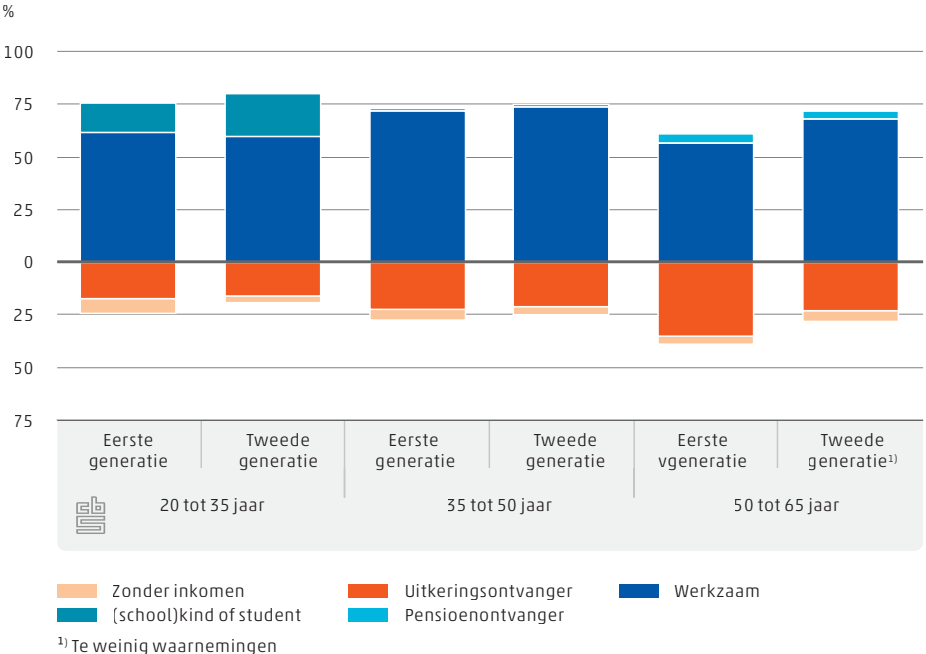

¹⁾ Te weinig waarnemingen

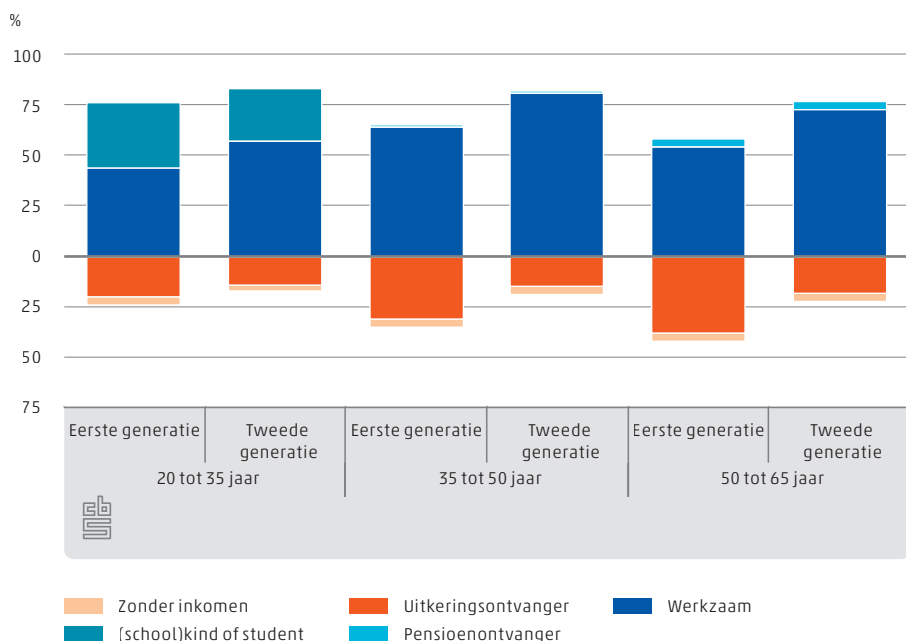
3.2c Sociaaleconomische positie van personen met Marokkaanse achtergrond, 2016

3.2d Sociaaleconomische positie van personen met Surinaamse achtergrond, 2016

3.2e Sociaaleconomische positie van personen met Antilliaanse achtergrond, 2016

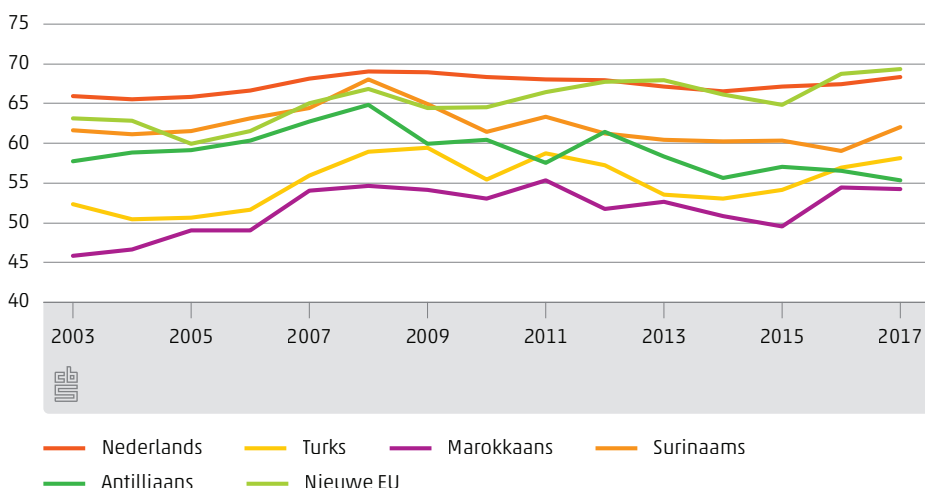

Arbeidsparticipatie van personen met Marokkaanse, Surinaamse of Turkse achtergrond stijgt weer

Personen met een niet-westerse achtergrond hebben minder vaak werk dan personen met een Nederlandse of nieuwe-EU achtergrond. In 2017 had respectievelijk 69 procent van de personen met nieuwe-EU en 68 procent van de personen met een Nederlandse achtergrond betaald werk, tegenover 57 procent van de personen met een niet-westerse achtergrond. Van deze laatstgenoemde groep hadden personen met een Surinaamse achtergrond het vaakst een betaalde baan (62 procent) en personen met een Marokkaanse achtergrond het minst vaak (54 procent). Gedurende de recente economische crisis nam de participatie bij personen met een niet-westerse achtergrond relatief veel af. Vooral personen met een Antilliaanse achtergrond hadden in 2017 een aanzienlijk lagere arbeidsparticipatie dan in 2008. In de laatste jaren is de nettoarbeidsparticipatie van personen met een Marokkaanse, Surinaamse of Turkse achtergrond weer wat gestegen, al is die toename niet bij alle groepen even sterk. Bij personen met een Antilliaanse achtergrond was de nettoarbeidsparticipatie in 2017 nog bijna net zo hoog als in 2014.

3.3 Nettoarbeidsparticipatie naar achtergrond

% 15-75-jarige bevolking

Vrouwen met Turkse of Marokkaanse achtergrond aanzienlijk minder vaak werkzaam dan mannen

Het verschil tussen mannen en vrouwen in het hebben van een baan is vooral groot onder personen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Bij deze groepen hadden mannen (respectievelijk 66 en 64 procent) aanzienlijk vaker betaald werk dan vrouwen (respectievelijk 49 en 45 procent). Ter vergelijking: bij personen met een Nederlandse achtergrond had 73 procent en van de mannen en 64 procent van de vrouwen een baan.

Jongeren van 15 tot 25 jaar met een Nederlandse achtergrond hadden vaker een baan (67 procent) dan jongeren met een migratieachtergrond. Met name van de jongeren met een Antilliaanse achtergrond werkte een relatief klein aandeel (42 procent). Vergeleken met andere niet-westerse herkomstgroepen hadden jongeren met een Marokkaanse achtergrond met 54 procent het vaakst betaald werk. Ook onder 25- tot 45-jarigen werkten personen met een migratieachtergrond minder vaak dan personen met een Nederlandse achtergrond. Bij personen tussen de 45 en 75 jaar zijn de verschillen ten opzichte van de personen met een Nederlandse achtergrond juist weer kleiner. Dat hangt ook samen met de hogere gemiddelde leeftijd van mensen met een Nederlands achtergrond in deze leeftijdsgroep.

Hoogopgeleiden hebben over het algemeen vaker betaald werk dan laagopgeleiden. Zo had 82 procent van de hoogopgeleiden met een Nederlandse achtergrond en 72 procent van de middelbaaropgeleiden in 2017 werk; bij laagopgeleiden was dat met 48 procent een stuk lager. Onder personen met een nieuwe-EU achtergrond hadden laag- of middelbaaropgeleiden daarnaast wel relatief vaker werk dan onder personen met een andere achtergrond. Verder had van de laagopgeleide personen met een Antilliaanse achtergrond met 35 procent een aanzienlijk kleiner deel betaald werk dan van de andere groepen. Onder hoogopgeleiden waren de verschillen tussen de groepen relatief klein.

Tweede generatie vaker betaald werk dan eerste generatie

De niet-westerse tweede generatie werkt vaker dan de eerste generatie. Dit is met name het geval bij personen met een Antilliaanse, Marokkaanse of overig niet-westerse achtergrond. Bij de leeftijdsgroep van 25 tot 45 jaar bedroeg in 2017 het verschil tussen de eerste en tweede generatie van personen met een niet-westerse achtergrond 14 procentpunten. Toch werkt ook de niet-westerse tweede generatie van 25 tot 45 jaar nog duidelijk minder vaak dan personen met een Nederlandse achtergrond in dezelfde leeftijdsgroep (74 tegen 89 procent).

3.4 Nettoarbeidsparticipatie naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 2017

	waar- onder				waarvan				
	Neder- lands	Westers	nieuwe EU	Niet- westers	Turks	Marok- kaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet- westers
% 15- tot 75-jarige bevolking									
Totaal	68	65	69	57	58	54	62	55	57
Geslacht									
Man	73	71	74	64	66	64	66	59	63
Vrouw	64	60	66	51	49	45	59	52	51
Leeftijd									
15 tot 25 jaar	67	52	45	48	48	54	48	42	47
25 tot 45 jaar	89	81	78	65	65	60	75	67	63
45 tot 75 jaar	58	57	65	53	55	45	57	51	54
Generatie									
Eerste		64	73	55	57	51	59	51	54
waaronder 25 tot 45 jaar		79	79	60	59	57	73	62	59
Tweede		65	57	62	60	60	66	63	64
waaronder 25 tot 45 jaar		83	.	74	71	66	76	.	83
Opleidingsniveau									
Laag	48	46	53	43	44	42	48	35	42
Middelbaar	72	66	75	62	70	60	64	60	60
Hoog	82	78	76	77	77	77	81	80	74

Bron: CBS.

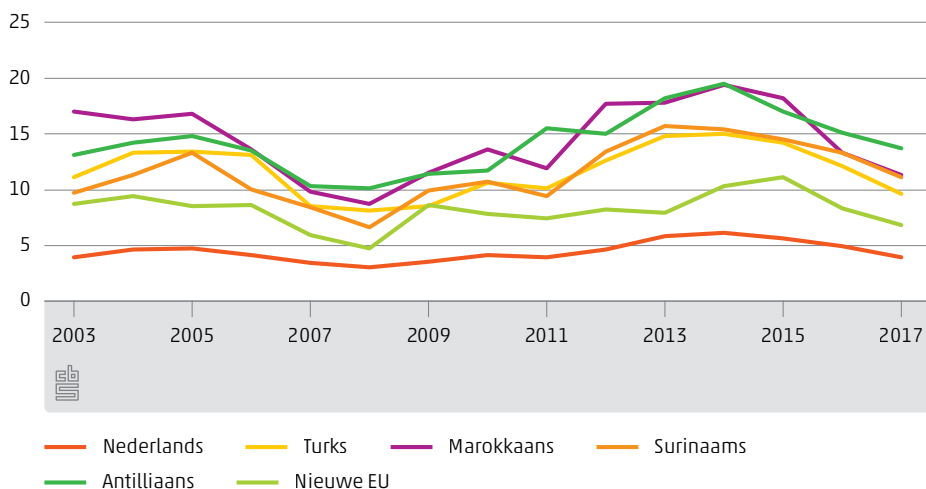
Daling werkloosheid ook onder personen met migratieachtergrond

In vergelijking met 2014 is de werkloosheid in 2017 onder alle herkomstgroepen gedaald. Deze daling was relatief het sterkst onder personen met een Marokkaanse achtergrond: waar in 2014 nog ruim 19 procent van de beroepsbevolking werkloos was, was dit in 2017 afgenomen tot 11 procent. Ook onder personen met een Turkse achtergrond was de afname in de werkloosheid relatief groot: van 15 procent in 2014 naar 10 procent van de beroepsbevolking in 2017. Bij personen met een nieuwe-EU achtergrond was de werkloosheid het hoogst in 2015, maar daarna zette ook bij deze groep een daling door. Ondanks het herstel lag het percentage

werklozen bij alle groepen nog wel wat hoger dan in 2008, net voor de economische crisis.

3.5 Werkloosheid naar achtergrond

% 15- tot 75-jarige beroepsbevolking

Relatief lage werkloosheid onder migranten uit nieuwe EU-landen

Personen met een Nederlandse achtergrond waren met 4 procent van de beroepsbevolking het minst vaak werkloos. Ook bij de personen met een nieuwe-EU achtergrond lag het werkloosheidspercentage met 7 relatief laag. Het werkloosheidspercentage was bij de groep met een Antilliaanse achtergrond met 14 het hoogst.

Vrouwen zijn, ongeacht hun herkomst, over het algemeen iets vaker werkloos dan mannen. Verder was er binnen de groep migranten uit nieuwe EU-landen in 2017 een groot verschil tussen de eerste en de tweede generatie. Het werkloosheidspercentage onder de tweede generatie was met 12 procent namelijk dubbel zo hoog als onder de eerste generatie (6 procent). Binnen de Turkse, Marokkaanse en Surinaamse herkomstsgroepen is de tweede generatie wat vaker werkloos dan de eerste generatie. Dit heeft met name te maken met de leeftijd van de tweede generatie, die gemiddeld lager is; jongeren van 15 tot 25 jaar zijn namelijk vaker werkloos dan ouderen. Onder personen met een Antilliaanse achtergrond was de eerste generatie (17 procent) juist beduidend vaker werkloos dan de tweede (8 procent).

Werkloosheid hoogst onder laagopgeleiden met Antilliaanse achtergrond

Laagopgeleiden zijn bij alle herkomstgroepen vaker werkloos dan middelbaar- of hoogopgeleiden. Met name van laagopgeleiden met een Antilliaanse achtergrond was met 27 procent een relatief grote groep werkloos. Bij elk onderwijsniveau zijn mensen met een niet-westerse achtergrond meer dan twee keer zo vaak werkloos als mensen met een Nederlandse achtergrond.

3.6 Werkloosheid naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 2017

	waar- onder			waarvan					
	Neder- lands	Westers	nieuwe EU	Niet- westers	Turks	Marok- kaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet- westers
	% 15- tot 75-jarige beroepsbevolking								
Totaal	4	6	7	11	10	11	11	14	11
Geslacht									
Man	4	5	6	11	9	11	11	14	11
Vrouw	4	6	7	12	11	12	12	13	12
Leeftijd									
15 tot 25 jaar	7	11	17	17	17	16	19	20	16
25 tot 45 jaar	3	5	5	10	8	10	10	12	10
45 tot 75 jaar	4	5	6	9	7	11	9	13	9
Generatie									
Eerste		6	6	11	8	10	10	17	12
Tweede		5	12	11	11	13	13	8	10
Opleidingsniveau									
Laag	7	10	10	16	13	16	16	27	17
Middelbaar	4	6	6	11	8	13	12	11	11
Hoog	2	4	7	7	8	4	6	6	7

Bron: CBS.

Een op de zes niet-westerse jongeren in de beroepsbevolking is werkloos

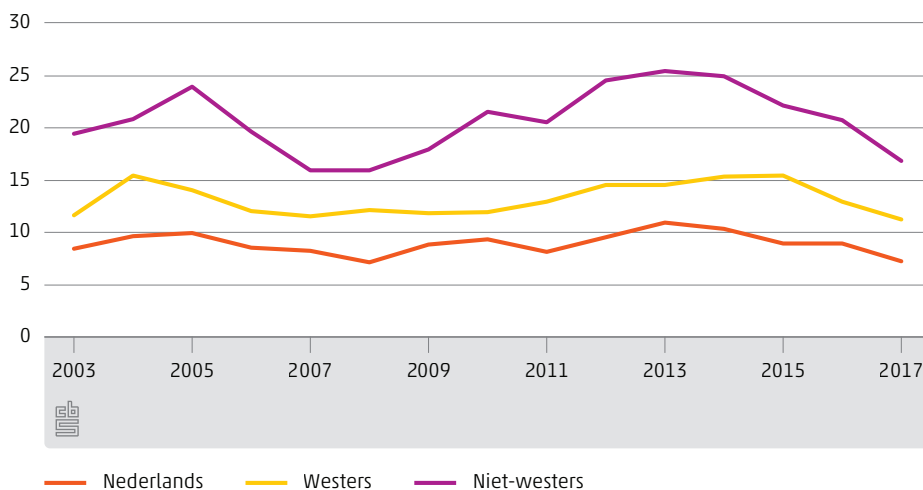
Jongeren van 15 tot 25 jaar zijn gemiddeld vaker werkloos dan oudere personen in de beroepsbevolking. Dat deze groep afwijkt van de oudere leeftijdsgroepen komt onder andere doordat een groot deel van de jongeren nog onderwijs volgt en op

zoek is naar een bijbaan. Onderwijsvolgende 15- tot 25-jarigen zijn vaker niet werkzaam maar wel op zoek naar werk dan de groep jongeren die geen onderwijs meer volgt.

Van de 15- tot 25-jarigen met een niet-westerse achtergrond was 17 procent van de beroepsbevolking in 2017 werkloos. De niet-westerse jongeren in de beroepsbevolking zijn daarmee vaker werkloos dan jongeren met een Nederlandse achtergrond, van wie 7 procent in 2017 werkloos was. In 2013 piekte de jeugdwerkloosheid om daarna weer te dalen. Zo nam dit percentage onder 15- tot 25-jarigen met een Nederlandse achtergrond af van 11 procent in 2013 naar 7 procent in 2017. Het aandeel jongeren met een niet-westerse achtergrond dat werkloos was daalde in dezelfde periode van ruim 25 procent naar 17 procent. Bij jongeren met een westerse achtergrond zette de daling in het aandeel werklozen in de beroepsbevolking wat later in: van ruim 15 procent in 2015 naar 11 procent in 2017.

3.7 Werkloosheid naar achtergrond

% 15- tot 25-jarige beroepsbevolking

Personen met niet-westerse achtergrond behoren vaker tot onbenut arbeidspotentieel

Van de mensen met een niet-westerse achtergrond behoorde in 2017 een groter aandeel van de bevolking tot het onbenut arbeidspotentieel (18 procent) dan van mensen met een westerse (12 procent) of Nederlandse achtergrond (9 procent). Van de niet-westerse groepen was het onbenut arbeidspotentieel het kleinst onder

personen met een Turkse achtergrond (16 procent) en het grootst onder mensen met een Antilliaanse achtergrond (20 procent).

Onbenut arbeidspotentieel

Werklozen zijn mensen zonder werk die recent naar een baan hebben gezocht en daarvoor ook beschikbaar zijn. Tot het onbenut arbeidspotentieel behoren niet alleen werklozen, maar ook personen zonder betaald werk die wel recent naar werk hebben gezocht maar niet direct beschikbaar zijn, personen zonder betaald werk die niet recent hebben gezocht maar wel direct beschikbaar zijn en deeltijdwerkers die meer uren willen werken en hiervoor op korte termijn beschikbaar zijn.

Onder vrouwen was het onbenut arbeidspotentieel in 2017 over het algemeen wat groter dan onder mannen, al zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen juist kleiner bij de personen met een niet-westerse achtergrond. Bij personen met een nieuwe-EU achtergrond was het verschil tussen mannen (11 procent) en vrouwen (17 procent) wel wat groter. Jongeren van 15 tot 25 jaar behoorden in 2017 ook relatief vaak tot het onbenut arbeidspotentieel. Bij personen met een Marokkaanse, Surinaamse of Turkse achtergrond was het onbenut arbeidspotentieel groter onder de tweede generatie dan onder de eerste generatie, maar bij personen met een Antilliaanse achtergrond was dat juist andersom. Het onbenut arbeidspotentieel is over het algemeen kleiner bij hoogopgeleiden dan bij laag- en middelbaaropgeleiden, alleen bij personen met een Turkse achtergrond is dat niet het geval.

3.8 Onbenut arbeidspotentieel naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 2017

	waar- onder			waarvan					
	Neder- lands	Westers	nieuwe EU	Niet- westers	Turks	Marok- kaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet- westers
	% 15- tot 75-jarige bevolking								
Totaal	9	12	14	18	16	18	19	20	20
Geslacht									
Man	7	10	11	18	15	18	18	20	19
Vrouw	10	13	17	19	16	18	19	20	20
Leeftijd									
15 tot 25 jaar	16	19	22	24	23	25	27	25	23
25 tot 45 jaar	8	12	14	18	14	17	19	20	19
45 tot 75 jaar	7	9	11	15	11	15	15	16	17
Generatie									
Eerste		12	14	18	14	16	16	22	20
Tweede		11	17	19	18	22	23	16	18
Onderwijsniveau									
Laag	10	13	15	21	18	19	22	25	22
Middelbaar	10	13	15	19	14	21	20	20	21
Hoog	7	9	13	14	15	11	12	12	15

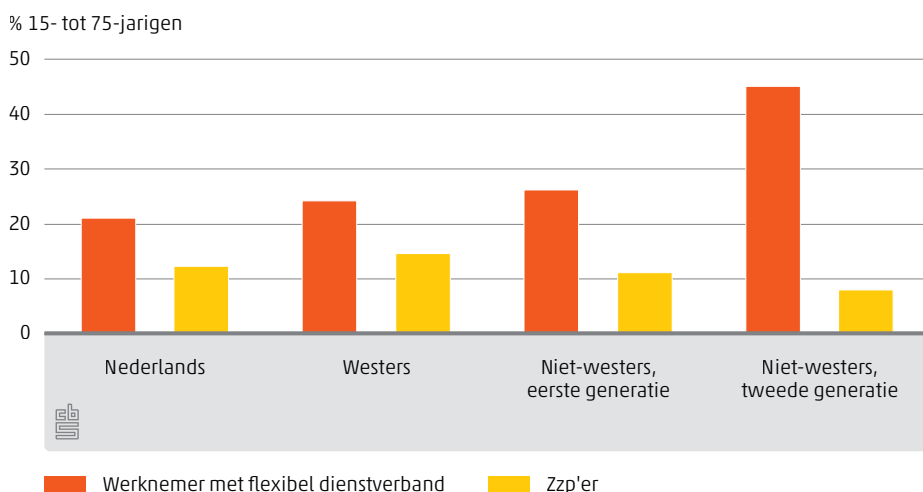
Bron: CBS.

Werkenden met niet-westerse achtergrond vaker flexibel dienstverband

Werkenden met een niet-westerse achtergrond hebben vaker flexwerk dan personen met een Nederlandse achtergrond. Flexwerkers zijn personen die werken als werknemer met een flexibel dienstverband of als zelfstandige zonder personeel (zzp'er). In 2017 had 26 procent van de werkenden met een eerste generatie niet-westerse achtergrond een baan als werknemer met een flexibel dienstverband. Bij de niet-westerse personen van de tweede generatie was dat zelfs 45 procent. In deze groep zitten relatief veel starters op de arbeidsmarkt die hun eerste baan met een tijdelijk contract beginnen. Van de werkenden met een Nederlandse of westerse achtergrond was respectievelijk 21 en 24 procent werknemer met een flexibel contract. Daarnaast werkten personen met een westerse achtergrond (15 procent van de werkzame beroepsbevolking) in 2017 vaker als zzp'er dan personen met een

Nederlandse achtergrond (12 procent). Bij de werkenden met een niet-westerse achtergrond was dat 11 procent onder de eerste generatie en 8 procent onder de tweede generatie.

3.9 Werkzame beroepsbevolking met flexwerk naar achtergrond, 2017

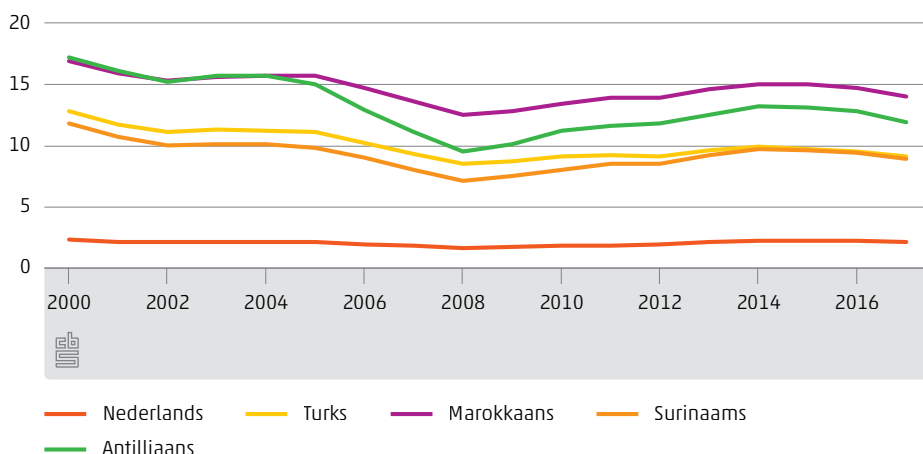

Daling bijstandsuitkeringen onder alle niet-westerse achtergronden

Onder personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse achtergrond is de afhankelijkheid van een bijstandsuitkering in 2016 en 2017 gedaald. Door slechtere economische omstandigheden was de bijstandsafhankelijkheid onder deze herkomstgroepen sinds 2008 toegenomen. Personen met een niet-westerse migratieachtergrond waren in 2017 nog steeds vaker afhankelijk van bijstand dan personen met een Nederlandse achtergrond. Onder de vier grootste migrantengroepen heeft 9 tot 14 procent een bijstandsuitkering, onder personen met een overige niet-westerse achtergrond is dit 20 procent. Tot de laatstgenoemde groep behoren ook diverse vluchtelingengroepen. Tussen generaties bestaat een groot verschil in de afhankelijkheid van bijstand: in 2017 had van de niet-westerse tweede generatie 5 procent een bijstandsuitkering tegen 20 procent van de eerste generatie. De bijstandsafhankelijkheid onder personen met een Nederlandse achtergrond is al vele jaren laag en nauwelijks onderhevig aan schommelingen.

3.10 Personen met bijstandsuitkering, laatste vrijdag van september

% personen van 15 jaar tot AOW-leeftijd

3.11 Personen met een bijstandsuitkering naar achtergrond en achtergrondkenmerken, laatste vrijdag van september 2017

	Nederlands	Westers	Niet-westers	waarvan				overig niet-westers	
				Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans		
	% personen van 15 jaar tot AOW-leeftijd								
	Totaal	2,1	3,7	14,4	9,1	14,0	8,9	11,9	19,8
	Geslacht								
	Man	1,8	2,9	13,2	7,1	12,3	7,3	9,5	19,3
	Vrouw	2,5	4,4	15,7	11,2	15,7	10,3	14,3	20,3
	Leeftijd								
	15 tot 25 jaar	0,8	0,8	5,0	1,3	2,3	1,9	2,8	9,2
	25 tot 45 jaar	2,2	3,0	15,1	8,4	14,2	9,3	12,9	20,7
	45 jaar tot AOW-leeftijd	2,6	5,6	20,6	16,0	24,1	11,7	18,2	27,5
	Generatie								
Eerste generatie		4,0	19,5	13,1	20,2	11,2	16,0	24,2	
Tweede generatie		3,3	4,8	4,3	6,7	6,2	4,8	2,5	

Bron: CBS.

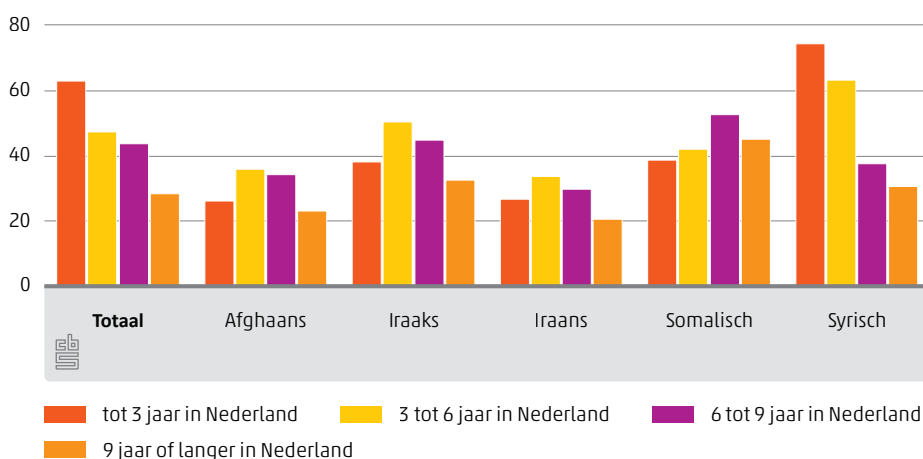
Vaak bijstand voor personen uit de vluchtelingengroepen

Vluchtelingen zijn na aankomst in Nederland relatief vaak afhankelijk van een bijstandsuitkering. Die bijstandsafhankelijkheid is ook na een langere verblijfsduur in Nederland nog hoog. Bij een verblijfsduur van negen jaar of langer heeft 23 procent van de Afghanen en 45 procent van de Somaliërs een bijstandsuitkering. Dit is veel hoger dan personen met een Nederlandse, Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond.

Opvallend is de hoge initiële bijstandsafhankelijkheid onder Syriërs. Vluchtelingen kunnen een bijstandsuitkering krijgen zodra zij een verblijfsvergunning en een woning hebben. Syriërs verkregen de afgelopen jaren verhoudingsgewijs snel een verblijfsvergunning en vervolgens een woning (CBS, 2018). Vergeleken met andere groepen vluchtelingen kregen zij al een woning terwijl zij nog beperkt ingeburgerd waren en hun afstand tot de arbeidsmarkt nog groot was. Asielzoekers uit andere landen verbleven langer in de asielopvang, waar ze geen bijstandsuitkering maar leefgeld ontvingen.

3.12 Personen met bijstandsuitkering naar verblijfsduur in Nederland, vluchtelingengroepen, laatste vrijdag van september 2017

% personen van 15 jaar tot AOW-leeftijd

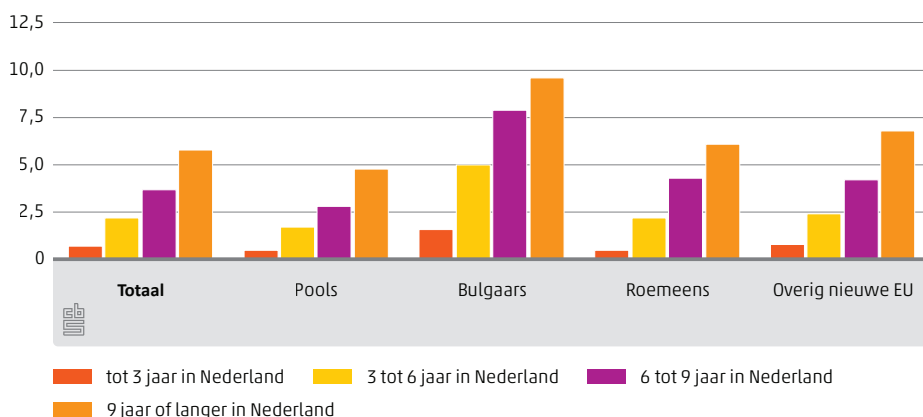

Recente immigranten uit nieuwe EU-landen kleine bijstandsafhankelijkheid

Anders dan vluchtelingen die nog maar kort in Nederland verblijven, doen immigranten uit nieuwe EU-landen die korter dan drie jaar in Nederland zijn nauwelijks een beroep op de bijstand (0,7 procent). De bijstandsafhankelijkheid van deze groepen neemt wel toe met de verblijfsduur in Nederland; bij een verblijf van langer dan negen jaar in Nederland heeft 6 procent van deze groep een bijstandsuitkering. Opvallend zijn de verschillen tussen de groepen. Immigranten uit Bulgarije zijn bijvoorbeeld vaker afhankelijk van een bijstandsuitkering (10 procent bij een verblijfsduur van meer dan negen jaar) dan immigranten uit Polen (5 procent).

3.13 Personen met bijstandsuitkering naar verblijfsduur in Nederland, nieuwe EU, laatste vrijdag van september 2017

% personen van 15 jaar tot AOW-leeftijd

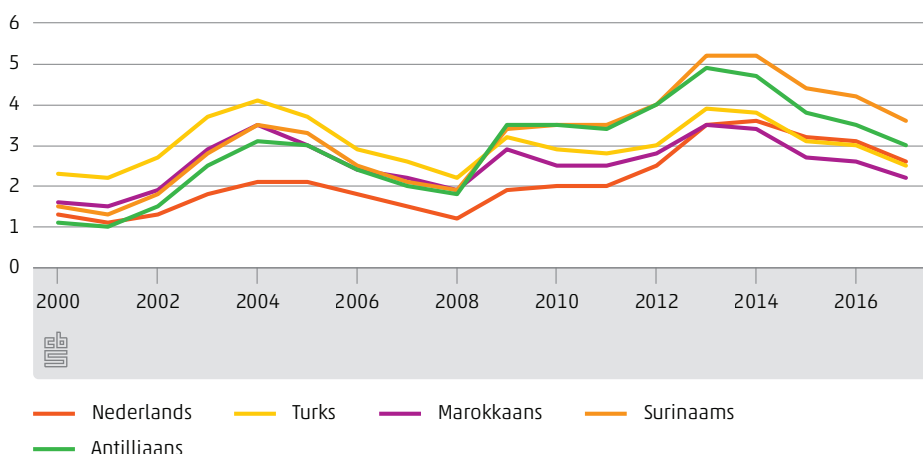

Daling werkloosheidsuitkeringen

Onder alle groepen is het percentage personen met een werkloosheidsuitkering sinds 2014 gestaag gedaald. Ook zijn de verschillen tussen de groepen niet groot. In 2017 had 2,6 procent van de personen met een Nederlandse achtergrond een werkloosheidsuitkering tegenover 2,4 procent van de personen met een niet-westerse achtergrond. De verschillen tussen de generaties zijn evenmin groot. Van de niet-westerse eerste generatie had 2,5 procent in 2017 een werkloosheidsuitkering tegenover 2,1 procent van de tweede generatie.

3.14 Personen met een werkloosheidsuitkering, laatste vrijdag van september

% personen van 15 jaar tot AOW-leeftijd

3.15 Personen met een werkloosheidsuitkering naar achtergrond en achtergrondkenmerken, laatste vrijdag van december 2017

	Neder-lands	Westers	Niet-westers	waarvan				overig niet-westers	
				Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans		
	% personen van 15 jaar tot AOW-leeftijd								
	Totaal	2,6	3,0	2,4	2,5	2,2	3,6	3,0	1,8
	Geslacht								
	Man	2,4	2,8	2,5	2,8	2,6	3,4	3,0	1,9
	Vrouw	2,8	3,1	2,2	2,2	1,8	3,7	3,1	1,6
	Leeftijd								
	15 tot 25 jaar	0,4	0,5	0,6	0,9	1,0	0,7	0,6	0,4
	25 tot 45 jaar	2,2	2,7	2,6	3,1	2,8	3,8	3,3	1,7
	45 jaar tot AOW-leeftijd	3,8	4,3	3,4	2,9	2,3	4,7	4,9	3,0
	Generatie								
Eerste generatie		2,8	2,5	2,8	2,3	4,3	3,5	1,8	
Tweede generatie		3,2	2,1	2,2	2,1	2,8	2,2	1,4	

Bron: CBS.

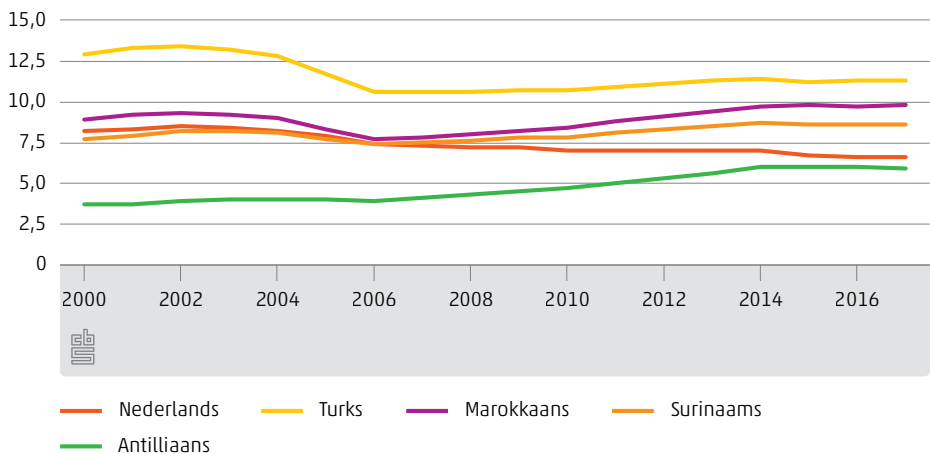
Arbeidsongeschiktheid stabiel

De afgelopen jaren is het percentage personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering onder alle groepen nagenoeg stabiel. Personen met een Antilliaanse en overig niet-westerse achtergrond hadden in 2017 minder vaak een arbeidsongeschiktheidsuitkering (respectievelijk 6 en 3 procent) dan personen met een Nederlandse achtergrond (7 procent). Onder personen met een Turkse, Marokkaanse, en Surinaamse achtergrond komt een arbeidsongeschiktheidsuitkering met 9 tot 11 procent juist vaker voor.

Arbeidsongeschiktheid komt vaker voor onder 45-plussers. Arbeidsongeschiktheid neemt echter meer toe onder ouderen met een niet-westerse migratieachtergrond dan onder ouderen met een Nederlandse achtergrond. In 2017 had zowel 5 procent van de Nederlandse als niet-westerse 25- tot 45-jarigen een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Onder 45-plussers met een Nederlandse achtergrond neemt dit toe tot 9 procent, terwijl dit onder 45-plussers met een niet-westerse achtergrond harder stijgt tot 13 procent.

3.16 Personen met arbeidsongeschiktheidsuitkering, laatste vrijdag van september

% personen van 15 jaar tot AOW-leeftijd

3.17 Personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 15 jaar tot AOW-leeftijd, laatste vrijdag van september 2017

	Neder-lands	Westers	Niet-westers	waarvan					
				Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers	
	% personen van 15 jaar tot AOW-leeftijd								
	Totaal	6,6	5,2	6,9	11,3	9,8	8,6	5,9	3,1
	Geslacht								
	Man	6,4	5,1	7,0	10,4	11,0	8,0	6,0	3,4
	Vrouw	6,8	5,4	6,8	12,3	8,5	9,1	5,8	2,8
	Leeftijd								
	15 tot 25 jaar	2,1	1,4	2,1	2,5	2,5	2,5	3,2	1,4
	25 tot 45 jaar	5,1	3,2	5,3	7,8	9,1	6,4	5,5	2,3
	45 jaar tot AOW-leeftijd	9,4	9,1	13,0	23,3	17,4	13,6	8,9	6,1
	Generatie								
Eerste generatie		3,4	7,8	15,8	13,1	11,3	6,3	3,0	
Tweede generatie		7,4	5,2	6,0	5,9	5,5	5,2	3,4	

Bron: CBS.

Vluchteling vaker werkloosheids- of arbeidsongeschiktheidsuitkering bij langere verblijfsduur

Onder vluchtelingen die in 2017 nog geen drie jaar in Nederland verblijven ligt het percentage met een werkloosheids- of arbeidsongeschiktheidsuitkering rond 1 procent. Dit komt doordat de arbeidsdeelname van vluchtelingen aanvankelijk laag is en zij daardoor minder beroep kunnen doen op deze uitkeringen. Naarmate de verblijfsduur toeneemt, neemt de arbeidsdeelname toe en daarmee ook het percentage vluchtelingen met een werkloosheids- of arbeidsongeschiktheidsuitkering. Onder vluchtelingen die negen jaar of langer in Nederland verblijven, varieert het percentage met een werkloosheidsuitkering van 2 procent onder Afghanen tot 3 procent onder Iraniërs. Het percentage met een arbeidsongeschiktheidsuitkering varieert van 4 procent onder Afghanen tot 8 procent onder Iraniërs die al negen jaar of langer in Nederland verblijven.

In 2014 ingezette inkomensstijging zet door

In 2014 stegen de inkomens¹⁾ van personen van bijna alle achtergronden voor het eerst weer sinds de economische crisis en deze stijging zette in de jaren daarna door. De economische crisis zorgde na 2008 voor een sterke toename van de werkloosheid en een daling van het gemiddelde inkomen voor alle herkomstgroepen, met het jaar 2013 als dieptepunt. Voor bijna alle groepen zijn de inkomens inmiddels boven het niveau van 2011. Het inkomen van personen (tussen de 20 en 65 jaar) met een Nederlandse achtergrond bedroeg gemiddeld 32,1 duizend euro in 2016. Dat is ruim 8 duizend euro meer dan dat van personen met een niet-westerse achtergrond. Binnen de vier grootste niet-westerse groepen hebben mensen met een Surinaamse achtergrond gemiddeld het hoogste inkomen met 25,8 duizend euro en mensen met een Marokkaanse achtergrond het laagste inkomen (20,5 duizend euro). Personen tussen de 20 en 65 jaar met een Antilliaanse of Turkse migratieachtergrond zitten daar tussenin met respectievelijk 22,9 en 22,5 duizend euro.

Het inkomen van de groep migranten uit de nieuwe EU-landen was sinds de crisis het hardst gedaald (Ooijevaar & Bloemendal, 2016). Deze migranten, vooral Poolse werknemers, gingen relatief vaak werken in laagbetaalde banen. Het gemiddelde inkomen van personen met een Poolse herkomst (22,9 duizend euro) was in 2016 vergelijkbaar met dat van personen met een niet-westerse achtergrond, ondanks het feit dat Polen veel vaker betaald werk hadden. Van de personen uit de nieuwe EU-landen hadden mensen met een Bulgaarse achtergrond in 2016 de laagste welvaart (19,3 duizend euro).

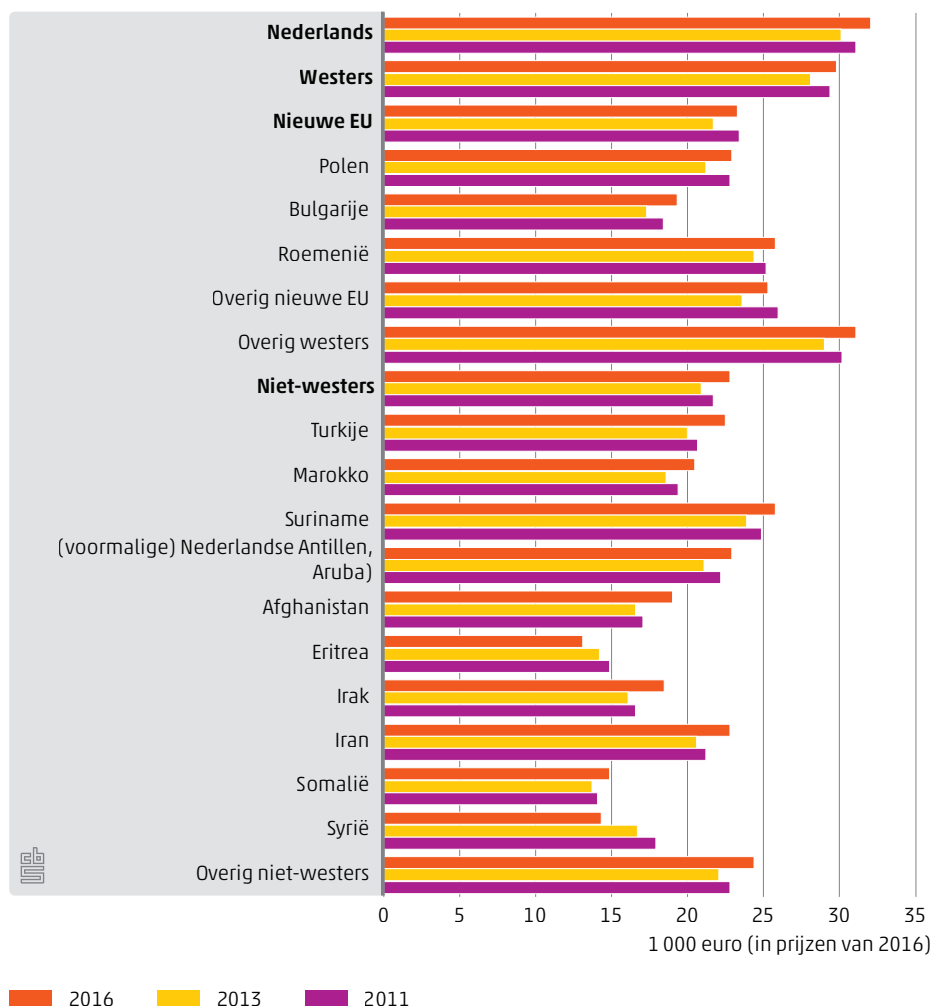
Vluchtelingengroepen minst welvarend

Personen uit vluchtelingengroepen hebben de laagste inkomens. Dit geldt het sterkst voor personen met een Syrische achtergrond; bij hen bedraagt het gemiddelde inkomen met 14,3 duizend euro minder dan de helft van dat van personen met een Nederlandse achtergrond. Zij zijn het kortst in Nederland van alle vluchtelingengroepen en het vaakst (nog) bijstandsafhankelijk. De inkomens van personen met een Iraanse achtergrond zijn met gemiddeld 22,8 duizend euro het hoogst binnen de vluchtelingengroepen. Qua welvaartsontwikkeling wijken de recent gearriveerde vluchtelingen af: Syriërs en Eritreeërs, relatief grote groepen

¹⁾ Het jaarinkomen wordt gestandaardiseerd, waarbij rekening wordt gehouden met de grootte en samenstelling op 1 januari van dat jaar. Als iemand binnen een jaar Nederland verlaat, als een gezinslid overlijdt of als partners scheiden, dan werkt dit vaak door in een lager besteedbaar inkomen over dat jaar. Zie ook de begrippenlijst in deze publicatie voor een nadere uitleg van het hier gehanteerde inkomensbegrip.

vluchtelingen, zien hun welvaart na 2011 nog steeds verder dalen. Dit hangt samen met het feit dat veel statushouders herenigd werden met familieleden (vaak vrouw en kinderen). Meestal hebben statushouders, en zeker hun later gearriveerde partners, nog geen betaald werk (Dagevos et. al., 2018). Door gezinshereniging daalt hun inkomen, omdat het met meer gezinsleden gedeeld moet worden.

3.18 Gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen, personen tussen 20 en 65 jaar naar achtergrond

Tweede generatie hoger inkomen dan eerste generatie

Het inkomen van personen met een tweede generatie migratieachtergrond ligt hoger dan dat van de eerste generatie. De inkomens van de tweede generatie zijn gemiddeld wel lager dan de inkomens van personen met een Nederlandse achtergrond. Ook voor de niet-westerse herkomstgroepen zijn de inkomens van de tweede generatie hoger die van de eerste generatie. In 2016 was het verschil in welvaart ten opzichte van eerste generatie migranten het grootst bij de Antilliaanse tweede generatie (25 procent hoger) en het kleinst bij de Surinaamse tweede generatie (3 procent hoger) per jaar. Onder de Marokkaanse tweede generatie is het verschil 14 procent ten opzichte van de eerste generatie en kinderen van Turkse migranten hadden 8 procent meer welvaart.

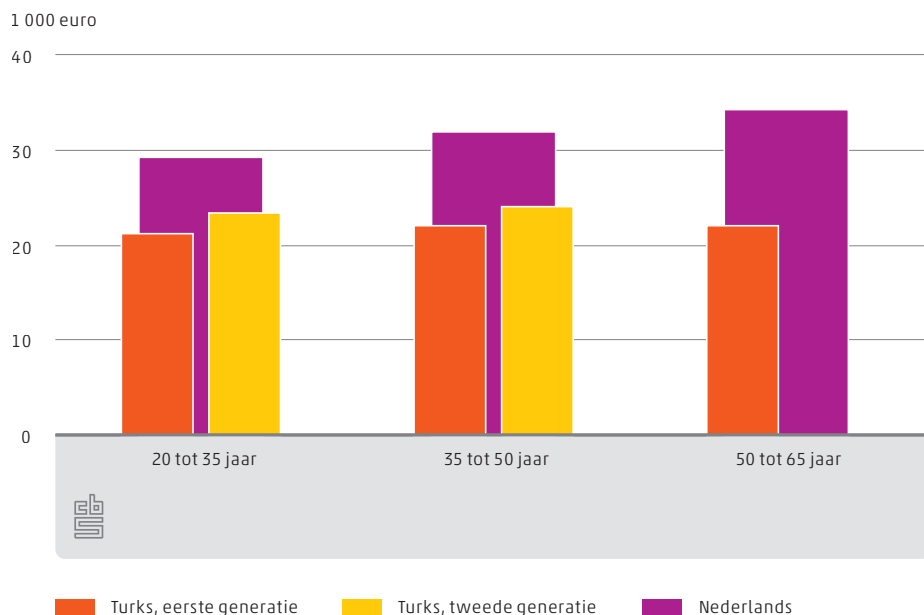
Tweede generatie lijkt steeds meer op leeftijdsgenoten met Nederlandse achtergrond

In de Turkse en Marokkaanse gemeenschap hebben 20- tot 35-jarigen uit de tweede generatie meer te besteden dan hun leeftijdsgenoten van de eerste generatie (respectievelijk 10 en 12 procent). Onder de ruim 12 duizend Marokkaanse 35-tot 50-jarigen uit de tweede generatie is dit zelfs 4,6 duizend per jaar meer (24 procent) dan leeftijdsgenoten die zelf naar Nederland migreerden. In 2016 was het inkomen van tweede generatie Turken en Marokkanen in deze twee leeftijdsgroepen wel 20 tot 25 procent minder dan dat van leeftijdsgenoten van Nederlandse komaf. Die achterstand is deels te wijten aan hun opleidingsniveau dat gemiddeld lager is. Er zijn nog te weinig tweede generatie Turken en Marokkanen ouder dan 50 jaar om te vergelijken met leeftijdsgenoten met een andere achtergrond. De eerste generatie 50- tot 65-jarigen uit deze groepen heeft 36 respectievelijk 43 procent minder te besteden dan Nederlandse leeftijdsgenoten: gemiddeld 13 duizend euro minder.

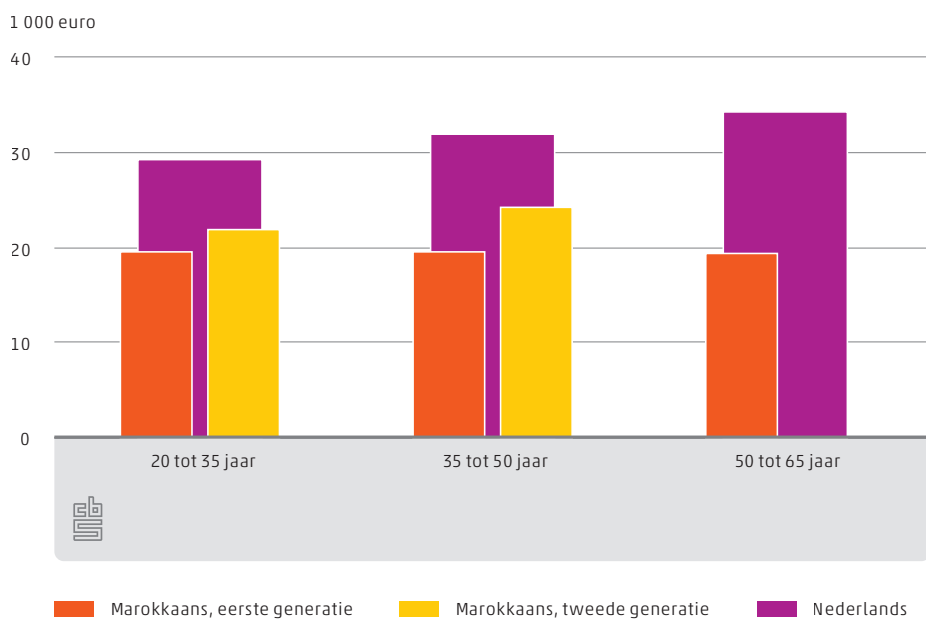
Tweede generatie Antillianen aan het begin van hun volwassen leven (20-35 jaar) hebben 40 procent meer inkomen dan leeftijdsgenoten uit de eerste generatie; onder 35- tot 50-jarigen is dat 37 procent meer. Ook de tweede generatie van 50 tot 65 jaar doet het veel beter qua welvaart: Surinamers hebben ruim 7 duizend euro (27 procent) en Antillianen ruim 8 duizend euro (44 procent) meer te besteden dan 50- tot 65-jarigen uit de eerste generatie. De welvaart van tweede generatie Antillianen en Surinamers in de drie verschillende leeftijdsgroepen nadert dat van Nederlandse leeftijdsgenoten (82 tot 100 procent), duidelijk meer dan de eerste generatie (75 tot 80 procent).

Meer algemeen is het bij personen met een Nederlandse achtergrond goed zichtbaar dat met de leeftijd ook de welvaart oploopt. Behalve onder Antillianen is onder eerste generatie migranten bijna geen stijging te zien naar leeftijd, terwijl dit wel het geval is onder de tweede generatie. Normaal gesproken neemt het inkomen gemiddeld toe tot aan de pensionering, om daarna af te nemen. Vooral de oudere eerste generatie migranten deden bij aankomst in Nederland en daarna vooral laaggeschoold werk en sindsdien is hun inkomen relatief weinig gestegen.

3.19a Gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen van personen met Turkse achtergrond, 2016

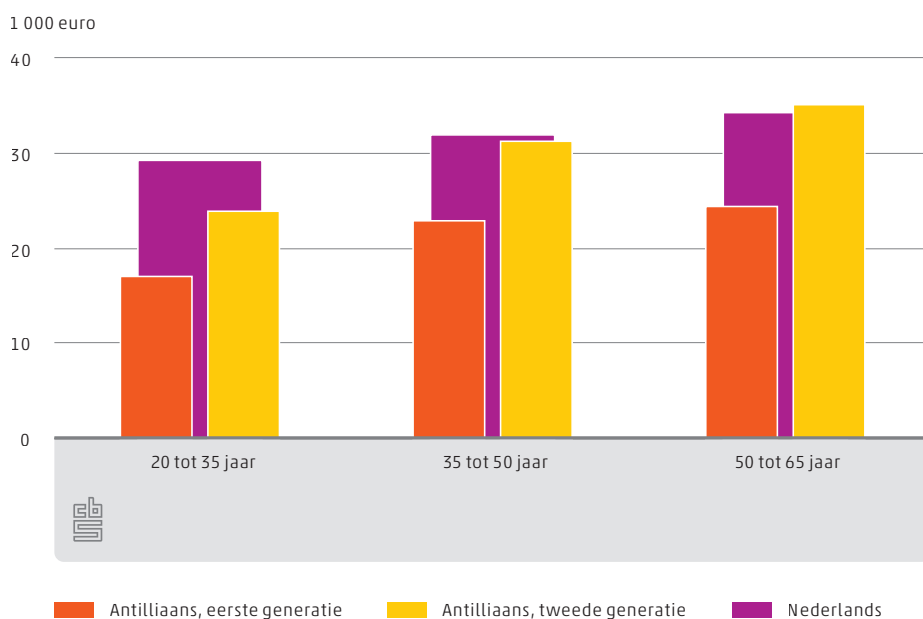
3.19b Gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen van personen met Marokkaanse achtergrond, 2016

3.19c Gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen van personen met Surinaamse achtergrond, 2016

3.19d Gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen van personen met Antiliaanse achtergrond, 2016

Literatuur

Ooijselaar, J. en C. Bloemendal (red.) (2016). *Jaarrapport Integratie 2016*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek. <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2016/47/jaarrapport-integratie-2016>.

Dagevos, J., W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (2018). *Syriërs in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2018/Syriërs_in_Nederland.

4.

Criminaliteit

Auteurs

Jurriën de Jong

Rob Kessels

Rianne Kloosterman

Michelle van Rosmalen

Wim Vissers

Sinds 2005 daalt het percentage geregistreeerde verdachten van misdrijven vrij consistent onder alle herkomstgroepen. Ook het aandeel personen dat slachtoffer is van criminaliteit of zich wel eens onveilig voelt neemt af. Dit hoofdstuk beschrijft criminaliteit onder verschillende herkomstgroepen aan de hand van gegevens over geregistreeerde verdachten van misdrijven, het aantal veroordeelden door de rechter en de kans dat iemand slachtoffer is van criminaliteit.

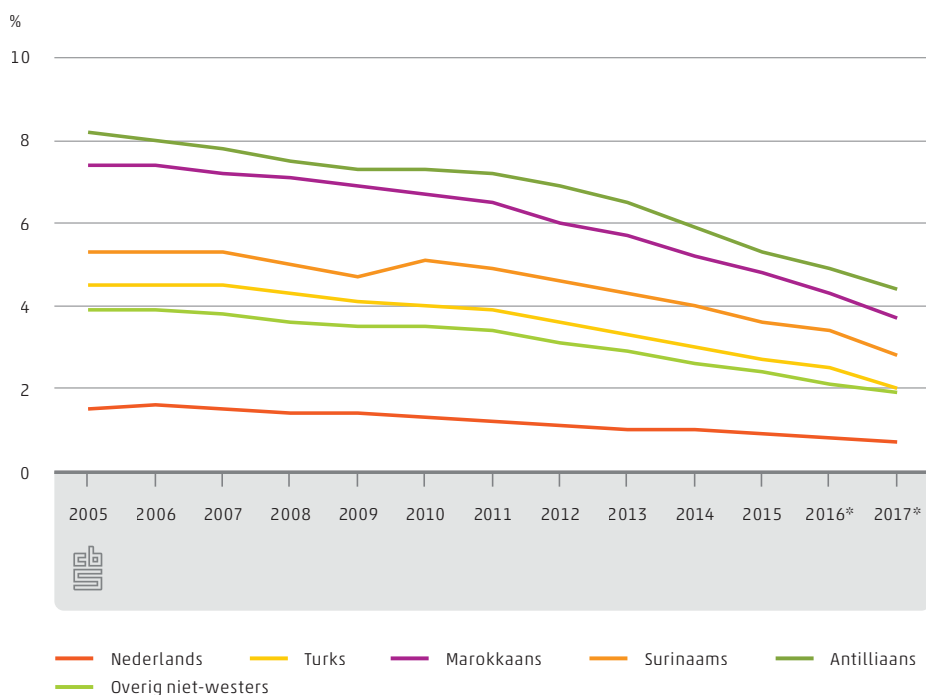
Aandeel geregistreeerde verdachten daalt bij alle herkomstgroepen

Sinds 2005 daalt het percentage geregistreeerde verdachten van misdrijven¹⁾ vrij consistent bij alle migratieachtergronden. Zowel bij personen met een Nederlandse achtergrond als bij de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen is het aandeel verdachten in de afgelopen 13 jaar met ongeveer de helft afgenomen. Bij personen uit landen die meer recentelijk toetraden tot de Europese Unie daalde dit aandeel met ongeveer een kwart. Ook onder vluchtelingengroepen is na 2005 het aandeel verdachten bijna gehalveerd. Desalniettemin is het aandeel vluchtelingen dat geregistreerd wordt als verdachte van een misdrijf groter dan onder de personen uit nieuwe EU-lidstaten.

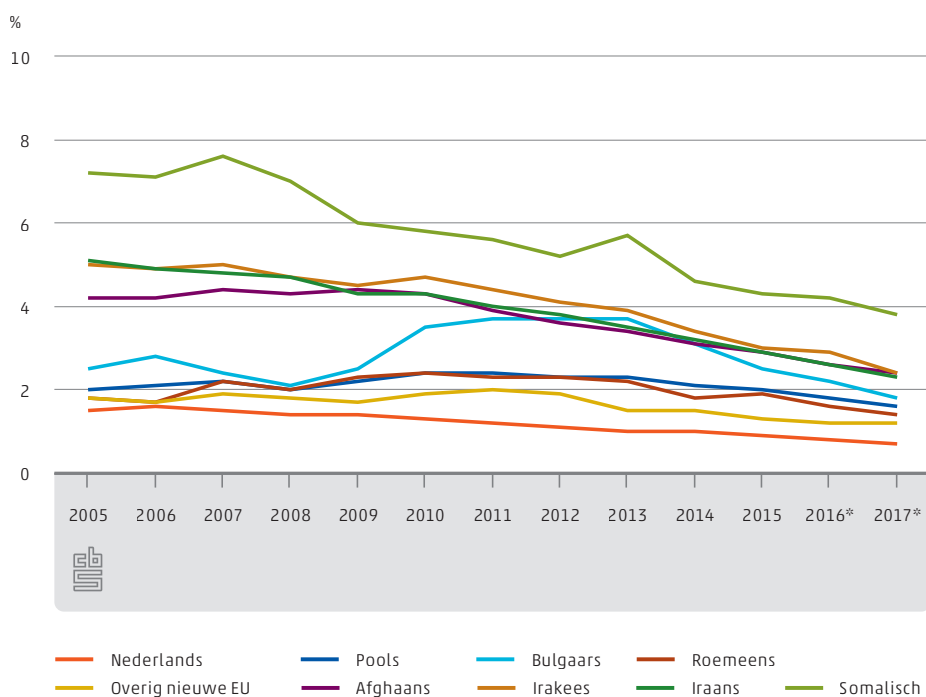
Van de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen is het aandeel geregistreeerde verdachten onder personen met een Antilliaanse achtergrond het grootst: 4,4 procent in 2017. Hiermee zijn ze ruim zes keer vaker verdacht dan personen met een Nederlandse achtergrond (0,7 procent) en ook vaker dan personen uit vluchtelingengroepen en nieuwe EU-landen. Personen met een Turkse achtergrond (2,0 procent) zijn minder vaak geregistreerd als verdachte dan personen met een Iraakse, Iraanse en Afghaanse achtergrond (ongeveer 2,4 procent) of een Surinaamse achtergrond (2,8 procent). Inwoners met een Somalische achtergrond zijn met 3,8 procent relatief vaker verdacht van een misdrijf.

1) Geregistreeerde verdachten zijn personen die door de politie worden geregistreerd wanneer een redelijk vermoeden van schuld aan een misdrijf bestaat. De cijfers hebben betrekking op verdachten die bij een gemeente zijn ingeschreven in de BRP (Basis Registratie Personen).

4.1a Geregistreerde verdachten van misdrijven

4.1b Geregistreerde verdachten van misdrijven

Vrouwen met Nederlandse achtergrond minst vaak verdacht

Ongeacht hun migratieachtergrond zijn mannen vaker verdacht van een misdrijf dan vrouwen. De verhouding man-vrouw in de verdachtenpercentages verschilt wel per achtergrond. Nederlandse vrouwen zijn met 0,3 procent het minst vaak verdacht van een misdrijf; mannen met een Nederlandse achtergrond bijna vier maal zo vaak. Bij de groep met een niet-westerse achtergrond is dit verschil tussen mannen en vrouwen nog iets groter (vijf maal). Bij personen met een Turkse achtergrond is het man-vrouw-verschil het grootst: op elke verdachte Turkse vrouw zijn meer dan zeven Turkse mannen verdacht van een misdrijf. Bij personen met een Nederlandse achtergrond is het verschil tussen mannen en vrouwen na 2005 kleiner geworden terwijl het bij de andere herkomstgroepen tot ongeveer 2012–2013 afnam en vervolgens licht toenam.

Bij vrijwel alle leeftijdsgroepen zijn mensen met een Antilliaanse achtergrond naar verhouding het vaakst verdacht van een misdrijf. Alleen bij jongvolwassenen van 18 tot 25 jaar is met 7,8 procent het aandeel verdachten groter bij mensen met een Marokkaanse achtergrond. Dit is bijna tweemaal zo vaak als de gehele niet-westerse groep (4,4 procent) en vijf maal zo vaak als personen met een Nederlandse achtergrond van dezelfde leeftijd (1,6 procent).

Personen met een tweede generatie migratieachtergrond zijn vaker verdacht dan migranten van de eerste generatie. Dit heeft deels te maken met de gemiddeld lagere leeftijd van de tweede generatie. Alleen bij personen uit nieuwe EU-landen of met een Antilliaanse achtergrond is de eerste generatie vaker verdacht dan de tweede generatie. Onder personen met een westerse achtergrond, waar de gemiddelde leeftijd van de tweede generatie nagenoeg gelijk is aan die van de eerste generatie, is het aandeel verdachten van een misdrijf gelijk onder beide generaties (zie tabel 4.2).

4.2 Verdachten van misdrijven naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 2017*

		waar- onder			waarvan					Overig niet- westers
		Neder- lands	Westers	nieuwe EU	Niet- westers	Turks	Marok- kaans	Surinaams	Antilliaans	
	%									
Totaal		0,7	1,0	1,5	2,6	2,0	3,7	2,8	4,4	1,9
Mannen		1,1	1,5	2,5	4,2	3,5	6,2	4,8	7,0	3,1
Vrouwen		0,3	0,4	0,7	0,9	0,5	1,0	1,1	1,8	0,7
12 tot 18 jaar		1,1	1,7	2,3	3,0	2,1	3,9	3,6	4,9	2,4
18 tot 25 jaar		1,6	1,6	1,8	4,4	3,6	7,8	4,7	5,7	3,1
25 tot 45 jaar		1,0	1,3	1,7	2,8	2,3	4,0	3,6	5,1	1,8
45 jaar en ouder		0,4	0,6	0,9	1,3	1,0	1,2	1,6	2,6	1,0
Eerste generatie		-	1,0	1,6	1,9	1,3	2,0	2,1	4,5	1,7
Tweede generatie		-	1,0	1,2	3,7	2,9	5,6	3,7	4,1	2,6

Bron: CBS, BVI.

4.3 Verhouding mannen en vrouwen verdacht van misdrijven naar achtergrond

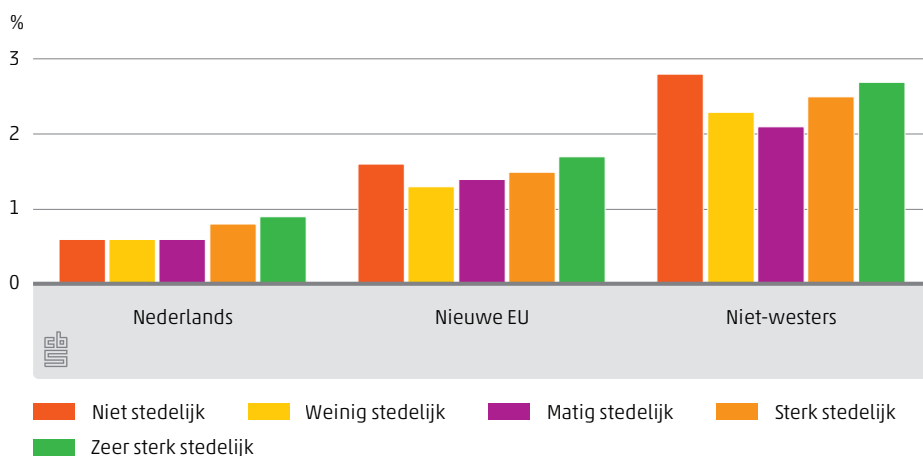
	waarvan					
	Nederlands	Niet-westers	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans
2005	4,9	5,0	8,2	5,9	4,3	3,8
2006	4,8	4,8	7,7	5,6	4,2	3,6
2007	4,6	4,7	7,3	5,5	4,1	3,6
2008	4,5	4,7	7,1	5,4	4,2	3,9
2009	4,4	4,8	6,8	5,4	4,2	3,8
2010	4,3	4,5	6,7	5,3	4,0	3,6
2011	4,3	4,5	6,7	5,3	3,9	3,7
2012	4,1	4,5	6,5	5,3	3,8	3,5
2013	3,9	4,4	6,4	5,4	3,9	3,5
2014	3,9	4,5	6,7	5,4	3,8	3,5
2015	3,9	4,6	6,4	5,8	4,0	3,7
2016*	3,9	4,7	6,9	6,1	3,9	3,7
2017*	3,9	5,0	7,5	6,1	4,4	3,9

Bron: CBS, BVI.

Migranten in matig stedelijke gemeenten minst verdacht

Personen met een Nederlandse achtergrond zijn naar verhouding vaker verdacht van misdrijven wanneer ze in een dichtbevolkte buurt wonen: hoe stedelijker de buurt, hoe hoger het percentage verdachten. Bij personen met een westerse of niet-westerse migratieachtergrond is dit patroon minder sterk zichtbaar. In dichtbevolkte buurten verschillen de verdachtenpercentages van deze groepen niet veel van minder sterk bevolkte buurten. Bij personen met een niet-westerse migratieachtergrond ligt het aandeel verdachten juist in niet-stedelijke gebieden het hoogst.

4.4 Verdachten van misdrijven naar achtergrond en stedelijkheid woongemeente, 2017*

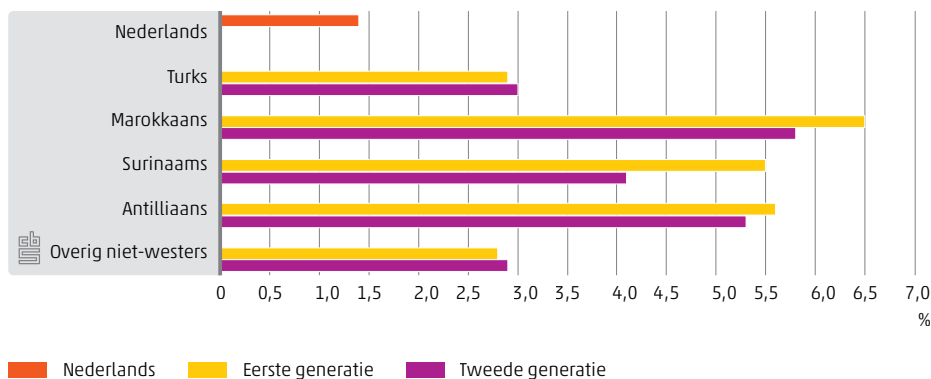
Bron: CBS, BVI.

Eerste generatie niet-westerse jongeren vaker verdacht dan tweede generatie

Om het leeftijdseffect bij generaties uit te schakelen, toont figuur 4.5 het aandeel verdachten van misdrijven naar generatie voor de groep 12- tot 25-jarigen. Hieruit blijkt dat er binnen dezelfde leeftijdsgroep onder personen met een niet-westerse achtergrond geen grote verschillen zijn tussen de generaties. Turkse jongeren van zowel de eerste als de tweede generatie worden ongeveer twee keer zo vaak verdacht van een misdrijf als jongeren met een Nederlandse achtergrond. Marokkaanse jongeren van de eerste generatie worden bijna vijf keer vaker verdacht dan personen met een Nederlandse achtergrond. Zowel bij Antilliaanse,

Marokkaanse en Surinaamse achtergrond is de eerste generatie vaker verdacht dan de tweede. In 2015 was dit nog alleen het geval bij de groep mensen met een Antilliaanse achtergrond. Antilliaanse jongeren van de eerste generatie worden vier keer vaker verdacht dan personen met een Nederlandse achtergrond.

4.5 Verdachten naar achtergrond en generatie, 12 tot 25 jaar, 2017*

Bron: CBS, BVI.

Van verdachte tot veroordeelde

Vanaf het moment dat een persoon door de politie als verdachte wordt geregistreerd, is het nog een lange weg naar een veroordeling door de rechter, ook al komt een minderheid van de zaken voor de rechter. Soms wordt een zaak stopgezet omdat de politie meent dat het geen sluitend bewijs kan vinden tegen een verdachte. De overige zaken gaan door naar het Openbaar Ministerie (OM). Bijna een kwart van de zaken waarin het OM van 2012 tot en met 2016 een beslissing nam leidde tot een strafbeschikking of transactie. Bij een strafbeschikking legt het OM zelf een straf op. Het OM mag dit zonder tussenkomst van de rechter doen bij zaken waarvoor een maximale gevangenisstraf van 6 jaar of minder geldt, maar kan geen vrijheidsstraf opleggen. Bij een transactie gaat de verdachte akkoord met een door het OM aangeboden sanctie en ziet het OM af van verdere vervolging.

In 4 procent van de gevallen zag het OM onder voorwaarden, het volgen van een cursus bijvoorbeeld, af van verdere vervolging. Ook kan het OM besluiten een zaak te laten vallen (onvoorwaardelijk sepot), bijvoorbeeld als er onvoldoende bewijs is om de zaak af te ronden of omdat er met beperkte middelen keuzes

gemaakt moeten worden. Dat gebeurde tussen 2012 en 2016 in 18 procent van de zaken.

Uiteindelijk werden de verdachten in de helft van de door het OM afgehandelde zaken in de periode 2012–2016 gedagvaard. In 8 van elke 9 zaken die tussen 2012 en 2016 voor de rechter kwamen, verklaarde de rechter de verdachte schuldig (al dan niet met straf). Vanwege de doorlooptijd van zaken is het niet mogelijk om aan de hand van al deze cijfers te zeggen welk deel van de zaken (die bij het OM terecht komen) leidt tot een veroordeling.

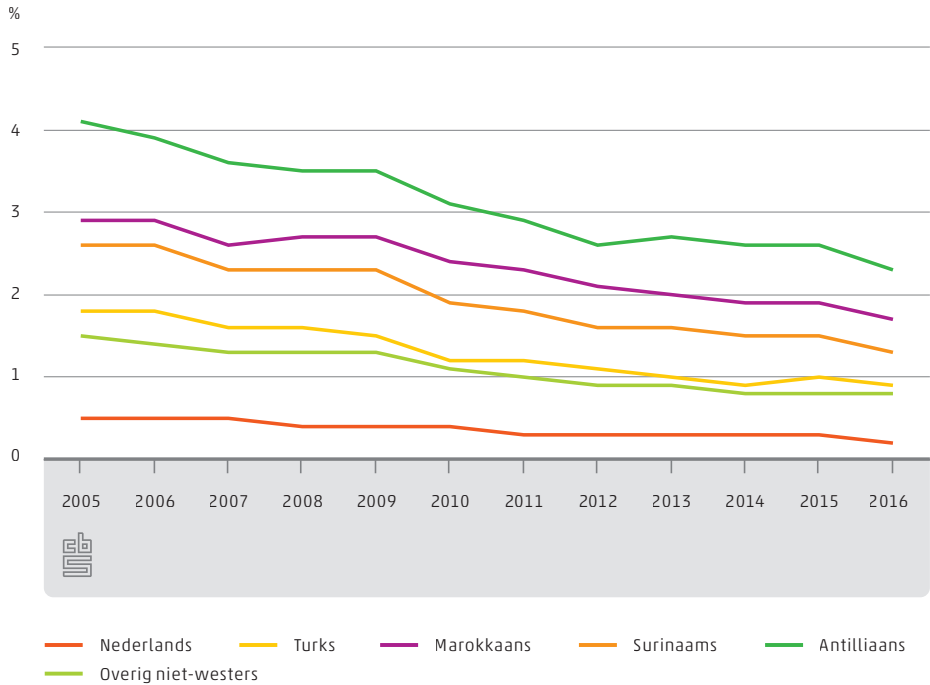
Het is lastig om de verdachtenpopulatie te vergelijken met die van de schuldig verklaarden. Onder andere in het artikel van Werkmink, Van Wingerden, Van Wilsum en Nieuwbeerta (2015) wordt een aantal factoren genoemd dat van belang zou kunnen zijn. Het verschil tussen de mate waarin een bepaalde groep verdacht is van misdrijven of daaraan door de rechter schuldig bevonden wordt, kan er op wijzen dat (1) leden van deze groep vaker betrokken zijn bij vormen van criminaliteit die vaker leiden tot een veroordeling of (2) dat zij binnen een vorm van criminaliteit betrokken zijn bij relatief zware misdrijven die weer vaker leiden tot een schuldigverklaring.

Als het aandeel van een groep in het totaal van de door de rechter schuldig verklaarden hoger is dan het aandeel van die groep in het totaal van de geregistreerde verdachten, zou je dat ook kunnen interpreteren als een discriminerende tendens binnen de loop van het strafrecht. Wat ook kan meespelen is dat verdachten door hun leeftijd of andere kenmerken meer of minder in aanmerking komen voor alternatieven voor de gang naar de rechter. Welke factoren het verschil verklaren, en in welke mate, is niet onderzocht.

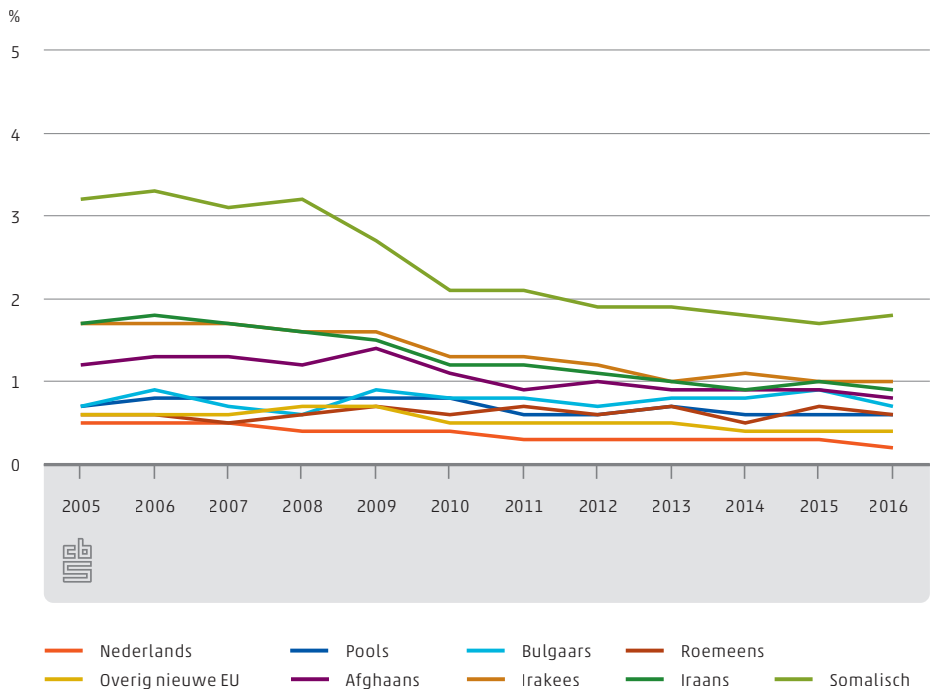
Percentage schuldigverklaringen rechter daalt verder

Tussen 2005 en 2016 daalde het percentage door de rechter schuldig verklaarden in de Nederlandse bevolking van 0,7 naar 0,4. Dat is een afname van 45 procent, terwijl het percentage verdachten in deze periode daalde met 43 procent. Over het algemeen vertoont de populatie van schuldig verklaarden hetzelfde patroon als dat van verdachten.

4.6a Schuldigverklaringen rechter in eerste aanleg

4.6b Schuldigverklaringen rechter in eerste aanleg

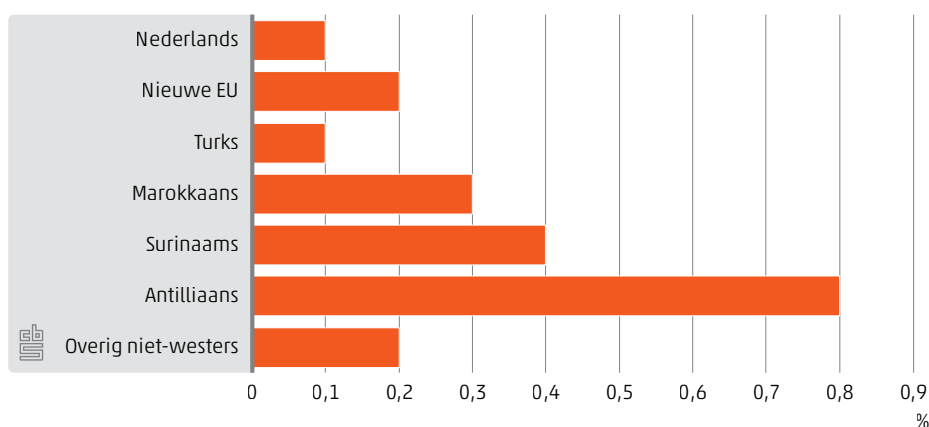
Het aandeel verdachten en schuldig verklaarden met een Nederlandse achtergrond zijn beide bijna gehalveerd in de periode 2005–2016. Bij de vier grootste niet-westerse herkomstsgroepen is het aandeel schuldig verklaarden ook bijna gehalveerd; het aandeel verdachten daalde iets minder sterk.

Onder herkomstsgroepen die een hoog aandeel asielzoekers kennen, nam het percentage verdachten en schuldig verklaarden in de bevolking af met 33 procent onder personen met een Afghaanse achtergrond en 46 procent onder personen met een Iraanse achtergrond. Bij personen uit nieuwe EU-landen was de daling in het aandeel verdachten iets meer dan 10 procent en onder schuldig verklaarden iets minder dan 10 procent; het aandeel schuldig verklaarden met een Bulgaarse achtergrond nam toe.

Vrouwen met Antilliaanse achtergrond relatief vaak schuldig bevonden

Vrouwen met een Antilliaanse achtergrond zijn niet alleen relatief het vaakst verdacht van een misdrijf, ze worden ook vaker schuldig verklaard dan vrouwen met een andere achtergrond. Ook vrouwen met een Marokkaanse, Surinaamse of nieuwe-EU achtergrond werden vaker schuldig bevonden aan misdrijven dan vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Het aandeel schuldig verklaarde vrouwen met een Turkse migratieachtergrond lag in 2016 op hetzelfde niveau als onder vrouwen met een Nederlandse achtergrond.

4.7 Schuldig verklaarde vrouwen rechter eerste aanleg naar achtergrond, 2016

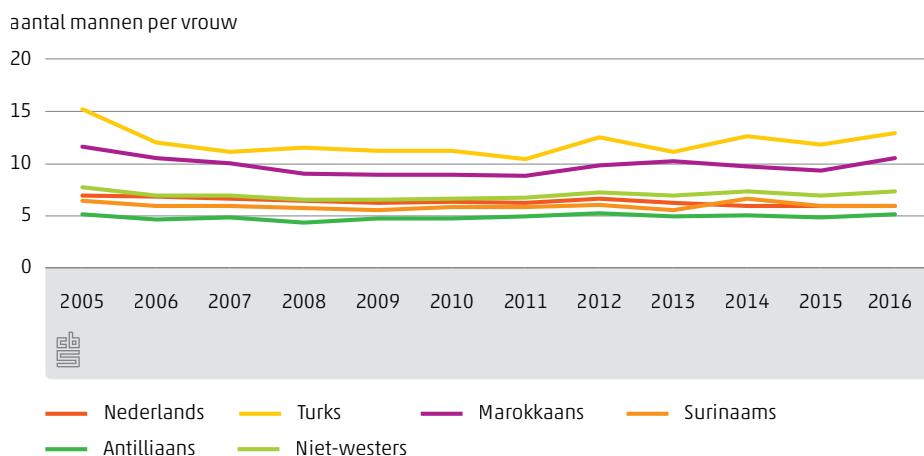

Bron: CBS, OM.

De verhouding tussen het aandeel mannen en vrouwen dat schuldig is verklaard aan een misdrijf is nog schever dan die bij de verdachten. De verschillen tussen mannen en vrouwen zijn het grootst bij schuldig verklaarden met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. In 2016 waren er zeven keer zoveel mannen als vrouwen van Turkse herkomst verdacht van een misdrijf. Bij de schuldig verklaarden met een Turkse achtergrond stonden 13 mannen tegenover iedere vrouw.

Bij vrouwen met een Antilliaanse achtergrond waren de verschillen het kleinst: 4 mannen voor elke vrouwelijke verdachte en 5 mannen voor elke vrouw die schuldig werd verklaard. Die verhoudingen liggen iets onder die tussen mannen en vrouwen met een Nederlandse of Surinaamse achtergrond.

4.8 Verhouding mannen en vrouwen schuldig verklaard rechter eerste aanleg naar achtergrond

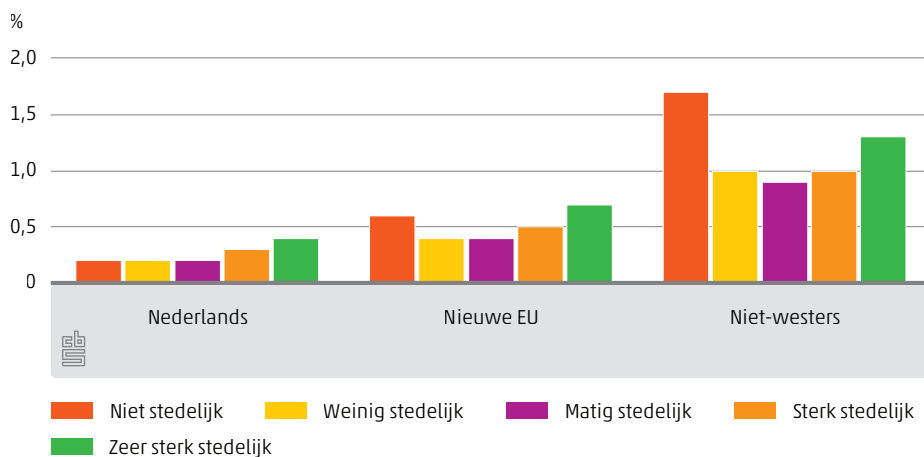
Bron: CBS, OM.

Migranten uit matig stedelijke gemeenten relatief weinig schuldig verklaard

Onder personen met een Nederlandse achtergrond is er een sterke correlatie tussen het percentage schuldig verklaarden in de bevolking en de stedelijkheid van hun woonbuurt: hoe stedelijker de buurt, hoe hoger het percentage schuldig verklaarden. Bij personen met een migratieachtergrond is het percentage schuldig verklaarden in de bevolking relatief hoog in zowel niet-stedelijke buurten als in zeer stedelijke buurten. Dit geldt zowel voor personen met een westerse als niet-westerse achtergrond, en in alle onderzochte deelgroepen. Bij personen met een

Turkse of Marokkaanse herkomst is het percentage schuldig verklaarden juist het hoogst in niet-stedelijke buurten.

4.9 Door rechter eerste aanleg schuldig verklaarde personen naar achtergrond en stedelijkheid woonbuurt, 2016

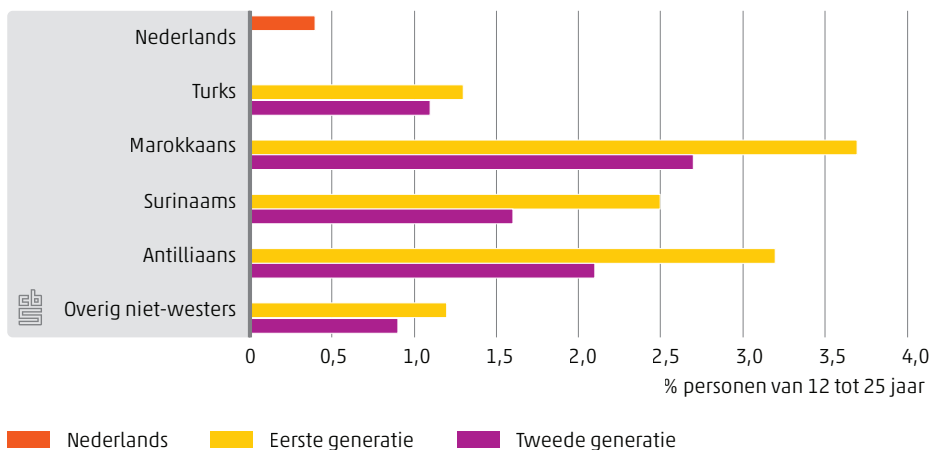
Bron: CBS, OM.

Eerste generatie niet-westerse jongeren vaker schuldig verklaard dan tweede generatie

De verschillen tussen 12- tot 25-jarigen van de eerste en tweede generatie zijn groter bij de schuldig verklaarden dan bij de verdachten. In alle vijf bekeken migrantengroepen lagen de percentages schuldig verklaarde jongeren van de eerste generatie hoger dan die van de tweede generatie.

Ook het verschil tussen het aandeel schuldig verklaarden met een Nederlandse achtergrond en een migratieachtergrond is groter dan bij verdachten. Het percentage 12- tot 25-jarigen met een Antilliaanse achtergrond van de eerste of tweede generatie dat in 2016 door de politie verdacht werd van een misdrijf was ongeveer vier keer zo hoog als dat van jongeren met een Nederlandse achtergrond; het percentage schuldig verklaarde Antilliaanse jongeren van de tweede generatie was echter zes maal zo hoog als dat van jongeren met een Nederlandse achtergrond en negen keer zo hoog voor de eerste generatie.

4.10 Schuldigverklaringen rechter eerste aanleg naar generatie en achtergrond, 2016

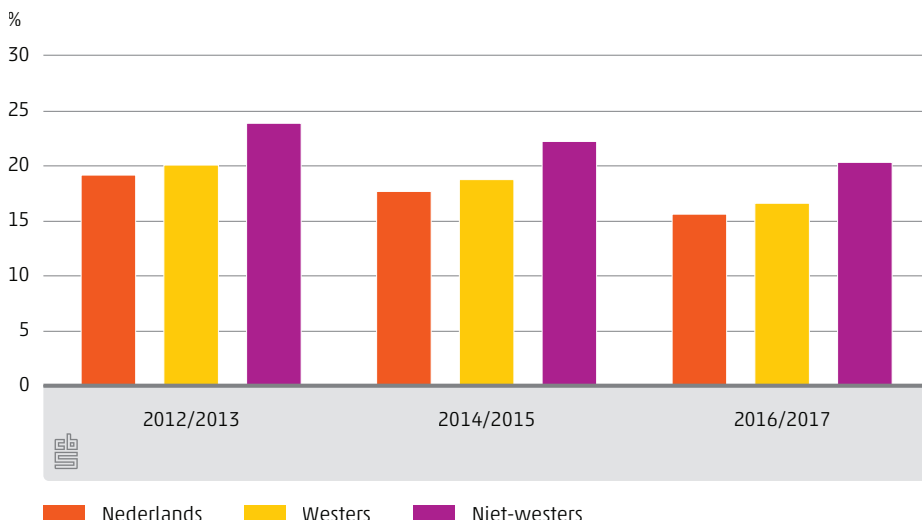

Inwoners met niet-westerse achtergrond vaker slachtoffer van criminaliteit

Steeds minder personen waren in de periode 2012/2013 – 2016/2017 slachtoffer van veelvoorkomende criminaliteit zoals gewelds-, vermogens- of vandalismedelicten. Dit beeld zien we zowel voor personen met een Nederlandse als met een westerse of niet-westerse achtergrond. Onder personen met een Nederlandse achtergrond daalde het aandeel dat slachtoffer werd van criminaliteit van 19 procent naar 16 procent; onder personen met een niet-westerse achtergrond daalde het aandeel van 24 procent naar 20 procent.

Over het algemeen ligt het aandeel slachtoffers bij de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen hoger dan bij personen met een Nederlandse achtergrond. Dit niveauverschil is over de tijd niet afgenomen.

4.11 Slachtofferschap criminaliteit naar achtergrond

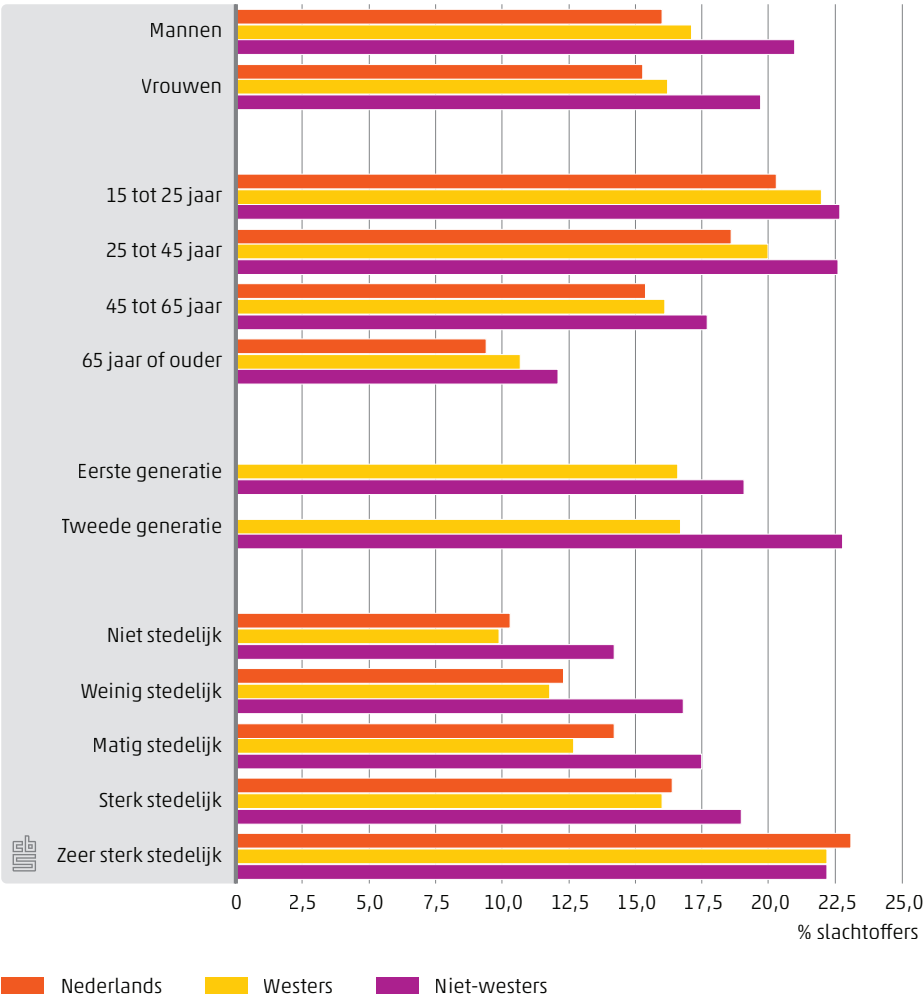

Ruim 1 op 5 niet-westerse jongeren slachtoffer van criminaliteit

In de periode 2016/2017 waren mannen met een Nederlandse achtergrond iets vaker slachtoffer van criminaliteit dan vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Bij de westerse en niet-westerse groepen kwamen mannen en vrouwen in gelijke mate met criminaliteit in aanraking en speelde leeftijd een meer onderscheidende rol. Voor zowel inwoners met een Nederlandse, westerse en niet-westerse achtergrond geldt dat jongeren van 15 tot 25 jaar ongeveer twee keer zo vaak slachtoffer zijn van criminaliteit als 65-plussers. Het aandeel slachtoffers onder jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond en een Nederlandse achtergrond komt nagenoeg overeen. Ouderen met een niet-westerse migratieachtergrond zijn daarentegen iets vaker slachtoffer dan ouderen met een Nederlandse achtergrond. Verder blijkt het aandeel slachtoffers hoger onder personen met een tweede generatie niet-westerse herkomst (23 procent) dan onder de eerste generatie met dezelfde herkomst (19 procent). Dit verschil is te verklaren door het verschil in leeftijd tussen de eerste en tweede generatie. Bij inwoners met een westerse achtergrond was geen verschil tussen de eerste en tweede generatie. In zeer sterk stedelijke gemeenten zijn personen met een Nederlandse achtergrond en personen met een westerse of niet-westerse migratieachtergrond ongeveer even vaak slachtoffer van criminaliteit. In minder stedelijke gemeenten is het slachtofferschap onder personen met een niet-westerse migratieachtergrond hoger. Het aandeel slachtoffers in niet-stedelijke gemeenten verschilt niet significant tussen

herkomstgroepen. Dit komt doordat in niet-stedelijke gemeenten relatief weinig mensen met een niet-westerse achtergrond wonen, wat zorgt voor een grote betrouwbaarheidsmarge.

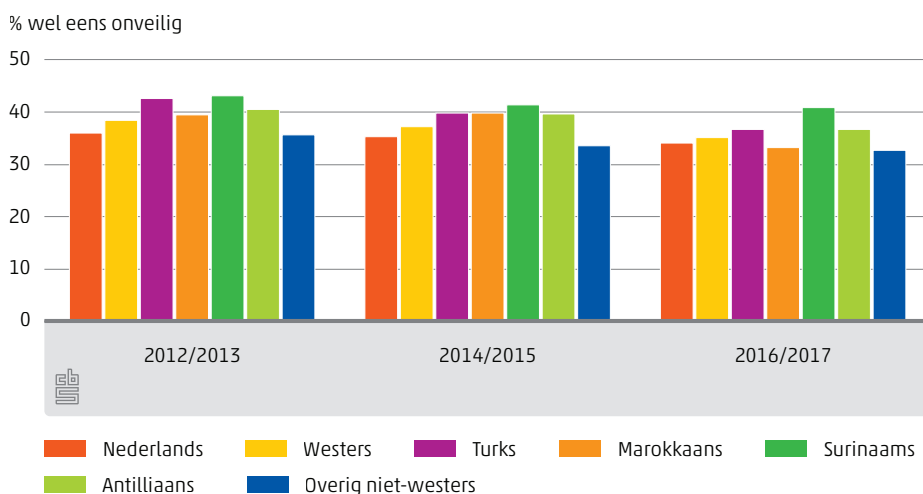
4.12 Slachtofferschap criminaliteit naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 2016/2017

Vershil onveiligheidsbeleving tussen herkomstgroepen neemt af

Het verschil in algemene onveiligheidsbeleving tussen herkomstgroepen is de afgelopen jaren afgenomen. In 2012/2013 voelde nog 40 procent van de personen met een niet-westerse achtergrond en 36 procent van de personen met een Nederlandse achtergrond zich in algemene zin wel eens onveilig. In 2016/2017 is dit aandeel gedaald naar respectievelijk 35 en 34 procent. Personen met een Surinaamse achtergrond voelen zich in vergelijking met personen met een Nederlandse achtergrond nog altijd vaker onveilig.

4.13 Onveiligheidsbeleving in het algemeen naar achtergrond

Tweede generatie voelt zich vaker onveilig dan eerste generatie

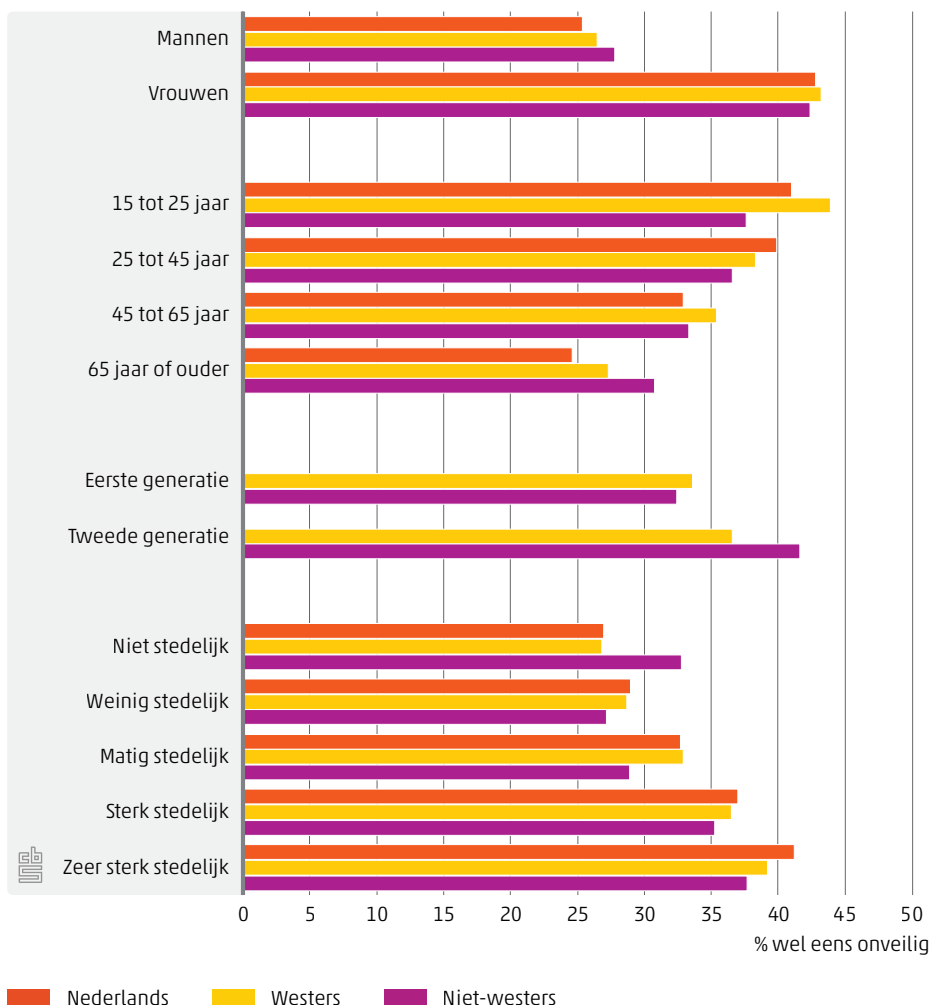
Migranten van de tweede generatie voelen zich vaker onveilig dan migranten van de eerste generatie. Ook wanneer rekening wordt gehouden met verschillen in leeftijd tussen de eerste en tweede generatie blijft gelden dat de tweede generatie zich vaker onveilig voelt. Bij alle inwoners ongeacht hun herkomst neemt het aandeel dat zich in algemene zin wel eens onveilig voelt af met leeftijd. Wel is het verschil in algemene onveiligheidsbeleving tussen ouderen en jongeren bij personen met een Nederlandse achtergrond groter dan bij personen met een niet-westerse achtergrond. Ruim 40 procent van de 15- tot 25-jarige Nederlandse inwoners voelt zich in algemene zin wel eens onveilig tegen 38 procent van de niet-westerse

inwoners in deze leeftijdsgroep. Bij de 65-plussers ervaart een kwart van de personen met een Nederlandse achtergrond wel eens algemene onveiligheidsgevoelens. Van de ouderen met een niet-westerse achtergrond is dit 31 procent.

Verder geldt voor alle herkomstgroepen dat ruim 40 procent van de vrouwen zich in algemene zin wel eens onveilig voelt; bij mannen ligt dit aandeel tussen de 25 en 28 procent. Daarbij voelen mannen van niet-westerse komaf zich iets vaker onveilig dan mannen met een Nederlandse achtergrond.

In zeer sterk stedelijke en in matig stedelijke gemeenten voelen personen met een Nederlandse achtergrond zich vaker wel eens onveilig dan personen met een niet-westerse migratieachtergrond. Er bestaan geen verschillen in algemene veiligheidsbeleving tussen de herkomstgroepen in sterk, weinig of niet stedelijke gemeenten.

4.14 Onveiligheidsbeleving in het algemeen naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 2016/2017

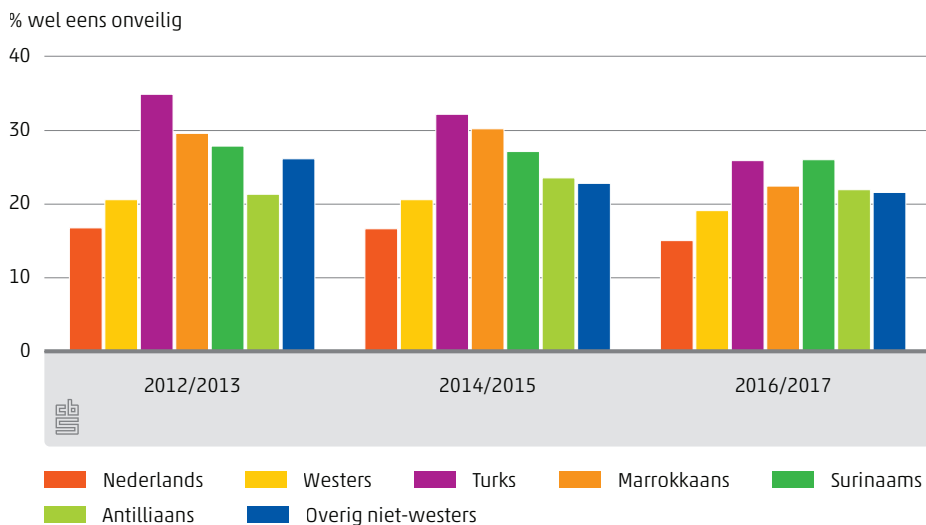

Inwoners met Turkse en Marokkaanse achtergrond voelen zich minder onveilig in eigen buurt

Personen met een niet-westerse achtergrond ervaren vaker onveiligheidsgevoelens in de eigen buurt dan personen met een Nederlandse achtergrond. Echter, net als bij de algemene onveiligheidsgevoelens, is dit verschil de laatste jaren afgenomen. Vooral inwoners met een Turkse achtergrond zijn zich veiliger gaan voelen in hun buurt: in 2012/2013 voelde 35 procent van hen zich wel eens onveilig in de eigen

buurt tegen 26 procent in 2016/2017. Ook personen van Marokkaanse afkomst ervaren minder vaak onveiligheidsgevoelens in hun buurt dan voorheen. Desalniettemin ervaren Turkse en Marokkaanse inwoners, net als Surinaamse en Antilliaanse inwoners, nog altijd vaker buurtgerelateerde onveiligheidsgevoelens dan personen met een Nederlandse achtergrond.

4.15 Onveiligheidsbeleving in eigen buurt naar achtergrond

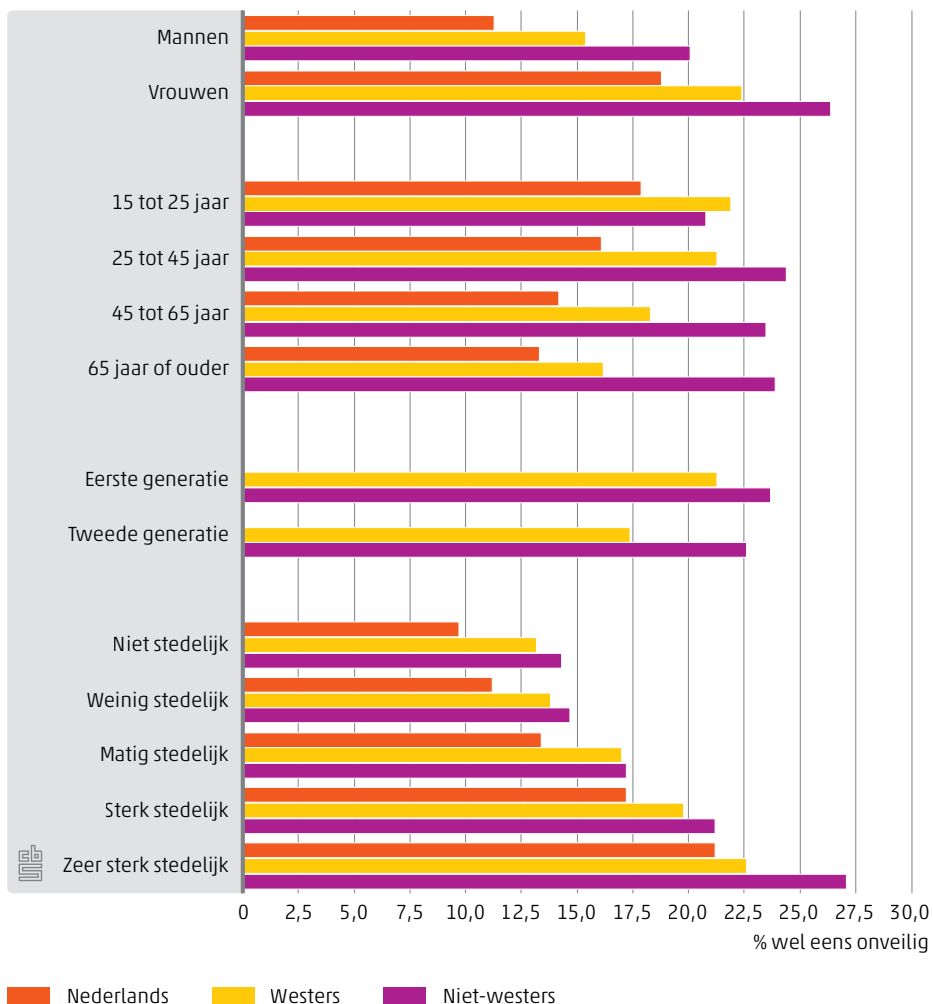

Vrouwen geven vaker aan dan mannen dat ze zich wel eens onveilig voelen in hun buurt. Vooral vrouwen met een niet-westerse achtergrond hebben deze onveiligheidsgevoelens naar verhouding vaak (26 procent). Van de niet-westerse mannen voelt 20 procent zich wel eens onveilig in hun buurt en van de vrouwen met een Nederlandse achtergrond is dat 19 procent.

Bij personen met een Nederlandse of westerse achtergrond neemt het aandeel dat zich wel eens onveilig voelt in de eigen buurt af met leeftijd. Oudere en jongere niet-westerse inwoners voelen zich daarentegen even vaak onveilig in hun buurt. Tevens is er bij hen geen verschil tussen de eerste en tweede generatie. Bij personen met een westerse achtergrond is dit verschil er wel: de eerste generatie voelt zich vaker onveilig in de eigen buurt dan de tweede generatie. Ook wanneer rekening gehouden wordt met verschillen in leeftijd geldt nog steeds dat onder personen met een westerse achtergrond de eerste generatie zich vaker onveilig voelt in de eigen buurt dan de tweede generatie.

Zowel in stedelijke als in minder stedelijke gemeenten voelen personen met een niet-westerse achtergrond zich vaker wel eens onveilig in hun buurt dan personen met een Nederlandse achtergrond. In niet stedelijke gemeenten is dit verschil er, als gevolg van grote marges, niet.

4.16 Onveiligheidsbeleving in eigen buurt naar achtergrond en achtergrondkenmerken, 2016/2017

Literatuur

Wermink, H., S. van Wingerden, J. van Wilsem en P. Nieuwbeerta (2015). *Etnisch gerelateerde verschillen in de strafftoemeting*. Raad voor de rechtspraak, Research Memoranda, 1.

5.

Gezondheid

Auteurs

Jan-Willem Bruggink

Laura Voorrips

De gezondheid van personen met een Nederlandse achtergrond is doorgaans beter dan die van personen met een niet-westerse migratieachtergrond. Personen met een niet-westerse achtergrond hebben hogere zorgkosten en ervaren hun eigen gezondheid minder vaak als (zeer) goed. Dit hoofdstuk beschrijft verschillen in gezondheidsbeleving, rookgedrag, obesitas, zorgkosten en medicijngebruik naar migratieachtergrond.

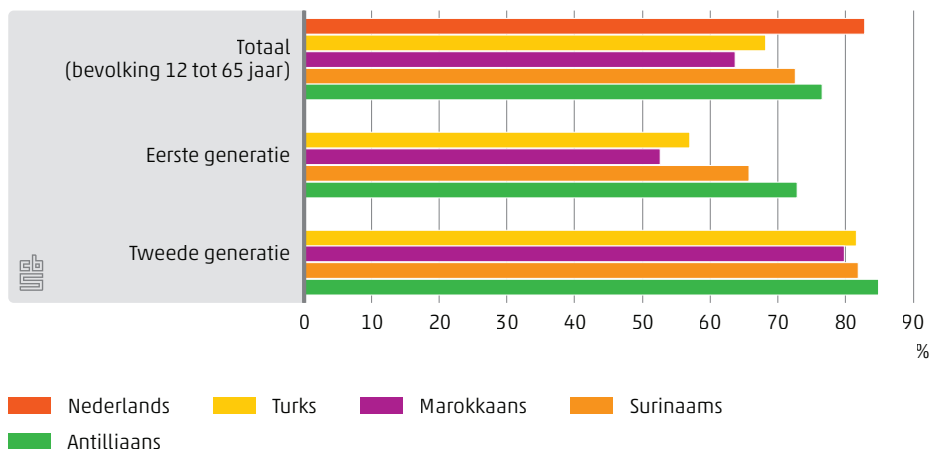
Gezondheidsbeleving bij niet-westerse achtergrond minder goed

Personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond ervaren hun gezondheid minder vaak als (zeer) goed dan mensen met een Nederlandse achtergrond. Dit geldt het sterkst voor mensen met een Marokkaanse of Turkse achtergrond. In de leeftijdsgroep van 12 tot 65 jaar ervaart 64 procent van de Marokkanen de eigen gezondheid als (zeer) goed, tegen 83 procent van de mensen zonder migratieachtergrond. Dit is extra opmerkelijk omdat personen met een Marokkaanse migratieachtergrond gemiddeld een stuk jonger zijn dan personen zonder migratieachtergrond en jonge mensen gemiddeld positiever zijn over hun gezondheid dan ouderen.

Turken, Marokkanen, Surinamers en Antilianen van de eerste generatie ervaren de eigen gezondheid duidelijk minder vaak als (zeer) goed dan de tweede generatie. Bij Marokkanen en Turken is het verschil tussen de generaties het grootst. Hier speelt mee dat tweede generatie, geboren in Nederland, aanzienlijk jonger is dan de eerste generatie.

Het aandeel mensen met een als (zeer) goed ervaren gezondheid is tussen 2003/2007 en 2013/2017 niet significant veranderd; dit geldt voor alle herkomstgroepen.

5.1 Als (zeer) goed ervaren gezondheid naar achtergrond en generatie, 2013/2017

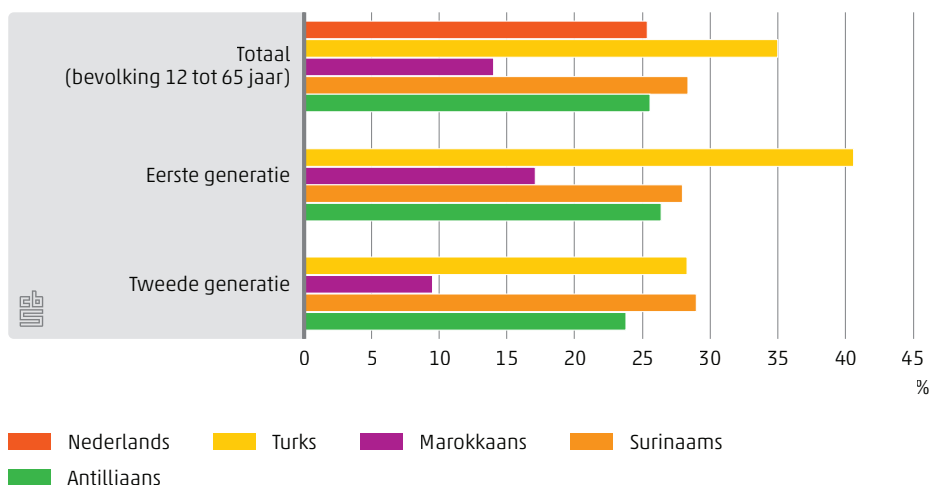
Eerste generatie met Turkse achtergrond rookt vaakst

Personen met een Marokkaanse achtergrond rookten in de periode 2013–2017 duidelijk minder vaak (14 procent) dan mensen met een Nederlandse achtergrond (25 procent). Turken rookten met 35 procent juist relatief vaak. Mensen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond verschillen op het gebied van roken weinig van mensen zonder migratieachtergrond, al rookten Surinamers met 28 procent iets meer.

Marokkanen en Turken van de eerste generatie roken vaker dan hun herkomstgenoten van de tweede generatie. Bij Surinamers en Antillianen verschilt het aandeel rokers niet tussen de generaties.

In de periode 2013–2017 rookten in Nederland minder mensen dan in de periode 2003–2007. Deze daling is zowel bij mensen met een Nederlandse achtergrond zichtbaar als bij mensen met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse achtergrond. Alleen bij Antillianen was de daling niet statistisch significant.

5.2 Rokers naar achtergrond en generatie, 2013/2017

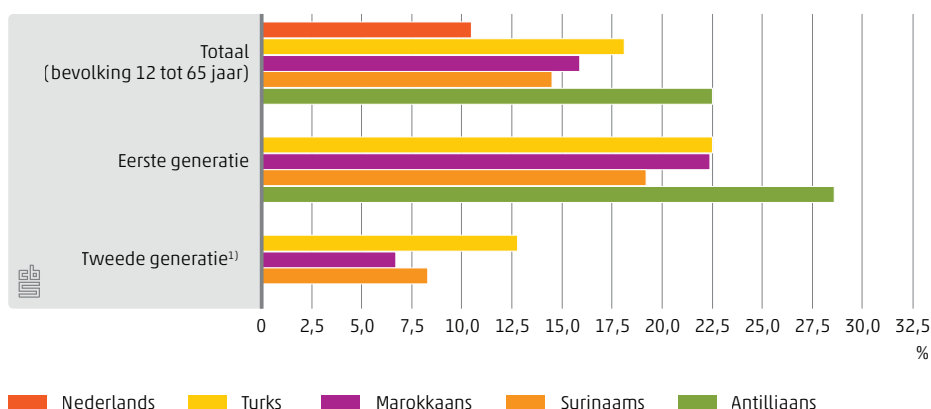

22 procent Antillianen heeft ernstig overgewicht

Personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond hebben vaker ernstig overgewicht (obesitas) dan mensen zonder migratieachtergrond. Van de personen met een Antilliaanse achtergrond is 22 procent obees, tegen 11 procent bij personen met een Nederlandse achtergrond. Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen van de eerste generatie kampen vaker met obesitas dan de tweede generatie. Hierbij speelt mee dat de eerste generatie gemiddeld ouder is en ouderen over het algemeen vaker ernstig overgewicht hebben dan jongeren.

Tussen 2003/2007 en 2013/2017 steeg het aandeel personen van 12 tot 65 jaar met obesitas. Dat gold zowel voor mensen zonder migratieachtergrond als voor mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Bij Surinamers en Antillianen was de stijging niet statistisch significant.

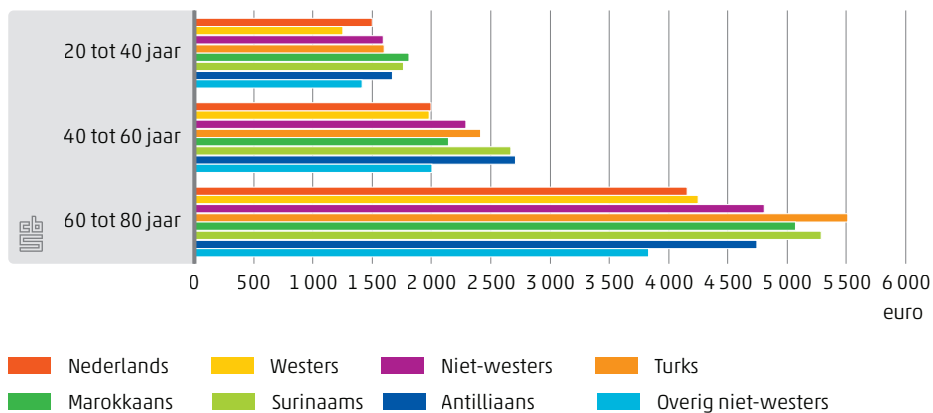
5.3 Obesitas naar achtergrond en generatie, 2013/2017

Tot 65 jaar hogere zorgkosten bij niet-westerse achtergrond

Met het toenemen van de leeftijd neemt de gezondheid af en stijgen de zorgkosten. Dit geldt zowel voor mensen met een Nederlandse als met een migratieachtergrond. Voor iedere leeftijdsgroep geldt dat de zorgkosten van mannen en vrouwen met een niet-westerse achtergrond in 2016 hoger waren dan van mensen met een Nederlandse of andere westerse achtergrond.

5.4 Zorgkosten basisverzekering per persoon naar achtergrond en leeftijd, 2016*

Bron: CBS, Vektis.

Een moeilijkheid bij de vergelijking van groepen met en zonder migratieachtergrond is dat de groepen aanmerkelijk verschillen in leeftijdsopbouw. Zo zijn er op dit moment bijvoorbeeld nog betrekkelijk weinig oudere migranten, terwijl ouderen de hoogste zorgkosten hebben.

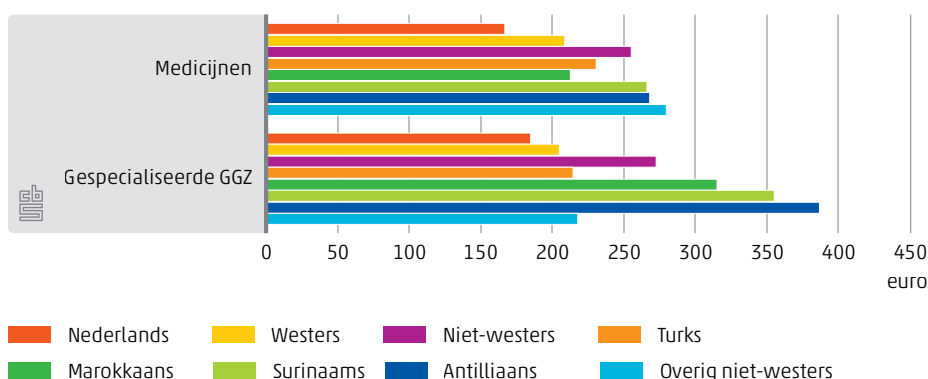
Als voor de leeftijd tot 65 jaar wordt gecorrigeerd voor leeftijdsverschillen (door standaardisatie naar de leeftijdsopbouw van de Nederlandse bevolking) kunnen migratiegroepen worden vergeleken zonder dat leeftijd een rol speelt. De zorgkosten van mensen met een niet-westerse achtergrond blijken in 2016 dan 14 procent hoger dan voor personen met een Nederlandse achtergrond. Voor personen met een Surinaamse, Turkse en Antilliaanse achtergrond zijn de zorgkosten circa 24 procent hoger dan voor mensen met een Nederlandse achtergrond; voor mensen met een Marokkaanse achtergrond liggen de zorgkosten 15 procent hoger. Overige niet-westerse personen hebben zorgkosten die gelijk zijn aan die van mensen met een Nederlandse achtergrond. Voor mensen met een andere westerse achtergrond geldt dat de zorgkosten 6 procent lager liggen dan van mensen met een Nederlandse achtergrond.

In alle herkomstgroepen zijn de zorgkosten voor vrouwen tot 65 jaar hoger dan voor mannen, voor een belangrijk deel vanwege kosten voor zwangerschap en bevalling. Bij vergelijking van de migratiegroepen onderling blijken de verschillen in zorgkosten tussen mannen echter groter dan tussen vrouwen. Zo liggen de zorgkosten van mannen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond bijvoorbeeld 33 procent hoger dan die van mannen met een Nederlandse achtergrond.

Hoogste kosten GGZ-zorg voor mannen met Antilliaanse achtergrond

Kijken we naar het type zorg waarvoor de meeste kosten worden gemaakt, dan blijkt dat vooral kosten voor gespecialiseerde GGZ-zorg en geneesmiddelen onder niet-westerse mannen relatief hoog zijn ten opzichte van mannen met een Nederlandse achtergrond. Voor Antilliaanse mannen waren in 2016 de gemiddelde kosten voor GGZ per persoon met 387 euro het dubbele van de kosten van mannen met een Nederlandse achtergrond (185 euro). Ook voor Surinaamse en Marokkaanse mannen waren GGZ-kosten respectievelijk met 355 euro en 315 euro per persoon relatief hoog. Voor mannen met een Turkse of overig niet-westerse achtergrond lagen de kosten respectievelijk 16 procent en 18 procent hoger dan voor mannen met een Nederlandse achtergrond. Bij kosten voor medicijnen zijn de verschillen tussen de niet-westerse groepen minder groot. Mannen met een overig niet-westerse achtergrond hadden met gemiddeld 280 euro de hoogste medicijnkosten.

5.5 Zorgkosten naar achtergrond, mannen tot 65 jaar (gestandaardiseerd), 2016*

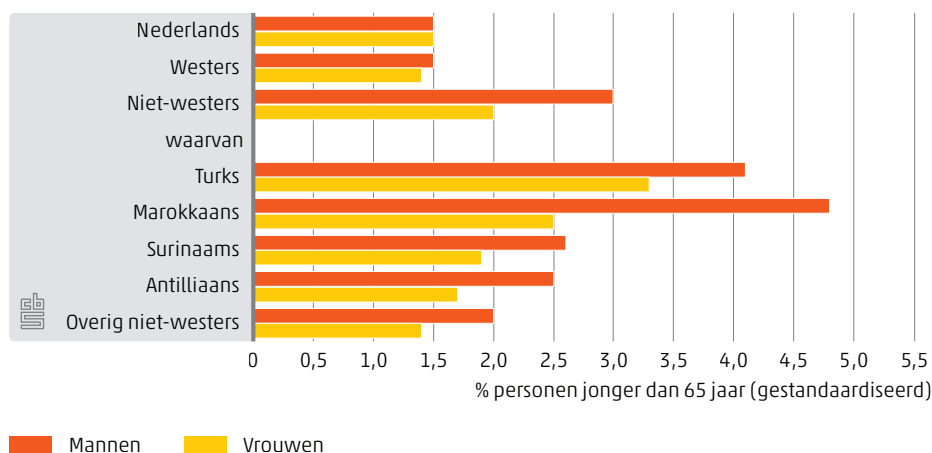
Bron: CBS, Vektis.

Mannen met Marokkaanse achtergrond vaakst antipsychotica

Mannen en vrouwen met een niet-westerse migratieachtergrond kregen in 2016 vaker een antipsychoticum verstrekt dan mannen en vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Als wordt gestandaardiseerd naar de leeftijdsopbouw van mannen en vrouwen in de totale Nederlandse bevolking onder 65 jaar, dan blijkt dat bijna

5 procent van de Marokkaanse mannen tot 65 jaar een antipsychoticum krijgt verstrekt; meer dan driemaal zo veel als mannen met een Nederlandse achtergrond. Voor mannen met een Turkse achtergrond is dat aandeel met 4 procent iets lager. Bij mensen met een Nederlandse of andere westerse achtergrond is het aandeel mannen en vrouwen tot 65 jaar dat antipsychotica krijgt vrijwel gelijk (ruim 1 procent). Gemiddeld krijgen niet-westerse mannen anderhalf keer vaker antipsychotica dan niet-westerse vrouwen. Bij mensen met een Marokkaanse achtergrond is het verschil tussen mannen en vrouwen het grootst: bijna tweemaal zoveel mannen als vrouwen krijgen antipsychotica.

5.6 Personen met antipsychotica naar achtergrond en geslacht, 2016*

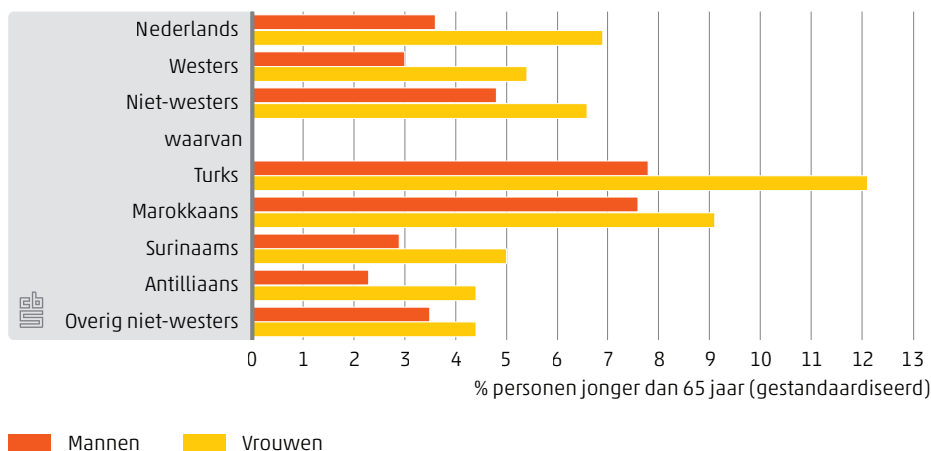
Bron: CBS, Zorginstituut Nederland.

Turkse vrouwen krijgen vaakst antidepressiva

Vrouwen krijgen vaker antidepressiva verstrekt dan mannen; dat geldt voor alle herkomstgroeperingen. Van de Nederlandse vrouwen tot 65 jaar kreeg bijna 7 procent in 2016 een antidepressivum; van de Nederlandse mannen was dat 3,6 procent. Gestandaardiseerd voor de leeftijdsopbouw van de totale bevolking tot 65 jaar is het aandeel personen dat een antidepressivum krijgt verstrekt het hoogst onder Turkse vrouwen: 12 procent. Personen met een westerse migratieachtergrond krijgen minder vaak antidepressiva dan mensen met een Nederlandse achtergrond. Vrouwen met een niet-westerse achtergrond krijgen ongeveer even vaak een antidepressivum als Nederlandse vrouwen, maar de verschillen tussen niet-westerse

migratiegroepen zijn aanzienlijk. Vrouwen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond gebruiken vaker antidepressiva dan Nederlandse vrouwen en andere niet-westerse groepen juist minder vaak. Bij mannen geldt ongeveer hetzelfde, behalve dat de niet-westerse groep als geheel vaker antidepressiva krijgt dan de Nederlandse groep.

5.7 Personen met antidepressiva naar achtergrond en geslacht, 2016*

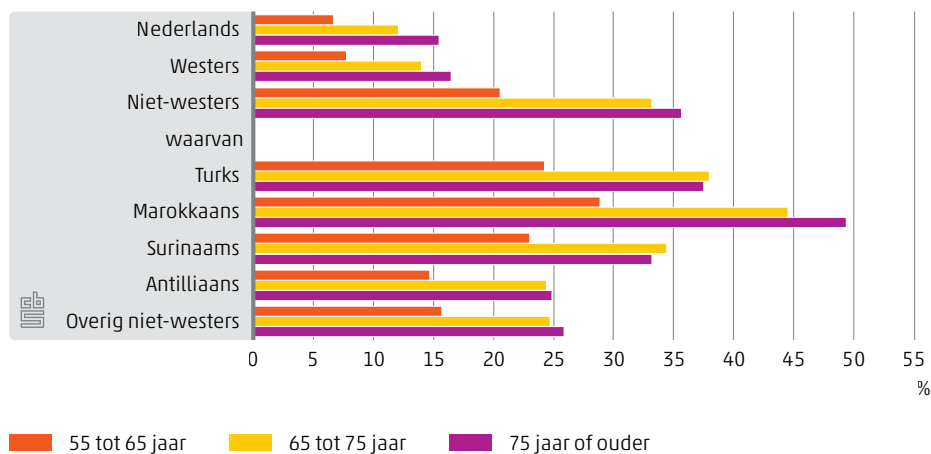

Bron: CBS, Zorginstituut Nederland.

Mensen met een Marokkaanse achtergrond krijgen op iedere leeftijd het vaakst diabetesmiddelen

Mensen met een migratieachtergrond krijgen vaker een diabetesmiddel (insuline of een ander bloedglucoseverlagend middel) dan mensen met een Nederlandse achtergrond. Dat is opvallend omdat mensen met een Nederlandse achtergrond gemiddeld ouder zijn en ouderen vaker lijden aan (ouderdoms-)diabetes. Van de mensen met een migratieachtergrond is het aandeel personen dat diabetesmiddelen krijgt bij mensen met een Surinaamse achtergrond met bijna 9 procent het grootst. Echter, als de migratiegroepen per leeftijdscategorie worden vergeleken dan krijgen personen met een Marokkaanse achtergrond het vaakst middelen tegen suikerziekte verstrekt. Omdat mensen met een Surinaamse achtergrond gemiddeld ouder zijn dan die met een Marokkaanse achtergrond, krijgt de totale groep met een Surinaamse achtergrond relatief toch vaker een diabetesmiddel.

5.8 Personen met diabetesmiddelen naar achtergrond en leeftijd, 2016*

Bron: CBS, Zorginstituut Nederland.

6.

Sociale en maatschappelijke participatie

Auteur
Hans Schmeets

Personen met een Nederlandse achtergrond zijn vaker actief als vrijwilliger of in het verenigingsleven dan personen met een westerse of niet-westerse achtergrond. Verschillen in contacten met vrienden, familie en buren zijn minder groot. Dit hoofdstuk richt zich op de overeenkomsten en verschillen tussen herkomstgroepen op diverse aspecten van sociale en maatschappelijke participatie: sociale contacten met familie, vrienden en buren, het verlenen van informele hulp, de inzet als vrijwilliger en deelname aan het verenigingsleven.

Frequenter contact met familie bij Nederlandse achtergrond

Aan de Nederlandse bevolking van 15 jaar of ouder is in het onderzoek Sociale samenhang en Welzijn gevraagd hoe vaak ze contact hebben met (1) familie of gezinsleden die niet bij hen in huis wonen; (2) vrienden, vriendinnen of echt goede kennissen; (3) buren. Dit contact bestaat uit zowel persoonlijke ontmoetingen, telefonische of schriftelijke contacten als contact via e-mail, sms, chat of berichtjes. Personen met een Nederlandse achtergrond hadden iets vaker wekelijks contact met familie dan personen met een westerse of niet-westerse achtergrond. Van de groep met een niet-westerse achtergrond heeft 81 procent op weekbasis contact met vrienden, vaker dan andere groepen. Wel hebben ze minder vaak contact met buren dan personen met een Nederlandse of westerse achtergrond. Gecorrigeerd voor leeftijdsopbouw, man/vrouw-verdeling en opleidingsniveau verdwijnen de verschillen voor vrienden- en burencontact. Dit komt door de leeftijdsverschillen tussen de herkomstgroepen. Jongeren hebben vaker contact met vrienden en minder vaak met buren, en personen met een niet-westerse achtergrond zijn gemiddeld jonger. Voor wat betreft familiecontact onderscheiden de drie groepen zich nog wel.

Binnen de vier grote niet-westerse groepen blijkt dat rond 85 procent van de personen met een Surinaamse, Marokkaanse, Turkse of Antilliaanse achtergrond wekelijks contact heeft met familie en zo'n 80 procent wekelijks contact met vrienden. Het aandeel personen met een overig niet-westerse achtergrond dat wekelijks contact heeft met familie is lager (76 procent), maar ze verschillen niet in hun vriendencontact. Het vriendencontact varieert van 78 procent bij de Surinaamse tot 84 procent bij de Antilliaanse herkomstgroep. De leeftijdsopbouw speelt hierbij een rol: na correctie zijn er geen verschillen in contact met vrienden en familie tussen de vijf groepen.

Marokkaanse en Turkse achtergrond vaakst burenccontact

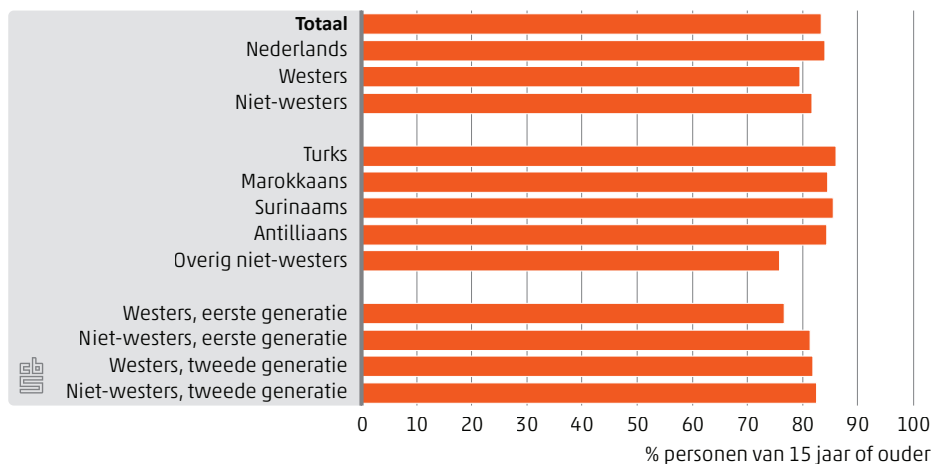
De verschillen bij het wekelijks burenccontact zijn sterker. Het aandeel personen met een Marokkaanse achtergrond dat wekelijks contact heeft met burens is met 68 procent het hoogst, gevolgd door de Turkse (66 procent), Surinaamse (62 procent), Antilliaanse (53 procent) en de overig niet-westerse groep (49 procent). Ook na correctie voor bevolkingssopbouw en opleidingsniveau blijven deze verschillen in stand. Dit betekent dat personen met een Marokkaanse of Turkse achtergrond frequenter wekelijks contact hebben met hun burens dan personen met een Nederlandse achtergrond. Dat de totale groep personen met een niet-westerse achtergrond relatief minder vaak contact met hun burens heeft, is vooral toe te schrijven aan de tweede generatie: daar geeft 56 procent aan minstens wekelijks contact met de burens te hebben, tegen 59 procent bij de eerste generatie.

Er bestaan ook verschillen tussen generaties wat betreft wekelijks familiecontact. Driekwart van de in een westers land geboren personen heeft ten minste iedere week contact met de familie; dat is minder vaak dan bij personen van de tweede generatie of personen met een niet-westerse achtergrond (ongeacht generatie).

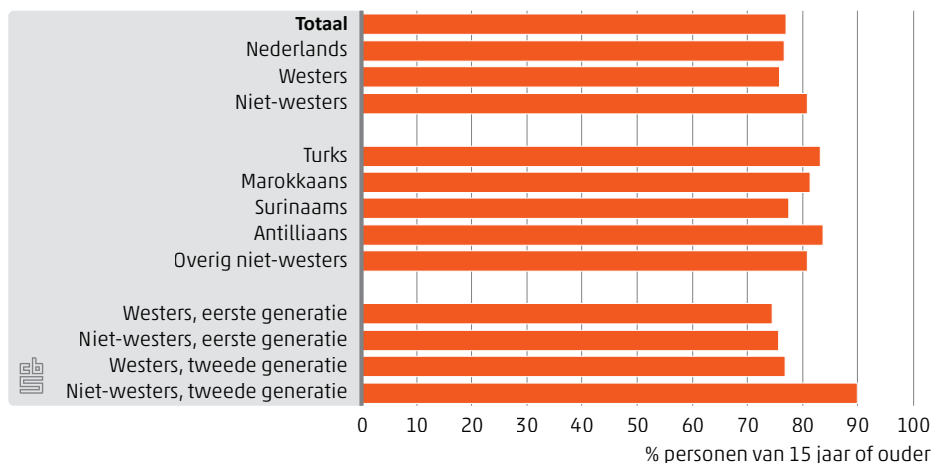
9 op 10 personen van tweede generatie met niet-westerse achtergrond vriendencontact

Negen op de tien personen met een niet-westerse achtergrond van de tweede generatie zien of spreken hun vrienden een keer per week of vaker; van de andere groepen is dat zo'n driekwart. Vooral de correctie voor leeftijd maakt de verschillen echter beduidend kleiner: het vriendencontact neemt bij de eerste generatie toe tot zo'n 77 procent en neemt bij de tweede generatie af tot zo'n 81 procent.

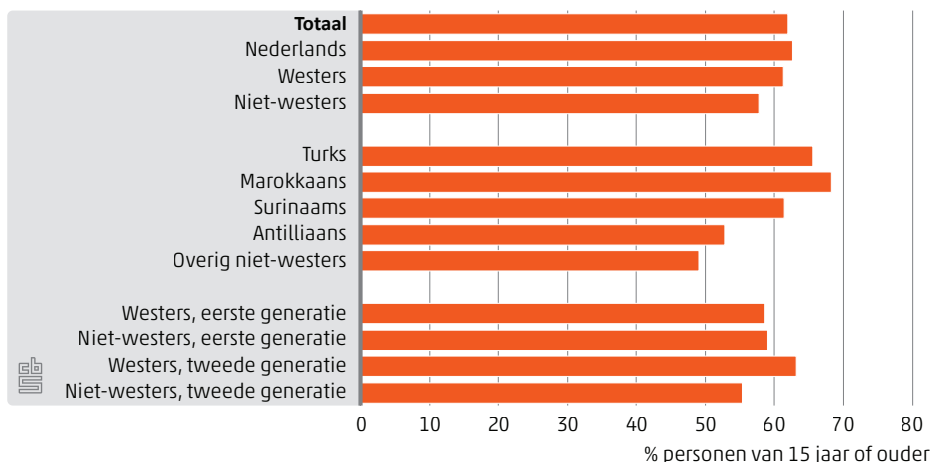
6.1 Wekelijks contact met familie naar achtergrond, 2012/2017

6.2 Wekelijks contact met vrienden naar achtergrond, 2012/2017

6.3 Wekelijks contact met buren naar achtergrond, 2012/2017

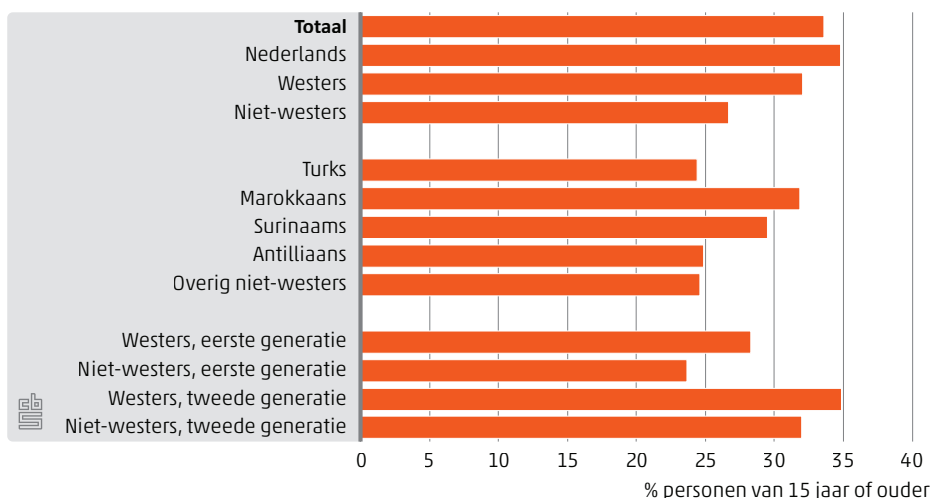

Personen met Marokkaanse achtergrond geven veel informele hulp

Ongeveer een derde van de personen met een Nederlandse of westerse achtergrond heeft in een periode van vier weken minstens een keer informele hulp gegeven. Informele hulp is onbetaalde hulp die buiten organisaties om in de vrije tijd gegeven wordt aan anderen buiten het eigen huishouden. Bij de personen met een niet-westerse achtergrond is dat 27 procent. Personen met een Turkse, Antilliaanse of overige niet-westerse achtergrond geven minder vaak informele hulp dan diegenen met een Marokkaanse en Surinaamse achtergrond.

De tweede generatie verleent vaker informele hulp dan de eerste generatie. De westerse tweede generatie verschilt niet met personen met een Nederlandse achtergrond. De correctie voor leeftijd doet hier heel weinig aan af omdat er niet zo'n sterke relatie is tussen informele hulp geven en leeftijd.

6.4 Informele hulp geven naar achtergrond, 2012/2017

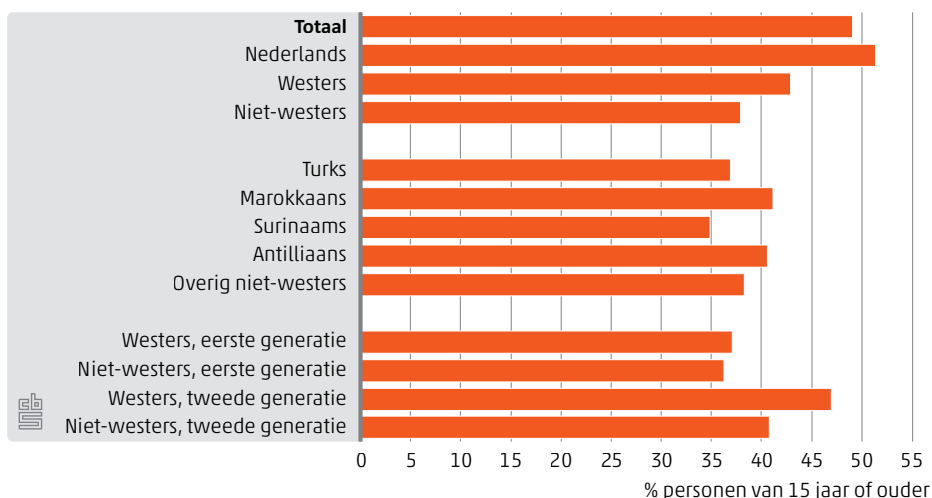

Minst vrijwilligerswerk bij Surinaamse achtergrond

Wie vrijwilligerswerk doet komt in contact met anderen waardoor sociale netwerken kunnen ontstaan die van belang zijn voor de sociale samenhang. Niet-beroepsmatig participeren in georganiseerd verband heeft dus, naast een maatschappelijke, ook een sociale functie.

Bijna de helft van de bevolking verricht vrijwilligerswerk (49 procent). Personen met een Nederlandse achtergrond doen dit vaker dan personen met een buitenlandse achtergrond. Dit verandert niet na correctie voor leeftijd, opleidingsniveau en geslacht. Van de niet-westerse groepen zijn personen met een Marokkaanse en Antilliaanse achtergrond vaker actief als vrijwilliger dan personen met een Turkse, Surinaamse of overig niet-westerse achtergrond. Van de personen met een Surinaamse herkomst deed 35 procent vrijwilligerswerk; het minst van alle onderscheiden herkomstgroepen. Met 47 procent die vrijwilligerswerk doet, komt de westerse tweede generatie het dichtst in de buurt bij personen met een Nederlandse achtergrond.

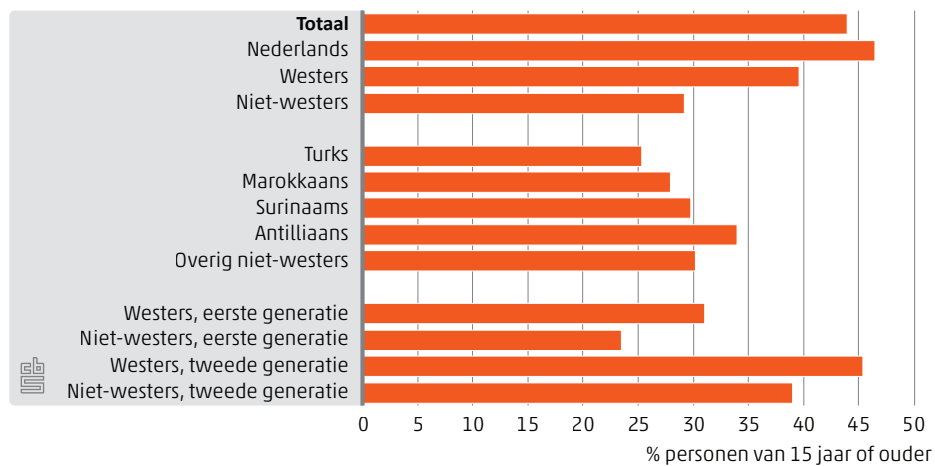
6.5 Vrijwilligerswerk naar achtergrond, 2012/2017

Deelname aan verenigingsleven onder Turkse achtergrond het laagst

Deelname aan verenigingsleven is ook een indicator voor betrokkenheid bij de samenleving. Van de Nederlandse bevolking neemt 44 procent minstens een keer per maand deel aan activiteiten van verenigingen: 35 procent doet dit minstens een keer per week, 10 procent maandelijks en 13 procent minder dan een keer per maand. Personen met een Nederlandse achtergrond zijn hierin het actiefst. Dat beeld verandert nauwelijks wanneer de drie herkomstgroepen niet zouden verschillen in man/vrouw-verdeling, leeftijdsopbouw en opleidingsniveau. Van personen met een niet-westerse achtergrond zijn Turken het minst actief. De westerse tweede generatie, met 45 procent deelnemers, lijkt in deelnemen aan verenigingsleven het meest op personen met een Nederlandse achtergrond. Deze groep onderscheidt zich duidelijk van de in Nederland geboren personen met een niet-westerse achtergrond en personen van de eerste generatie.

6.6 Verenigingsactiviteiten naar achtergrond, 2012/2017

7.

Veranderingen in relatie- en gezinsvorming binnen de tweede generatie

Auteurs

Gusta Wachter (NIDI/KNAW/RuG)

Helga de Valk (NIDI/KNAW/RuG)

In dit hoofdstuk staan veranderingen in de relatie- en gezinsvorming van de tweede generatie centraal. Hoe verschillen patronen van samenwonen, trouwen en kinderen krijgen tussen de tweede generatie en leeftijdsgenoten met een Nederlandse achtergrond? En zijn deze patronen anders voor personen geboren in 1980 dan voor degenen die later zijn geboren? Ook het aangaan van gemengde relaties onder de verschillende tweede generatie groepen wordt beschreven.

7.1 Inleiding

Het aangaan van een relatie en het krijgen van kinderen zijn belangrijke gebeurtenissen in de individuele levensloop. Keuzes rondom relatie- en gezinsvorming hebben niet alleen invloed op het privéleven, maar hangen ook samen met gebeurtenissen in het publieke levensdomein. Zo beïnvloeden ze onder andere opleidings- en carrièremogelijkheden (Koelet, de Valk, Glorieux, Laurijssen & Willaert, 2014). Relatie- en gezinsvorming zijn echter onderhevig aan verandering. Om deze veranderingen in kaart te brengen worden vaak verschillende geboortecohorten met elkaar vergeleken. Een geboortecohort bestaat uit mensen die in een bepaalde periode geboren zijn. Zo'n periode kan uit één of meerdere kalenderjaren bestaan (Bronsema, 1990). Uit eerdere cohortvergelijkingen blijkt dat in Nederland grote verschuivingen hebben plaatsgevonden in de relatie- en gezinsvorming. Tot de jaren zestig was het gebruikelijk om het ouderlijk huis te verlaten, te trouwen en relatief jong kinderen te krijgen (Liefbroer & Dykstra, 2000). Tegenwoordig worden relatie- en gezinsvorming steeds vaker uitgesteld en vinden sommige transities zoals trouwen en kinderen krijgen helemaal niet meer plaats. Direct trouwen is niet langer de norm. Een groot deel van de stellen woont eerst samen of trouwt helemaal niet (Latten, 2004; Van Gaalen, De Vries, Arts & Harmsen, 2013). Daarnaast krijgen vrouwen in Nederland later kinderen en zijn ze inmiddels gemiddeld dertig jaar oud bij de geboorte van hun eerste kind (Te Riele & Loozen, 2017).

Eerder cohortonderzoek naar veranderingen in relatie- en gezinsvorming richtte zich met name op personen met een Nederlandse achtergrond. Hierdoor is tot nu toe nauwelijks iets bekend over veranderingen in relatie- en gezinsvorming onder verschillende geboortecohorten van tweede generatie migrantengroepen. Om veranderingen in relatie- en gezinsvorming in beeld te krijgen is het van belang om ook voor de tweede generatie verschillende geboortecohorten met elkaar te vergelijken. Dit is pas recent mogelijk; tot voor kort was een te klein deel van de tweede generatie volwassen om verschillende cohorten te kunnen vergelijken.

Wat al wel bekend is, is dat er verschillen zijn in de algehele patronen van relatie- en gezinsvorming tussen de tweede generatie en personen met een Nederlandse achtergrond (Hamel et al. 2012; Kleinepier & De Valk 2014; Van Landschoot et al. 2017). Zo is het onder de Turkse en Marokkaanse tweede generatie nog relatief ongebruikelijk om ongehuwd samen te wonen, terwijl dit onder personen met een Nederlandse achtergrond de nieuwe norm lijkt te zijn. Alleenstaand moederschap komt daarentegen vaker voor onder de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie (Kleinepier & De Valk, 2014). Daarnaast krijgen tweede generatie vrouwen uit de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen, met uitzondering van Antilliaanse vrouwen, gemiddeld op jongere leeftijd kinderen dan personen met een Nederlandse achtergrond (Van Huis, 2013). Tot nu toe is nauwelijks onderscheid gemaakt tussen geboortecohorten in onderzoek naar verschillen tussen de relatie- en gezinsvorming van de tweede generatie en personen met een Nederlandse achtergrond. Daardoor is niet bekend of de ontwikkeling in gedrag van de tweede generatie steeds meer lijkt op dat van personen met een Nederlandse achtergrond die geboren zijn in hetzelfde cohort. Als dit laatste het geval is dan kan dat een indicatie zijn van toenemende integratie. De vragen die we in dit hoofdstuk willen beantwoorden zijn dan ook: 'Hoe en op welke punten verschilt de relatie- en gezinsvorming tussen geboortecohorten tweede generatie migranten?' en 'In welke mate lijkt de relatie- en gezinsvorming van jongere geboortecohorten tweede generatie migranten meer op die van personen met een Nederlandse achtergrond dan oudere geboortecohorten?'. Tot slot proberen we de verschillen tussen cohorten te verklaren. We kijken in dit hoofdstuk naar patronen van samenwonen, trouwen en kinderen krijgen. In het laatste deel van het hoofdstuk gaan we ook in op het aangaan van gemengde relaties onder de verschillende tweede generatie groepen en over de cohorten.

7.2 Onderzoekopzet

Onze onderzoekspopulatie bestaat uit personen die geboren zijn tussen 1980 en 1995 en die op 31 december 2016 in Nederland ingeschreven stonden. Dat betekent dat we personen kunnen volgen vanaf hun geboorte tot eind 2016 en dat iedereen binnen de onderzoekspopulatie tussen de 21 en 36 jaar oud is. Aangezien we naar relatie- en gezinsvorming kijken, is het niet zinvol om onze observatie uit te breiden naar een jongere leeftijd omdat voor die leeftijd weinig gezinsvormingstransities plaatsvinden. We maken onderscheid tussen tweede generatie jongvolwassenen uit de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen (Turks, Marokkaans, Surinaams en Antilliaans) en de Nederlandse vergelijkingsgroep. Andere tweede generatie herkomstgroepen omvatten nog niet voldoende aantallen

personen om geboortecohorten te onderscheiden in onze analyses. We refereren naar personen met een Nederlandse achtergrond als beide ouders in Nederland zijn geboren. We maken verder onderscheid naar personen met een of twee in het buitenland geboren ouders. Eerder onderzoek suggereert dat relatie- en gezinsvorming van tweede generatie migranten met een buitenlandse ouder over het algemeen meer lijkt op dat van personen met een Nederlandse achtergrond dan wanneer beide ouders uit het buitenland komen (Kleinepier & De Valk 2014).

Dit hoofdstuk richt zich op veranderingen in de timing van relatie- en gezinsvorming. Daarbij beperken we ons tot het aangaan van heteroseksuele relaties. We onderzoeken op welke leeftijd mensen voor het eerst een huwelijk of samenwoonrelatie aangaan en hun eerste kind krijgen. Wanneer we hiervoor gebruik zouden maken van de gemiddelde leeftijd zouden we een vertekend beeld krijgen; de gemiddelde leeftijd zou door de relatief jonge leeftijd van de onderzoekspopulatie namelijk lager zijn dan werkelijk het geval is, omdat een deel van de populatie simpelweg nog niet ouder is en mogelijk later in hun levensloop een relatie aangaat of kinderen krijgt. Pas als iedereen een leeftijd heeft bereikt waarop redelijkerwijs verwacht kan worden dat men deze transitie niet meer gaat doormaken, is de gemiddelde leeftijd een zinvolle indicatie. In plaats van de gemiddelde leeftijd onderzoeken we in dit hoofdstuk welk deel van de onderzoekspopulatie op een bepaalde leeftijd voor het eerst een relatie is aangegaan en een eerste kind heeft gekregen. Afhankelijk van het geboortecohort kunnen we personen tot een bepaalde leeftijd volgen: voor degenen geboren in 1980 is dit tot en met hun 36^e levensjaar. Personen uit 1995 kunnen we daarentegen maar tot hun 21^e volgen. Een deel van de personen uit geboortecohort 1980 maakt in het jaar 2017 op 36-jarige leeftijd een transitie door. Aangezien onze data maar tot eind 2016 loopt en we deze transitie dus niet mee kunnen nemen, is het percentage op 36-jarige leeftijd een kleine onderschatting. Ditzelfde geldt voor het percentage op 31-jarige leeftijd voor cohort 1985 en op 26-jarige leeftijd voor cohort 1990.

De onderzoekspopulatie en hun ouders

Onze onderzoekspopulatie betreft degenen geboren tussen 1980 en 1995 (zie tabel 7.1). Elk geboortecohort bestaat ieder jaar uit ongeveer 170 duizend personen. Dat komt over de totale periode tussen 1980 en 1995 neer op ruim 2,8 miljoen

personen¹⁾. Van hen behoort 16 procent tot de tweede generatie. Over het hele tijdvak maakt de tweede generatie een steeds groter deel uit van alle geboren; in 1980 was dit ongeveer 13 procent en in 1995 was dit gestegen tot 18 procent. De tweede generatie geboren tussen 1980 en 1995 bestaat voor het grootste deel uit personen met een westerse achtergrond. Dit zijn met name mensen met een Duitse, Indonesische²⁾ en Belgische achtergrond. De vier grootste niet-westerse herkomstgroepen uit de onderzoekspopulatie vormen gezamenlijk bijna 53 procent van de tweede generatie uit deze geboortecohorten. De grootste toename is te zien onder de groep met een overig niet-westerse achtergrond die een enorm diverse populatie aan migratieachtergronden omvat.

Onderzoekspopulatie

– *Geboortecohorten 1980 tot en met 1995*

Een geboortecohort bestaat uit alle mensen die in een bepaald kalenderjaar geboren zijn.

We maken onderscheid tussen:

– *Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie*

Tweede generatie gedefinieerd als: 'personen geboren in Nederland met ten minste één in het buitenland geboren ouder'

– *Personen met een Nederlandse achtergrond*

Gedefinieerd als: 'personen van wie beide ouders in Nederland zijn geboren'

- 1) Een deel van de personen geboren in deze cohorten is overleden of heeft Nederland verlaten. Dit aantal betreft dan ook alleen de mensen die op 31-12-2016 nog ingeschreven stonden in Nederland. De Antilliaanse tweede generatie stond op deze datum het vaakst niet meer ingeschreven in Nederland (13 procent) gevolgd door de Turkse (10 procent), Marokkaanse (8 procent) en Surinaamse tweede generatie (6 procent).
- 2) Volgens de indeling van het CBS wordt de Indonesische herkomstgroep als westers aangemerkt. Dit heeft onder andere te maken met de koloniale banden tussen Nederland en Indonesië waardoor veel migranten uit Indonesië in het verleden Nederlandse roots hadden.

7.2.1 Onderzoekspopulatie naar achtergrond

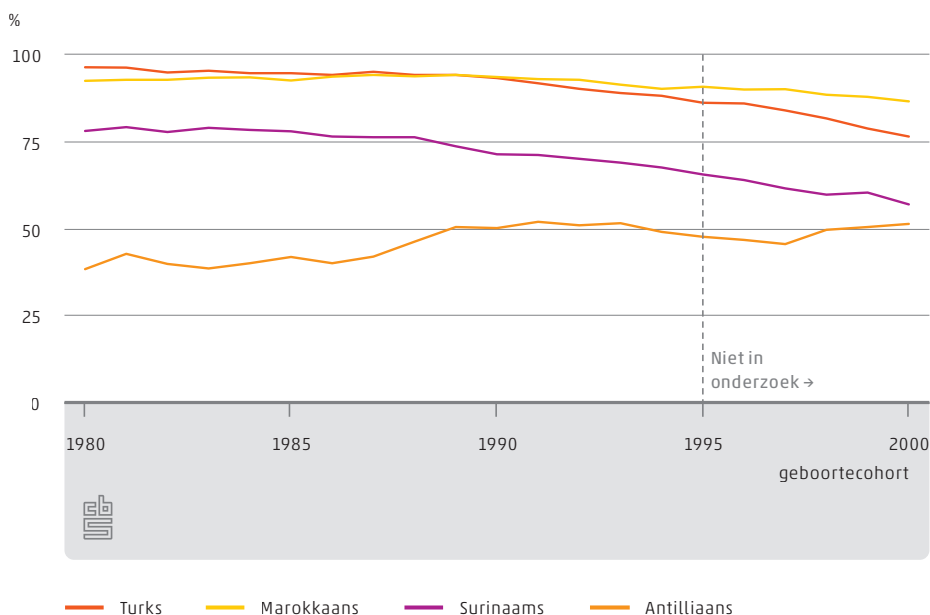
	Geboortecohort									
	Totaal		1980		1985		1990		1995	
	x 1 000	%	x 1 000	%	x 1 000	%	x 1 000	%	x 1 000	%
Nederlands	2 363	84,0	146	86,5	143	85,3	156	83,3	151	81,8
Westers	150	5,3	10	6,0	9	5,4	9	5,0	10	5,2
Turks	78	2,8	4	2,1	4	2,2	6	3,2	6	3,3
Marokkaans	68	2,4	2	1,5	4	2,1	5	2,7	5	3,0
Surinaams	70	2,5	4	2,1	4	2,6	5	2,5	4	2,4
Antilliaans	21	0,7	1	0,5	1	0,6	2	0,9	2	0,9
Overig niet-westers	62	2,2	2	1,2	3	1,8	5	2,4	6	3,4
Totaal	2 812	100,0	168	100,0	167	100,0	188	100,0	184	100,0

Bron: CBS.

Turkse, Marokkaanse en Surinaamse tweede generatie steeds minder vaak twee buitenlandse ouders

Van alle personen geboren tussen 1980 en 1995 met een tweede generatie migratieachtergrond heeft 56 procent twee buitenlandse ouders. De overige 44 procent heeft één in het buitenland en één in Nederland geboren ouder. Figuur 7.2.2 laat zien dat van de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen de Turkse en Marokkaanse tweede generatie relatief vaak twee buitenlandse ouders heeft. Er zijn echter duidelijke verschillen tussen de geboortecohorten. Met name de Turkse en Surinaamse tweede generatie heeft steeds minder vaak twee in het buitenland geboren ouders. Ook voor de Marokkaanse tweede generatie zien we eenzelfde patroon maar is de daling minder sterk. Onder de tweede generatie Antillianen blijft dit aandeel stabiel met zelfs een lichte stijging van het aandeel personen dat twee in het buitenland geboren ouders heeft. Dit heeft te maken met aanhoudende migratiebewegingen tussen de Antillen en Nederland. Aangezien de meeste van deze migranten de Nederlandse nationaliteit hebben, kunnen zij relatief eenvoudig immigreren en ook terugkeren na emigratie uit Nederland. De verticale zwarte lijn in figuur 7.2.2 geeft de grens van onze onderzoekspopulatie aan (geboortecohort 1980–1995): links van de lijn de geboortecohorten binnen onze onderzoekspopulatie en rechts van de lijn de veranderingen voor nog recentere geboortecohorten. Voor deze jongste groep zien we dat de geobserveerde patronen verder doorzetten en het aandeel met twee in het buitenland geboren ouders voor alle groepen, met uitzondering van de Antillianen, afneemt. Voor onze verdere analyses zijn de cohorten geboren na 1995 nog te jong om de timing van relatie- en gezinsvorming op een zinvolle manier mee te nemen en zij vallen dan ook verder buiten het bestek van dit hoofdstuk.

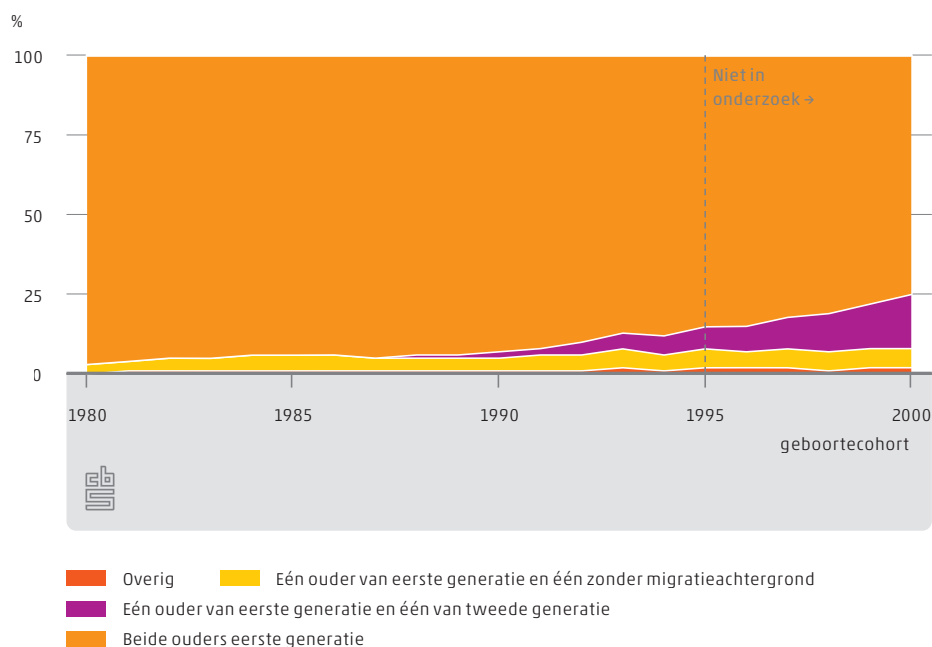
7.2.2 Tweede generatie met twee buitenlandse ouders naar achtergrond en geboortecohort

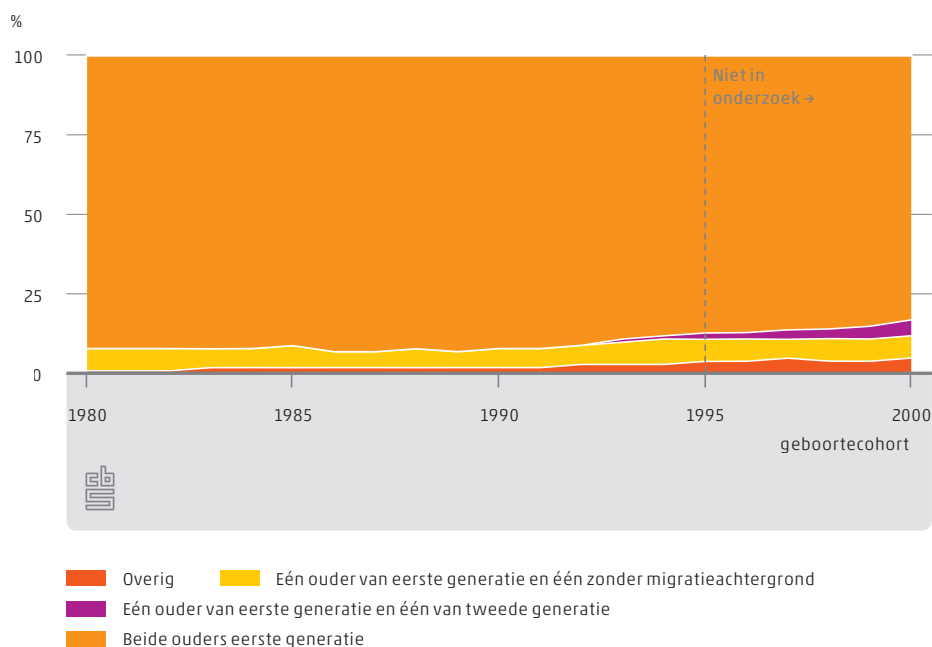
Steeds vaker één ouder uit de eerste generatie en één ouder uit de tweede generatie

Wanneer iemand uit de tweede generatie één ouder heeft die in Nederland is geboren, dan kan die ouder zowel een persoon met een Nederlandse achtergrond zijn als een iemand die zelf ook tot de tweede generatie behoort (figuur 7.2.3). Dit laatste komt steeds vaker voor onder de Turkse, Marokkaanse en Surinaamse tweede generatie. Rechts van de verticale zwarte streep zijn wederom de veranderingen voor recentere geboortecohorten te zien, oftewel voor personen die geboren zijn na 1995 en buiten de onderzoekspopulatie vallen. Binnen deze recentere geboortecohorten zet de trend die al zichtbaar is in de onderzoekspopulatie duidelijk verder door. Van relatief weinig Turkse en Marokkaanse Nederlanders heeft de in Nederland geboren ouder een Nederlandse achtergrond. Binnen de Marokkaanse tweede generatie ligt dit percentage voor elk geboortecohort rond de 6 à 7 procent. Binnen de Turkse tweede generatie ligt dit percentage nog lager, maar is tussen geboortecohort 1980 en 1995 wel bijna verdubbeld. Ook onder Surinaamse Nederlanders neemt dit percentage toe. Het beeld binnen de Antilliaanse groep wijkt opnieuw af van de andere herkomstgroepen. De Antilliaanse tweede generatie heeft namelijk steeds vaker twee eerste generatie ouders. Zoals we hiervoor al opmerkten, hangt dit onder andere samen met aanhoudende migratiebewegingen.

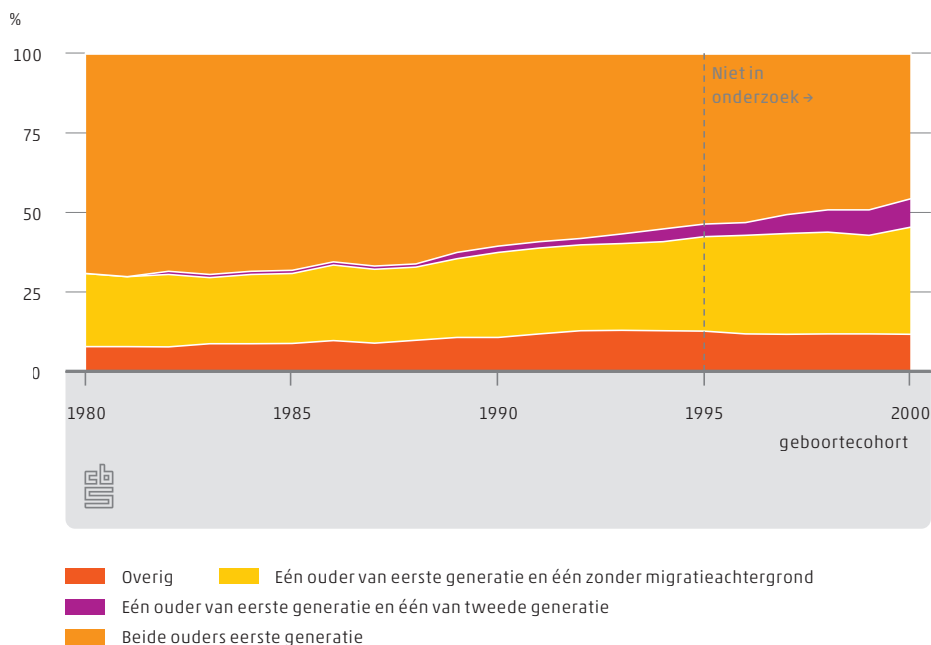
7.2.3a Herkomst ouders van Turkse tweede generatie

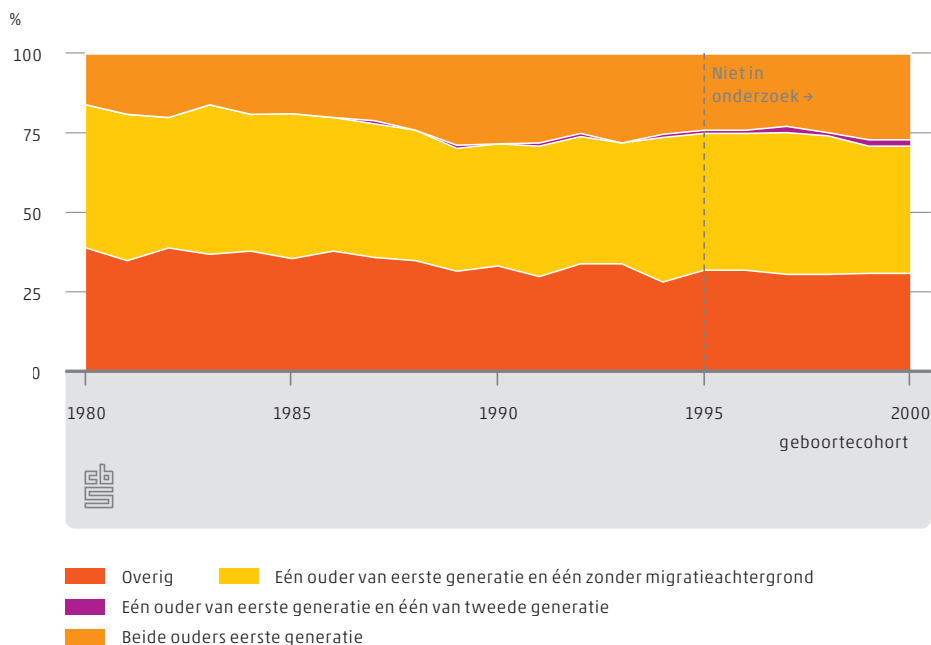
7.2.3b Herkomst ouders van Marokkaanse tweede generatie

7.2.3c Herkomst ouders van Surinaamse tweede generatie

7.2.3d Herkomst ouders van Antilliaanse tweede generatie

7.3 Het aangaan van de eerste relatie

Het starten van een relatie is een belangrijke transitie in de levensloop van mensen. Waar in Nederland voorheen vaak direct gehuwd werd, zien we tegenwoordig dat jongvolwassenen in een eerste relatie vaak eerst samenwonen. In deze paragraaf onderzoeken we wat voor type relatie de onderzoekspopulatie aangaat, daarbij onderscheid makend tussen het huwelijk en een samenwoonrelatie. We richten ons op de timing van het eerste huwelijk en de eerste samenwoonrelatie omdat de onderzoekspopulatie relatief jong is. Eerder onderzoek onder de tweede generatie met een Turkse en Marokkaanse achtergrond suggereert dat de leeftijd waarop met de partner samen een huis betrokken wordt niet veel verschilt van die van de jongvolwassenen met een Nederlandse herkomst, maar dat vooral het type relatie anders is: meer huwelijken onder de Turkse en Marokkaanse tweede generatie en meer samenwoonrelaties onder Nederlandse jongvolwassenen (Hamel et al. 2012; Huschek et al. 2010). Voor het eerste huwelijk kan een periode van ongehuwd samenwonen hebben plaatsgevonden met de huwelijkspartner of een andere partner. De eerste huwelijkspartner is dus niet per definitie de partner met wie voor het eerst werd samengewoond. De eerste samenwoonrelatie refereert hier aan het moment waarop iemand voor het eerst is gaan samenwonen. Het kan zijn dat de eerste samenwoonpartner ook de eerste huwelijkspartner is (of later nog wordt), maar dat hoeft niet het geval te zijn.

Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie trouwt het minst vaak

Van alle personen in de onderzoekspopulatie (geboortecohort 1980–1995) is ruim 23 procent getrouwd. De Turkse en Marokkaanse tweede generatie is het vaakst getrouwd (respectievelijk 43 en 36 procent), de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie het minst vaak (respectievelijk 14 en 12 procent). Personen met een Nederlandse achtergrond nemen een tussenpositie in (23 procent). De Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie heeft het vaakst zowel nog geen samenwoonrelatie als ook geen huwelijksrelatie gehad (63 en 62 procent). Daarna volgt de Marokkaanse en Turkse tweede generatie (58 en 51 procent) en ten slotte personen met een Nederlandse achtergrond (49 procent). De rest van de onderzoekspopulatie is nog nooit getrouwd, maar heeft wel minstens één keer samengewoond.

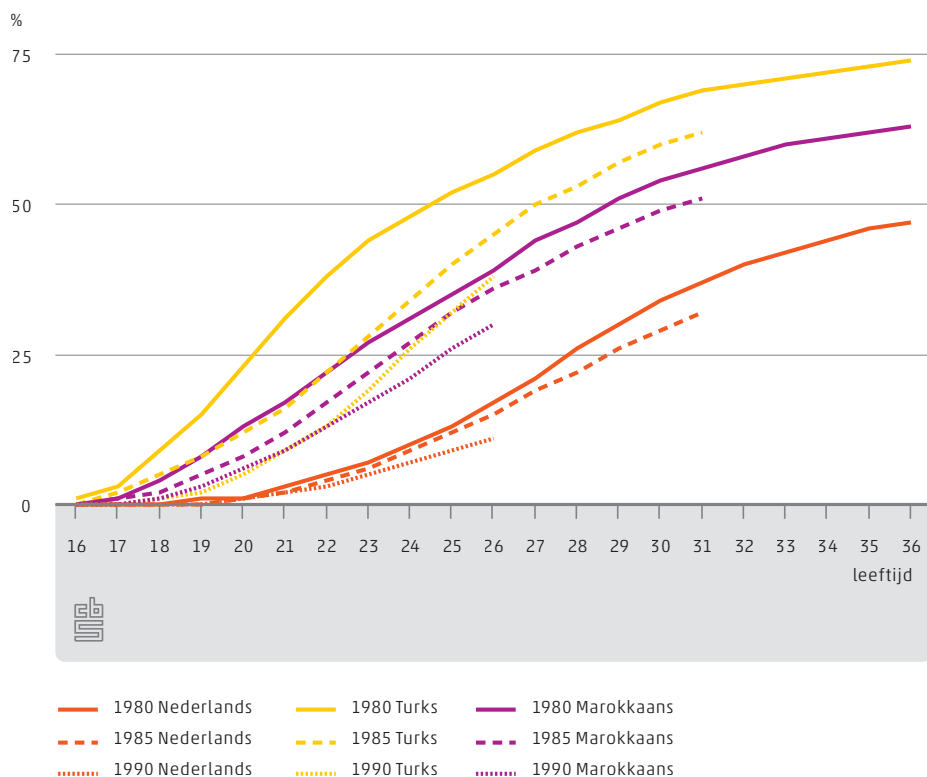
Oudere geboortecohorten op alle leeftijden vaker getrouwd dan jongere cohorten

Oudere geboortecohorten zijn op elke leeftijd vaker al getrouwd en dit geldt voor alle herkomstgroepen (zie figuur 7.3.1); onder alle groepen wordt in de jongere cohorten het huwelijk uitgesteld. Het grootste verschil tussen geboortecohorten zit binnen de Turkse tweede generatie. Zo is meer dan de helft van de Turkse tweede generatie geboren in 1980 op 25-jarige leeftijd al getrouwd, terwijl dit voor het geboortecohort 1985 ruim 40 procent is en voor het jongste geboortecohort 32 procent. Er is dan ook een sterke daling in het percentage jonggehuwden binnen de Turkse tweede generatie. Binnen geboortecohort 1980 was 23 procent van de Turkse Nederlanders al getrouwd voordat ze 21 jaar waren; dit is gedaald naar 2 procent voor geboortecohort 1995 (niet weergegeven in figuur 7.3.1).

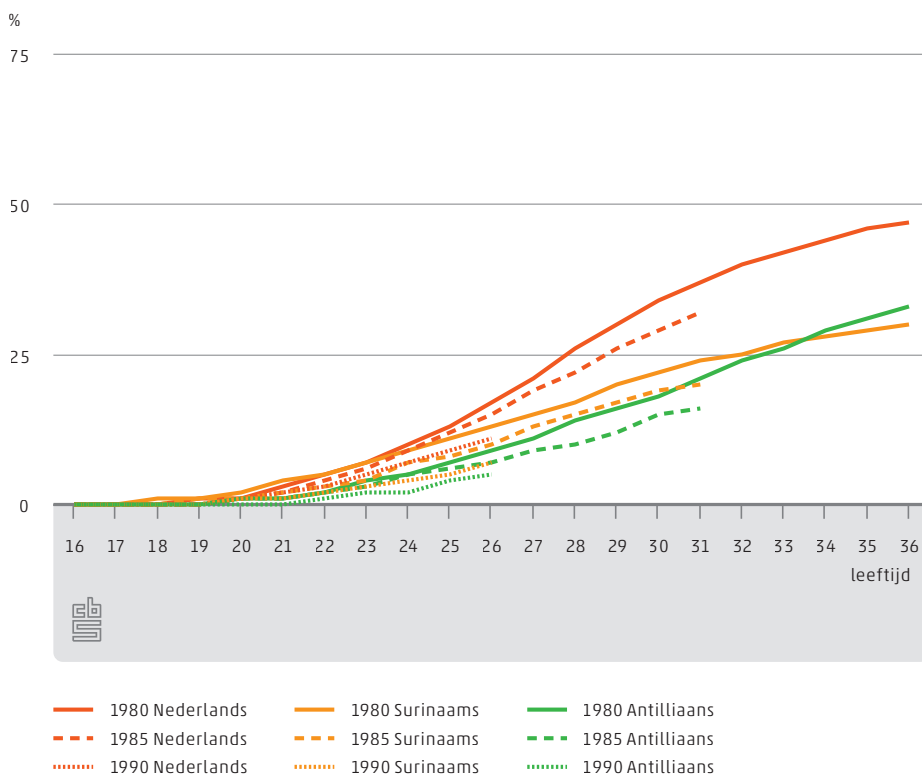
Turkse tweede generatie op elke leeftijd het vaakst getrouwd

De Turkse tweede generatie is op vrijwel elke leeftijd en in ieder geboortecohort vaker getrouwd dan de andere groepen (zie figuur 7.3.1). Het verschil in huwelijksleeftijd tussen de tweede generatie en personen met een Nederlandse achtergrond neemt iets af tussen de geboortecohorten, met name voor de Turkse tweede generatie. Als we het geboortecohort 1980 vergelijken met de cohorten 1985 en 1990, dan zien we dat het verschil tussen Turkse Nederlanders en personen met een Nederlandse achtergrond met name op jongere leeftijden afneemt. Dit komt doordat latere geboortecohorten Turkse Nederlanders steeds minder vaak op jonge leeftijd trouwen.

7.3.1a Personen die minstens één keer getrouwd zijn naar leeftijd, geboortecohort en achtergrond

7.3.1b Personen die minstens één keer getrouwd zijn naar leeftijd, geboortecohort en achtergrond

Onder personen met een Nederlandse achtergrond blijft het percentage jonggehuwden daarentegen vrijwel gelijk tussen de geboortecohorten. Met name het percentage dat voor hun 21e trouwt is stabiel (maar laag) binnen deze groep. Het verschil tussen Turkse Nederlanders en personen met een Nederlandse achtergrond uit geboortecohort 1985 is op latere leeftijd (ouder dan 26 jaar) weer vrijwel gelijk aan het verschil binnen cohort 1980. Het is dus niet zo dat de Turkse tweede generatie uit jongere cohorten niet meer trouwt, maar ze stellen het huwelijk wel langer uit dan oudere cohorten met dezelfde achtergrond.

Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie woont wel samen, maar trouwt weinig

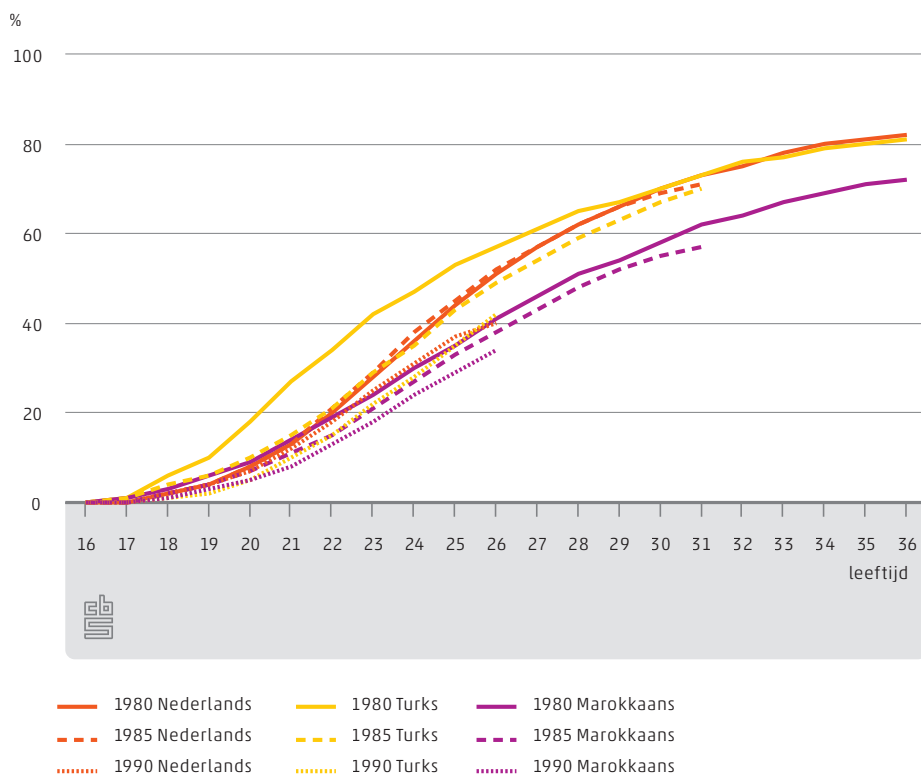
Van de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie zijn relatief weinig personen getrouwd. Dat betekent echter niet dat ze niet samenwonen met een partner. Figuur 7.3.2 laat zien dat bijna 63 procent van de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie geboren in 1980 op 35-jarige leeftijd minstens één keer heeft

samengewoond. Dit percentage is bijna twee keer zo hoog als het percentage dat op 35-jarige leeftijd getrouwd is (zie figuur 7.3.1). Ook onder personen met een Nederlandse achtergrond is er een groot verschil in het percentage dat getrouwd is of samenwoont. Ongeveer een derde is op 30-jarige leeftijd minstens één keer getrouwd, terwijl rond de 70 procent op 30-jarige leeftijd minstens één keer heeft samengewoond.

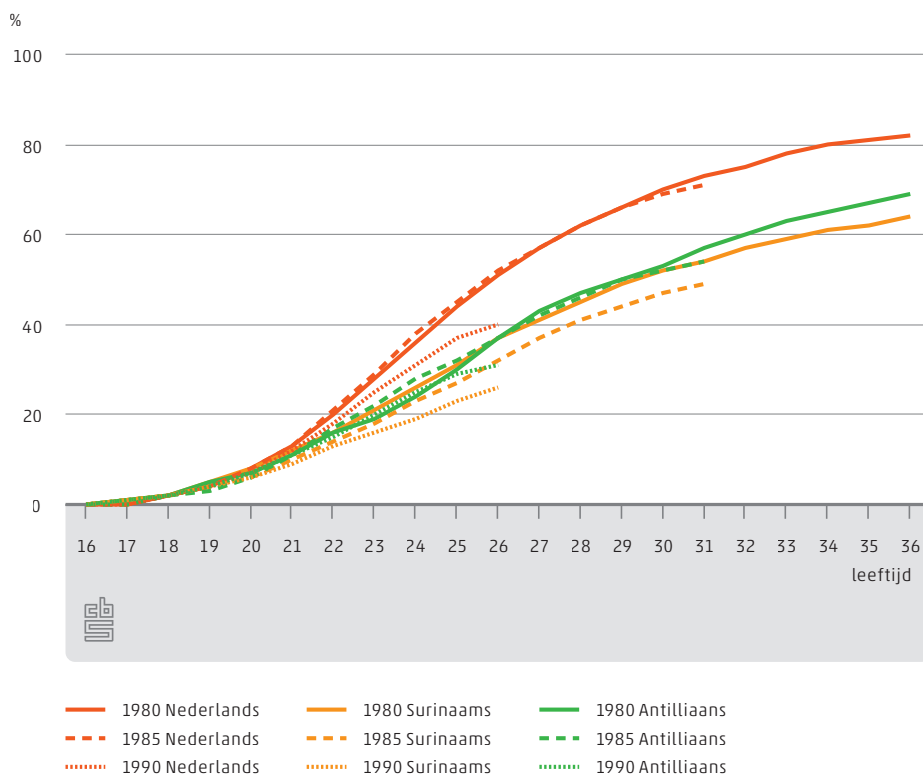
Surinaamse tweede generatie woont steeds minder vaak samen

Jongere geboortecohorten Surinaamse Nederlanders gaan minder vaak op jonge leeftijd samenwonen dan oudere cohorten. Van de Surinaamse tweede generatie geboren in 1980 woonde ruim 31 procent op 25-jarige leeftijd al samen. Dit is gedaald naar 23 procent onder Surinaamse Nederlanders uit geboortecohort 1990. Ook onder personen met een Nederlandse achtergrond zien we over het algemeen dat jongere cohorten minder vaak al samenwonen dan oudere cohorten. Bij de Antilliaanse tweede generatie is een ander beeld te zien: de geboortecohorten verschillen minder van elkaar en de jongere cohorten wonen niet op elke leeftijd minder vaak samen dan de oudere cohorten.

7.3.2a Personen die minstens één keer hebben samengewoond naar leeftijd, geboortecohort en achtergrond

7.3.2b Personen die minstens één keer hebben samengewoond naar leeftijd, geboortecohort en achtergrond

De leeftijd waarop de Turkse en Marokkaanse tweede generatie voor het eerst gaat samenwonen, lijkt relatief veel op de leeftijd waarop ze voor het eerst in het huwelijk treden (zie figuur 7.3.1 en 7.3.2). Dit wordt mede verklaard doordat samenwonen en trouwen, voor deze groepen, elkaar binnen een relatief korte periode opvolgen. Driekwart van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie uit onze onderzoekspopulatie gaat binnen hetzelfde jaar samenwonen en trouwen. Een deel woont samen voordat ze gaan trouwen, maar het kan ook zo zijn dat ze eerst trouwen en daarna gaan samenwonen³⁾. Bij deze groepen lijken de twee transities samenwonen en trouwen dan ook nog sterk met elkaar verbonden.

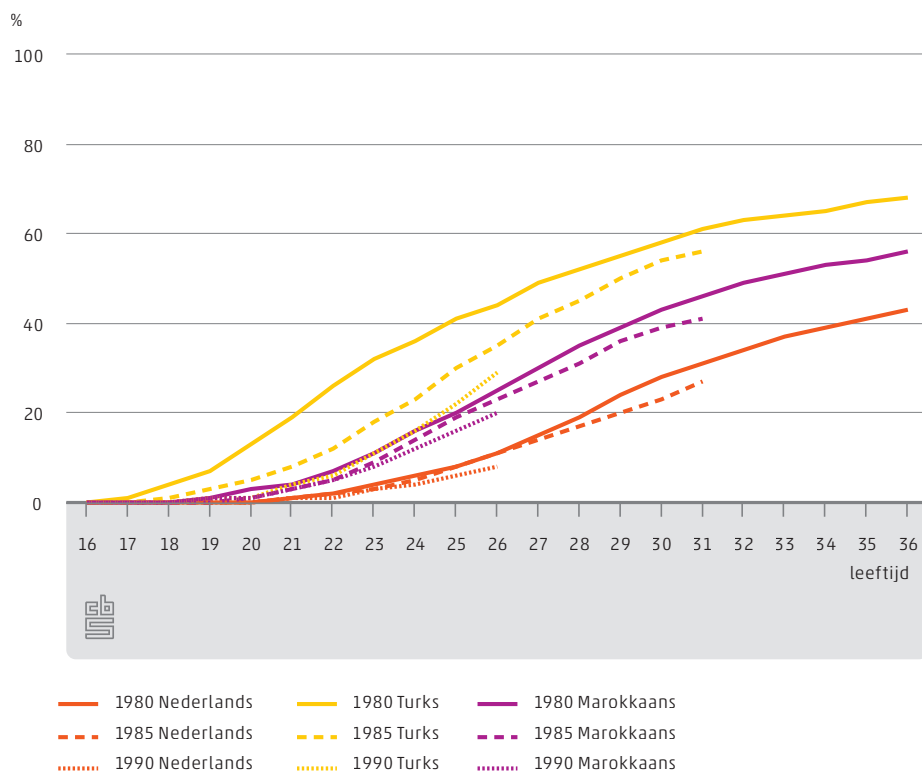
³⁾ Hierbij moet worden opgemerkt dat we in dit hoofdstuk kijken naar het burgerlijk huwelijk. Een (klein) deel van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie sluit eerst een religieus huwelijk voordat er een burgerlijk huwelijk wordt voltrokken (Rutten et al., 2015). Volgens de registers woont men dan ongehuwd samen, maar in religieus-culturele zin is er sprake van gehuwd samenwonen.

Vrouwen en mannen trouwen steeds minder vaak op jonge leeftijd

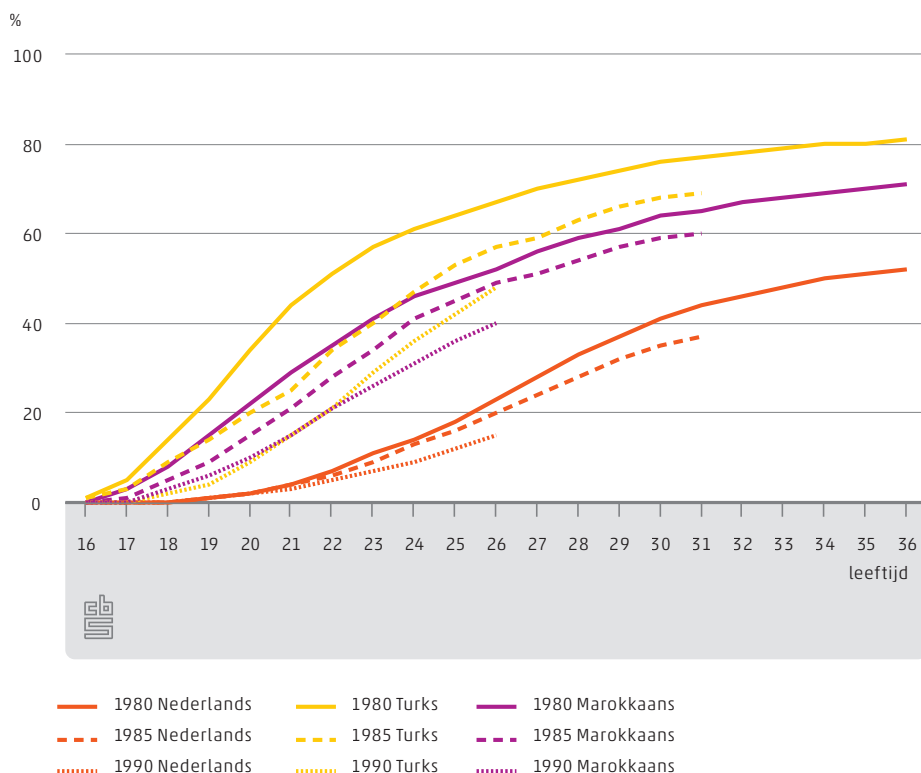
Omdat de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie relatief weinig trouwt, is alleen het verschil in huwelijksleeftijd tussen mannen en vrouwen weergegeven voor de Turkse en Marokkaanse tweede generatie en personen met een Nederlandse achtergrond. Vrouwen zijn op alle leeftijden vaker getrouwd dan mannen. Dit geldt voor alle drie de herkomstgroepen (zie figuur 7.3.3). Het verschil in huwelijksleeftijd tussen mannen en vrouwen is echter wel een stuk groter onder Turkse en Marokkaanse Nederlanders dan onder personen met een Nederlandse achtergrond. Dit geldt vooral voor degenen die op jonge leeftijd huwen. Van de Turkse tweede generatie vrouwen geboren in 1980 is een derde voor het 21^e levensjaar getrouwd; bij de mannen ligt dit aandeel rond de 13 procent. Onze analyses laten niet zien met wie de persoon gehuwd is, maar het is mogelijk dat de jonger gehuwde vrouwen vaker een huwelijkspartner in het land van herkomst van hun ouders vinden (Van Landschoot et al. 2017). Binnen de Marokkaanse tweede generatie is ook een duidelijk verschil tussen mannen en vrouwen in het percentage gehuwden voor de leeftijd van 21. Ongeveer 22 procent van de Marokkaans-Nederlandse vrouwen geboren in 1980 is voor het 21^e levensjaar getrouwd tegenover 3 procent van de mannen.

Zowel vrouwen als mannen uit latere geboortecohorten trouwen minder vaak op jonge leeftijd. Ook neemt het verschil tussen mannen en vrouwen af tussen de geboortecohorten vooral wat betreft een (zeer) jonge huwelijksleeftijd. Waar het verschil in aandeel getrouwde Turks Nederlandse mannen en vrouwen geboren in 1980 nog 20 procentpunten was, is dit verschil in het geboortecohort 1995 (niet weergegeven in figuur 7.3.3) nog maar 3 procentpunten. Binnen de Marokkaanse tweede generatie is een gelijksoortig patroon zichtbaar.

7.3.3a Mannen die minstens één keer getrouwd zijn naar leeftijd, geboortecohort en achtergrond

7.3.3b Vrouwen die minstens één keer getrouwd zijn naar leeftijd, geboortecohort en achtergrond

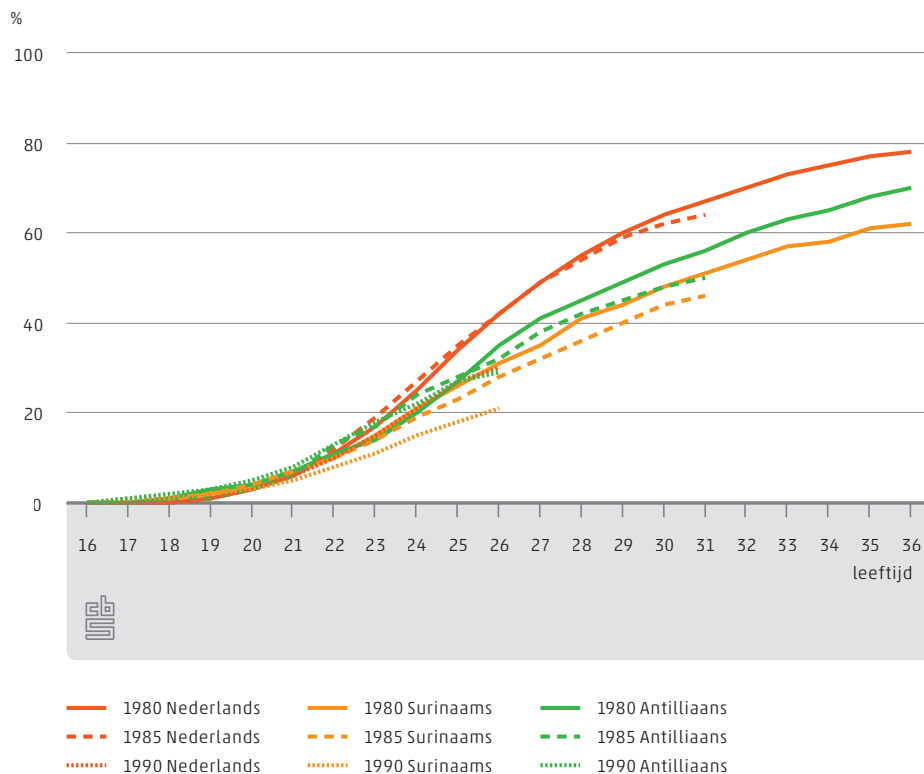

Surinaams Nederlandse mannen en vrouwen uit jongere cohorten wonen op alle leeftijden minder vaak al samen

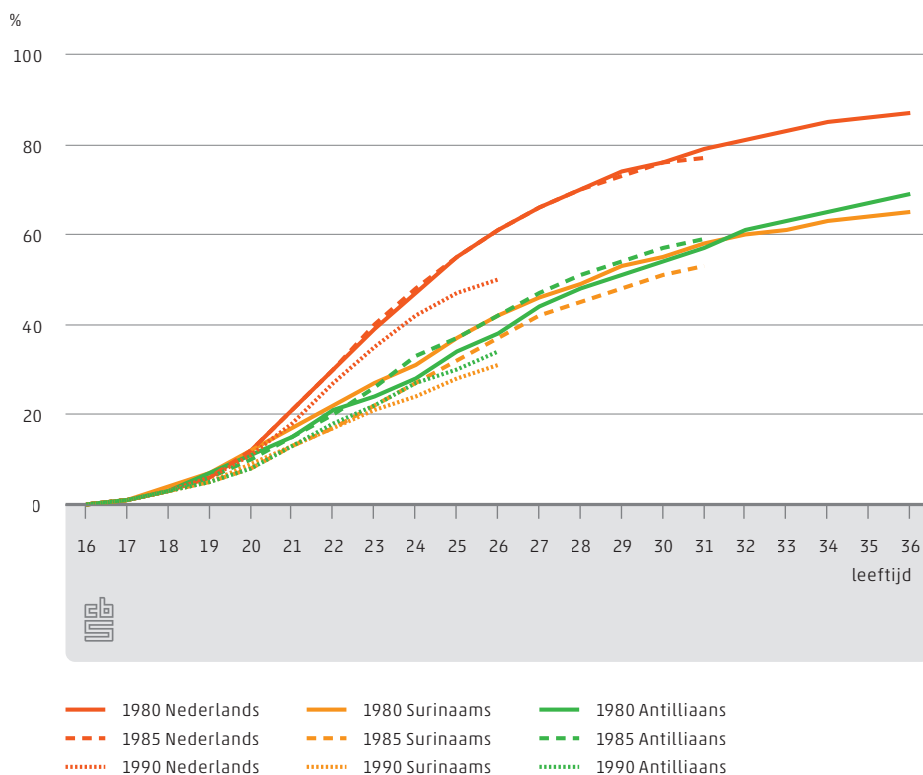
Het verschil tussen mannen en vrouwen in de leeftijd waarop men voor het eerst gaat samenwonen, geven we alleen weer voor de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie. Dit doen we omdat de leeftijd van samenwonen en trouwen binnen de Turkse en Marokkaanse tweede generatie sterk samenhangt (zie eerder). Vrouwen uit de Surinaamse tweede generatie hebben op alle leeftijden al vaker samengewoond dan mannen met een Surinaamse achtergrond (figuur 7.3.4). Daarnaast hebben zowel mannen als vrouwen met een Surinaamse achtergrond uit jongere cohorten op alle leeftijden minder vaak al samengewoond dan de oudere cohorten. Binnen de Antilliaanse tweede generatie zijn de patronen tussen de geboortecohorten minder duidelijk. Onder Antilliaans Nederlandse mannen is geen duidelijk patroon tussen de cohorten terwijl we voor vrouwen zien dat niet het oudste (cohort 1980), maar het jongere geboortecohort 1985 op alle leeftijden het

vaakst al samenwoont. Overigens moeten we wel concluderen dat de jongste cohorten Antilliaans en Surinaamse Nederlandse vrouwen op alle leeftijden het minst vaak al samenwonen.

7.3.4a Mannen die minstens één keer hebben samengewoond naar leeftijd geboortecohort en achtergrond

7.3.4b Vrouwen die minstens één keer hebben samengewoond naar leeftijd geboortecohort en achtergrond

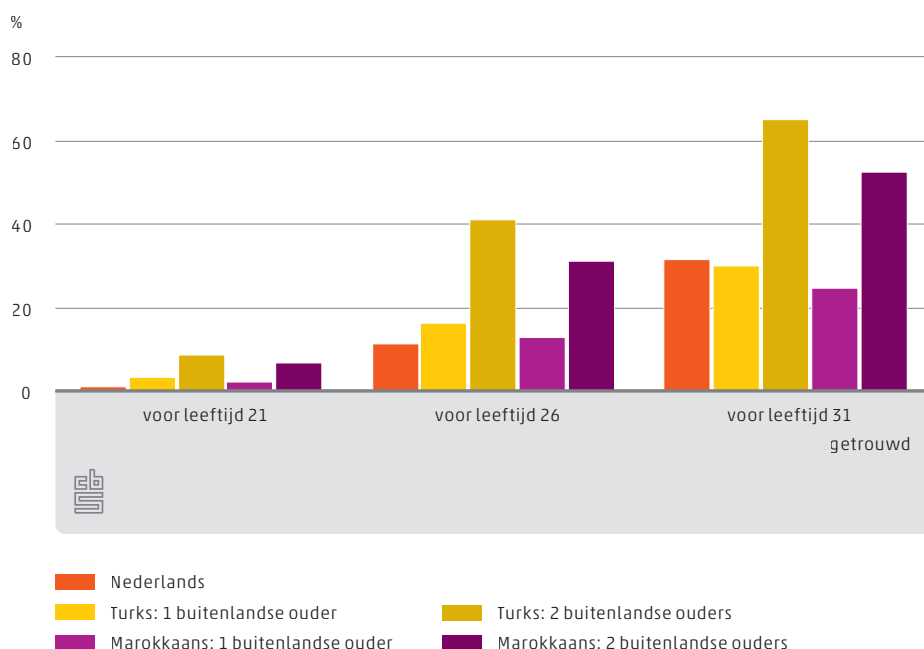
Tweede generatie met twee buitenlandse ouders vaker al getrouwd

In figuur 7.3.5 en 7.3.6 wordt weergegeven in hoeverre de tweede generatie met één of twee buitenlandse ouders verschilt van elkaar en van personen met een Nederlandse achtergrond met betrekking tot de huwelijksleeftijd en de leeftijd waarop men voor het eerst gaat samenwonen. Wanneer we kijken welk deel voor hun 21e verjaardag getrouwd is of samenwoont, gebruiken we de gegevens van onze gehele onderzoekspopulatie (1980–1995). Aangezien personen geboren na 1990 nog niet ouder zijn dan 26 en personen geboren na 1985 niet ouder dan 31, kunnen we niet de gehele onderzoekspopulatie meenemen wanneer we tot deze leeftijden kijken. Voor de leeftijden tot 26 en 31 jaar gebruiken we daarom respectievelijk de gegevens van iedereen geboren tussen 1980 en 1990 en tussen 1980 en 1985.

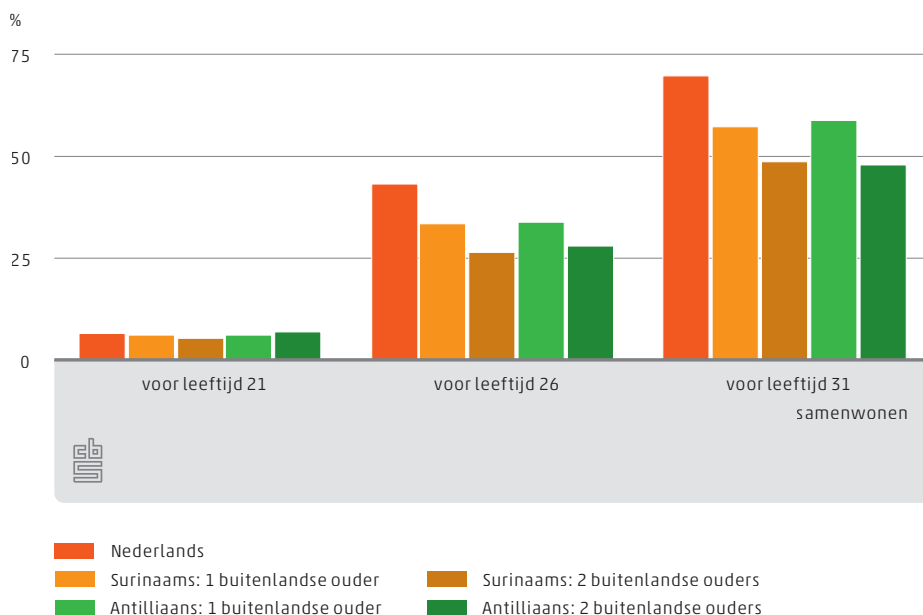
Uit onze analyse wordt duidelijk dat de Turkse en Marokkaanse tweede generatie met twee buitenlandse ouders meer verschilt van personen met een Nederlandse

achtergrond dan wanneer slechts één ouder in het buitenland geboren is (zie figuur 7.3.5). De laatste groep huwt later; zij zijn minder vaak getrouwd voordat ze 21 of 26 jaar zijn dan de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders. Personen met een Nederlandse achtergrond zijn het minst vaak al getrouwd. Ook voor de leeftijd van 31 jaar zien we dat de tweede generatie met twee buitenlandse ouders het vaakst getrouwd is. Personen met een Nederlandse achtergrond nemen in dit geval de tussenpositie in; de tweede generatie met één buitenlandse ouder is namelijk het minst vaak getrouwd voor hun 31e. Hoewel er duidelijke verschillen zijn in huwelijkspatronen voor degenen met één of twee buitenlandse ouders, is dit verschil relatief klein bij samenwoonrelaties (zie figuur 7.3.6). Hier zien we eerder een tweedeling tussen enerzijds degenen met een migratieachtergrond en degenen met een Nederlandse achtergrond. De Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie met twee buitenlandse ouders woont het vaakst (nog) niet samen en verschilt daardoor meer van personen met een Nederlandse achtergrond dan wanneer maar één ouder uit het buitenland komt.

7.3.5 Leeftijd bij trouwen naar achtergrond en aantal ouders geboren in buitenland

7.3.6 Leeftijd bij eerste keer samenwonen naar achtergrond en aantal ouders geboren in buitenland

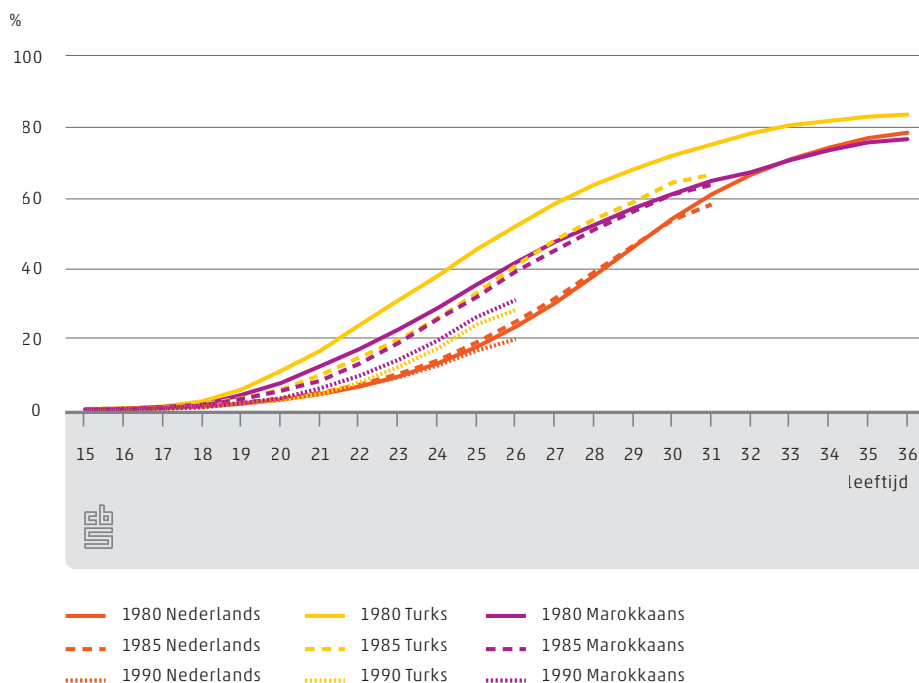
7.4 Leeftijd bij het krijgen van het eerste kind

Niet alleen de timing van relatievorming is onderhevig aan verandering. Ook de leeftijd waarop vrouwen in Nederland voor het eerst kinderen krijgen is de afgelopen decennia sterk veranderd. Vrouwen zijn over het algemeen steeds ouder bij de geboorte van hun eerste kind. Net als het merendeel van het onderzoek naar vruchtbaarheidspatronen beperken we ons tot de leeftijd waarop vrouwen kinderen krijgen (en kijken we niet naar mannen). Van alle vrouwen in onze onderzoekspopulatie heeft ruim 38 procent minstens één kind. Surinaams Nederlandse vrouwen hebben het vaakst een kind (41 procent). Turkse en Antilliaanse tweede generatie vrouwen en Marokkaanse tweede generatie en Nederlandse vrouwen verschillen nauwelijks van elkaar; respectievelijk 39 procent en 38 procent heeft tenminste één kind.

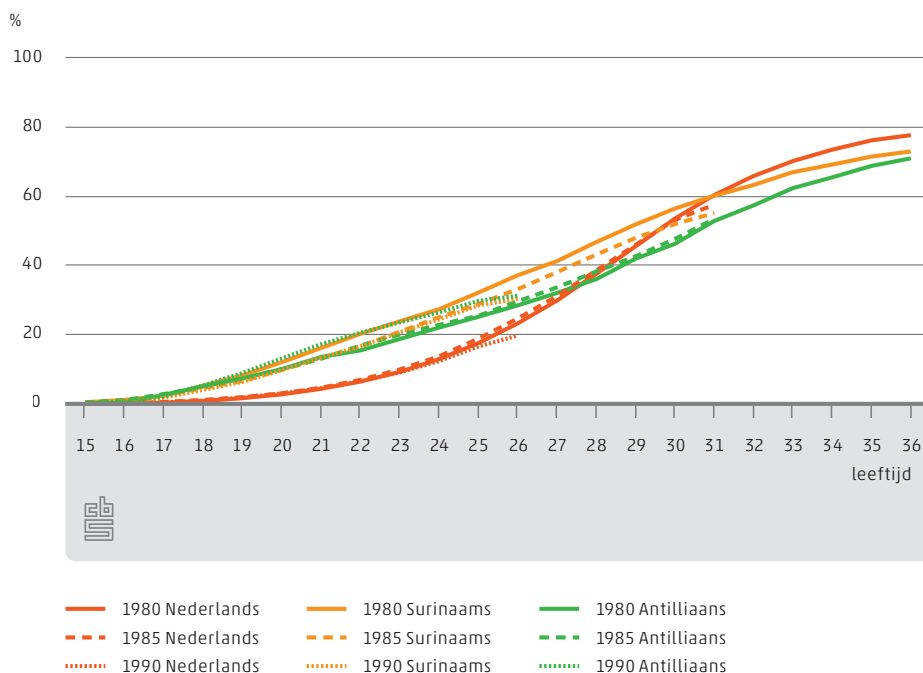
Bijna alle jongere cohorten stellen kinderen krijgen uit

Oudere geboortecohorten hebben al vaker een kind dan de jongere geboortecohorten; tweede generatie Antilliaanse vrouwen zijn de enige uitzondering (zie figuur 7.4.1). Hoewel het een klein verschil betreft, zien we voor Antilliaanse vrouwen van de tweede generatie dat juist het jongste cohort op alle leeftijden al vaker een kind heeft dan de oudere geboortecohorten uit 1985 en 1980. Het percentage vrouwen met een Nederlandse achtergrond dat minstens één kind heeft verschilt nauwelijks tussen de geboortecohorten; blijkbaar is onder deze groep geen sprake van verder uitstel. Binnen de tweede generatie is er daarentegen wel een duidelijke verschuiving in de leeftijd waarop vrouwen hun eerste kind krijgen. De demografische transitie die zich eerder al heeft voorgedaan onder vrouwen met een Nederlandse achtergrond, lijkt zich nu ook te manifesteren onder vrouwen met een migratieachtergrond. De grootste verschillen tussen de geboortecohorten zien we wederom binnen de Turkse tweede generatie. Dit is niet verwonderlijk, aangezien Turkse vrouwen vaak getrouwd zijn wanneer ze een kind krijgen en vrouwen met een Turkse achtergrond uit jongere cohorten minder vaak op jonge leeftijd trouwen dan de oudere cohorten (zie ook paragraaf 7.3).

7.4.1a Vrouwen met minstens één kind naar leeftijd, geboortecohort en achtergrond

7.4.1b Vrouwen met minstens één kind naar leeftijd, geboortecohort en achtergrond

De Turkse tweede generatie heeft op elke leeftijd en in ieder geboortecohort vaker al een kind dan vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Het verschil tussen Turks Nederlandse vrouwen en vrouwen met een Nederlandse achtergrond wordt echter wel in elk geboortecohort kleiner. Dit wordt veroorzaakt door veranderingen in de Turkse groep aangezien de patronen van de Nederlandse vrouwen stabiel zijn over de cohorten. Hetzelfde geldt, hoewel in mindere mate, ook voor de Marokkaanse tweede generatie.

Vrouwen met een Nederlandse achtergrond stellen kinderen krijgen het langst uit

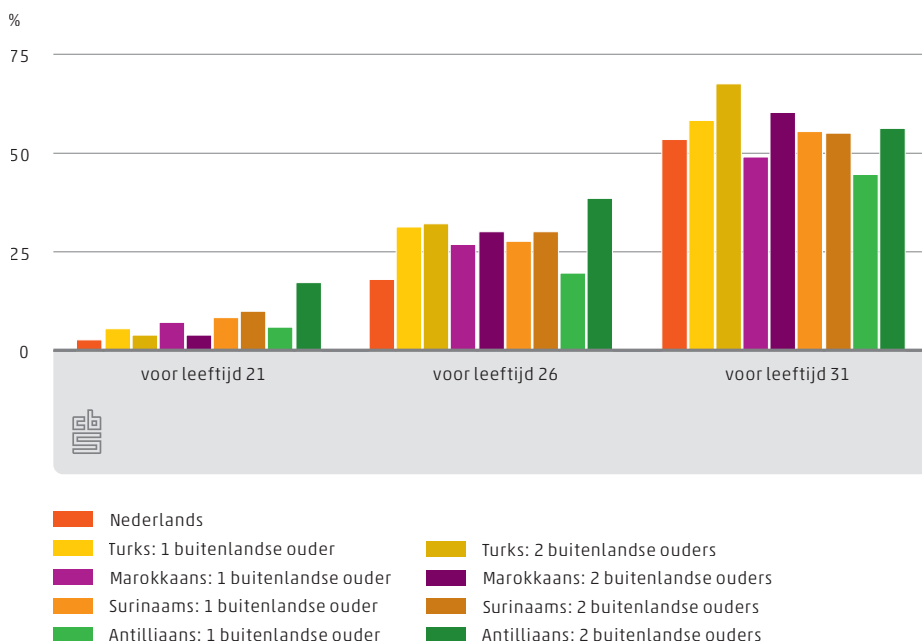
Het verschil tussen de Marokkaanse en Surinaamse tweede generatie en vrouwen met een Nederlandse achtergrond in het percentage dat een kind heeft, neemt af tot ongeveer 32-jarige leeftijd. Tot die leeftijd hebben vrouwen met een Nederlandse achtergrond minder vaak al een kind, maar op latere leeftijden is dit andersom. Vrouwen met een Nederlandse achtergrond hebben dan juist vaker al minstens één kind in vergelijking met vrouwen met een Surinaamse of Marokkaanse achtergrond. Ditzelfde patroon geldt ook voor de Antilliaanse tweede generatie, maar bij hen ligt

het kantelpunt al bij 28 jaar. Dit wijst erop dat vrouwen met een Nederlandse achtergrond het krijgen van kinderen langer uitstellen dan de tweede generatie, maar niet perse 'afstellen'. Aangezien iedereen binnen onze onderzoekspopulatie nog in de vruchtbare leeftijd is, kunnen we geen harde uitspraken doen over het uiteindelijke kindertal en of er sprake is van 'afstel'. Onze resultaten suggereren wel dat een groter deel van de Antilliaanse tweede generatie geen kinderen krijgt vergeleken met vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Op 35-jarige leeftijd heeft 31 procent van de vrouwen met een Antilliaanse achtergrond nog geen kinderen, tegenover 24 procent van de vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Aangezien de vruchtbaarheid sterk afneemt naarmate vrouwen ouder worden is het waarschijnlijk dat dit verschil ook op latere leeftijd blijft bestaan.

Surinaams en Antilliaans Nederlandse vrouwen met één buitenlandse ouder krijgen later eerste kind

Bestudering van het verschil tussen de tweede generatie met één en twee buitenlandse ouders en het krijgen van het eerste kind, laat zien dat Turks en Marokkaans Nederlandse vrouwen met één buitenlandse ouder vaker voor hun 21e een kind krijgen dan wanneer ze twee buitenlandse ouders hebben (figuur 7.4.2). Aangezien vrouwen met een Nederlandse achtergrond het minst vaak een kind hebben voor hun 21e verjaardag, lijkt de Turkse en Marokkaanse tweede generatie met twee buitenlandse ouders meer op vrouwen met een Nederlandse achtergrond dan wanneer er één ouder uit het buitenland komt. Voor tweede generatie Surinaamse en Antilliaanse vrouwen is dit precies andersom. Het percentage vrouwen met één buitenlandse ouder dat een kind heeft voor de leeftijd van 21 jaar ligt dicht bij dat van vrouwen met een Nederlandse achtergrond dan wanneer beide ouders uit het buitenland komen. Voor dit laatste patroon is geen evidente verklaring voorhanden, maar het zou opnieuw gerelateerd kunnen zijn aan selectieve migratie alsook aan karakteristieken van de partner en de herkomst van de partner met wie de vrouw een kind krijgt (zie ook paragraaf 7.5). Wanneer we het percentage vrouwen met minstens één kind bekijken tot de leeftijd van 26 en 31 jaar, dan zien we voor vrijwel alle herkomstgroepen dat vrouwen met één buitenlandse ouder meer lijken op vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Surinaams Nederlandse vrouwen met één of twee buitenlandse ouders verschillen echter nauwelijks van elkaar, met name tot ze 31 jaar oud zijn niet.

7.4.2 Leeftijd bij geboorte eerste kind, naar aantal ouders geboren in buitenland

7.5 Herkomst van de eerste partner

Deze paragraaf bestudeert de herkomst van de eerste huwelijkspartner (zie figuur 7.5.1 tot en met 7.5.4) en de eerste samenwoonpartner (zie figuur 7.5.5 tot en met 7.5.8). Wanneer we spreken over een eerste generatie partner dan bedoelen we een partner met dezelfde migratieachtergrond als de persoon zelf, maar geboren in het land van herkomst (en niet in Nederland). We kijken niet naar de leeftijd waarop deze partner naar Nederland is gekomen; dat kan als kind geweest zijn of op latere leeftijd. Wanneer we het hebben over een tweede generatie partner dan bedoelen we een partner met dezelfde herkomst die zelf ook in Nederland geboren is.

We bestuderen hier het verschil tussen geboortecohorten in de herkomst van de eerste partner. Daarnaast kijken we of de leeftijd waarop men in het huwelijk treedt of gaat samenwonen, samenhangt met de herkomst van de eerste partner. Daarom bekijken we de herkomst van de partner zowel voor mensen die voor hun 26^e getrouwd zijn alsook wanneer men tussen het 26^e en 31^e levensjaar getrouwd is. Als we de herkomst van de partner bekijken voor mensen die voor hun 26^e getrouwd zijn, dan kunnen we de geboortecohorten 1980 tot en met 1990 vergelijken.

Wanneer we de partnerkeuze voor de leeftijd van 26 tot en met 30 jaar bestuderen, beperken we ons tot de geboortecohorten 1980 tot en met 1985.

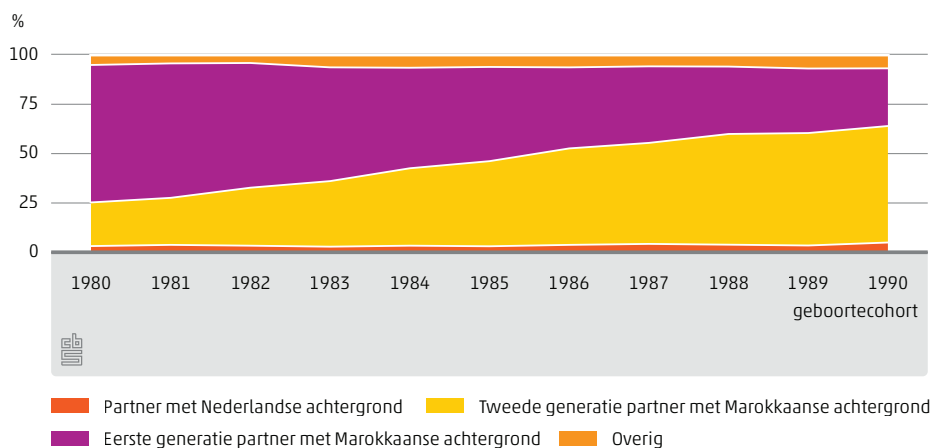
De herkomst van de eerste huwelijkspartner analyseren we alleen voor de Turkse en Marokkaanse tweede generatie. Zoals eerder beschreven trouwt de Surinaamse en de Antilliaanse tweede generatie relatief weinig en wanneer ze huwen, is dat op betrekkelijk late leeftijd waardoor het aantal observaties te klein is voor een betrouwbare analyse. De analyses naar de herkomst van de eerste samenwoonpartner voeren we alleen uit voor de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie.

Het hebben van een eerste generatie partner kan gezien worden als de meeste traditionele partnerkeuze. Een eerste generatie partner is geboren in het land van herkomst en daardoor niet, of slechts gedeeltelijk, opgegroeid in de Nederlandse context. In de literatuur wordt een huwelijk tussen twee partners met een migrantenherkomst, maar die beide gesocialiseerd zijn in de Nederlandse context gezien als een meer 'moderne' partnerkeuze. Gemengde relaties worden vervolgens vaak gezien als uitkomst (of determinant) van integratie en zodanig als meest modern of groepsgrenzen overstijgend (Lucassen & Laarman, 2009, Huschek, de Valk & Liefbroer, 2012). In onze multivariate analyses delen we de typen relaties dan ook op deze manier in.

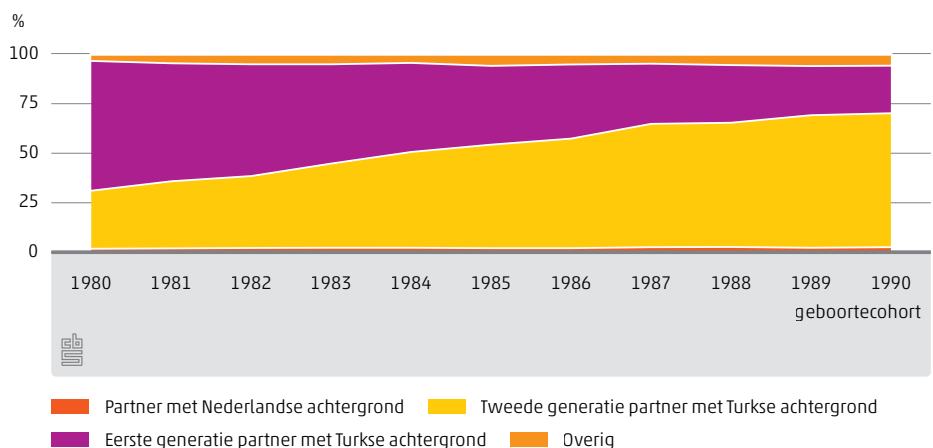
Eerste huwelijk Turkse en Marokkaanse tweede generatie meestal met partner met zelfde herkomst

De meeste Turkse en Marokkaanse Nederlanders binnen onze onderzoekspopulatie (1980–1995) zijn getrouwd met een partner met dezelfde migratieachtergrond als zichzelf. Ruim 85 procent van de Marokkaanse tweede generatie heeft een eerste of tweede generatie partner met dezelfde herkomst. Binnen de Turkse tweede generatie ligt dit met 89 procent nog iets hoger. De meeste Turkse en Marokkaanse Nederlanders in onze onderzoekspopulatie die getrouwd zijn binnen de eigen herkomstgroep, hebben een tweede generatie partner. Respectievelijk 56 en 50 procent heeft een partner die zelf ook tot de tweede generatie behoort; slechts 5 à 6 procent heeft een eerste huwelijkspartner met een Nederlandse achtergrond.

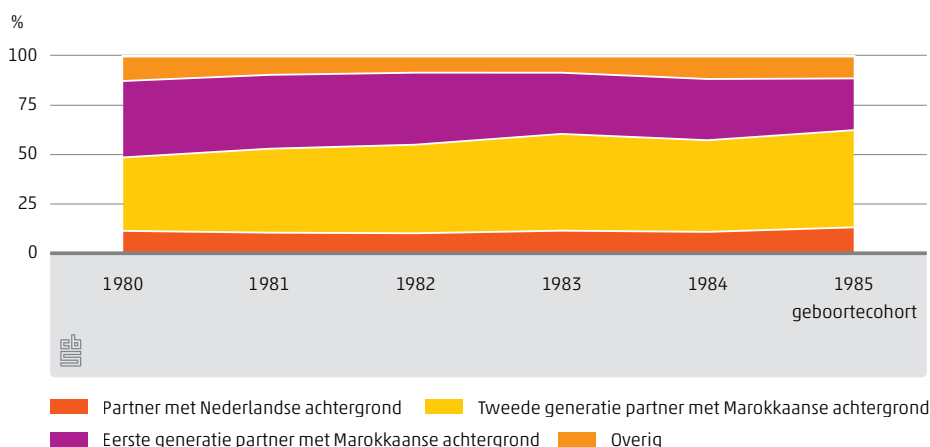
7.5.1 Herkomst eerste huwelijkspartner van Marokkaanse tweede generatie, getrouwd voor leeftijd van 26 jaar

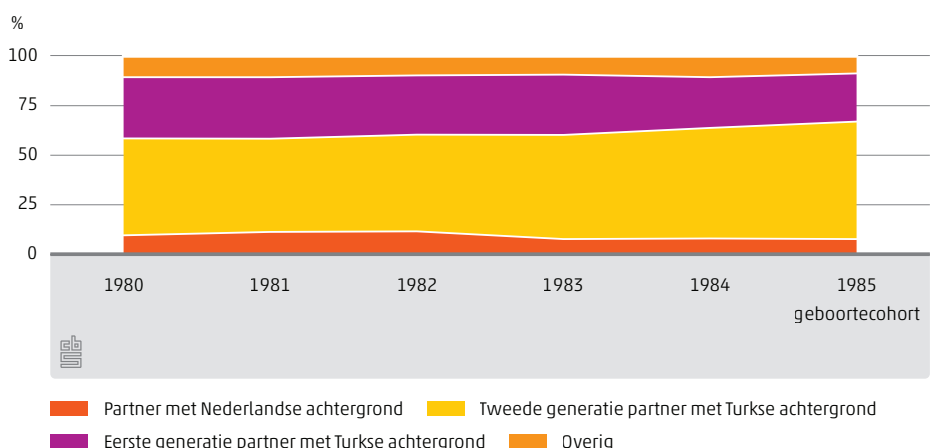
7.5.2 Herkomst eerste huwelijkspartner van Turkse tweede generatie, getrouwd voor leeftijd van 26 jaar

7.5.3 Herkomst eerste huwelijkspartner van Marokkaanse tweede generatie, getrouwd tussen 26-30 jaar

7.5.4 Herkomst eerste huwelijkspartner van Turkse tweede generatie, getrouwd tussen 26-30 jaar

Eerste samenwoonpartner Antilliaanse tweede generatie heeft meestal Nederlandse achtergrond

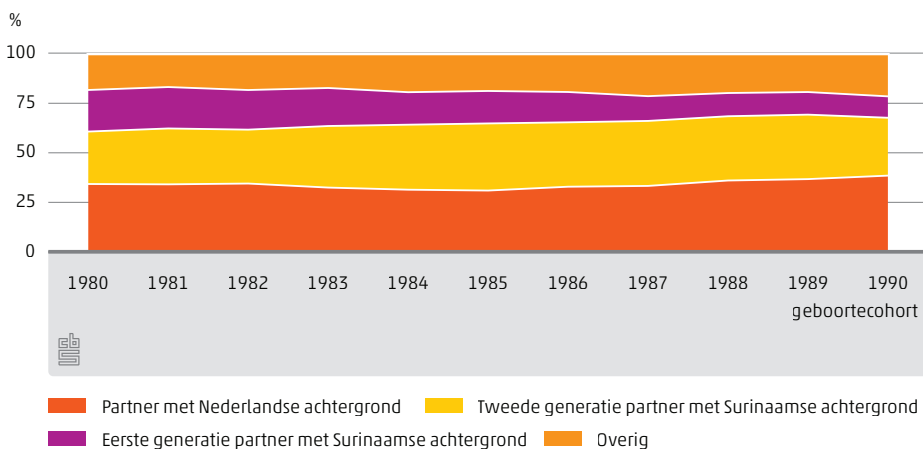
De eerste samenwoonpartner van de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie heeft vaker een Nederlandse achtergrond dan de eerste huwelijkspartner van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie. Binnen de Surinaamse tweede generatie heeft ruim een derde van de eerste samenwoonpartners een Nederlandse achtergrond. Met 58 procent ligt dit nog hoger binnen de Antilliaanse tweede generatie. Met name de Antilliaanse tweede generatie woont weinig samen met een

partner uit de eigen herkomstgroep: slechts 16 procent heeft een eerste samenwoonpartner van de eerste of tweede generatie. Onder de Surinaamse tweede generatie komt dit met 45 procent aanzienlijk vaker voor.

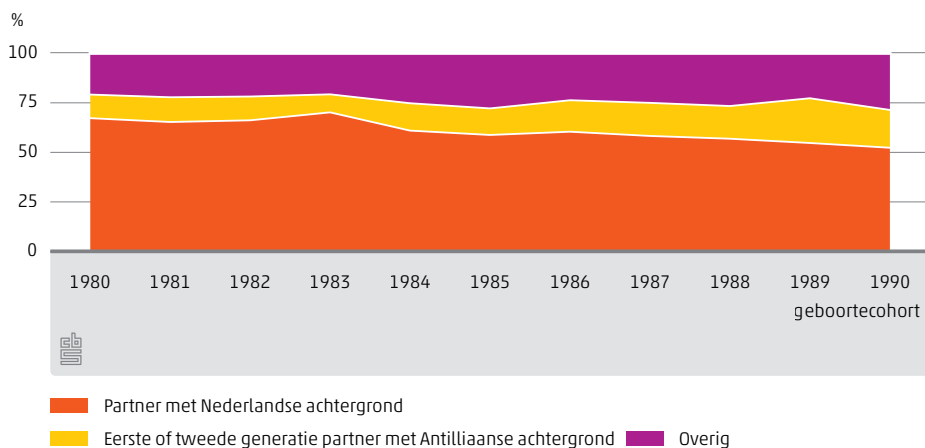
Bij huwelijk op latere leeftijd heeft eerste huwelijkspartner vaker Nederlandse achtergrond

De herkomst van de eerste huwelijkspartner hangt samen met de leeftijd waarop men voor het eerst in het huwelijk treedt. De Turkse en Marokkaanse tweede generatie die na hun 25^e trouwt, trouwt vaker buiten de eigen herkomstgroep (figuur 7.5.1 tot en met 7.5.4). Ze hebben zowel vaker een partner met een Nederlandse achtergrond als een partner met een migratieachtergrond anders dan die van henzelf. Hoewel op latere leeftijd een groter deel van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie een eerste huwelijkspartner met een Nederlandse of overige achtergrond heeft, trouwt het grootste deel nog steeds wel binnen de eigen herkomstgroep. De grootste veranderingen tussen de cohorten zien we vooral voor degenen die voor hun 26^e trouwen. Wat betreft de herkomst van de eerste samenwoonpartner van de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie zijn er weinig verschillen tussen de leeftijden waarop men voor het eerst gaat samenwonen (figuur 7.5.5 tot en met 7.5.8).

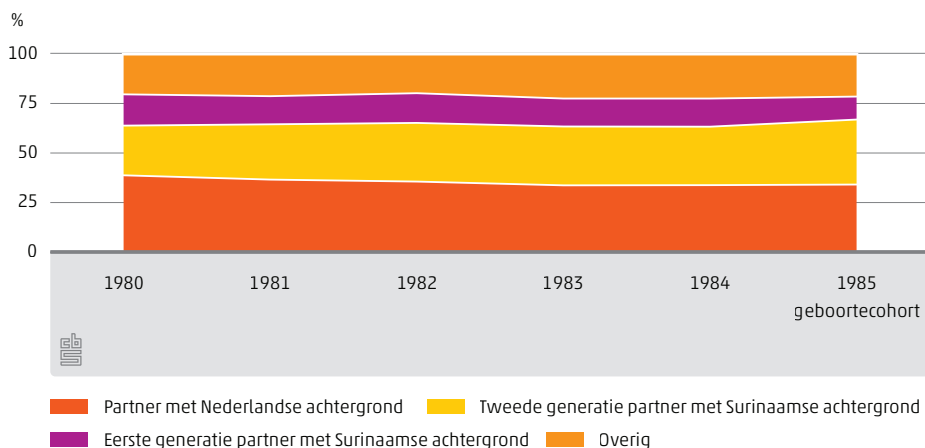
7.5.5 Herkomst eerste samenwoonpartner van Surinaamse tweede generatie, eerste relatie voor leeftijd van 26 jaar

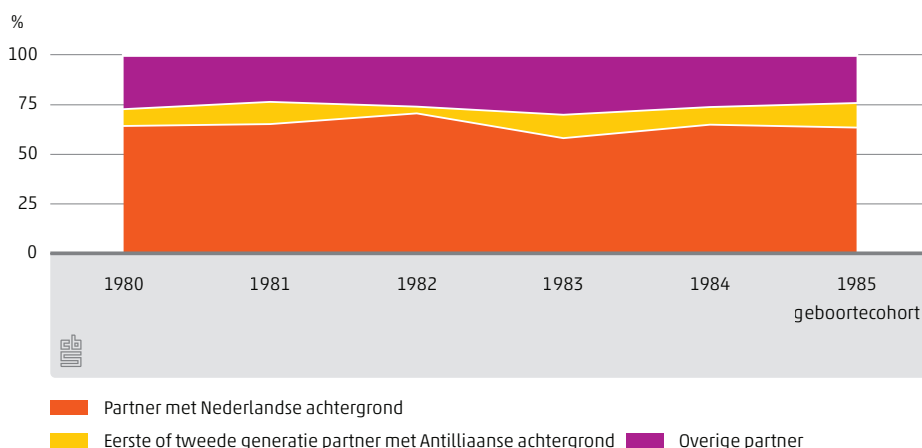
7.5.6 Herkomst eerste samenwoonpartner van Antilliaanse tweede generatie, eerste relatie voor leeftijd van 26 jaar

7.5.7 Herkomst eerste samenwoonpartner van Surinaamse tweede generatie, eerste relatie tussen 26-30 jaar

7.5.8 Herkomst eerste samenwoonpartner van Antilliaanse tweede generatie, eerste relatie tussen 26-30 jaar

Jongere cohorten hebben vaker tweede generatie partner, behalve Antilliaanse Nederlanders

Zoals voor de Turkse en Marokkaanse groep al zichtbaar werd, is er een duidelijke verandering tussen de geboortecohorten wat betreft de generatie waartoe de eerste huwelijkspartner behoort. Met name voor degenen die voor hun 26^e trouwen (zie figuur 7.5.1 en 7.5.2). Van alle Turkse Nederlanders geboren in 1980 had ruim 65 procent een eerste generatie partner en bijna 30 procent een tweede generatie partner. Zoals te zien in figuur 7.5.2 is met het opschuiven van de geboortejaren een steeds groter deel van de partners van de tweede generatie. Het aandeel eerste generatie partners neemt daarentegen sterk af tussen geboortecohort 1980 en 1990. Van alle Turkse Nederlanders geboren in 1990 heeft 24 procent een eerste generatie partner; een daling van 41 procentpunten ten opzichte van het geboortecohort 1980. Het aandeel met een tweede generatie partner is daarentegen gestegen tot 68 procent. Binnen de Marokkaanse tweede generatie zien we eenzelfde patroon (figuur 7.5.1).

Ook met betrekking tot de eerste samenwoonrelatie zijn er veranderingen tussen de geboortecohorten. Binnen de Surinaamse tweede generatie vindt een verschuiving plaats in de generatie waartoe de eerste samenwoonpartner uit de eigen herkomstsgroep behoort. Met name wanneer men voor de leeftijd van 26 jaar gaat samenwonen, zien we dat steeds minder Surinaamse Nederlanders een eerste generatie partner hebben (figuur 7.5.5). Daarentegen hebben ze vaker een tweede generatie samenwoonpartner of een samenwoonpartner met een Nederlandse

achtergrond. Binnen de Antilliaanse tweede generatie zien we juist dat er steeds minder vaak voor een partner met een Nederlandse achtergrond wordt gekozen⁴⁾.

Partnerkeuze naar persoonskenmerken

De volgende stap is kijken in hoeverre de geobserveerde patronen in bivariate analyses verklaard kunnen worden door cohortverschillen. We doen deze analyse voor partnerkeuze en onderscheiden hierbij het hebben van een eerste generatie partner, een tweede generatie partner en een partner met een Nederlandse herkomst. Uit de literatuur is bekend dat er verschillen zijn in de mate waarin een persoon zal kiezen voor een partner uit de eigen herkomstgroep of niet (Kalmijn, 1998; Lucassen & Laarman, 2009; Smith, Maas & van Tubbergen 2012); geslacht en opleidingsniveau blijken belangrijke determinanten. De persoonskenmerken geslacht en opleidingsniveau nemen we dan ook mee in onze analyse. Daarnaast willen we ook weten of het van belang is dat de persoon één of twee in het buitenland geboren ouders heeft. Onze belangrijkste vernieuwende bijdrage is echter de analyse van cohortverschillen waar in onderzoek naar de tweede generatie tot nu toe nog nauwelijks aandacht voor is geweest. We verwachten dat de jongere cohorten steeds vaker een 'modernere' partnerkeuze hebben dan de oudere cohorten met dezelfde herkomst. Voor analyses tot de leeftijd van 26 jaar vergelijken we het jongere cohort met mensen geboren in 1986 tot en met 1990 met mensen geboren in 1980 tot en met 1985 (het oudere cohort). In de analyses voor de oudere leeftijdsgroep vergelijken we mensen geboren in 1983 tot en met 1985 (jongere cohort) met mensen geboren in 1980 tot en met 1982 (oudere cohort).

Om erachter te komen hoe persoonskenmerken binnen onze onderzoekspopulatie samenhangen met de herkomst van de eerste partner schatten we multinomiale logistische regressiemodellen (zie kader). We doen dit apart voor elke herkomstgroep en voor zowel de eerste huwelijkspartner (alleen voor Turkse en Marokkaanse tweede generatie) als de eerste samenwoonpartner (alleen voor de Surinaamse tweede generatie; de aantallen binnen de Antilliaanse tweede generatie zijn te laag voor een betrouwbare analyse). In de figuren 7.5.9 tot en met 7.5.12 worden de resultaten uit de multinomiale logistische regressies weergegeven. We laten de odds ratios zien waarbij een ratio kleiner dan 1, betekent dat de kans op het hebben van een tweede generatie partner of een partner met een Nederlandse achtergrond kleiner is dan de kans om een eerste generatie partner te hebben. Een odds ratio groter dan 1 betekent daarentegen dat de kans op een

4) Omdat het aantal Antilliaanse Nederlanders uit onze onderzoekspopulatie met een eerste of tweede generatie samenwoonpartner klein is, zijn deze twee groepen hier samengevoegd.

tweede generatie partner of een partner met een Nederlandse achtergrond groter is dan de kans op een eerste generatie partner. Ten slotte voegen we interactietermen toe tussen geboortecohort en de persoonskenmerken om te onderzoeken of de veranderingen tussen de cohorten verschillen naar deze kenmerken.

Multinomiale logistische regressie

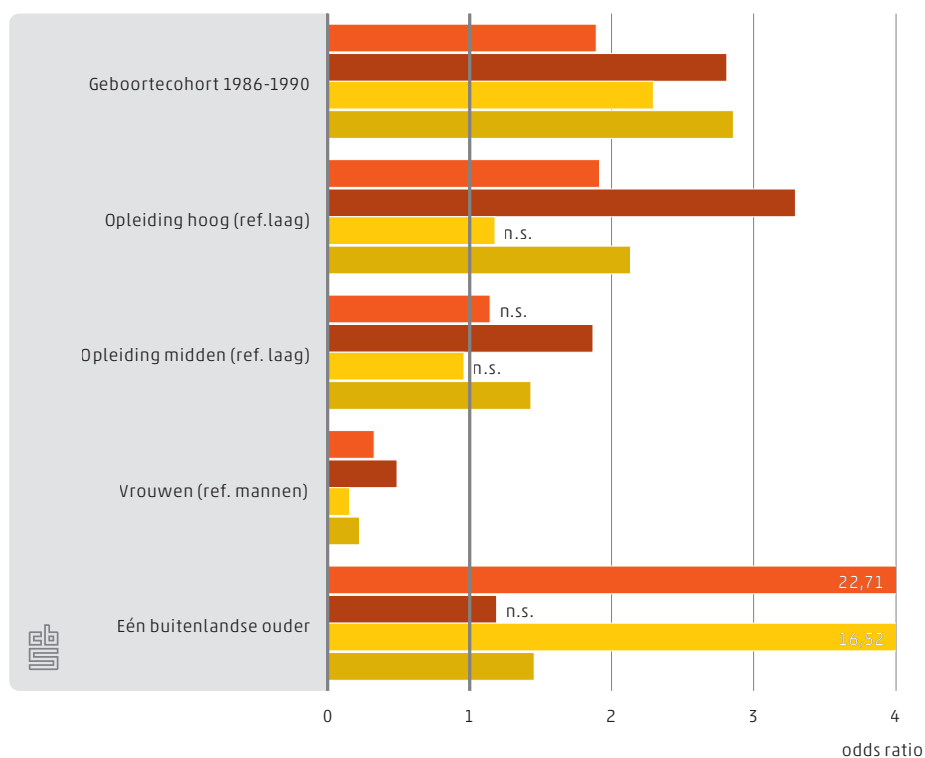
Multinomiale logistische regressie is een uitbreiding van het binaire logistische model. Het model schat de kans om een partner met een bepaalde herkomst (afhankelijke variabele) te hebben op basis van persoonskenmerken (de onafhankelijke variabelen). Er is altijd een vergelijkingsgroep in multinomiale logistische regressie. In de door ons geschatte modellen wordt het hebben van een eerste generatie partner als vergelijkingsgroep gebruikt. Oftewel, er wordt geschat hoe de kans op het hebben van een eerste generatie partner, in plaats van een partner met een andere herkomst, verandert. Om de uitkomsten te interpreteren schatten we odds ratios. De odds ratio geeft aan hoe de kans op het hebben van een tweede generatie partner of een partner met een Nederlandse achtergrond ten opzichte van eerste generatie partner verandert als de onafhankelijke variabele één eenheid verandert. De odds ratio van 1 wordt in de figuren weergegeven met de dikke zwarte lijn.

Duidelijke verschillen naar geboortecohort

De analyses laten in lijn met de bivariate patronen duidelijke verschillen naar geboortecohort zien. Turkse en Marokkaanse Nederlanders geboren in het jongere cohort kiezen, ook als we controleren voor individuele kenmerken, vaker voor een tweede generatie en een Nederlandse partner in plaats van een eerste generatie partner dan het oudere cohort. Dit geldt als ze voor hun 26^e getrouwd zijn, maar ook wanneer ze tussen de leeftijd van 26 en 30 jaar trouwen zien we deze veranderingen. Alleen onder Turkse jongvolwassen vinden we geen significant verschil tussen het jongere en oudere cohort in de keuze voor een partner met een Nederlandse achtergrond.

Binnen de Surinaamse tweede generatie neemt de kans op het hebben van een tweede generatie partner in plaats van een eerste generatie partner voor beide leeftijdscategorieën toe. Ook neemt de kans op het hebben van een partner met een Nederlandse achtergrond toe wanneer ze voor hun 26^e voor het eerst gaat samenwonen.

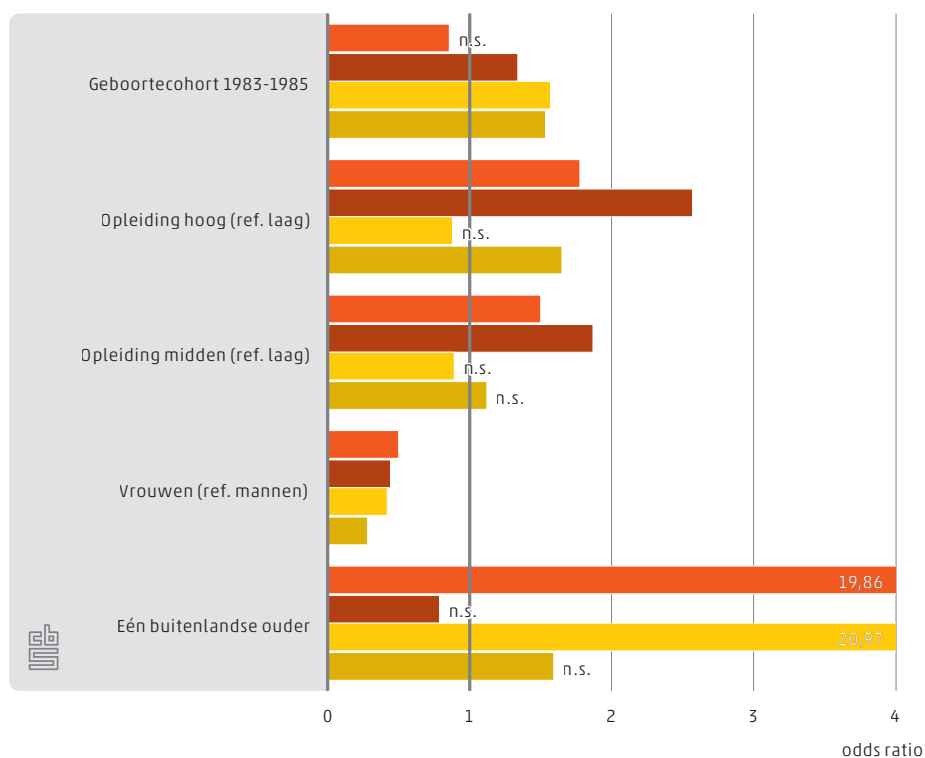
7.5.9 Odds ratios voor herkomst eerste huwelijkspartner, personen getrouwd voor leeftijd van 26

- Turks: Partner met Nederlandse achtergrond
- Turks: Tweede generatie partner met Turkse achtergrond
- Marokkaans: Partner met Nederlandse achtergrond
- Marokkaans: Tweede generatie partner met Marokkaanse achtergrond

n.s.: niet significant.

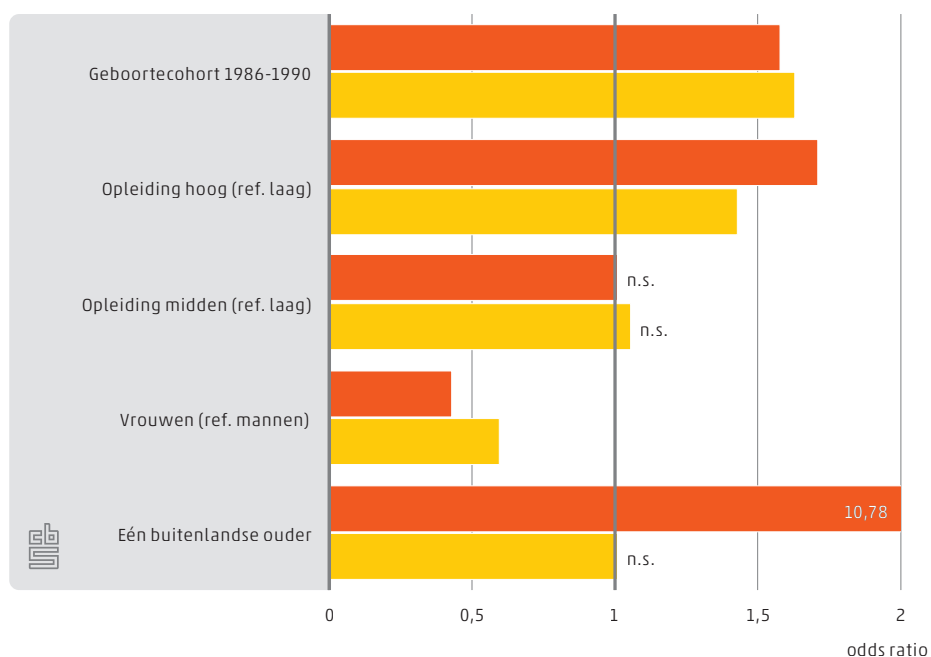
7.5.10 Odds ratios voor herkomst eerste huwelijkspartner, personen getrouwd tussen 26-30 jaar

- Turks: Partner met Nederlandse achtergrond
- Turks: Tweede generatie partner met Turkse achtergrond
- Marokkaans: Partner met Nederlandse achtergrond
- Marokkaans: Tweede generatie partner met Marokkaanse achtergrond

n.s.: niet significant.

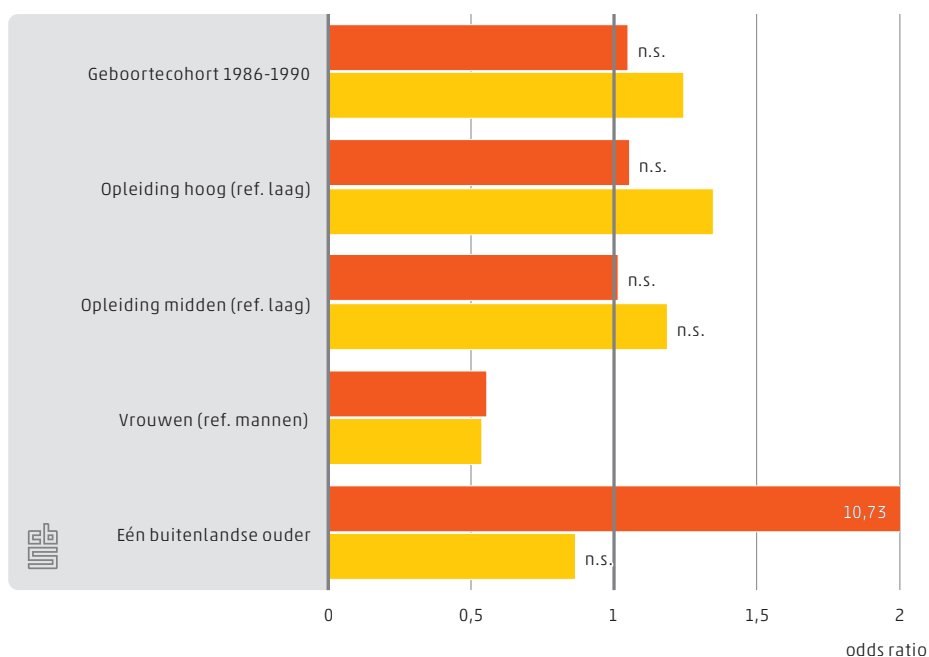
7.5.11 Odds ratios voor herkomst eerste samenwoonpartner, samenwonen voor leeftijd van 26

■ Surinaams: Partner met Nederlandse achtergrond
■ Surinaams: Tweede generatie partner met Surinaamse achtergrond

n.s.: niet significant.

7.5.12 Odds ratios voor herkomst eerste samenwoonpartner, samenwonen tussen 26-30 jaar

Surinaams: Partner met Nederlandse achtergrond
 Surinaams: Tweede generatie partner met Surinaamse achtergrond

n.s.: niet significant.

Vrouwen hebben meer kans op een eerste generatie partner dan mannen

Uit onze analyses blijkt dat vrouwen een kleinere kans hebben dan mannen op een tweede generatie huwelijkspartner of een huwelijkspartner met een Nederlandse achtergrond (ten opzichte van de kans op een eerste generatie huwelijkspartner). De odds ratios die het verschil tussen mannen en vrouwen weergeven in de kans op het hebben van een eerste generatie huwelijkspartner zijn namelijk voor zowel de Turkse als Marokkaanse tweede generatie kleiner dan 1.

In figuur 7.5.11 en 7.5.12 zien we de odds ratios horend bij de herkomst van de eerste samenwoonpartner van de Surinaamse tweede generatie. Surinaams Nederlandse vrouwen hebben minder kans dan mannen op een tweede generatie samenwoonpartner of een partner met een Nederlandse achtergrond (in

vergelijking met de kans op een eerste generatie samenwoonpartner). De patronen zijn dus voor alle herkomstgroepen gelijk.

Met één buitenlandse ouder vaker kans op eerste partner met Nederlandse achtergrond

De kans op het hebben van een tweede generatie partner in plaats van een eerste generatie partner verschilt nauwelijks tussen de Turkse en Marokkaanse tweede generatie met één of twee buitenlandse ouders. Alleen Marokkaanse Nederlanders met één buitenlandse ouder die trouwen voor hun 26e hebben een grotere kans om een tweede generatie partner te hebben dan wanneer ze twee buitenlandse ouders hebben. Wat betreft het hebben van een huwelijkspartner met een Nederlandse achtergrond (in vergelijking met een eerste generatie huwelijkspartner) is er wel een groot verschil. De Turkse en Marokkaanse tweede generatie met één buitenlandse ouder heeft een veel grotere kans op een huwelijkspartner met een Nederlandse achtergrond dan wanneer beide ouders uit het buitenland komen. Dit zien we ook bij de eerste samenwoonpartner van de Surinaamse tweede generatie. Bij Surinaamse Nederlanders met één of twee buitenlandse ouders is daarentegen geen verschil in de kans op het hebben van een tweede generatie samenwoonpartner in plaats van een eerste generatie samenwoonpartner.

Hoog en middelbaar opgeleiden hebben vaker tweede generatie partner

Turkse en Marokkaanse Nederlanders uit onze onderzoekspopulatie met een hoog (hbo of hoger) of middelbaar opleidingsniveau (mbo-niveau 2, 3 of 4 of bovenbouw havo/vwo) hebben over het algemeen een grotere kans dan laag opgeleiden (maximaal behaald niveau vmbo, onderbouw havo/vwo of mbo-1/entreeopleiding) op een partner van de tweede dan de eerste generatie. Voor de Turkse tweede generatie is er ook een verschil tussen hoog- en laagopgeleiden in de kans op een huwelijkspartner met een Nederlandse achtergrond in vergelijking met de kans op een eerste generatie huwelijkspartner. Hoogopgeleide Turkse Nederlanders hebben namelijk een grotere kans op een huwelijkspartner met een Nederlandse achtergrond dan laagopgeleiden. Voor de Marokkaanse tweede generatie vinden we dit verschil niet.

Ook met betrekking tot samenwonen zien we enkele verschillen naar opleidingsniveau. Hoogopgeleiden hebben meer kans op een tweede generatie samenwoonpartner dan laagopgeleiden. De kans op een partner met een

Nederlandse achtergrond is alleen voor hoogopgeleide Surinaamse Nederlanders die voor de leeftijd van 26 jaar gaan samenwonen groter. Er zijn geen verschillen tussen middelbaar- en laagopgeleiden.

Cohortverschil groter voor mannen en laagopgeleiden

Ten slotte hebben we door het toevoegen van interactietermen onderzocht in hoeverre veranderingen tussen geboortecohorten verschillen naar persoonskenmerken (zie digitale bijlage voor een compleet overzicht van de resultaten). Het verschil tussen de cohorten in de herkomst van de partner is over het algemeen groter voor mannen dan voor vrouwen. Hoewel zowel mannen als vrouwen in het jongere cohort vaker een partner uit de tweede generatie of met een Nederlandse achtergrond hebben in plaats van een eerste generatie partner, neemt de verandering in deze kans meer toe voor mannen. Verder vinden we dat onder laagopgeleiden de kans op een partner met een Nederlandse achtergrond of een tweede generatie partner in vergelijking met een eerste generatie partner het meest toeneemt over de cohorten. Dit geldt overigens alleen voor degenen die voor de leeftijd van 26 jaar trouwen. Veranderingen in partnerkeuze in samenwoonrelaties verschillen niet naar opleidingsniveau.

De interacties tussen geboortecohort en het aantal in het buitenland geboren ouders zijn geen van allen significant. Dit betekent dat de verandering tussen de cohorten in de kans op een eerste partner met een Nederlandse achtergrond of een tweede generatie partner in vergelijking met een eerste generatie partner niet verschilt tussen de tweede generatie met één of twee ouders uit het buitenland.

7.6 Conclusie

Demografisch gedrag van de Nederlandse bevolking is de afgelopen decennia sterk veranderd. Eerder zijn dan ook duidelijke verschillen gevonden tussen geboortecohorten voor zowel patronen in relatie- als in gezinsvorming. Dit hoofdstuk onderzocht of deze cohortverschillen ook binnen de tweede generatie plaatsvinden. Onze analyses laten duidelijk zien dat dit het geval is voor het merendeel van de verschillende dimensies van relatie- en gezinsvorming die we geanalyseerd hebben. In lijn met eerdere ontwikkelingen onder personen met een Nederlandse achtergrond, neemt de leeftijd waarop de tweede generatie relaties aangaat, trouwt en kinderen krijgt, toe. Zoals de multivariate analyses laten zien, is dit niet enkel toe te schrijven aan compositie-effecten. Er blijft een eigenstandig

effect van het geboortecohort, ook als we andere individuele kenmerken in ogenschouw nemen. Dit duidt erop dat het essentieel is om zowel in onderzoek als beleid de tweede generatie niet als een homogene groep te definiëren. Steeds meer gaat het om een groep die is opgegroeid in verschillende periodes wat gereflecteerd wordt in hun demografisch gedrag.

In lijn met deze eerste belangrijke conclusie laten onze analyses ook duidelijk zien dat er enorme verschillen bestaan in het demografisch gedrag van jongvolwassenen van wie twee ouders in het buitenland geboren zijn versus degenen met één in het buitenland geboren ouder. We kunnen verwachten dat juist het aantal met één in het buitenland geboren ouder in de nabije toekomst gaat toenemen. Dit zou betekenen dat hun demografisch gedrag steeds meer gaat lijken op dat van personen met een Nederlandse herkomst. De herkomst van de ouders wordt voor de toekomst extra belangrijk om verschillen in demografisch gedrag te analyseren.

Ondanks de sterke mate van convergentie naar geboortecohort, laten onze resultaten ook een persistent verschil zien tussen mannen en vrouwen alsmede tussen de verschillende bestudeerde herkomstgroepen. Dit duidt nogmaals op het belang van gedifferentieerd inzicht in demografisch gedrag: analyses van mannen en vrouwen en verschillende herkomstgroepen samen, geeft weinig inzicht in de daadwerkelijke patronen.

Hoewel de CBS-data die we gebruikt hebben ons de unieke mogelijkheid gaven om volledige geboortecohorten met elkaar te vergelijken over de tijd, hebben we ons vanwege kleine aantallen moeten beperken tot de grootste tweede-generatie groepen. In de toekomst wordt het waarschijnlijk mogelijk om deze analyses ook voor andere herkomstgroepen uit te voeren. Bovendien moeten we constateren dat we in een aantal gevallen slechts trends hebben kunnen aanduiden. De observatieperiode die we onderzocht hebben is niet lang genoeg om bijvoorbeeld de gehele vruchtbare periode van vrouwen te volgen. Dat maakt dat we weliswaar kunnen concluderen dat het krijgen van kinderen onder alle herkomstgroepen wordt uitgesteld, maar dat we niet weten of dat uiteindelijk ook tot meer kinderloze vrouwen zal leiden. Juist deze vragen zijn ook voor de toekomst relevant en vragen om voortzetting van longitudinale opvolging. In het algemeen kunnen we concluderen dat er duidelijke veranderingen zijn in het demografisch gedrag en dat het op zeer jonge leeftijd trouwen en kinderen krijgen onder alle herkomstgroepen eerder uitzondering dan regel wordt. Opleiding is hierin een essentiële schakel die ook in de toekomst van belang zal zijn om relatie- en gezinsvormingskeuzes voor de nieuwe cohorten jongvolwassenen met een migratieachtergrond te begrijpen.

7.7 Literatuur

Bronsema, H. (red.) (1990). Over bevolking. Een praktische handleiding in de demografie. Den Haag: Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut/ Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

Hamel, C., Huschek, D., Milewski, N. & de Valk, H.A.G. (2012). Union formation and partner choice. In: Crul, M., Schneider, J. & Lelie, F., *The European second generation compared: does the integration context matter?* Amsterdam: Amsterdam University Press, pp. 225–284.

Huschek, D., de Valk, H. A.G., & Liefbroer, A. C. (2012). Partner choice patterns among the descendants of Turkish immigrants in Europe. *European Journal of Population* 28(3), 241–268.

Huschek, D., Liefbroer, A.C. & Valk, H.A.G. de (2010). Timing of first union among second-generation Turks in Europe: the role of parents, peers and institutional context. *Demographic Research* 22(16), 473–504.

Kalmijn, M. (1998). Inter-marriage and homogamy: Causes, patterns, trends. *Annual Review of Sociology*, 24 (1), 395–421.

Kleinepier, T., & de Valk, H. (2014). Levensloop van jongvolwassen vrouwen. *Jaarrapport Integratie 2014*, 96–115. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek. <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2014/47/jaarrapport-integratie-2014>.

Koelet, S., de Valk, H. A. G., Glorieux, I., Laurijssen, I., & Willaert, D. (2014). Gezinsverplichtingen in de vroege arbeidsloopbaan. Werk-en gezinstrajecten van jongvolwassenen in Vlaanderen. *Sociologos*, 35(1/2), 33–59.

Latten, J. J. (2004). Trends in samenwonen en trouwen: de schone schijn van burgerlijke staat, *Bevolkingstrends*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek. <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2004/50/trends-in-samenwonen-en-trouwen>.

Liefbroer, A. C., & Dykstra, P. A. (2000). Levenslopen in verandering. Een studie naar ontwikkelingen in de levenslopen van Nederlanders geboren tussen 1900 en 1970. WRR serie Voorstudies en achtergronden V 107. Den Haag: Sdu.

Lucassen, L., & Laarman, C. (2009). Immigration, intermarriage and the changing face of Europe in the post war period. *The History of the Family*, 14(1), 52–68.

Te Riele, S., & Loozen, S. (2017). Vruchtbaarheid aan het begin van de 21^e eeuw. *Statistische Trends*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek. <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2017/51/vruchtbaarheid-aan-het-begin-van-de-21e-eeuw>.

Rutten, S., van Eijk, E., Drost, L., Kadrouch-Outmany, K., & van Waesberghe, E. S. (2015). *Gewoon getrouwd: Een onderzoek naar kindhuwelijken en religieuze huwelijken in Nederland*. Maastricht: Universiteit Maastricht.

Smith, S., Maas, I., van Tubbergen, F. (2012). Irreconcilable differences? Ethnic intermarriage and divorce in the Netherlands, 1995–2008. *Social Science Research*, 41 (5), 1126–1137.

Van Gaalen, R., de Vries, J., Arts, K., & Harmsen, C. (2013). Perspectief op veranderde levenslopen: leven, leren en werken naar geboortegeneratie. *Sociaaleconomische trends*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek. <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2013/44/perspectief-op-veranderde-levenslopen-leven-leren-en-werken-naar-geboortegeneratie>.

Van Huis, M. (2013). Cohort-vruchtbaarheid van niet-westers allochtone vrouwen. *Bevolkingstrends*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek. <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2013/19/cohortvruchtbaarheid-van-niet-westers-allochtone-vrouwen>

Van Landschoot, L., Willaert, D., Valk, H.A.G. de & Van Bavel, J. (2017). Partner choice and the transition to parenthood for second-generation women of Turkish and Moroccan origin in Belgium. *European Journal of Population*.

8.

Schooluitval onder tweede generatie jongeren

Auteurs

Eva van der Heijden (IISG/KNAW/LEI)

Helga de Valk (NIDI/KNAW/RuG)

Dit hoofdstuk beschrijft de schooluitval onder jongvolwassenen met en zonder een tweede generatie migratieachtergrond. De invloed van geslacht, leeftijd en mate van stedelijkheid van de woonomgeving op schooluitval wordt bestudeerd. We besteden hierbij apart aandacht aan het moment van schooluitval; of het plaatsvindt in het voortgezet onderwijs (vo), voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) of middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Deze patronen brengen we niet alleen in kaart voor al vaker bestudeerde jongeren met een tweede generatie Marokkaanse, Turkse, Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond, maar ook voor jongeren met een tweede generatie Chinese migratieachtergrond.

8.1 Inleiding

Dit hoofdstuk onderzoekt de patronen van schooluitval en de samenhang tussen schooluitval en stedelijkheid onder de tweede generatie. De tweede generatie bestaat uit mensen die in Nederland zijn geboren en ten minste één ouder hebben die in het buitenland is geboren (zie kader). We besteden aandacht aan verschillende herkomstgroepen en bekijken wanneer de schooluitval zich voordoet. Verder analyseren we de verschillen in schooluitval tussen mannen en vrouwen, verschillende onderwijsniveaus (schooluitval in het voortgezet onderwijs, het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs) en de invloed van het wonen in een stedelijke of juist niet-stedelijke omgeving. Over dit laatste aspect is tot nu toe nog weinig bekend. We onderzoeken of sprake is van verschillen in schooluitval tussen de meer en minder stedelijke woongebieden en of hier verschillen zijn tussen jongeren met een Nederlandse en een tweede generatie migratieachtergrond.

De tweede generatie in Nederland

Mensen die in Nederland zijn geboren en ten minste één ouder hebben die in het buitenland is geboren rekenen we tot de tweede generatie. Op 1 januari 2017 behoorden ruim 1,8 miljoen mensen tot de tweede generatie; bijna 11 procent van de Nederlandse bevolking.

Binnen de tweede generatie met een niet-westerse migratieachtergrond vormen jongeren met Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse achtergrond de grootste en meest onderzochte groepen (e.g. Crul & Heering, 2008; Ooijevaar &

Bloemendal, 2016). In dit hoofdstuk richten we ons op jongeren met deze migratieachtergronden alsook de inmiddels in omvang behoorlijke groep met een tweede generatie Chinese migratieachtergrond (exclusief Hong Kong en Macau). Al deze jongeren worden vergeleken met jongeren zonder migratieachtergrond (zie kader 'onderzoekspopulatie'). Over de Chinese tweede generatie is nog veel minder bekend, mede omdat de omvang van de groep het nog lastig maakte om gestructureerd onderzoek te doen. Wel heeft het Sociaal en Cultureel Planbureau in 2011 enig inzicht verschaft in de Chinese tweede generatie en hun onderwijstrajecten (Gijsberts, Huijnk & Vogels, 2011). De groep is echter interessant voor verdere studie, omdat uit eerder onderzoek in Nederland maar ook in andere landen (zoals in de Verenigde Staten) naar voren komt dat kinderen van Chinese migranten relatief vaak hoogopgeleid en werkzaam zijn (bijvoorbeeld Portes & Hao, 2004). Het is tot nu toe echter onbekend of hun schooltraject direct succesvol verloopt of dat we ook onder deze groep schooluitval zien gedurende de schoolloopbaan. De patronen van schooluitval en relevante factoren hierin zijn voor de Chinese tweede generatie in Nederland niet eerder onderzocht en voor de andere groepen nog maar beperkt in kaart gebracht.

De onderzoekspopulatie bestaat uit:

- **personen geboren tussen 1990 en 1998 en op 31 december 2016 nog woonachtig in Nederland behorend tot:**
 - **de tweede generatie met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse of Chinese migratieachtergrond: personen geboren in Nederland met ten minste één in het buitenland geboren ouder;**
 - **Nederlanders zonder migratieachtergrond: personen geboren in Nederland van wie beide ouders ook in Nederland zijn geboren.**
 - **Van 51 280 personen zijn geen gegevens over schooluitval bekend. We analyseren daarom in totaal 1 501 085 personen van wie 209 035 eens schooluitval hebben doorgemaakt.**
-

In dit hoofdstuk vergelijken we de schooluitval onder de tweede generatie met die van leeftijdsgenoten zonder migratieachtergrond. We gebruiken hiervoor de CBS-gegevens over voortijdig schoolverlaten (vsv) in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. Deze gegevens laten zien of iemand voortijdig school heeft verlaten, onderwijs volgt of het onderwijs met een startkwalificatie heeft verlaten. De data zijn beschikbaar vanaf het schooljaar 2003/'04 voor het voortgezet onderwijs (vo) en voor het voortgezet algemeen volwassenen onderwijs (vavo) en

het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) vanaf 2005/'06. De laatste observatie die we tot onze beschikking hebben is op 31 december 2016.

We hebben ervoor gekozen alleen te kijken naar jongeren die geboren zijn tussen 1990 en 1998. Eerdere studies suggereren dat de meeste schoolverlaters 15 jaar of ouder zijn (Onderwijs in Cijfers, 2018). Bovendien willen we eventuele uitval op meerdere momenten, tot het bereiken van de meerderjarige leeftijd, inzichtelijk maken. Aan het einde van onze observatieperiode (31 december 2016) waren alle jongeren in onze onderzoekspopulatie dus 18 jaar of ouder. Doordat we gegevens over schooluitval hebben over de periode 2003/'04 of 2005/'06 tot eind 2016, kunnen we zien wanneer een jongere uitvalt op school, maar ook of deze weer instroomt in het schoolsysteem, een startkwalificatie behaalt of nogmaals uitvalt. Een belangrijke kanttekening hierbij is dat, hoewel we in kaart kunnen brengen wanneer iemand schooluitval heeft gehad en op welk onderwijsniveau dat gebeurde, we met de beschikbare data hier nog geen daadwerkelijk longitudinaal beeld van schooluitval schetsen.

Van de in 2016 in Nederland woonachtige personen waren er bijna 1,8 miljoen geboren tussen 1990 en 1998 (zie 8.1.1). Kijken we naar de herkomst van alle personen die tussen 1990 en 1998 geboren werden, dan zien we dat circa 20 procent een tweede generatie migratieachtergrond heeft. Op 31 december 2016 woonden ruim 160 duizend mensen met een tweede generatie migratieachtergrond uit de vijf onderzochte herkomstgroepen in Nederland. In totaal zijn deze vijf groepen goed voor ongeveer de helft (55 procent) van de totale populatie tweede generatie.

8.1.1 Personen geboren tussen 1990 en 1998, woonachtig in Nederland naar achtergrond, laatste vrijdag van december 2016

	Totaal		Tweede generatie	
	x 1 000	% in totaal	x 1 000	% in tweede generatie
Nederlands	1 385	78,4		
Westers	85	4,8	85	28,1
Turks	57	3,2	57	18,8
Marokkaans	51	2,9	51	16,8
Surinaams	41	2,3	41	13,5
Antilliaans	15	0,8	15	5,0
Chinees	4	0,2	4	1,3
Overig niet-westers	50	2,8	50	16,5
Totaal	1 767	100	303	100

Bron: CBS.

De afgelopen jaren heeft het kabinetsbeleid sterk ingezet op het terugdringen van voortijdig schoolverlaten waarbij jongeren zonder een diploma en startkwalificatie

op de arbeidsmarkt komen. Ook in eerder onderzoek kwam voortijdig schoolverlaten aan de orde (Hartgers & Besjes, 2014; Meng, Verhagen en Huijgen, 2014). Deze studies brachten de arbeidsmarktposities van voortijdige schoolverlaters in kaart alsook de positie van voortijdig schoolverlaters qua opleidingsniveau, arbeid, inkomen, uitkering en criminaliteit zes jaar na schoolverlaten. Ze lieten zien dat voortijdig schoolverlaten een negatief effect heeft op de uitkomsten in deze verschillende levensdomeinen.

Schooluitval

In dit hoofdstuk is schooluitval gedefinieerd als:

- jongeren die ooit gedurende hun schoolcarrière één van de volgende opleidingen (tijdelijk) hebben verlaten zonder dat ze op dat moment een diploma ontvingen:
 - voortgezet onderwijs: vmbo, havo of vwo
 - voortgezet algemeen volwassenenonderwijs: vmbo, havo of vwo
 - mbo-1- of mbo-2-opleiding
 - mbo-3- of mbo-4-opleiding wanneer zij ingestroomd zijn met een vmbo-diploma.
 - Wanneer iemand ooit één van de bovenstaande opleidingen heeft verlaten zonder diploma definiëren we dat in dit hoofdstuk als schoonuitval, ook als iemand later het onderwijs weer ingestroomd is en alsnog een diploma en/of startkwalificatie heeft behaald.
 - Jongeren met een mbo-2-diploma die op mbo-3-niveau uitvallen of degenen met een mbo-3-diploma die op mbo-4-niveau uitvallen, worden niet meegerekend als schooluitvallers.
 - Onze definitie is dus niet gelijk aan die van voortijdig school verlaten (vsv). Voortijdig school verlaten houdt in dat leerlingen zonder een startkwalificatie (diploma op havo-, vwo-, mbo-2-niveau of hoger) het onderwijs verlaten. We bekijken in dit hoofdstuk daarentegen enkel schooluitval, de patronen, timing, verschillen naar herkomstgroep en stedelijkheid, maar niet of de persoon al dan niet een startkwalificatie behaald.
-

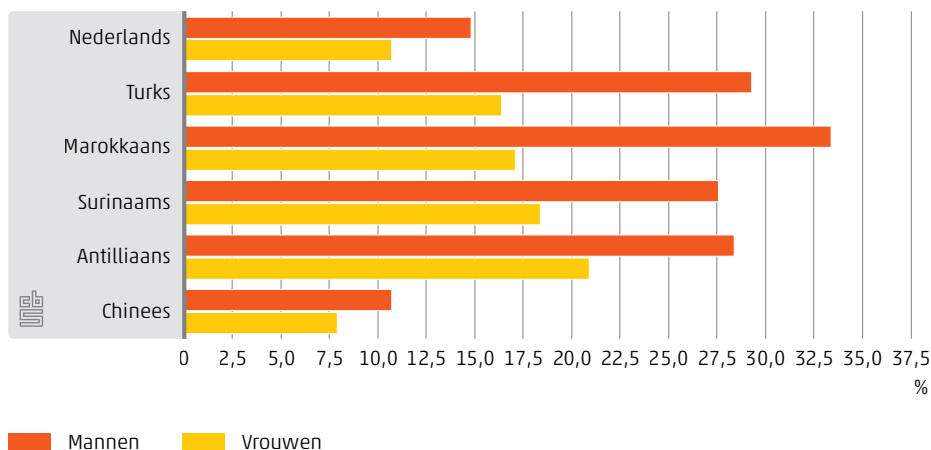
In dit hoofdstuk kijken we naar leerlingen die op enig moment het (bekostigd) voortgezet onderwijs, het voortgezet algemeen volwassenen onderwijs of het middelbaar beroepsonderwijs verlaten zonder dit te hebben afgerond. Zij kunnen op een later moment alsnog zijn ingestroomd en al dan niet een startkwalificatie hebben behaald. We spreken daarom ook steeds over *schoonuitval*. Daarbij bestuderen we patronen en kenmerken van schooluitval. We zijn geïnteresseerd in

wie er ooit in de schoolcarrière uitvallen (dus het vo, vavo of mbo verlaten), maar mogelijk op een later tijdstip ook weer instromen. De jongeren die in onze analyse uitvallen kunnen op een later tijdstip dus alsnog een startkwalificatie halen. Belangrijk om hierbij te vermelden is dat we vooraf geen leeftijdsgrens bij schooluitval definiëren maar voor het gehele geboortecohort 1990–1998 kijken of zij op enig moment schooluitval hebben meegemaakt. We kijken naar schooluitval in het voortgezet onderwijs (vo), voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) of middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Dit zegt dus nog niets over het feit of de betreffende persoon een baan heeft gevonden; iemand die bijvoorbeeld met een mbo-1-kwalificatie uitvalt uit het onderwijs maar wel een baan vindt, valt voor ons nog steeds binnen de groep schooluitvallers. Ook brengen we niet het totaal aantal schooluitvallers in Nederland in kaart door onze focus op de tweede generatie van bepaalde herkomstgroepen uit een bepaald geboortecohort.

8.2 Schooluitval naar onderwijssoort, geslacht en achtergrond

Een minderheid van de door ons bestudeerde jongeren maakt schooluitval mee; desalniettemin zien we duidelijke verschillen naar migratieachtergrond en geslacht (zie figuur 8.2.1). Schooluitval komt vaker voor onder mannen dan onder vrouwen. Van de vrouwen en mannen zonder migratieachtergrond valt respectievelijk 11 en 15 procent op enig moment gedurende de schoolcarrière uit. De tweede generatie met een migratieachtergrond uit een van de vier grootste niet-westerse groepen valt vaker uit op school dan degenen zonder een migratieachtergrond; dit geldt zowel voor mannen als vrouwen. Meer dan een op de vier mannen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse tweede generatie migratieachtergrond heeft ooit schooluitval meegemaakt. Voor vrouwen ligt dat lager, maar nog steeds heeft tussen de 16 en 21 procent van de vrouwen met deze migratieachtergronden schooluitval gehad. Bij een onderlinge vergelijking van de vrouwen blijkt dat vrouwen met een tweede generatie Antilliaanse migratieachtergrond het vaakst uitvallen op school (21 procent) en de vrouwen met een Turkse tweede generatie migratieachtergrond het minst vaak (16 procent). Enkel de groep met een Chinese tweede generatie migratieachtergrond vormt een uitzondering op dit patroon. Onder deze groep komt schooluitval minder vaak voor dan bij andere groepen met een migratieachtergrond en met een Nederlandse achtergrond; voor de mannen met een tweede generatie Chinese migratieachtergrond gaat het om 11 procent en bij de vrouwen met eenzelfde migratieachtergrond om 8 procent.

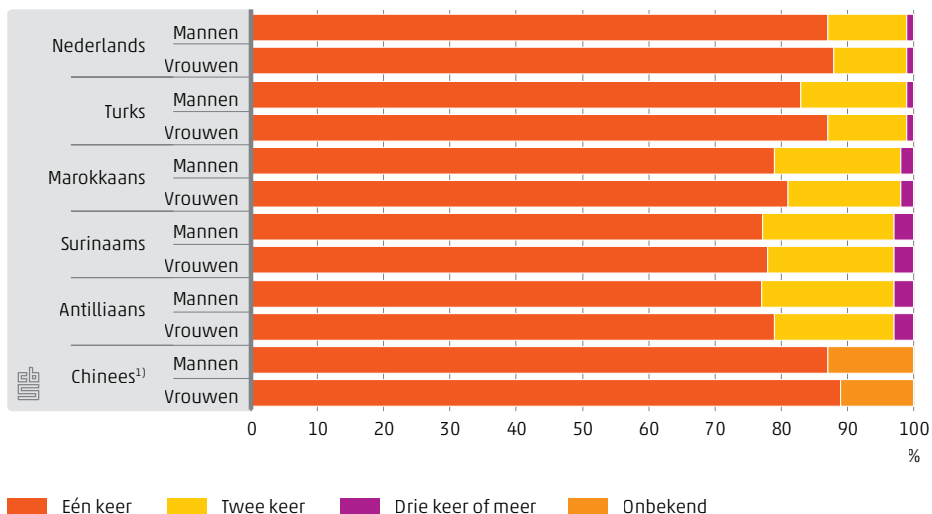
8.2.1 Schooluitval onder onderzoekspopulatie naar achtergrond en geslacht, 31 december 2016

Schooluitval komt doorgaans één keer voor in de schoolloopbaan

Figuur 8.2.2 laat zien hoe vaak schooluitval voorkomt in de schoolloopbaan van mensen die ooit schooluitval (N = 209 035) gekend hebben. Voor alle herkomstgroepen, zowel voor mannen als vrouwen, geldt dat als iemand ooit op school is uitgevallen, dit voor de meeste mensen bij één keer blijft. Als we kijken naar verschillen tussen mannen en vrouwen binnen dezelfde herkomstgroepen, zien we kleine verschillen. Voor alle groepen geldt: mannen vallen vaker meerdere keren uit dan vrouwen. Bij mannen met een Marokkaanse of Surinaamse migratieachtergrond valt bijvoorbeeld respectievelijk 19 en 20 procent twee keer uit op school tegen respectievelijk 17 en 19 procent bij vrouwen (van degenen die ooit schooluitval hebben gehad). Drie of meer keren schooluitval komt nauwelijks voor.

8.2.2 Aantal keren schooluitval onder onderzoekspopulatie voor jongeren met schooluitval naar achtergrond en geslacht

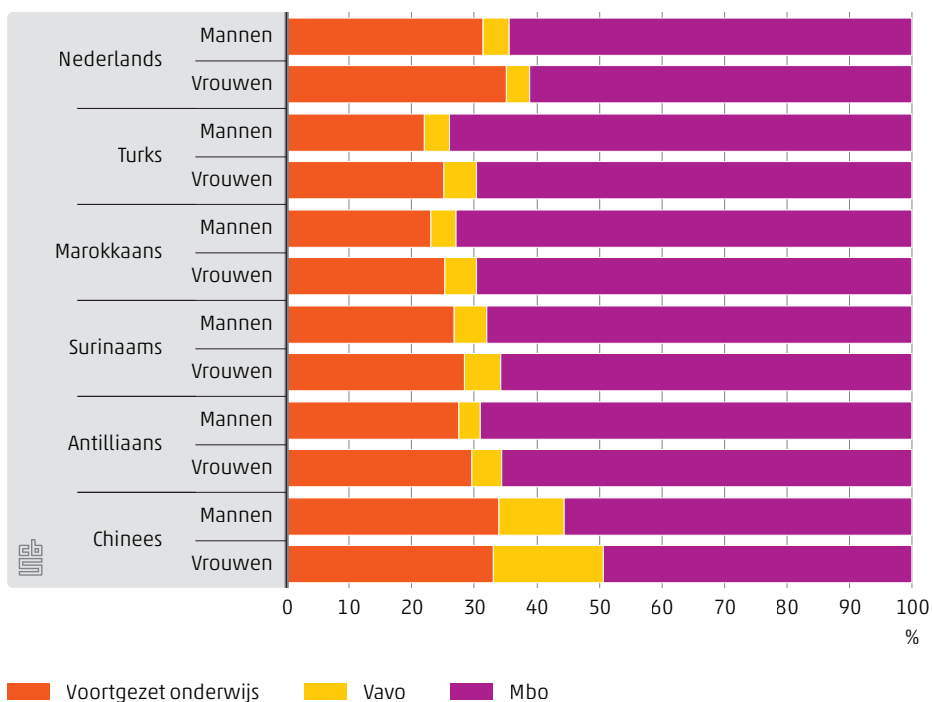

¹⁾ Te weinig waarnemingen voor jongeren met Chinese achtergrond met meer dan één keer schooluitval

Meer dan de helft van schooluitval in mbo

Onze analyse laat zien dat de meeste eerste schooluitval voorkomt in het middelbaar beroepsonderwijs; meer dan 60 procent van de schooluitval voor mannen en vrouwen van alle herkomstgroepen is in het mbo (zie figuur 8.2.3). De tweede generatie met een Chinese migratieachtergrond wijkt wederom enigszins af van het patroon onder andere groepen. Hoewel schooluitval ook in deze groep nog steeds het meest voorkomt in het mbo, vallen jongeren met een Chinese migratieachtergrond vaker uit in het vo en vavo dan degenen met andere migratieachtergronden. Dit zou samen kunnen hangen met het grotere deel van de tweede generatie met een Chinese migratieachtergrond dat een havo- of vwo-opleiding in het vo of het vavo volgt (Gijsberts, Huijnk & Vogels, 2011).

8.2.3 Onderwijsvorm bij eerste keer schooluitval van onderzoekspopulatie naar onderwijssoort, achtergrond en geslacht

Voor mannen en vrouwen met verschillende migratieachtergronden komt tussen de 20 en 30 procent van alle schooluitval voor in het voortgezet onderwijs. Schooluitval in het vo komt relatief minder vaak voor bij vrouwen met een tweede generatie Marokkaanse en Turkse migratieachtergrond (beide 25 procent), in vergelijking met vrouwen met een Nederlandse (35 procent) achtergrond of Surinaamse (29 procent), Antilliaanse (30 procent) of Chinese (33 procent) tweede generatie migratieachtergrond (zie figuur 8.2.3).

Schooluitval in het mbo komt daarentegen vaker voor bij vrouwen met een tweede generatie Marokkaanse of Turkse migratieachtergrond (beide 70 procent) dan bij vrouwen met een andere achtergrond. Bij de mannen met dezelfde migratieachtergronden is een vergelijkbaar patroon te zien: schooluitval bij mannen met een Marokkaanse of Turkse tweede generatie migratieachtergrond vindt vooral plaats op het mbo (74 procent en 73 procent) en in mindere mate in het voortgezet onderwijs (22 procent en 23 procent). Dit is in lijn met cijfers die laten zien dat voortijdig schoolverlaten het meeste voorkomt onder mbo'ers (Landelijke vsv

cijfers, 2018). Tegelijkertijd moet hier ook een kanttekening bij geplaatst worden. Uit eerder onderzoek is bekend dat jongeren met een migratieachtergrond relatief vaak onderwijs op het mbo volgen (Huijnk & Andriessen, 2016). Door deze mogelijke oververtegenwoordiging in het mbo is de kans dat deze jongeren juist daar uitvallen natuurlijk ook groter. We onderzoeken later in dit hoofdstuk daarom specifiek de jongeren die een mbo-opleiding begonnen zijn, om te zien welk deel van hen uitvalt (naar migratieachtergrond). De leeftijd waarop jongeren 'at risk' zijn om uit te vallen zou een belangrijke factor kunnen zijn in de hoge percentages schooluitval in het mbo. Eerder onderzoek suggereert dat dit het meest rond de 15 of 16 jaar zou zijn. Dat betekent dat jongeren die een vmbo-opleiding en vervolgens een mbo-opleiding volgen een grotere kans hebben om uit te vallen rond hun eindexamen vmbo (bij een nominaal verloop van een vierjarige vmbo-opleiding) of in het begin van hun mbo-opleiding. Dat is ook een van de redenen waarom beleid heeft ingezet op een doorlopend schooltraject, aangezien het moment tussen vmbo en mbo juist een kritische periode kan zijn. Onze analyses suggereren dat een doorlopend schooltraject in het vo inderdaad tot minder uitval leidt. Verder inzetten op een doorlopend en goed aansluitend traject in vmbo en mbo is daarom essentieel voor jongeren ongeacht hun achtergrond.

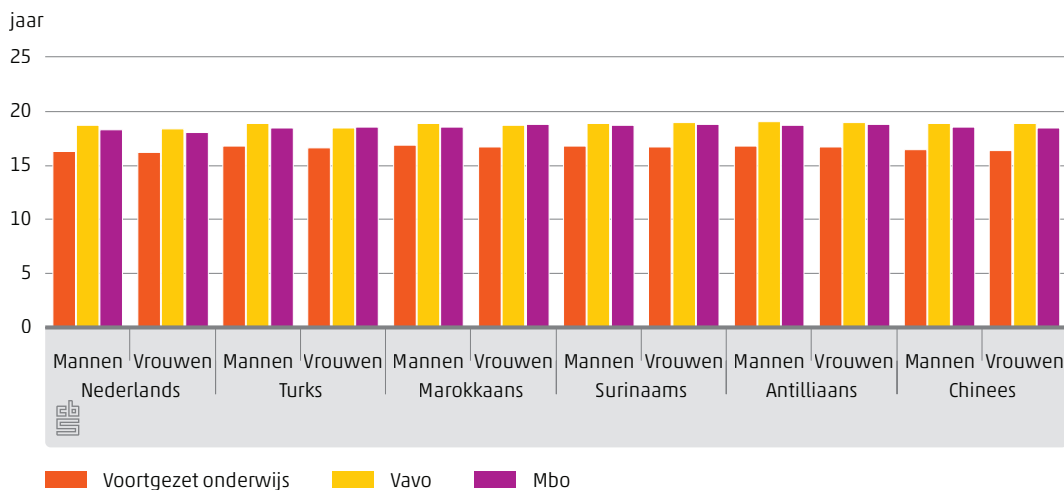
Weinig verschil in gemiddelde leeftijd eerste keer schooluitval

De gemiddelde leeftijd waarop jongeren uitvallen op school verschilt nauwelijks naar herkomst en geslacht (zie figuur 8.2.4 en digitale bijlage). Voor degenen die uitvallen in het vo ligt de gemiddelde leeftijd bij uitval tussen de 16 en 17 jaar. Dit geldt zowel voor mannen als vrouwen met verschillende migratieachtergronden. Ondanks kleine verschillen in de gemiddelde leeftijd is het opvallend dat mannen met een Marokkaanse migratieachtergrond relatief gezien het oudst zijn wanneer zij uitvallen in het vo; ze zijn ook de grootste groep schooluitvallers zoals we eerder zagen (zie figuur 8.2.1).

De gemiddelde leeftijd bij schooluitval op het vavo en mbo ligt tussen de 18 en 19 jaar. Ook dit geldt weer voor mannen en vrouwen met de verschillende migratieachtergronden. Mannen en vrouwen met een Nederlandse achtergrond zijn gemiddeld het jongst als zij uitvallen op het mbo. De gemiddelde leeftijd van uitval op het vavo ligt hoger dan die op het vo en mbo ongeacht geslacht en herkomst. Dit is niet zo verwonderlijk aangezien de gemiddelde leeftijd waarop jongeren vanuit het vmbo naar het mbo gaan doorgaans jonger is dan de leeftijd waarop jongeren naar het vavo gaan. In een vmbo-traject zonder vertraging zijn leerlingen ongeveer 16 jaar bij het vmbo-eindexamen en bij instroom op het mbo. Het vavo wordt veelal

als 'tweede kans onderwijs' gezien. De jongeren die geen diploma hebben gehaald op de havo of het vwo kunnen doorstromen naar de vavo. Gezien dit langere traject (5 á 6 jaar in het voortgezet onderwijs en vervolgens het vavo) is de gemiddeld hogere leeftijd bij uitval op het vavo niet opvallend.

8.2.4 Gemiddelde leeftijd bij eerste keer schooluitval naar achtergrond en geslacht

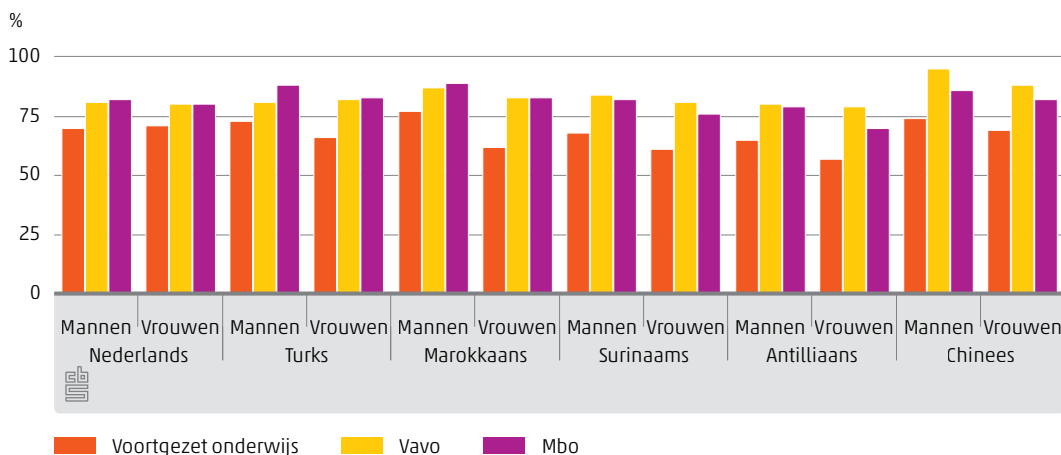

Weinig schooluitvallers stromen opnieuw het onderwijs in

Schooluitval kan tijdelijk zijn: de jongere stroomt na uitval het onderwijs weer in en/of haalt alsnog een startkwalificatie. Schooluitval kan daarentegen ook definitief zijn: de jongere stroomt na uitval niet weer het onderwijs in. Uit onze analyses blijkt dat van degenen die ooit schooluitval hebben meegemaakt, het merendeel uiteindelijk bij de laatste observatie op 31 december 2016 ook niet naar school gaat of geen startkwalificatie heeft behaald (zie figuur 8.2.5). Wel zijn duidelijke verschillen te zien in uitval op het vo, vavo of mbo. Voor zowel mannen als vrouwen met verschillende migratieachtergronden geldt dat als iemand de eerste keer op het vavo of mbo uitvalt, circa 80 procent bij de laatste observatie geen onderwijs volgt en/of geen startkwalificatie heeft behaald. Bijvoorbeeld, respectievelijk 88 en 89 procent van de mannen met een Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond die ooit schooluitval heeft gehad op het mbo, volgde op 31 december 2016 geen onderwijs en/of had geen startkwalificatie behaald. Bij vrouwen met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond liggen deze percentages wat lager: ongeveer 75 procent van de vrouwen met een Surinaamse migratieachtergrond en

71 procent van de vrouwen met een Antilliaanse migratieachtergrond stroomt niet opnieuw het onderwijs in en/of behaalt een startkwalificatie na schooluitval uit het mbo. Vrouwen met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond stromen daarmee vaker het onderwijs weer in dan vrouwen met een Nederlandse achtergrond.

8.2.5 Jongeren met schooluitval die op 31 december 2016 geen onderwijs volgen en/of geen startkwalificatie hebben behaald naar achtergrond en geslacht

Van de mannen met een Chinese migratieachtergrond die ooit op het mbo uitvielen, volgt 86 procent geen onderwijs en/of haalde geen startkwalificatie; bij de vrouwen met eenzelfde migratieachtergrond lag dit percentage op 82 procent. Hierbij moet worden opgemerkt dat het aantal Chinese uitvallers in het mbo, in vergelijking met jongeren van de andere migratieachtergronden, relatief klein is (75 mannen en 123 vrouwen met een Chinese achtergrond).

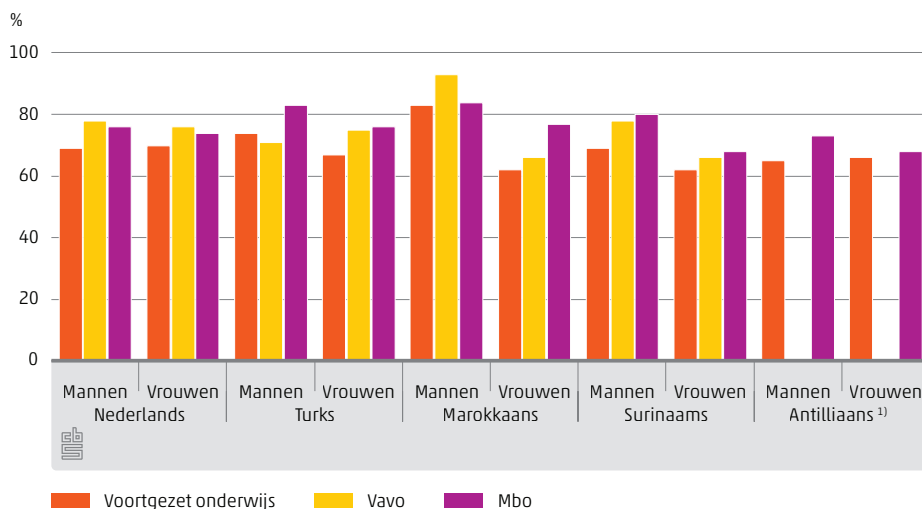
Van degenen die in het voortgezet onderwijs uitvielen, stroomt een groter deel weer het onderwijs in en/of haalt een startkwalificatie. Dit heeft mogelijk te maken met het feit dat degenen die in het vo uitvallen iets jonger zijn en vaak nog leerplichtig en/of kwalificatieplichtig zijn wat herinstroom in het onderwijs bevordert. Overigens zien we ook hier verschillen tussen mannen en vrouwen. Circa driekwart van de mannen met een Turkse en Marokkaanse migratieachtergrond die in het vo zijn uitgevallen, stroomt niet meer het onderwijs in en/of haalt geen startkwalificatie, terwijl voor vrouwen met dezelfde achtergrond respectievelijk 66 en 62 procent is. Vrouwen met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond die uitvallen in het vo stromen relatief het vaakst weer het onderwijs in en/of halen een startkwalificatie bij de laatste observatie; respectievelijk 61 en 57 procent doet dit

niet, tegenover 39 en 33 procent die wel weer instroomt en/of een startkwalificatie behaalt. Dit tegenover circa 70 procent van de vrouwen met een Nederlandse of Chinese (migratie)achtergrond die niet meer instroomt en/of een startkwalificatie behaalt.

Wel moeten we hierbij natuurlijk opmerken dat een deel van de jongeren bij de laatste observatie nog relatief jong is en mogelijk alsnog op een later moment instroomt. De jongeren die geboren zijn in 1990 waren 26 jaar oud in 2016 en hebben meer tijd gehad om na schooluitval een opleiding te starten en af te ronden dan degenen in geboren in 1998, die 18 jaar waren in 2016. Om te kijken of er verschillen tussen geboortecohorten zijn, hebben we een aparte analyse voor het oudste (1990) en jongste geboortecohort (1998) gedaan.

Van de jongeren geboren in 1990 die ooit schooluitval hebben gehad is bij de laatste observatie een aanzienlijk deel niet het onderwijs ingestroomd en/of heeft geen startkwalificatie behaald (zie figuur 8.2.6). Het algemene patroon onder jongeren geboren in 1990 komt overeen met het eerder geschetste beeld (zie figuur 8.2.5). De jongeren uit geboortecohort 1990 die uitvielen op het mbo stromen echter vaker weer het onderwijs in en/of behalen een startkwalificatie dan het algemene beeld dat we eerder schetsten. Meer dan 75 procent van de vrouwen met een Turkse en Marokkaanse migratieachtergrond geboren in 1990 die ooit uitviel op het mbo stroomt niet meer het onderwijs in en/of haalt geen startkwalificatie tegen 83 procent van het gehele cohort 1990–1998. Kijken we naar schooluitval uit het vo onder vrouwen met een Marokkaanse migratieachtergrond geboren in 1990 dan zien we dat ze net zo vaak (62 procent) weer het onderwijs instroomden en/of een startkwalificatie haalden als het gehele cohort 1990–1998.

8.2.6 Geboortecohort 1990 met schooluitval die op 31 december 2016 geen onderwijs volgen en/of geen startkwalificatie hebben behaald naar achtergrond en geslacht

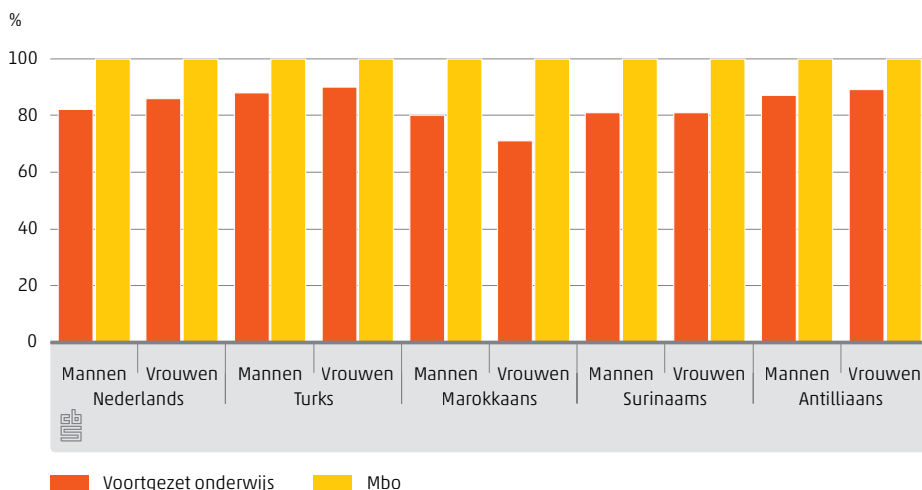

¹⁾ Te weinig waarnemingen voor jongeren met Antilliaanse achtergrond in het vavo.

Jongeren geboren in 1998 hebben aanzienlijk minder tijd gehad om na schooluitval weer een opleiding te starten en een startkwalificatie te halen dan degenen geboren in 1990¹⁾. De gemiddelde leeftijd waarop schooluitval in het vo plaatsvindt ligt tussen de 16 en 17 jaar en voor het vavo en het mbo tussen de 18 en 19 jaar. Het is daarom niet zo verwonderlijk dat onze laatste observatie voor het cohort geboren in 1998 veelal dezelfde observatie is als de eerste keer schooluitval. Bij onze laatste observatie was 80 procent of meer van de schooluitvallers in het vo niet meer het onderwijs ingestroomd en/of had geen startkwalificatie behaald (zie figuur 8.2.7). Alleen van de vrouwen met een Marokkaanse migratieachtergrond die in het vo uitvielen, stroomde 29 procent weer het onderwijs in en/of haalde een startkwalificatie. Bij de jongeren met een Turkse of Antilliaanse migratieachtergrond uit geboortecohort 1998 die uitvielen in het vo, stroomde rond de 10 procent weer het onderwijs in en/of haalde een startkwalificatie bij onze laatste observatie. Bij schooluitval uit het mbo zien we dat alle jongeren, ongeacht hun achtergrond, niet opnieuw het onderwijs in zijn gestroomd. Dit is niet verwonderlijk aangezien de gemiddelde leeftijd bij schooluitval vanuit het mbo tussen de 18 en 19 jaar ligt en de jongeren die in 1998 geboren zijn 18 jaar waren in 2016. Zij hebben dus nog weinig tijd gehad om (eventueel) weer een opleiding te starten.

¹⁾ Gezien de kleine aantallen schooluitval in het vavo voor jongeren geboren in 1998 zijn deze niet meegenomen in de analyse.

8.2.7 Geboortecohort 1998 met schooluitval die op 31 december 2016 geen onderwijs volgen en/of geen startkwalificatie hebben behaald naar achtergrond en geslacht

8.3 Schooluitval en stedelijkheid woonomgeving

In onze vervolganalyses bekijken we verschillen in schooluitval naar stedelijkheid van de woonomgeving van de jongeren in onze onderzoekspopulatie. De stedelijkheid van het woonadres is bepaald op 15-jarige leeftijd, in sociaal wetenschappelijk onderzoek een gebruikelijke leeftijd om kenmerken van het ouderlijk huis en socialisatie te meten (zie de digitale bijlage voor een overzicht van de verdeling van onze onderzoekspopulatie naar de mate van stedelijkheid van de woonomgeving).

Vrouwen met Antilliaanse migratieachtergrond in stedelijke gebieden vallen relatief vaak uit

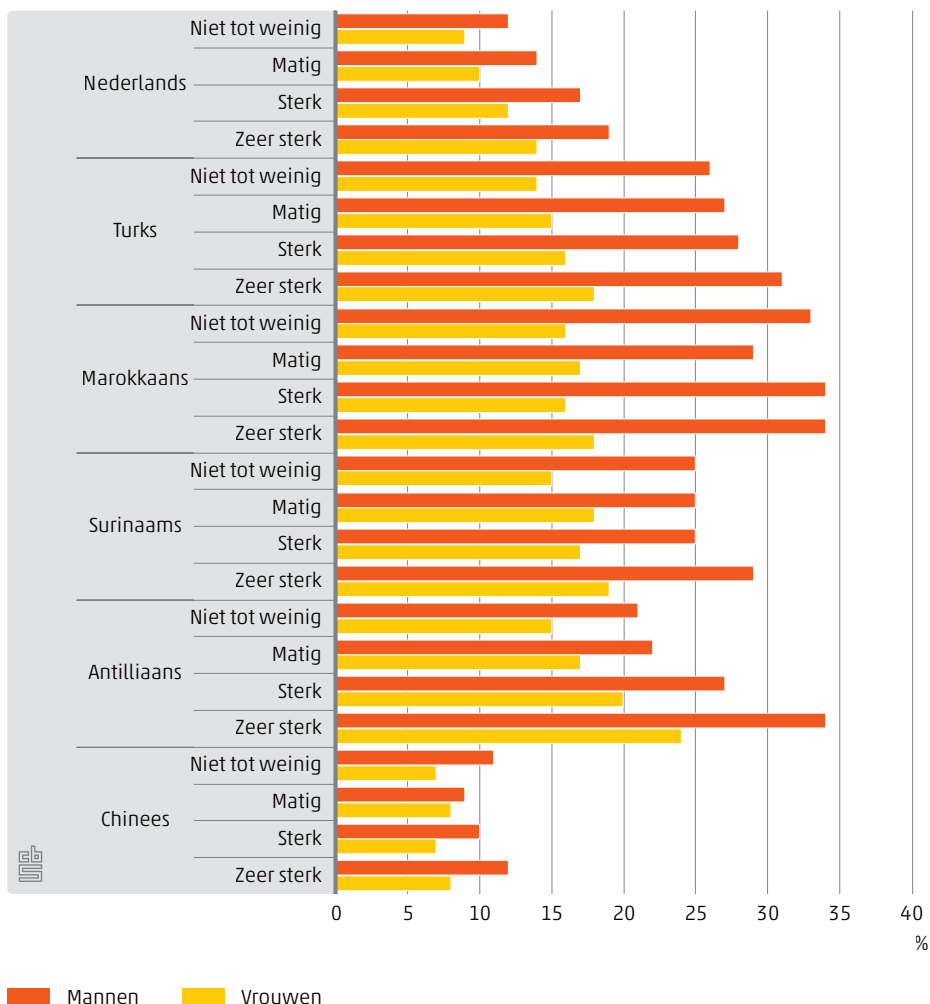
Vrouwen met een Nederlandse of Turkse achtergrond vallen minder uit in weinig stedelijke woonomgevingen dan degenen die wonen in een (zeer) stedelijke woonomgeving. Voor vrouwen met een Marokkaanse of Surinaamse migratieachtergrond zijn de verschillen naar mate van stedelijkheid van de woonomgeving echter klein. Bij vrouwen met een Antilliaanse migratieachtergrond

zijn de verschillen tussen schooluitval in de laag stedelijke woonomgevingen en sterk stedelijke woonomgevingen daarentegen groot: circa 15 procent van de vrouwen met een Antilliaanse migratieachtergrond in niet of weinig en matig stedelijke gebieden valt ooit uit op school, terwijl in de sterk stedelijke gebieden dit bijna een op de vier vrouwen is (24 procent). In de zeer stedelijke woonomgevingen vallen vrouwen met een Antilliaanse migratieachtergrond zelfs het vaakst uit van alle achtergronden. De schooluitval onder vrouwen met een Chinese migratieachtergrond is laag en met weinig verschillen naar de mate van stedelijkheid (percentages liggen tussen de 7 en 9 procent).

Met uitzondering van mannen met een Marokkaanse migratieachtergrond geldt dat schooluitval vaker voorkomt bij mannen die wonen in meer stedelijke woonomgevingen (figuur 8.3.1). De verschillen zijn het duidelijkst bij mannen met een Turkse migratieachtergrond: in een zeer sterk stedelijke omgeving valt 31 procent op enig moment uit op school tegenover 26 á 28 procent elders. Ook voor mannen met een Antilliaanse migratieachtergrond vinden we sterke verschillen in schooluitval naar stedelijkheid: 21 procent in de niet stedelijke gebieden en 34 procent in de sterk stedelijke woonomgeving. Bij mannen met een Marokkaanse migratieachtergrond lijkt er geen verband te zijn met de woonomgeving: circa een op de drie mannen met een Marokkaanse migratieachtergrond valt uit op school, ongeacht waar ze wonen. Net als bij vrouwen met een Chinese migratieachtergrond, zijn bij de mannen met eenzelfde migratieachtergrond kleine verschillen te zien in schooluitval wat betreft de mate van stedelijkheid, variërend van 9 tot 12 procent. Onafhankelijk van waar zij wonen vinden we onder deze groep de laagste uitval.

Wanneer we de samenhang tussen stedelijkheid en schooluitval proberen te begrijpen, dan is het van belang om te kijken in hoeverre de populatie in de diverse gebieden een andere samenstelling heeft. De verschillen in uitval zijn mogelijk te verklaren door compositie-effecten die maken dat jongeren in stedelijke gebieden kenmerken zouden kunnen hebben die de kans op schooluitval vergroten, ook wanneer zij in een niet-stedelijke context hadden gewoond. Om dit te bekijken, presenteren we later in dit hoofdstuk een multivariate analyse naar de voorspellers (determinanten) van uitval.

8.3.1 Schooluitval naar mate van stedelijkheid van de woonomgeving, achtergrond en geslacht

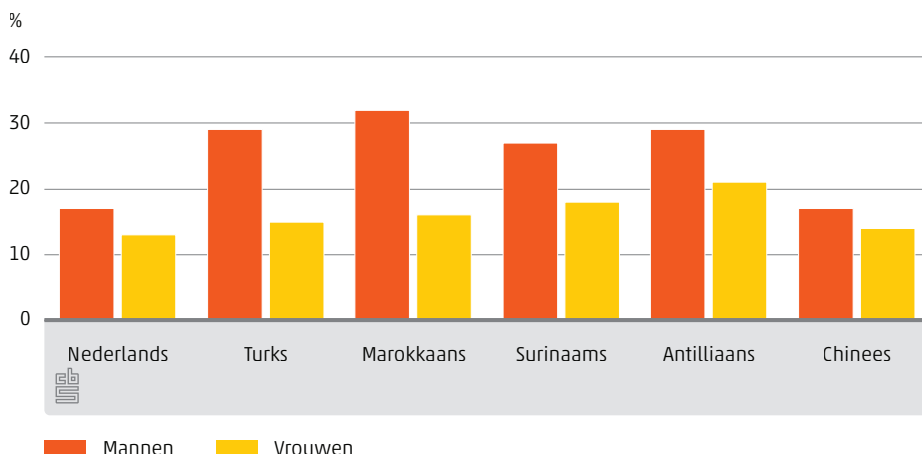

Mannen met Marokkaanse migratieachtergrond vallen twee keer zo vaak uit op mbo als vrouwen

Aangezien jongeren met een migratieachtergrond relatief vaak onderwijs op het mbo volgen (Huijnk en Andriessen, 2016) bekijken we in meer detail hoe groot het aantal mbo'ers is dat uitvalt ten opzichte van alle jongeren die een mbo-opleiding starten naar mate van stedelijkheid van de woonomgeving. Van alle jongeren geboren tussen 1990 en 1998 startten 844 536 een mbo-opleiding (446 561 mannen

en 397 975 vrouwen). In lijn met het algemene beeld (figuur 8.2.1) vinden we ook voor het mbo dat mannen vaker uitvallen dan vrouwen, ongeacht hun herkomst. In figuur 8.3.2 zien we dat 17 procent van mannen met een Nederlandse achtergrond die startte op het mbo uitvalt, tegen 13 procent van de vrouwen. Bij mbo'ers met een Marokkaanse migratieachtergrond is het verschil tussen mannen en vrouwen het grootst: 33 procent uitval bij de mannen tegen 16 procent bij de vrouwen.

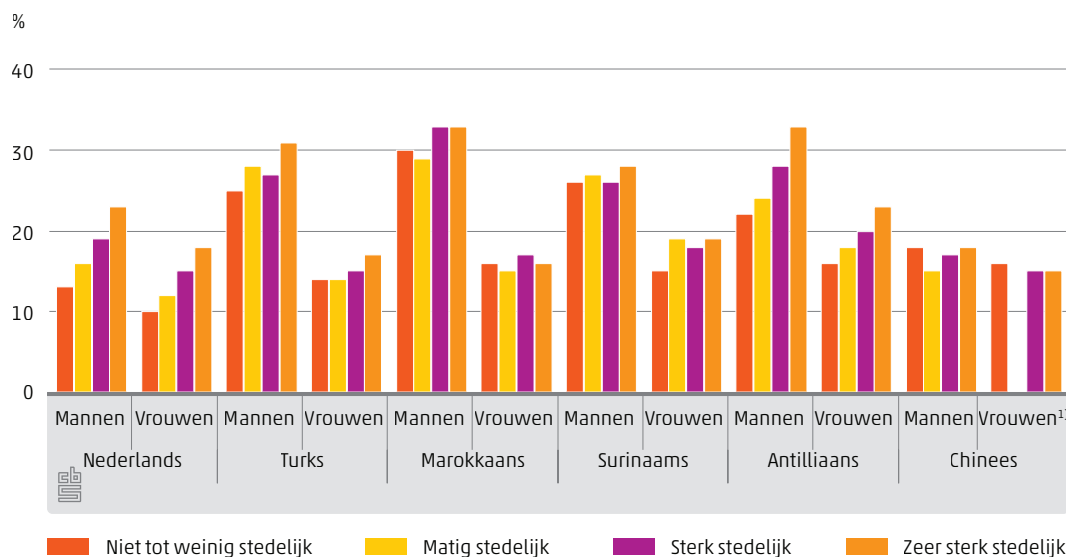
8.3.2 Schooluitval onder jongeren geboren tussen 1990 en 1998 die een mbo-opleiding startten naar achtergrond en geslacht

Meer uitval op mbo in zeer stedelijke gebieden

Schooluitval in het mbo komt vaker voor in meer stedelijke woonomgevingen, ongeacht de herkomst van de mbo'er (figuur 8.3.3). Dit is in lijn met het eerder gevonden algemene patroon (figuur 8.3.1). Voor mannen met een Antilliaanse migratieachtergrond is het patroon veruit het duidelijkst: 22 procent uitval in niet of weinig stedelijke woonomgevingen tegen 33 procent uitval in zeer sterk stedelijke woonomgevingen. Bij mannen met een Marokkaanse of Surinaamse migratieachtergrond zijn de verschillen tussen de stedelijkheidsniveaus minder groot. Schooluitval komt veel voor onder mannen met een Marokkaanse en Surinaamse migratieachtergrond die ooit aan het mbo begonnen zijn, op ieder van de stedelijkheidsniveaus. Ook voor mannen met een Chinese migratieachtergrond is er een minder duidelijk patroon in schooluitval naar stedelijkheid te vinden en ligt het niveau van uitval duidelijk lager dan voor de andere groepen.

8.3.3 Schooluitval onder mbo'ers geboren tussen 1990 en 1998 naar mate van stedelijkheid van de woonomgeving, achtergrond en geslacht

¹⁾ Te weinig waarnemingen voor vrouwen met Chinese achtergrond en een matig stedelijke woonomgeving.

Voor vrouwen met een Turkse, Marokkaanse of Chinese²⁾ migratieachtergrond lijkt de mate van stedelijkheid van de woonomgeving weinig uit te maken voor hun schooluitval: deze ligt rond de 15 procent. Voor schooluitval onder vrouwen met een Nederlandse, Surinaamse of Antilliaanse (migratie)achtergrond die een mbo-opleiding gestart zijn is een opwaartse trend te zien: hoe stedelijker de woonomgeving, hoe meer schooluitval. Vrouwen met een Antilliaanse migratieachtergrond in de zeer sterk stedelijke gebieden vallen met ruim 23 procent relatief het vaakst uit.

²⁾ Er waren te weinig vrouwen met een Chinese migratieachtergrond woonachtig in een matig stedelijke omgeving die schooluitval hebben gehad na het starten van een mbo opleiding om deze hier te kunnen presenteren.

8.4 Hoe kunnen we schooluitval verklaren?

Om te onderzoeken welke invloed geslacht, migratieachtergrond, geboortecohort en mate van stedelijkheid van de woonomgeving hebben op de kans op schooluitval, hebben we aanvullende multivariate analyses uitgevoerd. De binaire uitkomstmaat (wel of geen schooluitval) is middels een binaire logistische regressie geanalyseerd. Eerder onderzoek naar schooluitval (Pijpers, 2010) analyseerde schooluitval in het vo en mbo gezamenlijk, maar maakte de kanttekening dat het apart analyseren en van schooluitval in het vo en het mbo mogelijk tot verschillende uitkomsten kan leiden. Hier analyseren we uitval op ieder van de drie onderwijsvormen (vo, vavo en mbo) apart; mogelijk spelen andere voorspellers (determinanten) voor de uitval en rol in de verschillende schooltypen. Bovendien doorlopen niet alle leerlingen hetzelfde onderwijstraject en kun je logischerwijs enkel uitvallen in een type onderwijs dat je volgt.

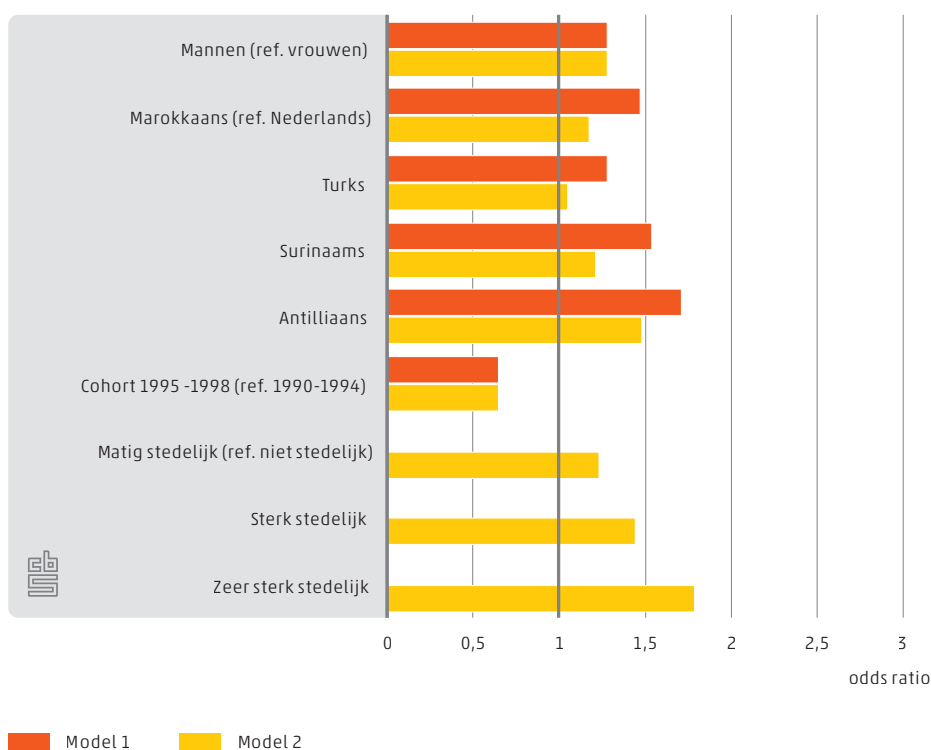
Schooluitval in het voortgezet onderwijs

In het eerste model wordt de invloed van geslacht, migratieachtergrond en geboortecohort op de kans op schooluitval vanuit het voortgezet onderwijs onderzocht (zie figuur 8.4.1). Er worden twee geboortecohorten onderscheiden: jongeren geboren tussen 1990 en 1994 en jongeren geboren tussen 1995 en 1998. We vergelijken de kans op schooluitval tussen dit oudere (geboren 1990–1994) en jongere (geboren 1995–1998) geboortecohort. We nemen in deze analyses enkel de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen mee aangezien het aantal personen met een Chinese migratieachtergrond in de groepen dusdanig klein is dat zinnvolle analyse niet mogelijk is. In figuur 8.4.1 worden de odds ratios van ieder van de voorspellers gepresenteerd. Model 1 neemt geslacht, geboortecohort en migratieachtergrond mee en in model 2 voegen we stedelijkheid toe. Wanneer de odds ratio boven 1 uitkomt betekent dit dat de kans op het hebben van schooluitval groter is, een waarde lager dan 1 geeft aan dat de kans kleiner is. Alle voorspellers in de modellen hebben een significante invloed op de kans op schooluitval (ook in het vavo en het mbo).

In lijn met de bivariate bevindingen zien we ook hier dat mannen een grotere kans hebben op schooluitval dan vrouwen (de referentiecategorie). Jongeren met een migratieachtergrond hebben over het algemeen meer kans op schooluitval vanuit het vo dan jongeren met een Nederlandse achtergrond. Verder heeft het jongere cohort geboren tussen 1995 en 1998 minder kans op schooluitval in het vo dan

jongeren geboren tussen 1990 en 1994. De effecten blijven allen overeind ook wanneer we stedelijkheid toevoegen (model 2 figuur 8.4.1). Wel wordt het effect van met name migratieachtergrond kleiner wat er op duidt dat een deel van deze samenhangen met een verschil in de woonomgeving van de jongeren. Net als in de bivariate analyses zien we voor stedelijkheid dat schooluitval toeneemt naarmate de stedelijkheid toeneemt. We hebben in aanvullende analyses gekeken of de invloed van stedelijkheid hetzelfde is voor de jongeren met verschillende migratieachtergronden (niet in figuur). Het algemene patroon dat we vinden is dat uitval hoger is in een meer stedelijke context en dat dit in principe geldt voor alle groepen (hoewel niet altijd in dezelfde mate).

8.4.1 Odds ratios voor schooluitval in het voortgezet onderwijs¹⁾

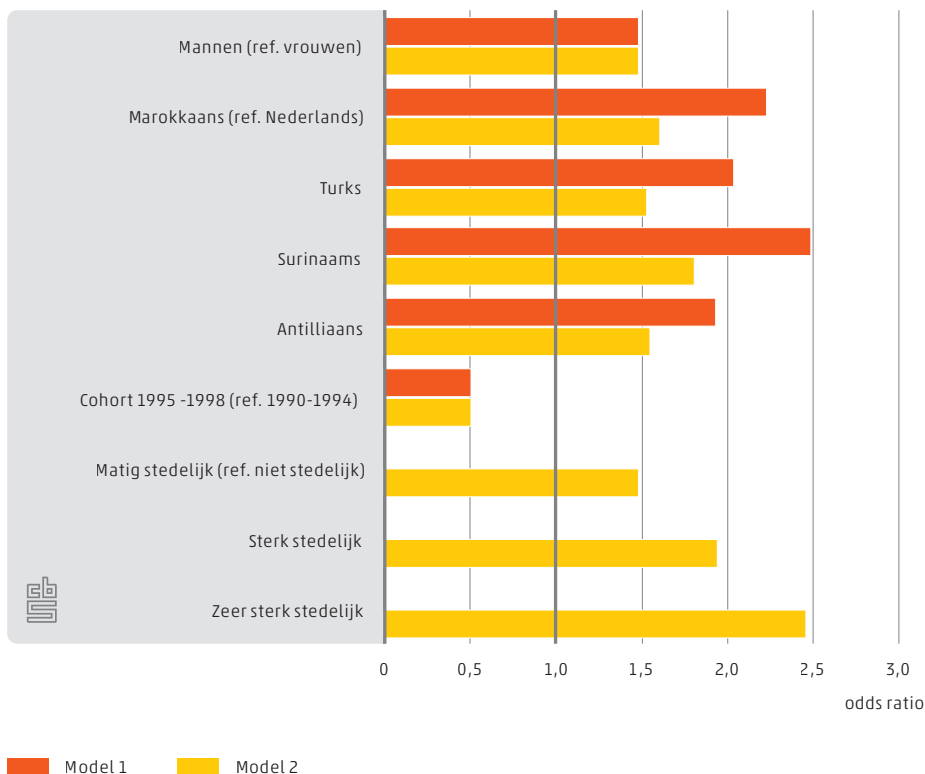

¹⁾ Alle effecten zijn significant op ten minste $p < 0.05$.

Schooluitval in het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs

We hebben dezelfde analyse herhaalt voor schooluitval in het vavo (zie figuur 8.4.2). De resultaten laten eenzelfde patroon zien als voor uitval in het vo. Ook voor het vavo vinden we dat mannen een grotere kans op schooluitval hebben dan vrouwen. Jongeren met een migratieachtergrond hebben ook op het vavo een grotere kans op uitval dan jongeren met een Nederlandse achtergrond. Het jongere cohort geboren tussen 1995 en 1998 heeft minder kans op schooluitval in het vavo dan jongeren geboren tussen 1990 en 1994. Opnieuw is er ook een duidelijk eigenstandig effect van stedelijkheid waarbij uitval groter wordt naarmate stedelijkheid toeneemt. De invloed van de migratieachtergronden op schooluitval wordt kleiner als stedelijkheid wordt toegevoegd in model 2. Dit duidt er op dat schooluitval voor migrantenjongeren samenhangt met de mate van stedelijkheid van de woonomgeving. Opnieuw zien we in aanvullende analyses dat stedelijkheid samenhangt met een patroon van hogere mate van uitval in alle herkomstgroepen; hoewel de coëfficiënten niet altijd significant zijn, gaan ze wel in dezelfde richting (niet in figuur).

8.4.2 Odds ratios voor schooluitval in het vavo¹⁾

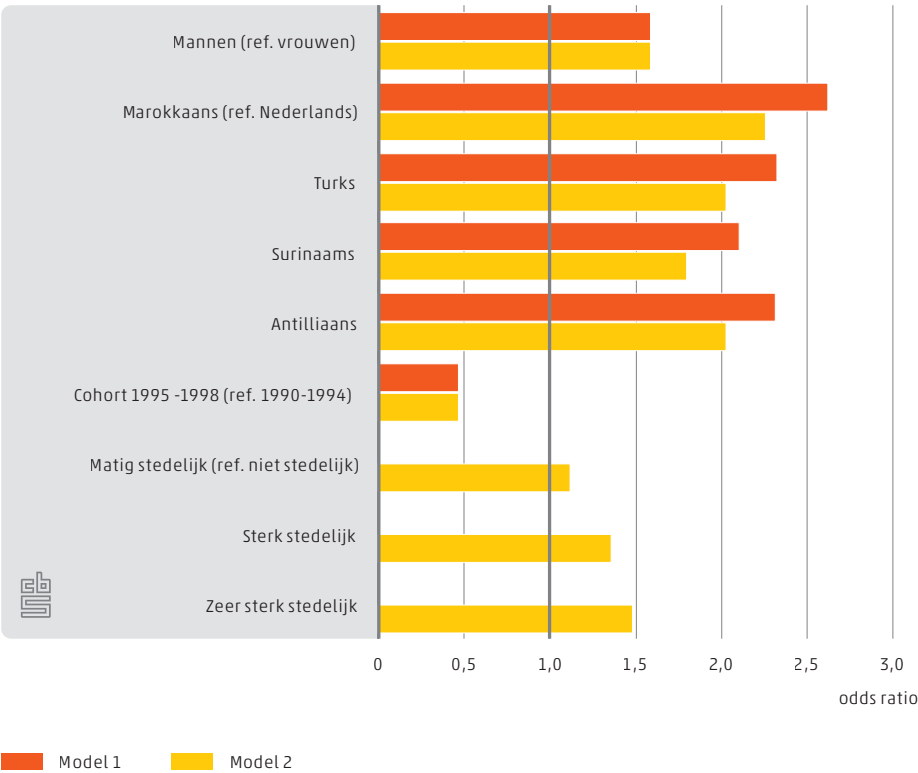
¹⁾ Alle effecten zijn significant op $p < 0.001$.

Schooluitval in het middelbaar beroepsonderwijs

De kansen op schooluitval vanuit het mbo zijn weergegeven in figuur 8.4.3. Het patroon voor schooluitval in het mbo is vergelijkbaar met schooluitval in het vo. Mannen en jongeren met een migratieachtergrond hebben een grotere kans op schooluitval in het mbo dan vrouwen en jongeren met een Nederlandse achtergrond. Het jongere geboortecohort heeft een kleinere kans op schooluitval dan het oudere cohort. Ook de kans op uitval in het mbo is gerelateerd aan stedelijkheid: degenen die wonen in een matig, sterk of zeer sterk stedelijke omgeving hebben meer kans op schooluitval vanuit het mbo dan degenen die wonen in een niet stedelijke woonomgeving. Aanvullende analyses laten zien dat dit voor alle groepen geldt, maar dat vooral de invloed van een sterk en zeer sterk stedelijke woonomgeving op de kans op schooluitval voor de Antilliaanse tweede generatie duidelijk groter zijn dan voor de andere groepen, terwijl het effect van

stedelijkheid voor de andere groepen weliswaar overeenkomt maar wat kleiner is dan voor de jongeren met een Nederlandse herkomst (niet in figuur).

8.4.3 Odds ratios voor schooluitval in het mbo¹⁾

¹⁾ Alle effecten zijn significant op $p < 0.001$.

8.5 Conclusie

Dit hoofdstuk laat de patronen in schooluitval onder jongeren met een tweede generatie migratieachtergrond zien in vergelijking met jongeren van Nederlandse achtergrond. Een belangrijke bevinding is dat schooluitval over het algemeen vaker voorkomt onder de tweede generatie, voor zowel mannen als vrouwen, dan bij jongeren met een Nederlandse achtergrond. De groep met een Chinese migratieachtergrond is echter een duidelijke uitzondering op deze regel. De reden hiervoor konden we in deze studie niet in detail achterhalen. Het duidt echter wel op het belang om niet enkel te kijken naar de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen als het gaat om schooltrajecten onder de tweede generatie. Zoals

een recent rapport voor de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2018) ook al onderstreepte, worden de Nederlanders met een migratieachtergrond steeds diverser qua achtergrond en doet een uitsluitende focus op de vier grootste groepen onrecht aan deze diversiteit.

Onze studie laat verder duidelijk zien dat schooluitval in de meeste gevallen een eenmalige ervaring is die tegelijkertijd verreikende consequenties kan hebben. Voor zowel mannen als vrouwen met verschillende migratieachtergronden geldt dat het in circa 80 procent van de gevallen bij één keer schooluitval in de schoolloopbaan blijft. Zoals eerder onderzoek (Pijpers, 2010) al schetste, blijkt het van belang te zijn om de patronen in schooluitval voor de verschillende onderwijsvormen (vo, vavo en mbo) van elkaar te onderscheiden. Schooluitval in het mbo komt namelijk het vaakst voor, gevolgd door uitval in het vo en het vavo. Opvallend is dat de leerlingen met een Nederlandse en Chinese achtergrond relatief vaker uitvallen in het vo dan de leerlingen met andere achtergrond. Het feit dat het merendeel van de schooluitvallers bij laatste observatie niet meer het onderwijs is ingestroomd en/of een startkwalificatie heeft behaald, toont aan dat eenmaal uit het systeem, terugkeren in het onderwijs niet zo eenvoudig is. Het voorkomen van uitval op welk moment van de schoolcarrière dan ook lijkt essentieel. Dit is in lijn met het beleid dat inzet op het terugdringen van voortijdige schoolverlaten onder alle onderwijsvormen. Inzetten op het voorkomen van schooluitval gecombineerd met hulp bij opnieuw instromen en het alsnog behalen van een startkwalificatie voor degenen die toch uitvallen lijkt daarmee de meest optimale strategie. Onze analyses laten daarnaast ook zien dat het tijd kost om weer in het onderwijs te stromen na schooluitval; de verschillen in instroom tussen de geboortecohorten 1990 en 1998 maken dat duidelijk. De relatief hoge uitval in het mbo in vergelijking met de andere schooltypen suggereert dat de stap tussen vmbo en mbo maakt dat er meer leerlingen uitvallen dan het geval is voor opleidingen die doorlopend zijn (havo, vwo). Verdere inzet op een goede doorloop en aansluiting van vmbo naar mbo is dus van groot belang.

Onze studie laat ook zien dat mate van stedelijkheid van de woonomgeving van belang is voor de kans op uitval. Voor alle herkomstgroepen lijkt uitval vaker voor te komen in de meer stedelijke gebieden dan in een minder stedelijke woonomgeving. Voor sommige groepen zijn deze effecten nog groter dan voor anderen. Voor bijvoorbeeld mannen en vrouwen met een Antilliaanse migratieachtergrond vinden we dat stedelijkheid het meest negatieve effect heeft op bijvoorbeeld uitval in het mbo. Ook zien we dat de kans op schooluitval tussen vier maten van stedelijkheid van de woonomgeving verschilt voor herkomstgroepen. Onze meting van stedelijkheid geeft echter slechts een eerste beeld van hoe de wooncontext en regio van belang is voor de schoolcarrière, maar de verschillen naar achtergrond duiden

erop dat meer gedetailleerde analyses op dit aspect van belang zijn. Meer gedetailleerde data over zowel de buurt(-samenstelling) als regio zullen in vervolganalyses van het onderzoeksproject naar levenslopen van de tweede generatie³⁾ hier licht op laten schijnen.

Kortom, er zijn duidelijke verschillen tussen de jongeren met verschillende migratieachtergronden te zien. Zo wijken leerlingen met een Chinese achtergrond in verschillende opzichten af van de patronen in schooluitval die we vinden voor degenen uit de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen. Eerder onderzoek wijst uit dat de samenhang tussen onderwijsprestaties en schooluitval enerzijds en migratieachtergrond anderzijds veelal verklaard worden door sociaaleconomische positie van het gezin (Traag & van der Velden, 2007). Voor verder onderzoek is het dan ook van belang om kenmerken van het ouderlijk huis mee te kunnen nemen in de analyses.

Naast deze uitbreiding van de analyses naar sociaaleconomische herkomst van het ouderlijk huis zijn er nog een aantal andere zaken waar ons onderzoek slechts een eerste blik op werpt. Een van de beperkingen van deze studie is dat we enkel de groep geboren tussen 1990 en 1998 bestuderen omdat latere cohorten nog midden in het onderwijs zitten en uitvalpatronen voor hen nog niet volledig gereconstrueerd kunnen worden. Verdere opvolging, ook voor jongere cohorten, kan inzicht geven in verandering en stabiliteit. Ten tweede, onze data laten op dit moment nog niet toe om volledige schoolloopbanen in kaart te brengen waardoor kritieke fases in de schoolcarrière en de mogelijkheid op herinstroom in het onderwijs nog niet volledig in beeld zijn gebracht.

Ten derde, ondanks het kleine aantal leerlingen dat meer dan één keer uitvalt, zou dit toch een interessante groep kunnen vormen voor vervolgonderzoek. Er is namelijk weinig bekend rondom leerlingen die meerdere keren uitvallen. Tot slot, zou het interessant zijn om beter te begrijpen welke leerlingen niet uitvallen, en welke factoren bepalend zijn voor het succes van deze groep (in onze studie bijvoorbeeld de groep leerlingen met een Chinese migratieachtergrond). Ondanks de beperkingen van ons huidige onderzoek, kunnen we concluderen dat schooluitval voor een aanzienlijke groep jongeren een bepalende ervaring is in hun levensloop. Deze heeft duidelijk consequenties niet alleen op hun schooluitkomsten, maar mogelijk ook op andere domeinen in hun leven voor zowel de korte als lange termijn. Inzetten op voorkomen van schooluitval is dan ook essentieel omdat voor

³⁾ Het project '50 jaar levenslopen in perspectief' wordt uitgevoerd door NIDI en IISG en is gefinancierd via het KNAW onderzoeksfonds.

eenmaal uitgevallen leerlingen de kans op het niet behalen van een startkwalificatie alleen maar groter wordt.

8.6 Literatuur

Bloemendal C. & van Weert, C. (2016). Eindtoets-scores van generatiegroepen in het basisonderwijs. *Jaarrapport Integratie 2016*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Crul, M., & Heering, L. (red.). (2008). The position of the Turkish and Moroccan second generation in Amsterdam and Rotterdam: The TIES study in the Netherlands. Amsterdam University Press.

Gijsberts, M., Huijnk, W., & Vogels, R. (2011). *Chinese Nederlanders*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Hartgers, M., & Besjes, G. (2014). Voortijdig schoolverlaters na zes jaar. *Jaarrapport Integratie 2014*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Herweijer, L. (2008). Gestruikeld voor de start. De school verlaten zonder startkwalificatie. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Herweijer, L., Iedema, J. & Andriessen, I. (2016). *Prestaties en loopbanen in het onderwijs. Integratie in Zicht?* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Huijnk, W., & Andriessen, I. (2016). Integratie in zicht. De integratie van migranten in Nederland op acht terreinen nader bekeken.

Jennissen, R., Engbersen, G., Bokhorst, M., & Bovens, M. A. P. (2018). De nieuwe verscheidenheid: De toegenomen diversiteit naar herkomst in Nederland. *WRR Verkenningen*, (38).

Kullberg, J. (2012). Wonen. In: M. Gijsberts, W. Huijnk en J. Dagevos (red.), *Jaarrapport integratie 2011* (p. 177–202). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Landelijke vsv cijfers (2017). <https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/onderwijs-algemeen/leerlingen-en-studenten/prestaties-voortijdig-schoolverlaten/landelijke-vsv-cijfers>.

Meng, C., Verhagen, A., & Huijgen, T. (2014). Van opleiding naar arbeidsmarkt. *Jaarrapport Integratie 2013*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

Ooijevaar J. & Bloemendal, C. (red) (2016). *Jaarrapport Integratie 2014*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Portes, A., & Hao, L. (2004). The schooling of children of immigrants: Contextual effects on the educational attainment of the second generation. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 101(33), 11920–11927.

Traag, T., & van der Velden, R. K. (2007). Voortijdig schoolverlaten in het vmbo: de rol van individuele kenmerken, gezinsfactoren en de school. *Sociaal-economische trends*, 2, 16–22.

van der Vliet, R., Ooijevaar J. & Wobma E. (red) (2014). *Jaarrapport Integratie 2014*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Onderwijs in cijfers (2018). <https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/sectoroverstijgend/na-het-onderwijs/nieuwe-voortijdig-schoolverlaters/landelijk-vsv-nieuw>.

Begrippen

Arbeidsongeschiktheidsuitkering

Uitkering in het kader van de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA), de Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong), de Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten (Wet Wajong) en de Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ).

Bijstandsuitkering

Uitkering voor huishoudens die niet in staat zijn te voorzien in hun eigen onderhoud. Deze wordt uitgekeerd in het kader van de Wet werk en bijstand (WWB, tot en met 2014), de Participatiewet (vanaf 2015) en de bijstandsgelateerde uitkeringen op grond van de Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IOAW), de Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen (IOAZ), het Besluit bijstandsverlening zelfstandigen 2004 (Bbz) en de Wet werk en inkomen kunstenaars (WWIK). Een bijstandsuitkering is bedoeld voor mensen zonder of met een laag inkomen en geen of een laag eigen vermogen.

Cohortonderzoek

In een cohortonderzoek kan een groep mensen binnen de populatie gedurende enkele jaren worden gevolgd. Hierdoor kunnen ontwikkelingen voor bijvoorbeeld gezins- en relatievorming worden onderzocht. In hoofdstuk 7 is gebruik gemaakt van geboortecohorten 1980 tot en met 1995. Een geboortecohort bestaat uit alle mensen die in een bepaald kalenderjaar geboren zijn.

Flexibel dienstverband

Een werknemer met een arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd óf een flexibel aantal uren per week.

Tot de werknemers met een flexibele arbeidsrelatie behoren:

- werknemers met een tijdelijk dienstverband;
- oproep- en invalkrachten;
- uitzendkrachten;
- werknemer met een vast dienstverband, zonder vaste uren;
- zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers).

Geregistreerde verdachten van misdrijven

Personen die door de politie worden geregistreerd als verdachte wanneer een redelijk vermoeden van schuld aan een misdrijf bestaat.

Inkomen

Bij het inkomen in hoofdstuk 3 gaat het om het aan de persoon toegekende gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen. Om de inkomens van verschillende typen huishoudens onderling vergelijkbaar te maken, wordt het besteedbaar huishoudensinkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden. Hierbij wordt rekening gehouden met schaalvoordelen die het gevolg zijn van het voeren van een gemeenschappelijke huishouding. Voor een vergelijkbaar welvaartsniveau heeft een tweepersoonshuishouden immers niet twee keer zo veel inkomen nodig als een alleenstaande. Om het inkomen van verschillende huishoudentypen vergelijkbaar te maken wordt het inkomen gedeeld door een equivalentiefactor. Het aldus gestandaardiseerde huishoudensinkomen wordt vervolgens toegekend aan iedere persoon van het betreffende huishouden. De persoon met het aan hem of haar toegekende huishoudensinkomen vormt dan de eenheid voor verdere berekening.

Middelbaar beroepsonderwijs (mbo)

Het middelbaar beroepsonderwijs kent de volgende niveaus:

niveau 1 – Entreeopleiding tot assisterend beroepsbeoefenaar;

niveau 2 – Basisberoepsopleiding tot basisberoepsbeoefenaar;

niveau 3 – Vakopleiding tot zelfstandig beroepsbeoefenaar;

niveau 4 – Middenkader- of specialistenopleiding tot middenkaderfunctionaris of specialist.

Met een diploma op niveau 4 van het mbo kan worden doorgestroomd naar het hbo.

Migratieachtergrond

Kenmerk dat weergeeft met welk land een persoon verbonden is op basis van het geboorteland van de ouders of van zichzelf. Personen hebben een migratieachtergrond als ten minste één ouder in het buitenland is geboren.

Iemand die zelf ook in het buitenland is geboren, behoort tot de *eerste generatie*, terwijl iemand van de *tweede generatie* in Nederland is geboren. De kinderen van personen uit de tweede generatie, ook wel de *derde generatie* genoemd, worden niet meer gezien als personen met een migratieachtergrond, aangezien zij geen ouders hebben die in het buitenland geboren zijn.

Een persoon met eerste generatie migratieachtergrond heeft als migratieachtergrond het land waar hij of zij is geboren.

Een persoon met een tweede generatie migratieachtergrond heeft als migratieachtergrond het geboorteland van de moeder, tenzij dat ook Nederland is. In dat geval is de migratieachtergrond bepaald door het geboorteland van de vader.

Bij de migratieachtergrond wordt onderscheid gemaakt tussen westerse en niet-westerse migratieachtergrond.

Westerse achtergrond: Personen met als herkomstland een van de landen in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika en Oceanië, Indonesië of Japan.

Niet-westerse achtergrond: Personen met als herkomstland een van de landen in Afrika, Latijns-Amerika en Azië (exclusief Indonesië en Japan) of Turkije.

Migratiesaldo

Immigratie minus emigratie, inclusief het saldo van administratieve correcties.

Nettoarbeidsparticipatie

Het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de bevolking (beroeps- en niet-beroepsbevolking).

Deze definitie heeft betrekking op personen die in Nederland wonen (exclusief de institutionele bevolking). De gegevens worden meestal gepresenteerd voor de bevolking van 15 tot 75 jaar.

Nieuwe EU

In deze publicatie gaat het om de landen die op 1 mei 2004, 1 januari 2007 en 1 juli 2013 lid zijn geworden van de EU. Het betreft Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië (2004), Bulgarije en Roemenië (2007) en Kroatië (2013). Overigens kunnen personen uit deze herkomstgroepen ook al vóór het lidmaatschap van de EU naar Nederland zijn gekomen.

Obesitas

Op basis van de antwoorden van respondenten op de enquêtevragen naar hun lengte en hun gewicht, wordt de *body mass index (BMI)* van de respondenten bepaald. Een BMI van 30 of hoger staat gelijk aan obesitas (ernstig overgewicht). Voor jongeren onder de 18 jaar gelden per leeftijd en geslacht iets andere grenswaarden.

Onbenut arbeidspotentieel

Tot het onbenut arbeidspotentieel behoren:

- werklozen (zie *Werkloosheid*);
- personen zonder betaald werk die wel recent naar werk hebben gezocht maar niet direct beschikbaar zijn;

- personen zonder betaald werk die niet recent hebben gezocht maar wel direct beschikbaar zijn;
- deeltijdwerkers die meer uren willen werken en hiervoor op korte termijn beschikbaar zijn.

Schooluitval

Personen die ooit gedurende hun schoolcarrière een van de volgende opleidingen (tijdelijk) hebben verlaten zonder dat ze op dat moment een diploma ontvingen:

- voortgezet onderwijs: vmbo, havo of vwo;
- voortgezet algemeen volwassenenonderwijs: vmbo, havo of vwo;
- mbo-1- of mbo-2-opleiding;
- mbo-3- of mbo-4-opleiding wanneer zij ingestroomd zijn met een vmbo-diploma.

Schuldig verklaard door de rechter

Personen die door de rechter schuldig zijn bevonden aan een misdrijf. Het gaat om schuldigverklaringen uitgesproken door de rechter in eerste aanleg, dus voordat de zaak eventueel is behandeld in hoger beroep of cassatie.

Sociaaleconomische positie

De belangrijkste inkomensbron van een persoon. Werkzame personen zijn mensen die hun voornaamste inkomsten krijgen uit een baan als werknemer, overige arbeid of arbeid in het buitenland, of uit werk als zelfstandige. Uitkeringsontvangers hebben voornamelijk inkomsten uit een arbeidsongeschiktheidsuitkering (AO), werkloosheidsuitkering (WW), bijstandsuitkering (ABW), een overige uitkering (IOAW, IOAZ, Wachtgeld en Ziektewet) of een uitkering uit het buitenland. Voor mensen met een pensioen ligt het zwaartepunt bij inkomsten uit een pensioenuitkering en voor scholieren en studenten zijn dat inkomsten uit een beurs. Degenen zonder inkomen hebben geen inkomstenbron uit werk, uitkering, pensioen of studiebeurs. Bij gelijke inkomsten geldt de bovengenoemde hiërarchie van posities: werk gaat bijvoorbeeld voor een uitkering. Overigens kan het theoretisch zijn dat een inwoner van Nederland buiten Nederland wordt betaald door een buitenlandse (onder)aannemer waardoor misschien geen inkomen wordt waargenomen in de Nederlandse registraties. Dat kan de reden zijn dat een persoon (onterecht) valt in de categorie 'zonder inkomen'.

Startkwalificatie

Een afgeronde havo- of vwo-opleiding of afgeronde mbo-opleiding op minimaal niveau 2 (basisberoepsopleiding).

Stedelijkheid

De stedelijkheid is een maat voor concentratie van menselijke activiteiten (zoals wonen, werken, schoolgaan, winkelen en uitgaan) en gebaseerd op de gemiddelde omgevingsadressendichtheid (OAD). Voor de berekening van de gemiddelde OAD wordt eerst voor ieder adres de OAD vastgesteld. Dat is het aantal adressen binnen een cirkel met een straal van één kilometer rondom een adres, gedeeld door de oppervlakte van de cirkel. De OAD wordt uitgedrukt in adressen per vierkante kilometer. Daarna is het gemiddelde berekend van de OAD van alle afzonderlijke adressen binnen het beschouwde gebied.

Er worden vijf categorieën onderscheiden:

- zeer sterk stedelijk: Gebied met een OAD groter of gelijk aan 2 500 adressen per vierkante kilometer;
- sterk stedelijk: Gebied met een OAD groter of gelijk aan 1 500 en kleiner dan 2 500 adressen per vierkante kilometer;
- matig stedelijk: Gebied met een OAD groter of gelijk aan 1 000 en kleiner dan 1 500 adressen per vierkante kilometer;
- weinig stedelijk: Gebied met een OAD groter of gelijk aan 500 en kleiner dan 1 000 adressen per vierkante kilometer;
- niet stedelijk: Gebied met een OAD kleiner dan 500 adressen per vierkante kilometer.

Vluchtelingengroepen

In deze publicatie gaat het om personen met als herkomstland Afghanistan, Eritrea, Irak, Iran, Somalië of Syrië. De meeste immigranten uit deze landen zijn als asielmigrant of via gezinshereniging naar Nederland gekomen. In deze publicatie worden alle personen met deze herkomstlanden tot de vluchtelingengroepen gerekend, ongeacht hun migratiereden.

Voortijdig schoolverlater (vsv)

Leerlingen die in een gegeven jaar het onderwijs verlaten zonder startkwalificatie. Het gaat hierbij dus om de jaarlijkse aanwas. De periode 2016/'17, bijvoorbeeld, beschrijft leerlingen die op 1 oktober 2016 staan ingeschreven in het voortgezet onderwijs, middelbaar beroepsonderwijs of voortgezet algemeen volwassenenonderwijs en op 1 oktober 2017 het onderwijs zonder startkwalificatie hebben verlaten. Een leerling beschikt over een startkwalificatie met een havo- of vwo-diploma of met een mbo-2 diploma. Een vmbo-diploma of een mbo-1 diploma volstaat niet als startkwalificatie.

Werkloosheid

Personen die geen betaald werk hebben, recent naar betaald werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn, vormen de werkloze beroepsbevolking. De

werkloze en werkzame beroepsbevolking vormen samen de beroepsbevolking. Het werkloosheidspercentage drukt uit welk aandeel van de beroepsbevolking werkloos is.

Werkloosheidsuitkering

Uitkering op grond van de Werkloosheidswet (WW). De WW biedt werknemers een (verplichte) verzekering tegen de financiële gevolgen van werkloosheid. De wet voorziet in een uitkering die gerelateerd is aan het laatstverdiende inkomen uit dienstbetrekking. De duur van de uitkering is afhankelijk van het arbeidsverleden van de verzekerde. Iemand heeft recht op een werkloosheidsuitkering als hij of zij

- (onvrijwillig) is ontslagen;
- verlies heeft van minimaal 5 uur per week werk;
- ten minste 26 kalenderweken heeft gewerkt in de periode van 36 weken direct voorafgaand aan de werkloosheid
- direct beschikbaar is voor werk.

Werkzame beroepsbevolking

Het gaat hierbij om personen die in Nederland wonen (exclusief de institutionele bevolking) met betaald werk. De gegevens worden meestal gepresenteerd voor de bevolking van 15 tot 75 jaar. Bij betaald werk gaat het om werkzaamheden ongeacht de arbeidsduur.

Gebruikte databronnen

Hieronder staat een beknopt overzicht van de gebruikte databronnen. In de internetbijlage staat een beschrijving van de databronnen.

1. Bevolking

De bevolkingsgegevens komen voor het grootste deel uit de *Bevolkingsstatistieken*. Informatie over migratieredenen komt van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND).

2. Onderwijs

De meeste onderwijsgegevens komen uit de *Onderwijsstatistieken*, gecombineerd met andere gegevens uit het *Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden (SSB)*. Gegevens over opleidingsniveau zijn gebaseerd op het *Opleidingsniveaubestand*.

3. Sociaaleconomische positie

De gegevens over inkomen zijn gebaseerd op het *Integraal Inkomens- en Vermogensonderzoek*. De gegevens over arbeid komen uit de *Enquête Beroepsbevolking (EBB)*. De gegevens over uitkeringen komen uit de *Uitkeringsstatistieken*, gecombineerd met andere gegevens uit het *SSB*.

4. Criminaliteit

De gegevens over aangehouden verdachten van misdrijven betreffen een combinatie van gegevens uit het *registratiesysteem Basis Voorziening Handhaving (BVH)* van de politie en het *SSB*. De gegevens over schuldig verklaarden door de rechter zijn afkomstig van het *Openbaar Ministerie* en gecombineerd met gegevens uit het *SSB*. De cijfers over slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens komen uit de *Veiligheidsmonitor*.

5. Gezondheid

De gegevens over gezondheid komen enerzijds uit de *Gezondheidsenquête/ Leefstijlmonitor* van het CBS, het RIVM en het Trimbos-instituut en zijn anderzijds afkomstig van *Vektis* (zorgkosten) en *Zorginstituut Nederland* (verstrekking van medicijnen).

6. Sociale en maatschappelijke participatie

De gegevens over sociale en maatschappelijke participatie komen uit van het onderzoek *Sociale samenhang en Welzijn*, waarbij de jaren 2012–2017 zijn samengevoegd.

7. Veranderingen in de relatie- en gezinsvorming binnen de tweede generatie

De gegevens uit dit hoofdstuk zijn gebaseerd op de *Bevolkingsstatistieken*, gecombineerd met gegevens uit het Opleidingsniveaubestand en andere data uit het *SSB*.

8. Schooluitval onder tweede generatie migranten

De gegevens uit dit hoofdstuk zijn gebaseerd op de *Bevolkingsstatistieken*, gecombineerd met gegevens uit de statistiek *Voortijdig Schoolverlaters*, andere *Onderwijsstatistieken* en andere data uit het *SSB*.

Medewerkers

Redactie

Martine de Mooij, Caroline Bloemendal en Dion Dieleman

Eindredactie

Annelie Hakkenes-Tuinman

Opmaakcoördinatie

Roel Schaart

Monitordeel

1. Bevolking
Carel Harmsen, Vincent de Heij, Niels Kooiman en Dominique van Roon
2. Onderwijs
Marijke Hartgers, Nelet Kuipers en Frank Linder
3. Sociaaleconomische positie
Ruben van Gaalen, Willem Gielen, Vincent de Heij, Frank Hoekema en Johan van Rooijen
4. Criminaliteit
Jurriën de Jong, Rob Kessels, Rianne Kloosterman, Michelle van Rosmalen en Wim Vissers
5. Gezondheid
Jan-Willem Bruggink en Laura Voorrips
6. Sociale samenhang en participatie
Hans Schmeets

Verdiepend deel

7. Veranderingen in relatie- en gezinsvorming binnen de tweede generatie
Gusta Wachter (NIDI/KNAW/RuG) en Helga de Valk (NIDI/KNAW/RuG)
8. Schooluitval onder de tweede generatie
Eva van der Heijden (IISG/KNAW/LEI) en Helga de Valk (NIDI/KNAW/RuG)